

Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Schadl György:

**A társaságok és a társasági jog fontosabb
dogmatikai kérdéseinek elemzése**

Programvezető:
Prof. Dr. Szabó Imre

Konzulens:
Papp Tekla PhD. dr. habil.

Szeged
2011

I. Bevezetés

1. A kérdéskör általános áttekintése

Doktori értekezésem célja a társasági jog legfontosabb dogmatikai és gyakorlati kérdéseinek részletes elemzése és az ebből leszűrhető következtetések értékelése. Ennek során szükségesnek tartom annak bemutatását, hogy a modern társasági jog, mint elkülönült jogterület és az egyes társasági formák kialakulása milyen jogtörténeti előzményekre vezethető vissza, különös tekintettel az ókor, azon belül is a Római Birodalom, valamint a kora középkor (jog)történeti vívmányaira.

A dolgozat első fejezetében a társasági jog intézményeinek általános, dogmatikai bemutatására törekszem. „Az igazi jogász nem elégedhetik meg pusztán a tételes jog ismeretével.” Az alábbi Moór Gyula-i idézet éppen a jogdogmatika és a jogpolitika jelentőségét állítja előtérbe. Az általános jogpolitika feladata az átfogó jogszemlélet fejlesztése, a jogászi hivatás tudatosítása, a jog önálló szerves fejlődésének biztosítása, illetve a jogrendszer belső egyensúlyának és a jogi szabályozás helyének és szerepének meghatározása.¹

Elfogadva a jogelméletben és a modern jogtudományi kutatásokban irányadónak vett tételt, mely szerint minden jogintézmény kiindulópontja annak története kell, hogy legyen, dolgozatomnak integráns részét kell, hogy képezze annak vizsgálata, hogy milyen gazdasági és társadalmi igények indukálták az egyes társasági formák kialakulását az ókori Rómában, valamint be kívánom mutatni szabályozásuk egyediségének főbb ismérveit is. A társasági jog tekintetében kiemelendő, hogy az egyes jogtörténeti időszakokban az adott gazdasági viszonyok mellett az egyes jogintézmények

---

¹ SAMU M.: *Általános jogpolitika*. Akadémia Kiadó, Budapest, 2003. 24.

milyen részletességgel kerültek kidolgozásra. Az ókorban kétségtelenül a római jog állítható középpontba, ahol az egyes, a vállalkozások szabályozására irányuló jogi konstrukciók tekintetében a legrészletesebb joggyakorlat alakult ki, de ebben az időszakban egyértelműen csak a szerződési jog területére összpontosítható a társaságok vizsgálata.² A társaságok valódi megjelenése a középkorra datálható. Ekkor találkozhatunk először a tőkeegyesítő társaságok gyökereinek is tekinthető egyesülésekkel, különösen az itáliai bankok világában.³

A történeti fejtegetéseket követően a társasági jog azon kérdéseinek részletes elemzését végzem el, amelyek az elméletben és a gyakorlati gazdasági tevékenységben a leginkább komoly érdeklődés tárgyát képezik. Az elméletben mai napig nem nyugvó parazsat jelent a társaságok jogalanyiságának kérdése, így meglehetősen részletesen próbálom körüljárni ezt a kérdéskört.

Mielőtt egy racionálisan gondolkozó jogalany társaságot alapít, mindenképpen megvizsgálja az alapítás gazdasági motivációit. Erre tekintettel integráns részét képezi a dolgozatnak ezen kérdések elemzése, a piaci úttal való összevetés és az elméleti reflexiók gyakorlat szintjén megjelenő manifesztációinak értékelése.

Szinte nincs olyan fontosabb elméleti kérdése a társasági jognak, amelynek vizsgálatánál valamilyen szinten ne merülne fel a korlátozott felelősség kérdése. Így jelen dolgozat is önálló részt szentel fenti jogintézménynek, részletesen elemezve kialakulásának mozgatórugóit, gazdasági előnyeit-hátrányait és a hátrányok csökkentésére tett elméleti kísérleteket.

---

² SÁNDOR István: *A társasági jog története Nyugat Európában*. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2005. 6.

³ SÁNDOR: *i. m.* 7.

A dolgozat mindegyik részén végigvonul az az általános társadalomelméleti tétel, mely szerint kiemelt a jelentősége a társasági jogi szabályokat befolyásoló, gyakran azt kifejezetten meghatározó politikai, gazdasági, társadalmi környezetnek. Az elénk táruló rendszer megértéséhez nélkülözhetetlen ezen tényezők vizsgálata az eltérő korokban és területi egységeken. Az egyes társasági jogi rendszerek „egymáshoz mérése”, illetve összehasonlítása, az eltérések megértése és azok okainak vizsgálata az összehasonlító jogtudomány eredményeinek felhasználásával történik.⁴

A konkrét történeti vizsgálat előtt a társaságok történetével kapcsolatos legjelentősebb, általános jellegű kérdéseire való kitérést már a bevezető részben szükségesnek tartom. Így az európai társasági jog periodizációját, amely Sándor István nézetei alapján hat fő korszakra bontható:

- a társasági jogintézmények előzményei az ókori jogban
- az egyes társasági formák – elsősorban a személyegyesítő társaságok – kialakulása a középkorban
- a társasági formák körében a tőkeegyesítő társaságok megjelenése a 16–17. században
- a kereskedelmi jogon belül kodifikált társasági jog létrejötte
- a modern társasági jog kialakulása, azaz önálló jogágként való megjelenése a 19. században
- egységesülő európai szabályozás.

A fentiekre tekintettel tehát megkísérlem bemutatni, hogy a legegyszerűbb személyegyesítő társasági formák miként alakultak ki a római jogban és az ott kidolgozott fogalmak és jogi konstrukciók mely vonásai élnek tovább. „A konkrét jogvitában felmerülő probléma sokszor dogmatikai vagy jogértelmezési problémákat vet fel, amit a jogászok elvi élel igyekeznek

---

⁴ SÁNDOR: *i. m.* 8.

megválaszolni. A jogtudósi vélemények jogforrásnak számítottak az ókori Rómában, A római jog szervesen fejlődött tovább e ‘mindennapos jogalkotás’ keretében. A római jogászok kazuisztikus, kifinomult és differenciált gondolkodási és érvelési technikája példaképpül szolgálhat a mai jogász számára is”.⁵ A vállalkozási tevékenység *conditio sine quo non*-ját képezi az egyes korszakok gazdasági társadalmi viszonyainak rendszere, figyelembe véve, hogy az egyes gazdasági, kereskedelmi tevékenységek végzése milyen formában valósulhat meg.⁶ A mindenféle értelemben vett „szűkösség” megléte már történelmünk kezdetén felszínre hozta azt az igényt, hogy egy meghatározott közös cél érdekében munkájukat, tudásukat vagy egyéb kamatoztatható tőkéjüket az emberek valamilyen formában egyesítsék. A kereskedelmi élet felvirágzása, az ipar fejlődése egyenes következményként hozta magával azt a kívánalmat, hogy a gazdasági élet szereplői egymással szövetkezve kiegészíthessék rendelkezésre álló javaikat, és így törekedjenek megélhetésük és vagyonuk gyarapodásának biztosítására.⁷

A tágabb értelemben vett magánjog területén az egyes jogintézmények kialakulását tekintve a római jogi megoldási módok vizsgálata szinte minden esetben elkerülhetetlen. A Római Birodalomban kialakuló élénk kereskedelmi élet és az ezzel együtt járó cizellált joggyakorlat a társaságok területén is kialakított egy olyan szabályozást, amely jogi konstrukcióját tekintve a mai napig érvényesül.⁸ A római jogban egyértelműen nem különböztetünk meg önálló társasági jogot, így önálló jogággá válása még az önálló jogágiság feltételes elfogadása esetén is szerves fejlődését követően

---

⁵ JAKAB Éva: *Forum Romanum (jogesetek és szerződési minták a római jogból)*. JATEPress Szeged, 2009.

⁶ SÁNDOR: *i. m.* 6.

⁷ SÁNDOR: *i. m.* 6.

⁸ SÁNDOR: *i. m.* 7.

csak későbbre tehető. Azonban a szerződéstípusok körében a gazdasági igények mégis magukkal hozták a *societas* különböző formáinak kialakulását.

A római jogban a *societas* a konszenzuál szerződések közé tartozott, azonban e szerződéstípus – ellentétben a többi *contractus*sal – nem az érdekek antagonizmusán alapult, hanem a gazdasági források, eszközök tartós egyesítésén egy közös cél elérése érdekében, így a szerződő felek elsősorban barátok voltak, akik a *mandatum*hoz hasonló bizalmi viszonyban voltak egymással.⁹ A társaság szó jelentése jogi megközelítésben mindenkor az emberek valamely, a jog által szabályozott egyesülését jelenti, amelynek elsődleges célja a profit.

2. A társaság fogalmának meghatározása

A modern értelemben vett társaság fogalmának meghatározása általánosságban nem jelent különösebb problémát, hiszen a fejlett nyugat államainak hatályos társasági jogában és a szakirodalomban is hasonló definíciókkal találkozunk. Az angol jogban a társaság személyek szövetsége, amely a szövetség nevében történő üzleti vagy vállalkozási tevékenység folytatásának céljából jött létre, és amelyben minden tag jogosult részesedését másra átruházni a társaság belső szabályainak megfelelően.¹⁰ Tekintettel azonban arra, hogy bármilyen elméleti, történeti vagy jogösszehasonlító elemzés célja elsősorban a hatályos magyar szabályozás mélyebb és több dimenzióból való megértése, ezért egy, a társasági jog átfogó elemzésével foglalkozó értekezés elejének integráns részét kell, hogy képezze a társaságfogalom szempont-

---

⁹ „*Societas ius quodammodo fraternitatis in se habet.*”, vagyis a társaság bizonyos értelemben a testvériség jegyét hordozza magán (Ulp. D.17.2.63.).

¹⁰ „*A company is an association of persons formed for the purpose of some business or undertaking carried on in the the name of association, each member having the right of assigning his shares to any other person, subject to the regulations of the company.*” Jowitt’s Dictionary. 396.

jából a hatályos magyar Gt., illetve a jelenlegi magyar jogi környezet elemzése. Ebből a szempontból egy érdekesnek számító megközelítésre bukkanhatunk: a Gt. valamennyi társasági forma definícióját tartalmazza, nem tartalmazza viszont önmagában a gazdasági társaság fogalmának meghatározását. Ez a meghatározás a mögöttes joganyagként funkcionáló Ptk.-ból is hiányzik. Lényegében arról van tehát szó, hogy a magyar jog nem is próbálja meg normatív módon meghatározni azt, hogy milyen tartalmi jegyeknek való megfelelés esetében lehet egy szervezetet gazdasági társaságnak tekinteni. Kisfaludi András szerint ez felesleges is lenne, mert a társasági jogban megnyilvánuló típuskényszer miatt egy definitív jellegű szabály alkalmazására, értelmezésére egyébként sem kerülhetne sor.¹¹ A szerző álláspontja szerint a típuskényszerből egyébként is levezethető, hogy gazdasági társaságnak az a formáció tekinthető, amit a Gt. maga gazdasági társaságnak ismer el. A szakirodalomra hárul tehát a definiálás, Bodor Mária meghatározása szerint a gazdasági társaság olyan, jogképességgel, jogalanyisággal rendelkező gazdálkodó szervezet, amely üzletszerű gazdasági tevékenység folytatására jön létre, tevékenysége nyereségorientált és gazdálkodásának alapjait a tagok vagyoni hozzájárulása teremti meg.¹² Kisfaludi szerint a gazdasági társaság a tagok által üzletszerű gazdasági tevékenység vagy jövedelemszerzésre nem irányuló nonprofit tevékenység ellátására létrehozott, a tagoktól elkülönült önálló jogalany, amelynek a tevékenységéhez szükséges induló vagyont a tagok bocsátják a társaság rendelkezésére.¹³ Papp Tekla definíciója szerint a gazdasági társaság természetes személy, jogi személy vagy jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaság üzletszerű közös gazdasági vagy nonprofit tevékenység folytatására, a törvényben

---

¹¹ KISFALUDI András: *Társasági Jog*. CompLex Kiadó Jogi- és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest, 2007. 53.

¹² BODOR Mária: *Korlátolt felelősségű társaság*. HVG Orac Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2001. 15.

¹³ KISFALUDI: *Társasági Jog*. i. m. 53.

meghatározott formában és módon létrejövő társulása.¹⁴ Szerinte azonban a definíciónál is jobban meg lehet ragadni a gazdasági társaság lényegét a lényegi ismérvein keresztül. Eszerint a gazdasági társaság

- jogi fikció, mert a természetes személlyel ellentétben fizikai valójában nem létezik,
- jogalany, mert valamennyi gazdasági társaság jogképes,
- többalanyú jogügylet keletkezteti és egyszerre kooperációs, koordinációs és szervezeti jellegű.¹⁵

Abban többé-kevésbé egységes a szakirodalom, hogy általános jellegű megjelölést azért is nehéz adni, mert a definíció egyik legjellemzőbb funkcióját, a hasonló jogintézményektől való elhatárolást betöltő, általános fogalmat gyakorlatilag nem lehet adni a gazdasági társaságokra.

Tekintettel azonban arra a fent említett körülményre, hogy az egyes társasági formák normatív definíciója szerepel a Gt-ben, nyilvánvaló, hogy jogtudományi módszerekkel lehet absztrahálni azokat a szempontokat, amelyek a gazdasági társaság fogalmának részét képezik.

1. Ilyen szempontnak tekinthető az üzletszerű közös gazdasági tevékenység végzése. A kkt. és a bt. definíciójában ez benne van, a kft. és az rt. meghatározásából azonban hiányzik. Ettől azonban nyilvánvaló, hogy üzletszerű gazdasági tevékenységet végez a kft. és az rt. is, így fogalmi elemként ez a kategória mindenképpen használható. A teljesség kedvéért jegyzem csak meg, hogy 1988-tól egészen a legutóbbi időkig aggálymentesen le lehetett a fenti sorokat írni, az új Gt. 4. § (1) bekezdése azonban lehetővé teszi gazdasági társaságnak nem jövedelemszerzésre irányuló közös gazdasági tevékenység folytatására történő alapítását. Így ha általános, kivételt nem tűrő

---

¹⁴ FARKAS-JENOVAI-NÓTÁRI-PAPP: *Társasági jog*. Lectum Kiadó, Szeged, 2009. 42.

¹⁵ FARKAS-JENOVAI-NÓTÁRI-PAPP: *i. m.* 40.

fogalmi elemet akarunk, akkor lehet, hogy meg kell maradnunk a „közös gazdasági tevékenység” kategóriájánál. Másik megközelítés lehet azonban ezen szabályokat tekintve is, hogy az általános jelleggel túlzottan dominánsnak tűnő üzletszerűség fogalmi elemet fenntartjuk, azzal, hogy bizonyos esetekben (vagyis a fent említett nonprofit gazdasági társaságoknál) kivétel van alóla.

2. A társaság tagoktól elkülönült vagyona szintén egyértelmű fogalmi elem, hiszen egyrészt az egyes társasági formák definíciójából is, de még inkább az egyes társasági formákra vonatkozó részletszabályokból egyértelműen kiderül, hogy valamennyi gazdasági társaság részére kötelesek a tagok indulótőkét bocsátani és a vagyoni hozzájárulás költsége valamennyi tagot terhel.

3. Szintén közös valamennyi társasági formánál a tagok felelőssége a társaság kötelezettségeiért. További általános kritériumot azonban ezen a vonalon belül nem lehet felállítani, mert mind az elméletben, mind a gyakorlatban éles különbség van a tag teljes magánvagyonára kiterjedő korlátlan (és adott esetben a többi taggal, illetve a többi beltaggal egyetemleges) felelőssége és a tagnak kizárólag a vagyoni hozzájárulása erejéig fennálló felelőssége között.

Az Európai Unió csatlakozásra tekintettel érdemes megnézni az EKSZ társaságok fogalmával kapcsolatos megközelítését is. Az EKSZ 48. cikke (58. cikk) alapján azok a társaságok, amelyeket valamely tagállam jogszabályai szerint alapítottak, és amelyek alapszabály szerinti székhelye, központi igazgatása vagy fő telephelye a Közösségen belül van, a jelen fejezet rendelkezéseinek alkalmazása szempontjából a tagállami állampolgársággal bíró természetes személyekkel azonos elbírálás alá esnek. Társaságnak a polgári és a kereskedelmi jog szerinti társaságok tekintendők, beleértve a szö-

vetkezeteket, a köz- és magánjog szerinti egyéb jogi személyeket, azok kivételével, amelyek nem jövedelemszerzési céllal alakultak.

3. A nonprofit társaságok

Az előző pontban, a társaság fogalmának meghatározásánál már utaltam a nonprofit gazdasági társaságokra, amelyek legfőbb vonása eltér a főszabályként és tipikusan működő profitorientált gazdasági társaságoktól. Ez az eltérés olyannyira erőteljes, hogy láthattuk ha általános, kivételt nem tűrő fogalmi elemekkel akarjuk definiálni a gazdasági társaságot, akkor lehet, hogy az üzletszerűséget mellőzve meg kell maradnunk a „közös gazdasági tevékenység” kategóriájánál. Másik megközelítés lehet azonban ezen szabályokat tekintve is, hogy az általános jelleggel túlzottan dominánsnak tűnő üzletszerűség fogalmi elemet fenntartjuk, azzal, hogy bizonyos esetekben (vagyis nonprofit gazdasági társaságoknál) kivétel van alóla. Bármelyik esetet alapul véve, a társaság fogalmát meghatározni kívánó fejezetben mindenképpen írni kell a nonprofit gazdasági társaságokról, hiszen gyakorlatban élő, és immáron a Gt.-ben szabályozott kategóriáról van szó, amelynek specialitásait egy komplex igényességre törekvő munkából nem lehet figyelmen kívül hagyni.

A nonprofit szektor szabályozása eltérő megoldási lehetőségeket kínál Európában, több megoldás született arra nézve, hogy milyen szervezet minősülhet közhasznúnak. Az első modell szerint bármilyen jogi formájú szervezetre vonatkozhat a közhasznúság szabályozása, ha a szervezet jogi célja közhasznúnak minősíthető és a szervezet vállalja a közhasznúsággal járó kötelezettségeket (Nagy-Britannia, Németország). A második megoldás szerint csak meghatározott jogi formájú szervezetek minősülhetnek közhasznúnak, de ezek mindegyikére vonatkoznak a szabályok és a kedvezmények.

A harmadik modell szerint a meghatározott jogi formájú szervezetek közül csak a közhasznúság megadott kritériumával rendelkező szervezetekre terjesztik ki a szabályozást.¹⁶

A magyar jogi szabályozásban a nonprofit gazdasági társaságok elődei a közhasznú társaságok voltak, hiszen a nonprofit gazdasági társaságok a közhasznú társaságok helyét vették át. Ezek a Ptk.-ban nyertek meglehetősen rövid szabályozást, a közhasznúság kritériumaként a Ptk. csak annyit jelölt meg, hogy a társadalom közös szükségleteinek kielégítését szolgáló tevékenységet rendszeresen, nyereség és vagyonszerzési cél nélkül végezzen. A társasági forma meg volt szabva: kft.-ként kellett működnie. A szakirodalomban vegyes megítéléssel bírt ez a nonprofit jellegű forma, Török Gábor szerint veszélyes precedens a Gt. szabályozási keretein kívül szabályozni quasi gazdasági társaságot.¹⁷ Fazekas Judit szerint viszont semmi probléma nincs azzal, hogy a jogalkotó egy atipikus társasággal kívánja a közjót szolgálni.

A társasági jog kodifikációja folyamán úgy döntöttek, hogy nem indokolt a közhasznú társaság, mint önálló jogi személy fenntartása, hiszen a Kszrt. által felsorolt számtalan szervezeti formára tekintettel a közhasznúság kategóriája nem kifejezetten kapcsolódik a jogi személy egy meghatározott típusához, hanem működési kérdés. Ezáltal pedig a közhasznú társaság, mint önálló jogi személy megszüntethető, a közhasznúság pedig bármely társasági forma működési jellemzője lehet. Így a közhasznú társaság utódként létrejövő nonprofit gazdasági társaság a Gt.-ben nyert elhelyezést, de nem új társasági formaként, hanem egy új, jogilag szabályozott működési lehetőségként. Ennek megfelelően a Gt.-ben meghatározott formában működő

---

¹⁶ BARTA Judit: *A közhasznú nonprofit gazdasági társaságok természete társasági jogi szemmel.* Miskolci Jogi szemle, 4. évfolyam, 2009. 136.

¹⁷ TÖRÖK Gábor: *Közhasznú társaságok a szabályozás hiányosságai tükrében.* Gazdasági és Jog, 1995. 2. sz. 6.

társaságok választhatják a nem nyereségorientált (nonprofit) működési lehetőséget. Nagyon fontos azonban kiemelni, hogy ettől még nem lesznek automatikusan közhasznúak, mert a nonprofit működés a tagok (részvényesek) autonómiájába tartozó kérdés, addig a közhasznú jelleg az állam közjogi minőségben meghozott döntésétől függ. A kodifikáció során arról is döntés született, hogy a közhasznú társaságok társasági szerződésük módosításával nonprofit kft.-ként működhetnek tovább, átalakulhatnak más, nonprofit gazdasági társaságokká vagy jogutód nélkül megszűnhettek. 2009. június 30-ig kellett ezt megtenniük: ezt követően a cégbíróság a társasággal szemben a megszűntnek nyilvánítás törvényességi felügyeleti intézkedést alkalmazta.

Mindezekre tekintettel tehát a hatályos Gt. 4. § (1) bekezdése lehetővé teszi gazdasági társaság alapítását nem jövedelemszerzésre irányuló közös gazdasági tevékenység folytatására. Ezt hívja az új Gt. nonprofit gazdasági társaságnak. Megjegyezni kívánom, hogy de lege ferenda az összhang megteremtése végett a jogalkotónak valamit módosítani kellene valamelyik szabályon, hiszen ahogy láthattuk: a nonprofit gazdasági társaságot bármely társasági formában lehet alapítani, nem jövedelemszerzésre irányuló közös gazdasági tevékenység folytatására. Ehhez képest a kkt. és a bt. definíciójában ott van az üzletszerű gazdasági tevékenység kritérium. Bt vagy kkt. formába alakuló nonprofit gazdasági társaság pedig szükségképpen nem fog megfelelni valamelyik normatív kritériumnak.

További elhatároló fogalmi ismérve a nonprofit gazdasági társaságnak a gazdasági társaságoktól a tagok közötti nyereségfelosztás: amíg a gazdasági társaságoknál a működés tipikus vonása, addig nonprofit társaságoknál erre nincs lehetőség. Fennáll ez a társaság jogutód nélküli megszűnésénél is: a nonprofit gazdasági társaságnál a tartozások kiegyenlítését követően fennmaradó vagyonból a tagok (részvényesek) részére csak a megszűnéskori saját

tőke összege adható ki, legfeljebb a tagok (részvényesek) vagyoni hányadának teljesítéskori értéke erejéig. Nagyon fontosnak tartom azonban kiemelni, hogy Barta Judittal egyetértve a törvényszövegből én is azt a következtetést vonom le, hogy a vagyonfelosztási korlát kizárólag a közhasznú nyilvántartásba bejegyzett nonprofit gazdasági társaságok esetében áll fenn, a közhasznú jogállást nem szerzett nonprofit társaságokra nem vonatkozik: ezeknél a tagok a társasági formára irányadó Gt. szabályok szerint oszthatják fel maguk között a tartozások kiegyenlítése után fennmaradó vagyont.¹⁸

4. Jogi személy elméletek és rövid történeti áttekintés a társaságok tekintetében

A dolgozat későbbi részeiben részletesen is bemutatom a társaságok jogalanyiságával kapcsolatos kérdéseket, némi történeti bevezetőt azonban már a dolgozat elején, az általános kérdések tárgyalásánál szükségesnek tartok. Koronként és világnézetként változott ugyanis a jogtudósok fölfogása a jogi személyekről, és ennek függvényében a jogrendszerben betöltött helyükről. A jogi személyekre vonatkozó elméleteket Moór Gyulának, a jogi személyiséggel foglalkozó szakirodalom egyik legnagyobb jogtudósának munkássága alapján az alábbiakban lehet összegezni. A realitás elméletek a jogi személyeket reális jelenségnek tekintik, és azok lényegi feltárásánál a természetes személyekből indulnak ki. A jogi személyt is, mint organizmust 'nagy embernek' fogják fel (Gierke össz-személyiség elmélete).

A fikciós elméletek szerint a jogi személy tudati vagy objektív jelenségek absztrakciója, ami nélkülözhetővé teszi az embert a jogi személyiségben.

---

¹⁸ BARTA: *i. m.* 149.

Nincs valóságos jogalany, a jog alkot meg fikcióval egy jogalanyt, és úgy veszi, mintha az természetes személy lenne. Az ember legfeljebb csak a jogi személy lényegét tevő akaratnak, célnak, vagyonnak a képviselője (Savigny és Puchta elméletei). A jogi személy konstrukcióját tagadó elméletek a jogi személy jogait és kötelezettségeit szétbontják az emberek jogaira és kötelezettségeire.

Abban viszont egységes az álláspont, hogy a mai értelemben vett jogi személy kategória és ezen belül a társasági jogalanyiség hosszú folyamat eredménye, és döntően az újkor terméke, de az intézmények kialakulásának kezdeteit a tanulmányok más és más időpontokra teszik. A témakör meghatározása szempontjából elkerülhetetlen a kérdés: vállalkozási jogról vagy társasági jogról beszélhetünk-e? Amennyiben csak társaságokról beszélünk, úgy az erre irányuló kutatásokat az első kereskedelmi jogi törvényműveknél, így a Code Savary kialakulásának idejében fennálló szabályozási modellnél kell kezdeni, amennyiben vállalkozásokról, úgy már gyakorlatilag az ókori társadalmak korához kell visszanyúlnunk.¹⁹

A római jogban önálló kereskedelmi jogról még nem beszélhetünk, de felfedezhetjük a cégek távoli előzményét képező jogintézményeket üzleti könyvek formájában, amelyek vezetésére vonatkozóan a bankárokat (*argentarii*) és a kereskedőket (*mercatores*) felmutatási kötelezettség terhelte. Jelentős vívmánya továbbá a római jognak, hogy megalkotta a jogi személyiséggel felruházott vagyontömegek és a személyegyesülések jogi fogalmát. A *societasok* esetén például két vagy több személy társasági szerződésben, abban állapodik meg, hogy egy megengedett vagyoni cél elérése érdekében kölcsönös anyagi kötelezettséget vállalnak és az elért eredményeikből kölcsönösen részesednek. Ez az intézmény még nem jogalany, nem rendelkezik a tagok felett álló szervezettel és jogi személyiséggel, a társaság létrejötte a

---

¹⁹ SÁNDOR: *i. m.* 46.

tagok vagyonában nem idéz elő változást és a rendelkezésre bocsátott vagyoni eszközök nem mennek át a társaság tulajdonába, hanem közös tulajdont képeznek.

A középkorban a természetjogi iskola és a felvilágosodás ellenségesen viselkedett a testületi szervezkedésekkel és a kezdetleges jogi személy megjelenési formáival szemben. Mindezek ellenére a kor jogtudománya már határozottan megkülönböztette a személyegyesületeket a vagyontestületektől. A személyegyesületek fő típusa a testület, míg a vagyontestületeké az alapítvány volt. A városi életben a céhek ekkor még ugyan teljesen más funkciót töltek be, mint a mai gazdasági társaságok, de a városi jogokban, mint testületi jellegű személyek, nagyban előkészítették az önálló jogalanyiság elismeréséhez vezető utat.

Fontos továbbá megemlítenem, hogy a középkorban már megjelent az önálló és elkülönült kereskedelmi jog, a *ius mercatorum*, mint a kereskedők külön joga. A késő középkorra tehető a mai cégek közelebbi előzményét képező kereskedelmi társaságok (*societas mercatorum*) kialakulása. A *societas mercatorum* estében – ellentétben a korábban említett római jogi *societasok*kal – már jól körvonalazódik az önálló és elkülönült jogalanyiság és kifelé harmadik személyek irányába is, mint társaság jelent meg, továbbá a társtag által a társaság nevében harmadik személlyel kötött ügylet már az összes tagra nézve kötelező erővel bírtak.

II. A kereskedelmi tevékenység megjelenése és a modern társaságok előzményei

1. A rómaiak előtti korszak

Noha a modern kereskedelmi jog és társasági jog előzményei közvetett módon is leginkább a római jogra és nem a római jogot megelőző korszakokra vezethetők vissza, a történeti szemléletre tekintettel mindenképpen indokolt néhány gondolattal a római jogot megelőző korszakok és rendszerek társaságokra emlékeztető formációit megvizsgálni. Annál is inkább szükségesnek látszik ez, mert a római jogra sok tekintetben elmondható volt, hogy a semmiből teremtett és dolgozott ki jogintézményeket, a társasági jog előzményei tekintetében azonban nem kellett ezt megtennie, mert az előzmények csírái a római kort megelőző ókori jogrendszerekben is tetten érhetőek voltak.

1.1. Egyiptom

Az ókori közel-keleti államoknál a gazdasági és társadalmi berendezkedést a földrajzi helyzet határozta meg, így nem lehetett ez másképp Egyiptomnál sem. Az öntözéses gazdálkodás pedig némi társas szervezettséget igényelt, így a társasági szerveződésnek legalább a csíráinak szükségképpen jelen kellett lenniük. A termelésről is megállapítható, hogy emberek nagy csoportjának együttes munkáján alapult. Ami a társasági jog egyik alapját, a kereskedelmet illeti, erről elmondható, hogy nem volt általános. Így nemcsak a gondolkodás fejletlensége, hanem a társadalmi viszonyok sem indokolták a magasabb szintű kereskedelmi jogi intézményeket, a mezőgazdasághoz hasonlóan nem volt társadalmi szükséglet a kereskedelem

területén sem a társas együttműködés részletesebb szabályozására, sem azok jogi kereteinek a megteremtése. Ennek oka leginkább az önellátó gazdálkodás elsődlegességében keresendő.

A kereskedelmi jog hiányából eredően a szakirodalom túlnyomó többsége nem ismeri el társasági szerződés létét Egyiptomban. Porten és Szubin szerint azonban létezett olyan jogi konstrukció, amely a modern társasági szerződés egyik lehetséges előzményének tekinthető. Seidl nem talált társasági szerződést, viszont a rendelkezésre álló iratok alapján szerinte megállapítható, hogy léteztek társasági jellegű, illetve azokhoz hasonló tartós jogviszonyok. Ide sorolható szerinte az olyan szerződés, amelyben két ember egy temetkezés költségeit osztja el. Szintén társasághoz hasonló közösségek jöttek létre bérlet, adóbeszedés, vagy a tengeri kölcsönök tekintetében. Ezt az olyan forrástörédek támasztják alá, amelyek szerint például a bérlők részesedésük arányában viselték a felelősséget veszteséges gazdálkodás esetén és szintén részesedésük arányában jutottak nyereséghez. Porten és Szubin kutatásuk során találtak egy Bauer-Meissner elnevezésű papiruszt, amelyen szintén társasághoz hasonló jellegű konstrukció állt: eszerint az egyik fél átadja a Korobis városában lévő földjét bevetésre és a termény felosztására. A másik fél kötelessége pedig a föld saját vetőmaggal való bevetése volt. A következő évben pedig a nyereséget és a veszteséget a felek közösen és egyenlő arányban viselik.

A törédek ellenére azonban fenntartható az alfejezet elején tett megállapítás, hogy a hasonló jelleg ellenére csak csírájában voltak társasági jogiak ezek a formációk, egyszerűen arról volt szó, hogy az egyiptomi gazdaság feltételrendszerei miatt a termelés során szükségessé vált a személyek javainak egyesítése. Ez azonban döntően kötelmi jogi szerződés, bérleti szerződés útján történt. Számos forrástörédéket tanúsítja, hogy a közös

tulajdont is ismerték, ez a formáció azonban még messze állt az elkülönült társasági vagyontól.

1.2. Babilon

Az ókori Babilonban sokkal fejlettebb volt a kereskedelmi jog, mint Egyiptomban, ezzel szerves összefüggésben pedig a társaságok gyökerei már jóval kikristályosodottabbak, mint az egyiptomié. Ezt igényelte az is, hogy már a Kr. e 7–6 századra kialakultak a legtipikusabb kereskedelmi ügyletek, így a hitelezési szerződés és a havi kamatszámítás mellett a társasági szerződés is.

A társaság és a társasági szerződés babiloni terminológiájának megértéséhez nélkülözhetetlen a tappútum kifejezés mögött álló tartalom megértése. Ezt a szót a „tappúm” (társ) szóból képezték és közösséget jelentett. A kiindulópont szerint a tappútum létrehozásához szükség volt pénz kölcsönadására, így a mai jogi terminológia szerint minimum speciális kölcsönszerződésnek volt tekinthető. A kölcsönhöz való hasonlatosságot erősíti, hogy az adós tulajdont szerzett a dolgokon. A források azonban tanúskodnak olyan tappútumról is, amelyeknél nem pénz, hanem gabona vagy olaj átadására került sor: ez a konstrukció a középkorban elterjedt commendához hasonlítható. A modern társasági jog jellemvonása, a mellérendeltség nem volt tetten érhető, erősen alá-fölérendeltségi reláció volt a felek között. A társaság rendszerint a tőke létezésének időtartamára jött létre, vagyis tipikusan az egyes utazások idejére. Általában egytől három hónapig terjedő időszak volt, de a forrásokban néhány, több évig fennálló ilyen jellegű közösség szerepel.

A Hammurapi-kódex külön fejezetet szentel a kereskedelemnek, ezen belül találhatóak rendelkezések a tappútumról. (társaságról) A rendelkezés

szerint, ha egy ember egy másiknak pénzt adott társaság létrehozatalára, kötelesek voltak a profitot és a veszteséget isten előtt rögzíteni és ennek megfelelően megosztani. A fent említett, erősen kölcsönszerződés felé tendáló jelleg miatt a szakirodalomban vitatott, hogy valóban társasági szerződésről van-e szó. Ha a római terminológiát megpróbáljuk a babiloni viszonyokra vetíteni, akkor a tappútum leginkább az egy meghatározott ügyletre létrejövő társasághoz (*societas unius rei*) hasonlítható. Driver és Miles szerint viszont itt nem a hitelezésen volt a hangsúly, hanem azon, hogy az egyik ember pénzt adott egy másiknak.²⁰ Vagyis: a jogviszony lényege, hogy a társaság céljainak elérése érdekében mindkét társ arányosan járul hozzá a vállalkozáshoz. Driverék elméletét látszik alátámasztani az *ana ittisu* is. Az *ana ittisu* az új asszír időből származik, kb. 1800 sort tartalmazó olyan gyűjtemény, amely részleteket tartalmaz a régi akkád és babiloni idők szerződéseiből. Még Hammurapi kódexének megalkotása előttről való, így komoly jelentőséggel bírt Hammurapi kódexének értelmezése tekintetében. Az *ana ittisu*-ban olvashatunk olyan esetről, amikor három ember kereskedelmi útra ment egy negyedik vagyoni hozzájárulásával kiegészítve. Az út végén pedig elszámolást készítettek, majd a nyereséget felosztották Samas isten előtt. Nem túl bőbeszédű a forrás, de a jelek arra utalnak, hogy itt társaságszerű képződményről lehetett szó.

A társasági szerződés jellege szerint reálszerződés volt, vagyis szükséges volt a létrejöttéhez a dolog átadása. Elhatárolási ismérvként azonban ebből se pro, se kontra nem lehet következtetni, mert a munkaszerződéshez és a megbízáshoz hasonlóan a babiloni jogban a kölcsön is reálszerződés volt. Ha az egyes konkrét esetekben, vitatott is lehet annak elhatárolása, hogy társasági szerződésről vagy kölcsönügyletről van-e szó, az nyilvánvaló, hogy a forrásokban felsorolt összes esetet nem lehet a kölcsön kategóriája alá

---

²⁰ SÁNDOR: *i. m.* 36.

besorolni, hiszen az olyan tényállásokban, amelyekben ketten adják össze a tőkét azzal a céllal, hogy a tőke segítségével üzletet kössenek és a bevételen osztozzanak, a kölcsönszerződés irányába mutató elemeknél sokkal dominánsabbnak tekinthetők a társaságra utaló jellemvonások. Az ókori kultúrában és gazdaságban kiemelkedő jelentőségűnek tekinthető földművelés terén is találkozhatunk társasági jellegű jogviszonyokkal: gyakran előfordult, hogy többen vállalkoztak ültetésre és a termés beszedésére úgy, hogy előre meghatározták a részesedési arányokat.

Egy a kutatások által Kr.e 1066-ra datált agyagtáblán szintén társasági jogviszonyt találhatunk: Sin-nasir és Ubar-Samas társak voltak, majd utóbbi meghalt és előbbi fejezte be a folyamatban lévő üzleteket. A társasági szerződés alapján Ubar-Samasnak járó részesedést az üzletekből realizált profitból kifizette Ubar-Samas örökösének, majd ő is meghalt. Ubar-Samas örökösei azonban úgy vélték, hogy Sin-nasir hagyatékában található további olyan vagyon, amely társasági vagyonnak számít és erre tekintettel bejelentették erre vonatkozó igényüket. Ebből megalapozottan lehet arra a következtetésre jutni, hogy a társasági vagyont a tagok vagyonától elkülönült vagyonként értelmezték. A döntés nem lelhető fel, így egzakt jogi elemzést sem lehet róla lefolytatni, de itt most a lényeg nem is ez, hanem az, hogy bizonyítható: a jogi, illetve a gazdasági gondolkodásban felmerült a társasági vagyon és a tagok vagyona elkülönítésének gondolata.

1.3. Az ókori görögök

1.3.1. Az ókori görög jog jelentősége a társasági jog vonatkozásában

Ez a korszak már távolról sem csak érdekes történeti előzményként, vagy a társasági jog fejlődéstörténetének csírájának számít, hiszen nemcsak törté-

netileg, hanem dogmatikailag is igazolható, hogy a modern társasági jogokban jó néhány római jogban kikristályosodott elem érhető tetten. Természetesen ez a hasonlóság nem olyan fokú, mint a vagyoni jogban vagy az öröklési jogban, azonban az alapok lerakása itt is Rómában történt. A források és a dogmatikai konstrukciók alapján pedig megállapítható, hogy a rómaiak – a kultúrához hasonlóan – igen sok vonást átvettek a görög társasági jogból. Így akár a római társasági jogot áttekintő fejezet részeként, akár a dolgozat egésze szempontjából, a modern társasági jog fontos előzményeként lényeges ismertetni a görög rendszert, intézményeket, és azt a társadalmi, gazdasági közeget, amelyben mindezek érvényesültek, illetve kibontakoztak.

Az ókori görög szellemiség is kedvezett a társas tevékenység kialakulásának, az emberek szinte minden feladatra társaságokat hoztak létre.

1.3.2. A kezdetek

A kezdeti időszakban, tehát a mükénéi korszakban a görög kereskedelem vonatkozásában elmondható, hogy a keleti hatás csak igen csekély fokban érvényesült. Ennek gazdasági okai és az ebből eredő hasonló szükséglet hiányára visszavezethető okai vannak: a babiloni gazdaság ugyanis a pénzpiacra épült, ezzel szemben pedig a görög városállamokra sokáig a mezőgazdasági termelés központba állítása volt jellemző. A kereskedelem, és ezáltal a kereskedelmi jog csírái a Kr.e. 7. században elkezdődő kolonizációs törekvésekkel összefüggésben kezdtek kialakulni, a terménygazdálkodást ugyanis felváltotta a pénzen alapuló kereskedelem. A szűkszavú és ráadásul hiányos forrásokra²¹ tekintettel nehéz konkrétan értékelni ezt a kort, a meglévő források alapján azonban úgy tűnik, hogy sem a kereskedelmi ügyletek nem

---

²¹ JAKAB Éva: *Az áru rejtett hibáiért való helytállás a hellenisztikus papiruszokban*. Antik Tanulmányok, XXXVI/1–2., 1992. 47. o.

voltak *ius speciale* jelleggel szabályozva, sem a kereskedők nem kaptak speciális jogállást. Mindkettőt azért fontos kiemelni, mert amikor a történeti fejlődés eljut oda, hogy a kereskedelmi jogot, ha nem is önálló jogágként, de a polgári jogon belül viszonylag elkülönült részterületként kezelje, akkor a differenciálódás ezen két szempont alapján megy végbe. Természetesen nem egyszerre, hanem valamelyik alapján. Így a XII. századi itáliai városállamokban, illetve még inkább a XVI. századi, német területen végbemenő recepció során a kereskedelmi jog a gazdaság bizonyos speciális alanyaira, a kereskedőkre vonatkozó speciális normák összességét jelentette. (Csak a jogtörténeti elemzés, illetve a komplexitás jegyében emelem ki, hogy utóbbi folyamat tekinthető a magánjog horizontális megkettőződése alapjának). A modern jogrendszerek időszakára ez a megközelítés megváltozott, így már nem a szabályozás alanya, hanem a szabályozás tárgya minősül a kereskedelmi jog *differentia specificájának*, így a kereskedelmi jog nem a kereskedőkre vonatkozó szabályok foglalatosa, hanem a kereskedelmi ügyletekre vonatkozó speciális normák összessége. Ezért fontos kiemelni, hogy az ókori görögök megjelölt korszakában sem egyik, sem másik *differentia specifica* nem különül el. Ennek hiányában is meg lehet azonban állapítani, hogy külön szabályozásra utaló jegyekkel azért lehetett találkozni a kereskedelmi ügyletek tekintetében.

1.3.3. A társasági jog előzményei szempontjából releváns korszakok fejlődésének rövid bemutatása

Az ókori görög jog fejlődését három, elhatárolható korszakra lehet osztani: a Nagy Sándor uralkodásáig tartó korai időszak, a Nagy Sándor halálától Bizánc megalapításáig terjedő hellenisztikus időszak és a Konstantinápoly elfoglalásig terjedő harmadik éra.

A korai időszak a már jelzett archaikus korból való átmenettel kezdődik: egyik legfontosabb jogi vívmánya, hogy túllép azon a rendszeren, amelyben a törzsi eredetű jog érvényesülése keretében keverednek a szakrális és világi eredetű normák. A helyenként fennmaradó szakrális normák maradványa mellett sokkal inkább a világi eredetű normák dominanciája érhető tetten. Sándor Istvántól átvett találó terminológia alapján elmondható, hogy az egyes városállamok önálló szabályozása mellett megjelent a görög városállamok mindegyikében érvényesülő „görög kereskedelmi common law”.²² Ebből értelemszerűen következnie kell, hogy ez az egységes jog nem egy kodifikált egész, hanem szokásjog, amely valamennyi görög kereskedő és tengerész jogügyleteit szabályozta. Jellemvonásai is a dogmatikai precizitás helyett inkább a praktikumra utalnak: hiányzott a formalizmus, törekedtek az ügyletek gyors lebonyolítására és az esetlegesen felmerülő jogviták minél gyorsabb elrendezésére. A teljesség kedvéért érdemes kiemelni, hogy nemcsak a praktikum fokozott előtérbe kerülése miatt nem fejlődött a klasszikus kor joga rendszerezett egészé, legalább ilyen domináns ok volt, hogy hiányoztak a római jogban nagy számban meglévő tanácsadással foglalkozó jogtudósok, akik megvalósíthatták volna.

A hellenisztikus időszakot többé-kevésbé egzakt évszámokhoz lehet kötni: Kr. e 323-ban, Nagy Sándor halálával kezdődött és Kr. u. 30.-ig, Egyiptom római uralom alá hajtásáig terjedt. A görög jog tekintetében azonban hibás történelmi leegyszerűsítés lenne ezt az időszakot irányadónak tekinteni, hiszen a görög jogra komolyabb hatást gyakoroló jelentősége sokkal inkább Korinthosz, az utolsó szabad görög város rómaiak általi Kr. e. 146-ban történő lerohanásának és a Caracalla császár által bevezetett, a görög városállamok lakóira is kiterjedő *civitas* Romanát kiterjesztő Constitutio Antoninának van, így a korszakhatárt inkább e két dátum közé

---

²² SÁNDOR: *i. m.* 47.

célszerű beilleszteni. A hellenisztikus jogról általánosságban elmondható, hogy közös görög jog volt, amely valamennyi görög nyelvű területre kiterjedt. Érdekes szintézisként évszázadokon keresztül egymás mellett élt a római, a görög és a hellenisztikus jog.

A bizánci jog a fejezet elején megcélzott kérdéseket, összefüggéseket nem érinti, ezért a vizsgált kérdésre vonatkozó szerves kapcsolat hiányában nem térek ki rá.

1.3.4. A kereskedelem, mint szükségszerűen indukált folyamat

Összességében elmondható, hogy a görög területek földrajzi adottsága jelentős hatást gyakorolt a kereskedelemre: ezek ugyanis csak csekély mezőgazdasági és nyersanyagforrást biztosítottak az itt élőknek. Ebből logikusan következett hogy mezőgazdasági, társadalmi léptékű munkavégzés lehetőségének hiányában létszükségletté vált a kereskedelem. Hogy ez mennyire így volt, azt a filozófia segítségével is lehet igazolni. Platón ideális államában ugyanis a kereskedelmet külföldiek végezték, a polgárok számára pedig annyi kereskedelmi lehetőség adódott, hogy a földjükön termelt felesleget minden hónapban egy meghatározott napon piacra vihették és a háztartásuk vezetéséhez szükséges egyéb fogyasztási eszközökre cserélhették. Ezen túl viszont tilos volt nyereségorientált kereskedelmi tevékenység folytatása. Márpedig a fentiekből kitűnően erősen kereskedelemellenes Platón is elfogadta társadalmi szükségszerűségként a kereskedelmet, így megítélésem szerint egyértelműen kiderül, hogy a körülmények milyen erős készítő hatást gyakoroltak a kereskedelem kialakulására. Ez témánk szempontjából azért fontos, mert a kereskedelem kialakulása indukálta a kereskedelmi jellegű normák, így ennek keretében a társaságokra vonatkozó szabályanyag kialakulását.

Ahogy bármilyen egyéb tekintetben sem, úgy a kereskedelem és a társaságok tekintetében sem lehet általánosítani, hiszen görög és görög között – a többi kérdéshez hasonlóan – óriási különbségek voltak. Athén és Spárta e tekintetben is elkülönült. Spárta rendszere nem sok hatással járt a kereskedelem, így a társasági jog fejlődésére sem, ugyanis kifejezett tilalom állt fenn az állampolgárok számára a kereskedelem vonatkozásában. Még a külföldiek is korlátozás alá estek ez alapján: egyidőben legfeljebb két kereskedelmi vállalkozást folytathattak. Ennyi is elég lett volna ahhoz, hogy virágzó kereskedelemről ne beszélhessünk, de még olyan előírás is volt, hogy a nyereségnek arányban kellett állnia a tényleges szolgáltatással, továbbá a hatóság meghatározhatta azokat a kategóriákat és összeghatárokat, amelyen belül az importot engedélyezték. Athénban ezzel szemben a szolóni tanok jegyében a szabad kereskedelem virágzott, sem a nyereségben való részesedést, sem az egyesülési szabadságot nem korlátozták. Az egyesülési szabadságot egyébként a szabad kereskedelem igényelte is, hiszen nagyobb volumenű kereskedelmi tevékenységhez szükséges volt a tőke, a munkaerő és a szakértelem egyesítésére. Ezek a társadalmi-gazdasági szükségszerűségek, pedig szükségképpen vezettek a társaságokra vonatkozó szabályanyag kialakulásához.

1.3.5. Az első görög egyesülések

Az első görög egyesüléseket az a terület indukálta, amelyiken a többen is fokozottabb mértékben volt szükség rá: a tengeri kereskedelem területe. Itt ugyanis fokozott volt a kockázat,²³ így annak megosztása több személy (vagy közgazdasági szemlélettel kifejezve gazdasági pólus) között nagyon fontos volt. Leggyakrabban hajókölcsönökkel kapcsolatban jöttek létre az egye-

---

²³ JAKAB: *Az áru rejtett hibáiért való helytállás. i. m.* 43. o.

sülések. Itt olyan szerződéses alakzatról volt szó, ahol a nyereséget és a kockázatot megosztották a kölcsönadó és a hajótulajdonos között. A kockázat további csökkentése érdekében mindkét póluson lévő fél társa(ka) t keresett maga mellé, ez pedig a hajózási egyesülések kialakulásához vezetett. A fokozott szükségesség miatt indukált konstrukció gazdasági sikere egyéb területeken is hasonló egyesülések kialakulásához vezetett, így szinonim egyesülések jöttek létre az építőiparban, a kézművesek körében, a bányászásban valamint az adóbeszedők körében.

Azt gazdaságilag könnyű belátni, hogy jellegénél fogva a kereskedelem és a kereskedelmi jog fejlődésére a legkomolyabb hatást a tengeri egyesülések jelentették, hiszen itt nemcsak a konstrukció hordozta magán a társaságok jellemvonásait, hanem a jogalanyok tevékenységének is minden mozzanata a kereskedelmi jelleget. A gyakorlatban leginkább elterjedt megoldás az volt, hogy a nagykereskedő felrakatta teljes rakományát a hajóra és azt vagy saját maga vagy egy általa megbízott személy kísérte. Általában nem teljes egészében értékesítették az árut, hanem kiskereskedők részére adták el több részletben. Tipikusan nem személyesen, hanem bizományost vagy kereskedelmi alkuszt vettek igénybe. A vázlatosan felvázolt gazdasági célok eléréséhez olyan társasági jogviszonyhoz hasonló jogi konstrukciók jöttek létre, amelyek keretében keveredtek a mai bizományosi, ügynöki, társasági és kölcsönszerződés elemei.

1.3.6. A tengeri kölcsön

A fentiekre tekintettel tehát fokozott jelentőséggel bírt a tengeri kölcsön jogi kategóriája. A görög gazdaság szempontjából is, de a mi témánk szempontjából is, hiszen ez a konstrukció tekinthető a középkori *commenda* előzményének, így elmondható, hogy szerepe nem elhanyagolható a társasági jog

fejlődéstörténetében. A specifikumokra tekintettel eltért a szabálya a szokásos kölcsönétől. A felek valamilyen biztosítékot mindig kikötöttek a tengeri kölcsön visszafizetése tekintetében és előre meghatározták a kereskedelmi út célállomását. A kamat előre történő rögzítése nem számít különlegesnek, annál inkább specifikus volt az a tipikus kikötés, amely szerint a kölcsön visszafizetése mindig a hajó épségben való visszatérésétől függött. Ebből már logikusan következett, hogy amennyiben a hajó tönkrement, az adós visszafizetési kötelezettsége megszűnt. Az elszámolás ideje a hajóútról való visszatérést követő 20. nap: addig a korrekt elszámolás biztosítékként a visszatérő hajó rakománya biztosítékként a kölcsönadó birtokába került. Szerződészegés esetében a római duplumban marasztalás előfutáraként már itt megtalálható a kétszeres visszafizetésre vonatkozó szankció: vagyis a kölcsönvevő kétszeresen volt köteles a kölcsön összegét a kölcsönadónak megtéríteni.

1.3.7. A fejlettebb görög jog társaságai

Az eddigi pontokban ismertetett szükségszerűség, illetve folyamatok hatására többfajta, a modern társasági formákhoz hasonló, bár azoknál természetesen lényegesen kezdetlegesebb társaságok fejlődtek az ókori görögöknél. A „koinónia” elnevezésű társasági forma hasonlított a *societashoz*, ugyanis több személy időleges egyesülése volt valamely cél érdekében. Ez a cél lehetett banküggyel kapcsolatos, de a források megemlítik ipari és mezőgazdasági célok elérése szerveződött koinóniát is.

Érdekes formáció volt az *eranos*, amely lényegében egy köztes alakzatnak volt tekinthető a *societas* és az egyesülés között. Tulajdonképpen egy kamatmentes kölcsönnek volt tekinthető, ugyanakkor több személy tőkéjének meghatározott célra való egyesítését is jelentette. Ez egy tartós érdekközösségnek bizonyult, mert csak akkor szűnt meg, amikor az *eranost* vissza-

fizették. Az időbelileg korábbi és társasági jogilag kezdetlegesebb jellegű *eranos* csak az egyik résztvevő érdekében jött létre, így ez még kevésbé viseli magán a társaságok előzményének jellegzetességeit. A későbbi jogfejlődés eljutott a közös célra létrehozott *eranos*hoz, ami már a társaságokra jellemző konkrét ismertetőjegyeket is hordoz. Nehezíti az *eranos* azonosítását a társaságoknak akár csak a közvetlen előzményével, hogy maga a szó is több kategóriát jelentett: az említett kamatmentes kölcsönön túlmenően jelentett lakomatársaságot és az egyesülés egyik típusát is. Az viszont egyértelmű, hogy a társaságok fejlődéstörténetének folyamatában jelentőséggel bírt, ugyanis a rövid ideig tartó egyesülésből elmozdulást mutat a tartós érdekközösség felé: a forrásokból ugyanis kiderül, hogy az *eranos*ból létrejött tőke megmaradt forgótőkének, létrehozva egy gazdasági célú egyesülést.

A társaságszerű vagyoni szövetkezések közül kiemelendők egyrészt a szintén közvetlen római előzményként funkcionáló adóbeszedő társaságok. Az ilyen szerződések pólusai érdekesek voltak, mert gyakran előfordult, hogy az állammal a szerződést nem több, hanem csak egy személy kötötte. E tekintetben tehát szimpla kétpólusú jogviszonyról van szó. A társasági jelleg ott jelentkezik, hogy az állammal szerződő adószedőnek egy vagy több további, magánjogi szerződés alapján lettek társai is, akiknek nevében a szerződésben foglalt felhatalmazás alapján felléphetett. A viszonylag fejlett társaságszerű jog azzal is magyarázható, hogy az említett liberális gazdaságpolitika mellett, amely széles körben tette lehetővé kereskedelmi ügyletek lebonyolítását, különböző állami monopóliumban lévő tevékenységek végzésére is létrejöttek kereskedelmi társaságok. Utóbbi konstrukció jellegénél fogva hasonlít a koncesszióhoz.

Szlechter felosztása szerint létezett az ókori görög jogban szimpla polgári jogi társaság, betéti társaság, banktársaság, haszonbérletre irányuló

társaság és mezőgazdasági társaság.²⁴ Mind a terminológia, mind a jellege miatt a modern társaságok előzményeit célzó kutatómunka szempontjából a legfontosabb a betéti társaság. Az elnevezés azért nem fedti a későbbi formációt, sok egyéb formához hasonlóan a betéti társaságnak is egy kölcsön-szerződés vonásait is magán hordozó szerződés volt az alapja, hiszen egy tőkés bocsátott pénzüsszeget egy kereskedő rendelkezésére. Komoly és témánk szempontjából is fontos különbség volt azonban a kölcsön-szerződéshez képest, hogy a kereskedő részére nyújtott kölcsön közös vagyonná vált. Elmondható tehát, hogy az ókori görög betéti társaság még nem ismerte a társaság, mint tagoktól elkülönült önálló entitás vagyont, azonban abban a folyamatban, amely az egyes személyek elkülönített vagyontól a társaság vagyonáig vezetett, komoly jelentőséggel bíró köztes állomás volt.

Általánosságban el lehet mondani a görög társaságokról, hogy konszenzuálszerződések voltak. Ez abból a Szolón törvényei között is megtalálható szabályból következik, mely szerint a tagoktól ki lehetett kényszeríteni a meghatározott vagyoni betét rendelkezésre bocsátását. Ha reálszerződés lett volna, akkor a vagyoni betét rendelkezésre bocsátásáig nem beszélhattünk volna se társaságról, se szerződésről. Alakszerűség szempontjából érdekesség, hogy nem kellett írásban létrehozni, de a bizonytalanságok elkerülése végett a gyakorlat azt mutatta, hogy mégis írásba foglalták a szerződések döntő többségét. A nyereségből és veszteségből való részesedés a tag vagyoni betétjéhez igazodott és az aesopuszi népmesén alapuló, a római jogban *Societas Leonina* tilalma elnevezésű szabály a görög jogban is megvolt: ilyen tartalmú megállapodás esetében sem lehetett a tagot a nyereségből való részesedésből kizárni. Újabb adalék, ami a görögökről szóló bevezetésben említett tézist alátámasztja, mely szerint a rómaiak -a kultúrához hasonlóan- igen sok vonást átvettek a görög társasági jogból. A társaság külső jog-

---

²⁴ SÁNDOR: *i. m.* 26.

viszonyát illetően lenyűgöző a fejlettség, hiszen nemcsak a logika vagy a rendszer, hanem a szabály is hasonló volt a mostanihoz. A kifelé történő képviselet szabályozása, ha részleteiben nem is, de lényegi tartalmát tekintve megegyezik a ma hatályos magyar Gt. közkereseti társaság képviseletére vonatkozó szabályával: általánosan valamennyi tag jogosult volt a társaság képviseletére, de lehetőséget biztosított a jog, hogy ezt a képviseleti jogkört egy vagy több személyre korlátozzák.

Összességében elmondható, hogy a kor szükségleteihez igazodó mértékben a görög kereskedelmi élet kimunkálta azokat a fent részletezett konstrukciókat, amelyek jogi keretet biztosítottak a társas vállalkozások folytatásához, egyúttal megteremtették azokat az alapokat, amelyekre a modern társasági jog előzményét képező római jog támaszkodhatott.

2. A társaságok és a társasági jog előzményei a római jogban

2.1. A kezdetek gazdasági és dogmatikai alapjai

A Római Birodalom kezdeti viszonyaira a naturálgazdálkodás volt a jellemző. Csak később az i.e. 6-5. század környékére vált meghatározóvá az árucseré, s ehhez kötődően a kereskedelem. A Kr.e. 4. századra tehető a pénzgazdálkodás elterjedése, mely Föníciai közvetítéssel jutott el Rómába és a köztársaság korára igen magas fokra fejlődött. A kereskedelem csúcspontját a császárkorban élte, Róma navigálta a 'kereskedelem zászlóshajóját' és ő is ellenőrizte azt. A Földközi-tengeren közlekedő kereskedelmi hajók majd fele a Birodalom lobogója alatt hajózott és a többit is ők ellenőrizték, lefölölvén hasznukat. A Római kereskedők vagyona és előkelő társadalmi pozícióra tettek szert. Bár történelmének korai évszázadaiban a kiskereskedőket még az igen-igen lenézett kézművesekkel egy szinten kezelték és

még a nagykereskedők társadalmi megbecsülése sem közelíthette meg a földművesekét, a helyzet viszonylag rövid idő alatt megváltozott.

A római kereskedelem középpontjában az ősi időkben elsősorban a mezőgazdasági termékek álltak. A kereskedelmet alapvetően nem támogatták, a hivatalos ideológia szerint az uralkodó osztályt kívánták mentesíteni a tengeri kereskedelem kockázataitól.²⁵ Ettől függetlenül a római kereskedelem az itáliai területekkel és a Mediterrániumban meglehetősen intenzív volt.²⁶ A tengeri kereskedelemben a rómaiak számára a görög példa irányadó volt, számos jogintézményt vettek át ezen a területen.²⁷ Önálló kereskedelmi rend, speciális kereskedői jogállás nem jött létre. A kereskedelem specializálódott és jellemzően a *libertinusok* és rabszolgák folytatták e tevékenységet a patrónusuktól, illetve a gazdájuktól kapott pénzen.²⁸ A *lex Claudia* Kr.e. 218-ban megtiltotta a nagykereskedelmet a szenátorok számára.²⁹ A köztársaság és a császárkor idején mind a belföldi, mind pedig a külkereskedelem jelentős szerepet játszott a római gazdaságban. Megváltozott a kereskedelmi tevékenység tárgya, a luxustárgyak és a fogyasztási cikkek kerültek előtérbe. A kereskedelem résztvevői pedig elsősorban a lovagrendből kerültek ki, és a kereskedelemben részt vevő hajósok (*navicularii*) speciális csoportja alakult ki.³⁰

Már a római kezdeteknél érdemes kiemelni a nauták kategóriáját, akik hajósok voltak, és a busás haszonnal kecsegtető vállalkozásnak köszönhetően

---

²⁵ SÁNDOR: *i. m.* 27.

²⁶ SÁNDOR: *i. m.* 29.

²⁷ Lásd *Lex Rhodia de iactu mercium*.

²⁸ SÁNDOR: *i. m.* 29.

²⁹ A törvény a 300 amphora súlynál (kb. nyolc tonna) nagyobb teherbírású hajók birtoklását tilalmazta a szenátorok számára. Livius: 21, 63; SÁNDOR: *i. m.* 46.

³⁰ FÖLDI A.: *Kereskedelmi jogintézmények a római jogban*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1997. 42.

hamar a római elit tagjaivá váltak. Ha magyarul a hajósról beszélünk, lényegében három fogalmat érthetünk e szó alatt:³¹

- általános, átfogó értelemben hajósnak lehet nevezni mindenkit, aki hajózással hivatásszerűen foglalkozik, a hajósvállalkozótól kezdve egészen a matrózig.
- speciális értelemben a hajós alatt magát a hajósvállalkozót, vagy
- talán ritkábban – a hajón szolgálatot teljesítő alkalmazottakat értjük.

Sok nyelvben külön szót ismernek a hajósvállalkozóra (németül *Reeder*, olaszul *armatore*), de ezekben a nyelvekben is létezik a hajósnak egyfajta átfogó kifejezése (németül *Schiffer*, olaszul *marinajo*). Hasonló a helyzet a latin nyelvben is. A hajóst jelölő legősibb szó, a görög eredetű *nauta* sokáig mindenkire vonatkozott, aki a hajón tevékenykedett, de speciális (és jogi) értelemben a préklasszikus kor végéig a hajósvállalkozót jelentette.³²

A kereskedelem fejlettsége ellenére erősen kétséges, hogy a rómaiak rendelkeztek-e külön kereskedelmi joggal? A kereskedelemre nem volt egyértelmű *terminus technicus*uk és a *ius civile* formalizmusa sem szolgálta a kereskedelem érdekeit.³³ A *ius gentium*ot érvényre juttató *praetori jog* ezen a formalizmuson enyhített, és lehetővé tette a kereskedelem által igényelt jogintézmények kialakulását és szabályozását.³⁴ Az önálló kereskedelmi jog kialakulásának útjában állt a római gazdasági viszonyok speciális volta, gondolok itt a rabszolgagazdaságra.

Mindezeknek megfelelően nem került kiépítésre külön kereskedelmi jog, azonban számos különleges civiljogi és praetori jogi jogintézmény

---

³¹ FÖLDI A.: *A hajósok és a fogadósok a római jog forrásaiban*. Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Scientiarum, Budapest, 31 (1989), 9–30.

³² FÖLDI: *i. m.* 10.

³³ FÖLDI: *i. m.* 18.

³⁴ SÁNDOR: *i. m.* 46.

alakult ki a kereskedelem érdekében.³⁵ Ilyenek voltak például a magas szintű könyvvezetés a *litterál* szerződésekkel kapcsolatban, az *argentarii* és *nummularii* közötti distinkció, a *faenus nauticum*, a *lex Rhodia de iactu mercium*, a *receptum nauturum*, *cauponum*, *stabulariorum*, az *actio institoria*, *actio exercitoria* és az *actio tributoria*.

A vállalalkozási konstrukcióknak igen széles köre alakult ki a római jogban. Földi András csoportosítása alapján egy-, két-, illetve háromszintű vállalalkozásokat kell megkülönböztetnünk. Az egyszintű vállalalkozások esetében a vállalalkozó (*exercitor*, *negotiator*) a saját vagyonával, saját nevében egyedül folytat kereskedelmi tevékenységet. A kétszintű vállalalkozások esetében a vállalalkozó a rábízott vagyonnal végzi ezt a tevékenységet, míg a háromszintű vállalalkozás során elkülönül egymástól a *pater familias*, mint jogilag a vállalalkozásba vitt vagyon tulajdonosa, a családgyermek (vagy a *servus ordinarius*) és a rabszolga (adott esetben *servus vicarius*), aki quasi tulajdonosként lép fel a rábízott vagyon tekintetében, továbbá a tényleges a vállalalkozási tevékenységet folytató személy.³⁶

A Római Birodalomban kialakuló élénk kereskedelmi élet és az ezzel együtt járó cizellált joggyakorlat a társaságok területén is kialakított egy olyan szabályozást, amely jogi konstrukcióját tekintve a mai napig érvényesül.³⁷ A római jogban nem beszélhetünk elkülönült társasági jogról, azonban a szerződéstípusok körében a gazdasági igények mégis magukkal hozták a *societas* különböző formáinak kialakulását. A továbbiakban a *societassal* és a *collegiummal* kívánok foglalkozni, mint a személyegyesítő gazdasági társaságok római jogi előzményeivel, gyökereivel, bemutatván

---

³⁵ SÁNDOR: *i. m.* 45.

³⁶ FÖLDI: *i. m.* 166.

³⁷ SÁNDOR: *i. m.* 6.

ennek a szerződéstípusnak a jogi szabályozottságát, bizonyítván ezzel a római kereskedelmi élet páratlan fejlettségét a jog területén.

2.2. Jogi személyek a római jogban

2.2.1. Áttekintés és az egyes jogi személyek

Napjaink társasági jogának nemzetközileg elfogadott felosztása a személyegyesítő- és tőketársaságok megkülönböztetése.³⁸ Személyegyesítő gazdasági társaság alatt hazánkban közkereseti- és betéti társaságot kell érteni, melyeket együttesen a kisvállalkozás *terminus technicussal* szoktak illetni.³⁹ Ez a felosztás a római jogi *societas / collegium* kettősségére, e jogintézmények elkülönült szabályozására vezethető vissza.⁴⁰ A római jog nemcsak embereket ruházott fel jogképességgel, hanem jogképességgel bíró emberek egyesületeit is, tette mindezt a kezdetben a közjog, majd a magánjog területén is.

A jogi személyeknek alapvetően két típusát különböztetjük meg:

1. jogképességgel felruházott személyegyesületek (*universitas personarum*, gazdasági – kereskedelmi társaságok);
2. jogképességgel felruházott vagyontömegek (*universitas bonorum*, alapítványok).

---

³⁸ MISKOLCZI BODNÁR P.: *A társaságok osztályozása*. In: A gazdasági társaságok joga (szerk.: Uő.). Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1998.; BERECZ Cs.: *Társasági jog az Európai Közösségben*. Trezor Könyvkiadó, Budapest, 1992. 25, 26, 30, 32.

³⁹ Ezekhez közelálló társasági formák mind a kontinentális, mind az angol társasági jogokban megtalálhatók. Ezek rendszeréről áttekintést ad Berecz Csaba idézett műve.

⁴⁰ „Ezzel a koncepcióval a római jog a társasági jog alapelvét alapozta meg...” Schwintowski H.-P.: *A német társasági jog koncepciója, fejlődése, nyitott kérdések* (ford.: Vezekényi Ursula). Magyar Jog, 1993/1. 38. o.

A személyegyesületek kialakulásának folyamata rendkívüli módon bonyolult volt, mert a jogképességgel való felruházás előzménye az volt, hogy egyes közösségek tagjaik változásától függetlenül létet nyertek. Ilyenek voltak a városok (*coloniae*), néhány vallási testület (*sodalitates*), a magánemberek egyesületei (*collegia*). A magánjogi szabályok csak a köztársasági korban terjeszkedhettek ki a személyegyesületekre. Kezdetben csak közjogi jellegűek voltak, az állami ellenőrzés miatt magánjogi jogalanyiságuk késett. Az *universitas* általában valamennyi személyegyesülésre, a *corpus* és a *collegium* speciális egyesülésfajtákra vonatkoztak. Nincs felruházva jogalanyisággal a *societas*. Így nincsenek jogaik, kötelezettségeik, nem rendelkeznek a tagok vagyonától elkülönült, önálló vagyonnal.

A római államot⁴¹ (*populus Romanus*) a római polgárok összessége alkotta, amely független volt a polgárai személyében beálló változásoktól, továbbá önálló vagyonnal (amely, amúgy a polgárok vagyonát képezte) és szerződéskötési képességgel is rendelkezett. Ennek megfelelően az állam földje *ager publicus*, rabszolgája *servus publicus*, vagyontárgya *res publica*. Az állam minden vonatkozásban a *ius publicum* szabályai alá tartozott. A magánosokkal szembeni jogvitái nem bírói, hanem közigazgatási úton kerültek eldöntésre. Ugyanakkor a köztársasági államkincstár (*aerarium*) nem volt külön jogképességgel felruházva, de a császári kincstár (*fiscus*) ügyeiben kezdetben a magánjog szabályai, később a császári *delictumok* érvényesültek és egyre inkább a közjog hatálya alá került.

A köztestületek, úgy mint a városok (*municipia*), a községek (*fora*), az alsóbb tisztviselők testületei (*decuriae*) a magánjog területén a köztársasági korban már önálló jogalanyként tűntek fel. Saját vagyonnal rendelkeztek, így a *ius privatum* hatálya alá tartoztak („a városok magánszemélyeknek tekinten-

---

⁴¹ MOLNÁR Imre: *Vállalkozói és munkabérszerződés alanyainak felelőssége és veszélyviselése a római jogban*. Acta Juridica et Politica. Tom XXI. Fasc. 2. Szeged, 1974. 1. o.

dők” – Gaius). A *municipiumok* a városi tanács által nevezett (*actor*) útján ugyanúgy perbe állhattak, mint magánszemélyek, később szerződéseket is köthettek.

A magántestületek hamar kialakulhattak, de magánjogi jogképességük jogi rendezésére csak lassan került sor. A köztársasági korban egymás után alakultak ki a kézművesek egyesületei (*corpora pistorum*), a magistratusok segédszemélyzetének testületei (*collegia apparitorum*), a temetkezési egyesületek (*collegia funeraticia*). Az egyesületek alapításához kezdetben nem kellett engedély, de alapszabályaik nem ellenkezhetek a törvényekkel, vagyis csak megengedett célra alakulhattak. Későbbiekben az alapításhoz a *senatus* engedélyére volt szükség, a minimális taglétszámot pedig három főben határozták meg. Az egyesületek ügyintéző szerveinél a struktúrát az állam nem szabályozta, de az alapszabály (*lex collegii*) alapját képezte a működés engedélyezése iránti kérelemnek (például a be- és kilépés). Viszonylag teljes jogképességgel rendelkeztek, vagyis emberhez fűződő jogai és kötelezettségei nem lehettek (például apai hatalommal nem rendelkezhetett), de rabszolgái lehettek. Miután az egyesület önmaga fogalmilag cselekvőkép-telen volt, képviselő szervei jártak el. Kezdetben közvetett, később közvetlen képviseletet jelentett.

Az alapítványok kialakulását tekintve a keresztény egyházat (*ecclesia*) a római jog uralkodásától kezdve egyesületnek kezdte elismerni, a püspöki egyházak kezdetben, mint személyegyesületek bírtak jogalanyisággal. Vagyonnal rendelkeztek, mely nem a helyi közösségé, hanem az egyetemes egyházé volt, felette a rendelkezési jog pedig a közös előljárót, a püspököt (*episcopus*) illette meg. Az emberek kezdetben vagyonukat az egyházra hagyták, csak az 5–6. századtól születtek olyan rendelkezések, mely szerint a vagyont egy meghatározott kegyes célra (*pia causa*) – mint például kórház fenntartása – rendelték, ezen vagyontömegeket személyekként kezdték

kezelní. A *pia causa*-t az alapító okirat létesített, de lehetett végrendelet is. Ez az okirat hozta létre a szervezetet arra hivatkozva, hogy a jogképességgel felruházott vagyon betölthesse célját, megszűnésének döntő oka a vagyon kimerülése volt. A *pia causa* éppúgy rendelkezett magánjogi jogképességgel, mint az egyesület. Ügylet- és vétőképesége (vagyis teljes cselekvőképessége) neki sem volt, helyette képviselőszervek jártak el.

A Római Birodalom alattvalóinak módjában állt személyegyesüléseket létrehozni, melyeknek gazdasági célja is lehetett.⁴² Ezek a jogi személyiség ismérveit magán hordozó *collegiumok* azonban főleg az érdekérvényesítés eszközei voltak, valódi gazdasági tevékenység kifejtésére kevésbé alkalmasak, mint a *societas*.⁴³ A mai gazdasági társaságokhoz képest egyszerű, konszenzuál szerződéssel létrehozható, pusztán kötelmi jellegű társaság, a római jogi személyegyesülésnek egyszerűbb módját jelentette, mely tényleges gazdasági tevékenység egyesült erővel való végzésére- nagyobb anyagi nyereség elérésére törekedett. Tekintettel a jelentőségére és arra a körülményre, hogy a *societas* nem rendelkezett jogi személyiséggel, nem ebben a pontban, hanem önálló pontban tárgyalom a *societast*, Itt csak annyiban térek rá ki, amennyiben a jelen pontban vizsgált jogintézményektől való elhatárolás végett ez szükségesnek mutatkozik.

A *societas* jogi konstrukciója a következő volt: többen szerződést kötöttek, kölcsönösen kötelezván magukat a közös célra közreműködni és a nyereséget egymás közt felosztani. Így társaság (*societas*) létesült, melynek minden egyes tagja alanya lett a közös vagyonjognak és kötelezettségeknek harmadik személyek irányában is, mely csak egy tagnak a kilépésével is megszűnt.⁴⁴ A *collegiumra* ezzel ellentétben a testületi forma volt jellemző, mely magát a

---

⁴² Alattvaló alatt nem csak római polgárokat, de *libertinusokat*, esetleg *latinusokat* is kell érteni.

⁴³ FARAGÓ Éva: „*Dum spiro doceo*”: Huszti Vilmos 85. születésnapjára. Miskolc, 2000. 138.

⁴⁴ *Iustinianus Institutioi* (ford.: Besenyő B.). 1899. 243–245. o.

testületet jogosította és kötelezte harmadik személyekkel szemben, s melynek jogi természete a tagok személyétől független állandóság volt. Ha egyszer létrejött, független volt tagjaitól, ezek változhattak, a testület azonossága és folytonossága fennmaradt.⁴⁵ Az a megoldás, hogy a gazdasági célú *societas* nem rendelkezett a jogi személyiség ismertetőjegyeivel (tagoktól elkülönült szervezet, vagyon) némiképp ellentmondani látszik a modern jogokban létező gazdasági célú jogi személyiségű kereskedelmi társaság megoldási konstrukciójának.⁴⁶ A *collegium* római jogi szabályaiban azonban felfedezhetjük a tőkeegyesítő gazdasági társaságok struktúrájára jellemző elemeket, míg a *societas* szabályaiban a személyegyesítő társaságokra jellemző tulajdonságok korai megjelenési formáit találhatjuk meg.

2.2.2. Fogalmi és alapítási kérdések, kritériumok

A jogi személyek szabályozását a római jog a személyi jog körébe sorolta.⁴⁷ A rómaiak jogképesség fogalmán tartalmilag az embernek azt a képességét értették, hogy jogok és kötelességek alanya lehet. Azonban a római jogban a jogképesség nem volt általános és egyenlő. Nem csupán embereket ruházott fel jogalanyisággal, tett jogképpé, hanem a jogi személyek két kategóriáját is: a testületeket és az alapítványokat is. „A természetes személyek összessége

---

⁴⁵ H. Coing a D.3.4. alapján így fogalmazza meg az *universitas/collegium* fogalmát: „Az *universitas* nem más, mint egy egymástól különböző személyekből képzett testület, amely közös törvényt használ a közhaszon érdekében. Az *universitas* különálló az egyes tagoktól, ... egy *persona ficta* személyiség az, amely a többi természetes személytől el van vonatkoztatva.” COING: *Europäisches Privatrecht*. München, Beck'sche Verlagsbuch, Bd. I. Älteres Gemeinesrecht 1500 bis 1800, 1985. 12. Kapitel, II. Die Lehre von der *Universitas*, 262., FARAGÓ: *i. m.* 1998. 137.

⁴⁶ FARAGÓ: *i. m.* 141.

⁴⁷ FARAGÓ: *i. m.* 141.

bizonyos köztük kapcsolatot képező célnál fogva, továbbá valamely vagyon a hozzá kapcsolt célnál fogva az életben, mint jogalany jelentkezik.”⁴⁸

A rómaiak nem dolgozták ki a jogi személy fogalmát, s annak egységes elméleti felfogása is teljesen hiányzott. Marton Géza így adja meg a jogi személy fogalmát: „valamely állandó cél szolgálatában álló és jogalanyisággal felruházott szervezet.”⁴⁹ A jogi személyiség főbb jellemzői megtalálhatók a római jog szerinti jogi személyekben is (állandó cél szolgálata, a jogi személyek jogviszonyok alanyai, kötelezettjei lehettek, állandó szervezet), a római testületek, alapítványok nem fejlődtek a maiak szintjére, azok csíráinak mondhatók.

A római jog tehát a jogi személyeknek két csoportját különböztette meg. A testületet (egyesület, amely jogképességgel bíró természetes személyek közös célú egyesülése) és az alapítványt, amely állandó célszolgálatára lekötött vagyontömeg volt.⁵⁰ A jogi személy jogalanyisága abban állt, hogy a jogok és kötelezettségek, amelyeket a testület, illetve az alapítvány szerzett, nem a mögötte álló tagok jogai, kötelezettségei, hanem magáé a jogi személyé. A testület tulajdona nem a tagok tulajdona, a testület követeléseit és adósságait nem a tagok követeléseit és adósságait.⁵¹

---

⁴⁸ D.46.1.22. Florent. Bíró János ezt a Digesta helyet a következőként idézi: „A jogi személy elnevezés helyett Florentinusnál csupán ennyit találunk: *'personae vice fungitur'*. BÍRÓ J.: *Kollégiumok Aquincumban*. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Juridica et Politica. Tom. X. Fasc. 6. Szeged, 1963.

⁴⁹ MARTON G.: *A római magánjog elemeinek tankönyve*. In: *Institutiók*. Budapest, 1957. 45. o.

⁵⁰ FARAGÓ: *i. m.* 147.

⁵¹ D.3.4.7.1. Ulp. „A testület követelése nem a tagok követelése, a testület adóssága nem a tagok adóssága.”

Ezek a fentebb már említett, societastól megkülönböztető ismérvek hasonlóan megfogalmazhatók a valódi alapítvány és az ún. nem valódi, önálló alapítvány közt is. Donatio sub modo – meghatározott célra való vagyonszármazás esetében, a vagyon tulajdonosa a megajándékozott város vagy egyház (amely kötelemileg meg volt terhelve a vagyon meghatározott célra való fordításával), valódi alapítványnál azonban a vagyon tulajdonosa maga az alapítvány, mint jogi személy volt. MARTON: *i. m.* 68.

Jogi személyekről a következő tartalmi elemek megléte esetén lehetett beszélni a római jogban:

- A testülethez több természetes személy (*tres faciunt collegium*), az alapítványhoz vagyon volt szükséges.
- A jogi személy céljának megengedettnek kellett lennie,⁵² ahogyan ezt a kitélt a *Digesta* is megfogalmazza: „...ha városi kerület vagy körzet lakói egyesületet hoznak létre, abból a célból, hogy vallási szertartásokat gyakoroljanak, együtt vacsorázzanak, gondoskodjanak temetésükről, vagy azért egyesülnek, hogy vállalkozásba kezdjenek haszonért, mindaz amiben megállapodnak egymás közt érvényes lesz, hacsak nem tiltják az állami törvények.”⁵³
- Az alapítvány, mint jogi személy, csak a legkésőbbi császárság jogában, s ott is csak befejezetlen formában alakult ki. A források csak kegyes célokra szánt alapítványokról (*pia corpora*) szólnak.⁵⁴
- A célnak állandónak kellett lennie.

Ahogy a természetes személyiség feltételez jogszabályt, mely az egyént személyiséggel ruházza föl, úgy a jogi személy fogalmához is szükséges volt jogszabály, mely az egyesületet, vagyontömeget jogalannyá minősítette. Az egyesület vagy alapítvány, amelynek jogi személyisége nem általános jogszabályon nyugodott, jogi személyiséggel csak akkor bírt, ha engedélyt nyert a *princepstől* vagy a *senatustól* (állami engedély).⁵⁵

---

⁵² *A XII. táblás törvény töredékei*. VIII/27. (fordította és összeállította: ZLINSZKY J.). Budapest, 1991.

⁵³ D. 47.22.4. Gai., ZLINSZKY: *i. m.* 45.

⁵⁴ FARAGÓ: *i. m.* 138.

⁵⁵ D.3.4.1. „Societas, collegium, corpus, egyéb testületek nem alapíthatók bárki által pusztán akarattal. Ezt a jogot törvények, senatus consultumok, constitutiók korlátozzák...”.

„Ha létezne bármely jogtalan *collegium*, felosztatják birodalmi rendelkezések és szabályok, *senatus consultumok*, de emellett megengedett, hogy a tagok között a nyereséget felosszák, ha van ilyen” – D.47.22.3. Az alábbi idézet a *Digesta*ból tehát egy dolgot tesz egyértelművé számunkra: A jogi személy a közelismerést már a római jogban is a tételes jogtól nyerte!

Köztestületek létrejöttéhez általános, törvényi engedély volt szükséges, természetes személyek magántestületeket és alapítványokat a szabályok megtartásával hozhattak létre. „Némely testületek az emberek, mint eszes lények közt szükségképpen létesülnek, némelyek pedig egyéni szabad elhatározás szüleményei. Amazok köz-, emezek magántestületeknek tekinthetők.”⁵⁶

Az alapítványok (*universitas bonorum*) létrejövetele kapcsán állami engedélyről nem szólnak a források.⁵⁷ Noha a jogi személyek egységes elméleti felfogása a rómaiaknál hiányzott, testületek már a legrégebbi időktől léteztek, mind köz-, mind magántestületek formájában.⁵⁸ Már a XII táblás törvény engedélyt adott magántestületek alapítására is (a köztörvény korlátjai között) megengedett célra. A klasszikus korban elismert köztestületek voltak: városi és falusi községek, légiók és egyéb katonai törzsosztályok, tisztségviselők egyesületei.⁵⁹ Miután a testületek egy része bizonyos közfunkciókat gyakorolt, hatósági ellenőrzés alatt állt, az államszervezet kiegészítő részének tekintették. Kezdetben a testületek a *ius publicum* körébe tartoztak. A városok bizonyos dolgai, például a közös út, vízvezeték, közdolgok voltak. Gaius ezekről azt mondta: „ A közdolgok senki vagyonában nem látszanak

---

⁵⁶ VÉCSEY Tamás: *A római jog institutiói*. Franklin-Társulat, Budapest, 1902.

⁵⁷ FARAGÓ: *i. m.* 138.

⁵⁸ FARAGÓ: *i. m.* 139.

⁵⁹ D.3.4.2.

lenni, úgy vélik magáé a közösségé.”⁶⁰ A város vagyona pedig a tagok változásától függetlenül illette meg a várost, mint jogi személyt.⁶¹

A későbbi fejlődés folyamán azonban önálló vagyonuk (mint az önálló jogalanyiség része) körében kötött szerződésekből eredően, perben állhattak a magánjog szabályai szerint (magánjogi jogalanyként) ezen ügyletekben.⁶² Később teljesen magánjogi szabályok szerint is alakulhattak testületek, működésüket is a magánjog szabályozta.

2.2.3. Collegium

Kiemelt jelentőségére tekintettel külön pontot szentelek a kollégiumnak. Érdeemes már az elején előrebozsátani, hogy a testületeknek hiányzott a közös elnevezésük, a forrásokban ugyanis egyaránt szerepelt *universitas*, *corpus* és *collegium* néven. Annyi megkülönböztetést lehet tenni, hogy az *universitást* főleg a köztestületek megnevezésére használták. *Corpus* és *collegium* elnevezéssel pedig döntően a magánjogi testületeket jelölték. „*Collegiumok*nak azokat a testületeket nevezhetjük, amelyek több hasonló foglalkozású, vagy közös elbírálás alá eső ember kezdeményezésére egy bizonyos – magánérdeket kifejező – cél megvalósítására jönnek létre, működésük módját és szervezetüket alapszabályban rögzítik, általános vagy speciális engedély alapján jogokat szerezhetnek és kötelezettségeket vállalhatnak”.⁶³

Mint, ahogy arra korábban már utalást tettem az első magánjogi testületek a *corpus navicolarumok* – a hajóskereskedők testületei voltak. Ezt

---

⁶⁰ GAIUS: *Institutiók*. Budapest, 1990. 49. (ford.: Brósz Róbert).

⁶¹ D.38.3.1. Ulp. „A városoknak (municipalites) teljes joguk van a felszabadított rabszolga, illetve rabszolgánő vagyonára. Azt mondhatjuk, hogy ugyanaz a joguk van, mint a patrónusoknak.”

⁶² FARAGÓ: *i. m.* 139.

⁶³ BÍRÓ: *i. m.* 5.

követően sorra alakultak a mesteremberek egyesületei. Az iparos, más néven kézműves testületekhez tartoztak a legkülönbélebb foglalkozású mesteremberek testületei: hajóépítő, kovács, pék, ács, kőműves, fakitermelő, szállító, posztó-ruhakészítő kereskedő.⁶⁴

Collegiumot a mesterembereken kívül más csoportok, azonos foglalkozású emberek is alapíthattak: papi teendőket ellátó személyek, hivatalnokok, bányászok, zenészek, veteránok, katonák.⁶⁵ Nem volt lényeges a testület tagjainak azonossága, új tagokat vehetett fel, tagjai kiléphetek. „Ami a *decuri*ókat és más testületeket illeti, az nem gond, hogy a tagok ugyanazok maradnak-e, vagy néhány, illetve mind megváltoznak.⁶⁶” A *collegium* vagyona nem a tagoké, adóssága nem a tagok tartozása volt. „Azoknak, akiknek *corpus, collegium, societas* alapítási engedélyük van, joguk van arra, hogy közös vagyonuk legyen, mint az államnak.”⁶⁷

A *collegium* a római jog szerint jogi személyiséggel bírt: azaz volt a tagok felett álló szervezet, amely a jogviszonyokban önállóan szerepelt. A jogok és kötelezettségek, amiket a *collegium* szerzett, nem a mögötte álló tagok, illetve kedvezményezettek jogai és kötelezettségei, magáé a jogi személyé voltak. A *collegium* volt a tulajdonos, hitelező, adós, felperes, alperes.⁶⁸ A *collegiumok* jogi személyiségének szabályozása fejlődési fokozatokon ment át. A közársasági jogban a *collegium* számára a szükséges anyagi javakat és a működésükhöz szükséges eszközöket, helységeket egy-egy felhatalmazott személy szerezte meg, de a *collegium* vagyona nem különült el e személy

---

⁶⁴ FARAGÓ: *i. m.* 141.

⁶⁵ BÍRÓ: *i. m.* 7–14.

⁶⁶ D. 3.4.7.2.

⁶⁷ D. 3.4.1.1.

⁶⁸ D.3.4.2. „Ha egy városi testület vagy más jogi személy kinevez egy képviselőt adott jogi ügylethez, nem mondhatjuk, hogy több ember bízta meg, nem egyének nevében lép fel, hanem egy jogi személy nevében/ érdekében jár el.”

vagyonától. A principátus korára azonban a *collegium* vagyona önállóvá vált, a tagok vagyonától különvált.

A különböző foglalkozási csoportokhoz tartozó emberek kezdeményezésére létrejött *collegiumok* magánérdeket kifejező cél megvalósítására alakultak, mint a gazdasági együttműködés, hivatással járó összetartozás kifejezése, egymás anyagi támogatása, közös foglalkozással járó érdekek érvényesítése, politikai-társadalmi életben bizonyos funkciók betöltése. Bíró János következőképp foglalta össze ezeket a célokat:

- A gazdasági együttműködés az anyagi terhek megosztásán alapult. Az egyszerű emberek tőkeerejét meghaladó befektetésekhez nyújtott nagy segítséget a közös teherviselés. Ilyen volt a hajóépítés anyagi feltételeinek előteremtésére alakult *collegium naviculariorum*. Bíró a *collegia publicanorumot*, az állami adók és közmunkák bérlőinek egyesületeit, itt a *collegiumok* közt, mint a gazdasági együttműködés példáját említi. Gazdagabb vállalkozók egyesülése volt ez, akik bérbe vették az állami jövedelmeket, szerződés alapján igazgatták az állami birtokokat, az állam számára nagy építési munkákat végeztek.
- A hivatással járó összetartozás kifejezése főleg a papi teendőket ellátó személyek körében volt hangsúlyos. A különböző szakrális teendők ellátása mellett a jogképző–magyarázó tevékenységgel kapcsolatos feladatok, döntések könnyebb megvalósítására, a papi tekintély emelésére alakultak. A *papi collegiumokon* kívül a birodalom tisztségviselői, kishivatalnokai is hoztak létre *collegiumokat* hivatással járó összetartozás kifejezése céljából.
- Egymás anyagi támogatása különböző segélyek, biztosító pénztárak fenntartásával valósult meg. Voltak esetei, anyagi segélyek és különböző speciális problémák orvoslására szolgáló segélyek. A katonák

*collegium*ánál például áthelyezés esetén útiköltség térítésre, előléptetés esetén jutalomadásra, állás elvesztés esetén pénzbeli segélyre, tag halála esetén az örökösök támogatására volt mód. Legtöbb *collegium* temetkezési biztosító pénztárt tartott fenn. A temetkezési költségek előteremtése céljából, halál esetén segélyt nyújtott a *collegium* tagjainak, illetve a hozzátartozóknak, megszabadítva őket ily módon a végtisztesség anyagi gondjától.

- A közös foglalkozással járó célkitűzések megvalósítása gyakorlatilag érdekvédelmet jelentett. Bíró János szerint abban figyelhetjük meg az érdekvédelmet a kézműves *collegium*okkal kapcsolatban, hogy az iparosok csak korlátozott mértékben és csak külön engedéllyel alakíthattak *collegium*okat. Az érdekvédelem mellett az anyagi segélyezésnek, támogatásnak is fontos szerepe volt. Az iparos *collegium*ok tagjai jobban összetartottak, többet találkoztak, mint a temetkezési segélyezésre alakult *collegium*ok. Az iparosok közös gazdasági érdekei szükségessé tették a gyakori közös megbeszélést. Az iparos *collegium*ok közül kiemelkedő jelentőségűek voltak, szinte minden tartományban előfordultak a *collegium fabrum*, *centonariorum*, *dendrophorum*. A *faber* szó olyan foglalkozási ágat jelent, mely magába foglalja a fával és a fémmel dolgozó lakatost, kovácsot, asztalost, ácsokat. A *cento* szó posztót jelent: a posztókészítők látták el a katonák, halászok és természetesen a ruhakereskedők szükségleteit. A *dendrophorok* fával dolgozó munkások voltak. Constantinus császár 315-ben *edictum*mal rendelte el, hogy e három iparos *collegium* egyesüljön, azokon a helyeken, ahol mind megtalálhatóak voltak. A gyakorlatban az a szokás alakult ki, hogy e három *collegium* látta el a települések tűzoltási feladatait, tűzbiztonsági felügyeletét. Temetkezési egyesületbe azok a szabad, de elszegényedett alsóbb rétegek tömörültek, akiknek sem iparos, sem

vallási *collegium*hoz nem volt módjuk csatlakozni. A *collegium*ok a belépési és tagdíjakból, valamint a patrónusok által ajándékozott összegekből fedezni tudták a tagoknak járó segélyeket. Így a temetkezési egyesület tagjai is gondoskodni tudtak halottaik tisztességgel történő eltemetéséről. A temetkezési egyesületnek nem kellett külön császári engedélyt kérni megalakulásukhoz, általános érvényű császári rendelet engedélyezte létrejöttüket. Természetesen a városi önkormányzatnak tudnia kellett a létrejöttükről.”⁶⁹

Azok az iparosok⁷⁰ vagy más foglalkozásúak, akik a város életében, önkormányzatában helyzetüknél fogva nem vehettek részt, mintegy a városi önkormányzat mintájára társadalmi életet élhettek. A *collegium*okon belül tisztséget vállalhattak, a *collegium* által szervezett közös lakomákon és egyéb szórakozási lehetőségeken vehettek részt. Nem utolsó sorban, mint a *collegium* tagjai együttesen gyakorolhattak befolyást a város életére.

Mindezek után fontosnak tartok kitérni a *collegium*ok szervezeti felépítésére. A *collegium*ok belső szervezeti felépítésén felismerhető a jogi személy testületi jellege.

Bíró a *collegium*ok szervezetét a következőképp vázolja:⁷¹

A *collegium*oknak általában volt egy patrónusa. Ez rendszerint vagyonos, tekintélyes, előkelő rangú férfi volt, a város vezető rétegéből. Ő anyagilag támogatta a *collegium*ot, egyben a *collegium* irányítását ellenőrizte, a császári akarat érvényesítője volt. A *collegium* igazi vezetője a *magister* volt. Feladatai közé tartozott a *collegium* ügyeinek általános intézése, lakomák, ünnepek rendezése. A lakomák megszervezése során szerződések egész sorát kellett

---

⁶⁹ BÍRÓ: *i. m.* 5–7.

⁷⁰ MOLNÁR I.: *Vállalkozói és munkabérszerződés... i. m.* 12. o.

⁷¹ BÍRÓ: *i. m.* 15–17.

megkötnie: adásvételi, munka vagy műbérlet, haszonkölcsön, egyéb szerződések. Felvonulások, kirándulások alkalmával zászlók, díszes fogatok, szükséges kellékek beszerzéséről kellett gondoskodnia.

Questornak hívták a *collegiumok* vagyonkezelését végző tisztviselőket. Magába foglalta ez a munka a tagdíjak begyűjtését, a *collegium* pénzben meglévő vagyona kezelését. A *decuriók* és principálisok a *collegium* vezetőségéhez tartoztak, amely a *collegium* főhatározatait hozta meg. Ez a testület néhány bizottsági tagból állt: két *magister*, tizenkét *questor* és a *decuriók* és principálisok. A *vexilliferek* a felvonulások alkalmával zászlóvivők, jelvények hordozói voltak. Szakácsokat, konyhamestereket is alkalmaztak a *collegiumok*.

A *defensor* a *collegium* jogi képviselője volt. A szakácsokat és *defensorokat* szerződéssel alkalmazta a *collegium*. Ezen felül rabszolgákat is felhasználtak a *collegium* épülete személyzetében.

Mindezek alapján a római jogi *collegiumokról* a források tükrében összegzésként elmondhatjuk, hogy noha gazdasági, vállalkozási tevékenység folytatására alkalmas volt, az elsődleges célja nem ez volt. Sokkal inkább érvényesült a gazdasági együttműködés, az érdekérvényesítés, társadalmi-politikai életben való közös fellépés funkciója. Ennek megfelelően alapításukat, tevékenységüket az állam igyekezett keretek közé szorítani, ellenőrizni. Szabályainak mégis nagy előnye volt, hogy már a római jogban megjelent a természetes személyek mellett a jogalanyok egy új csoportja, melynek eszmei jellegű céljai megvalósításához szüksége volt az egyes tagok fizikai létén túl érvényesülő jogalanyiságra, jogi személyiségre. A tagoktól független jogi személy pedig feltételezte a belső szervezetet, a testületi strukturáltság kialakítását. Mindezekben a modern tőkeegyesítő gazdasági társaságok szervezeti felépítésére jellemző elemeket figyelhetünk meg.

2.3. A *societas*

A *societas* külön pontban való tárgyalását több körülmény is indokolja. Egyrészt nem rendelkezett jogi személyiséggel, így a jogi személyekkel foglalkozó pontba történő beillesztése didaktikai disszonanciát eredményezett volna. Ezen túlmenően azonban az eddig fejtegetett előzményekhez képest fokozott jelentőséggel bír, így ez a körülmény is a külön pontban történő tárgyalás felé mutat.

A római jogban a *societas* a konszenzuál szerződések közé tartozott, azonban e szerződéstípus – ellentétben a többi *contractus*sal, pl. az adásvétellel vagy a vállalkozással – nem az érdekek antagonizmusán alapult, hanem a gazdasági források, eszközök tartós egyesítésén egy közös cél elérése érdekében, így a szerződő felek elsősorban barátok voltak, akik a *mandatum*hoz hasonlóan bizalmi viszonyban álltak egymással.⁷²

2.3.1. A *Societas* kialakulása

A *societas* eredete az indogermán népeknél szokásos, az örökség megszerzésére létrejött vagyonközösségben keresendő.⁷³ A *societas* létrejötté háromlépcsős szerkezetben vázolható föl:

- először a társaság családjogi vagyonközösség volt,
- majd ennek mintájára jöttek létre olyan vagyonközösségek, amelyek általános vagyonszerzési célt képeznek, és ebben az időszakban a *societas* reálszerződésnek minősül.

---

⁷² „*Societas ius quodammodo fraternitatis in se habet.*”, vagyis a társaság bizonyos értelemben a testvériség jegyét hordozza magán. (Ulp. D.17.2.63.).

⁷³ TRUMPLER: *Die Geschichte der römischen Gesellschaftsformen*. Berlin, 1906.

- Harmadik lépésként jelentkezik a *societas* konszenzuál szerződéssé alakulása, amely a társasági szerződéskötési szándék (*animus societatis contrahendae*) előtérbe kerülése alapján valósul meg.

Az általános nézetnek megfelelően az ősi jogban létező öröklési jogi *consortium ercto non cite* intézménye volt az a jogi alakzat, amelyből a *societas* kifejlődött.⁷⁴ Az archaikus római jogban az *agnát* család vagyonszövetségben élt, amelyet *consortium* néven illeltek. A *consortium* összetartó ereje a *ius fraternitatis* volt, amely főszabályként a testvérek, társak (*socii*) egyenlő bánásmódban és közös vagyonban (*bona communia, dominio non diuiso*) való egyenlő részesedést irányozta elő.⁷⁵ A *pater familias* halálát követően a család annyi familiára bomlott fel, ahány *suus herese* volt az örökhagyónak. Az archaikus római jogban azonban a családi gazdálkodás alapját képező közös *agnát vagyon* felosztása nem volt minden esetben célszerű, így általános volt a családközösség fenntartása, amely a *consortium* fenntartását eredményezte.⁷⁶

A felbomlóban lévő ősi család az ősi jogban azonban megmaradt a társörökösök közösségének, és *consortium*ként a család nem csak, mint gazdasági egység élt tovább, hanem jogi és szakrális vonatkozásban is.⁷⁷ A *préklasszikus* korban ezt a *consortium* formát használták fel azok a személyek, akik közösen próbáltak valamilyen tevékenységet végezni. A római gazdasági életben jelentős szerepet játszott a kereskedelem, de ez a társaság nem tekinthető elsődlegesen annak.

---

⁷⁴ Földi András–Hamza Gábor: *A római jog története és intézményei*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996. 231. o.

⁷⁵ SÁNDOR: *i. m.* 49.

⁷⁶ D.17.2.29. A *consortium* a testvérek öröklési közössége volt. A *fratres consortes* ennek megfelelően *societas* elnevezést kapott. Lásd ehhez: „*et coibatur societas inseparabilis, tanquam illud fuerit antiquum consortium, quod re atque verbo Romano appellabatur: hercto non cito*”. SÁNDOR: *i. m.* 48.

⁷⁷ Gaius 3, 154a. (Antinoëi töredék).

Az, hogy a társaság eredete az öröklési jogba nyúlik vissza és nem az üzleti életből származik, bizonyos speciális sajátosságokat von maga után.⁷⁸ Az örökösök felelősek a hagyaték minden terhéért, vagyis *ultra vires* felelősségük áll fenn, míg a *coherese*ek részeik arányában felelősek. *Q. M. Scaevola* szerint ez ellentétes volt a társaság természetével, vele szemben azonban *Servius Sulpicius* szerint lehetséges olyan jogi konstrukció, hogy valaki csak a nyereségből részesedjen és a veszteségből ne, mivel az adott személy szolgáltatása lehet, hogy értékesebb. *Ulpianus* nézete szerint ez csak akkor lehetséges, ha a *bona fides*szel nem ütközik.⁷⁹

Szintén jelentős szerepet játszott a társasági szerződés kialakulásában a *societas publicanorum*. Rómában alapvetően agrárgazdaság volt a *societas* kialakulása idején, ennek megfelelően a társasági szerződés a kereskedelemben nem játszott lényeges szerepet. A királyság idejében elsősorban természetben történt meg az adók beszedése, sok esetben közmunkák (*opera publica*) formájában, amelyek sok esetben bérbe vettek (*vectigalia ultrove tributa*).⁸⁰ Ez a rendszer oda vezetett, hogy idővel az állami bérleteket és szolgáltatásokat bérlők csoportja (*publicani*) jött létre, hiszen egy-egy magánszemély nem rendelkezett elegendő tőkével ahhoz, hogy a földeket bérbe vegye az államtól, illetve a bérleti szerződés kockázatát sem kívánta egyedül viselni.⁸¹ Gyakorlatilag ez a *societas publicanorum* tekinthető a római jogi kereskedelmi társaság megfelelőjének, amely társasági alakzat nem egyszerűen csak az egyszerű *societas* utánképzett formája, hanem már korporatív elemeket is felmutatott.⁸²

---

⁷⁸ WATSON: *Roman Law & Comparative Law*. Oxford, 1989.

⁷⁹ „This is the sole instance in classical Roman Law where a voluntary contractual arrangement entered into without error, coercion or fraud was valid only if there was an equivalence of contribution and reward”. WATSON: *i. m.* 62.

⁸⁰ SÁNDOR: *i. m.* 49.

⁸¹ A *societas publicanorum* első dokumentált változatai Kr.e. 215-re tehető, amikor három társaság jött létre tizenkilenc magánszemély részvételével.

⁸² TRUMPLER: *i. m.* 24.

A korai időkben ugyan inkább családi és öröklési jogba tartozott a *societas*, majd a Kr.e. 2. századbeli Rómában a kereskedelem felvirágzása során egyre nagyobb szerepet kapott a kereskedelmi vállalkozások jogi formájaként.⁸³ Azok a kereskedők, akik banki tevékenység folytatására, rabszolga kereskedelemre, vagy utak építésére kívántak szövetkezni, már nem feltétlenül kívánték teljes vagyonukat egyesíteni, csak annak egy meghatározott részét. Ennek eredményeként a *societas omnium bonorum* nem volt a legmegfelelőbb erre a célra, és a *praetor (praetor peregrinus)* a késői köztársaság idején védelemben kezdte részesíteni az olyan informális szövetkezéseket, amelyek valamely közös kereskedelmi vállalkozás folytatására jöttek létre.

A *societas omnium bonorum* esetében a társaság tagjainak minden aktív és passzív vagyona közös, míg a *societas omnium bonorum quae ex quaestu veniunt* esetében – mely forma kifejezetten a kereskedelmi tevékenységre jött létre – ellenkező bizonyításig a társaság vagyona csak a tagok által üzleti tevékenységükből származó vagyona terjedt ki.⁸⁴ Minden tagnak lehetett ennek megfelelően saját vagyona (pl. amit örökösként szerzett) és egyéni kötelezettsége (pl. háztartásával kapcsolatos kiadások).⁸⁵

2.3.2. A *societas* legfontosabb jellemvonásai

Társaság (*societas*) két vagy több személynek a szövetkezése volt megengedett, vagyoni jellegű célra. Iustinianus így fogalmazott: „Társaságra

---

⁸³ SÁNDOR: *i. m.* 50.

⁸⁴ SÁNDOR: *i. m.* 50.

⁸⁵ „*Coiri societatem et simpliciter licet: et si non fuerit distinctum, videtur coita esse universorum quae ex quaestu veniunt: hoc est si quod lucrum ex emptione venditione, locatione conductione descendit*”. D.17.2.7. SÁNDOR: *i. m.* 50.

szoktunk lépni vagy az összes vagyon érdekében, amit a görögök közösségnek neveznek, vagy egy különös ügylet véghezvitele végett...”⁸⁶

A *societas* egy olyan kötelmi jogi szerződés volt,⁸⁷ melyben a társak a közösség tárgyára nézve megegyeztek. Konszenzus nélkül többek között létrejövő közösség, nem *societas*nak, csak úgynevezett véltetlen közösségnek minősült.

Minden tag tartozott hozzájárulni a társaság terheihez, de részesült a társaság hasznaiból is. A jogrendszer megkövetelte a tagok vagyoni hozzájárulását, de a személyes közreműködés olyan kiemelkedő értékű is lehetett, hogy ha valakinek a munkája pénzzel is felért, ilyen feltételekkel is bevehető volt a társaságba. Rendszerint a tagok vagyoni szolgáltatásokkal járultak a társaság céljaihoz, de ez nem volt szükséges. Lehetséges volt, hogy egyes tagok munkával, esetleg szaktudással járuljanak a társaság vagyonához. Ebben egyúttal megfigyelhető a személyegyesítő társaságokra jellemző rugalmasság, mely átsegíti őket a tőkehiányból eredő nehézségeken.⁸⁸ Főszabályként, ellenkező kikötés hiányában a tagok egyenlő arányban részesedtek a nyereségből, ám az sem volt kizárt, hogy egyenlőtlen vagyoni hozzájárulásmellett is egyenlően osztozzanak a profiton.

A társaság a tagok közt tisztán belső kötelmi viszonyt létesített. Nem hozott létre a tagok fölött álló szervezetet, mely kifelé egységként jelentkeznék, nem idézett elő változást a tagok vagyonában. Azok a vagyonbetétek is, amelyeket az egyes tagok a szerződés értelmében adni tartoztak, csak az illető tag részéről társai javára fogatosított tulajdon-átruházással ment a

---

⁸⁶ *Iustinianus Institutioi. i. m. 16.*

⁸⁷ D. 44.7.2. Gai. „Kötelek szerződésekből: az adásvétel, bérlet, társaság, megbízás”.

⁸⁸ „...mert egyesek tevékenysége a társaságra nézve olyannyira becses, hogy igazságos őket a társaságba jobb feltételekkel felvenni, mert semmi kétség, hogy oly formán is lehet társaságot kötni, hogy az egyik pénzzel járuljon hozzá, a másik meg nem, s mégis a nyereség köztük közös legyen, minthogy gyakran az egyiknek tevékenysége a pénzt is pótolja.” *Iustinianus Institutioi. i. m. 16.*

tagok közös tulajdonába.⁸⁹ Kivétel volt ez alól a korábban már említett *societas omnium bonorum*, amelynél a társak vagyona azonnal a szerződés megkötésével közössé vált. A *societas* esetében tehát a közös vagyon nem vált a tagok elkülönült vagyonává, hanem főszabályként megmaradt a tagok saját vagyonában, közös használatba kerülve. A közös vagyon tagokra jutó része elkülöníthető volt a társasági vagyontól, a tag magánhitelezőinek kielégítésére is felhasználható volt.⁹⁰

Az ügyvitelről szintén a társasági szerződés rendelkezett. Lehetséges volt, hogy a tagok együttesen lépjenek föl a kívülálló ügyletkötő féllel szemben. Ekkor közös jogokat, kötelezettségeket szereztek. Másik megoldás az volt, hogy közülük csak egy tag (ügyvitellel megbízott) lépett fel, aki saját részére szerzett jogokat és kötelezettségeket. A társak egymás közt aztán követelhettké a szerzemények megosztását társasági keresettel.⁹¹

A társaság bizalmi jogviszony volt, ebből következett a tagok személyéhez kötöttsége, mely szintén személyegyesítő társaságokra vonatkozó tulajdonság. Ha egy tag kivált, a társaság a többi tagra nézve megszűnt, ha ugyanazok a tagok folytatták is a társaságot, az már új *societas* lett. E rendelkezés fontosságáról is kikerülhetetlenségéről az alábbi *Digesta*ból származó idézet árulkodik: „Annyira áll az a szabály, hogy a társ halálával megszűnik a társaság, hogy még az alapításkor sem állapotodhatunk meg úgy, hogy az örökös folytassa a társaságot”.⁹²

Mindemellett azonban fontos ismételtén leszögezni, hogy – amint a felvezetésben már láthattuk – a *societas* nem rendelkezett jogi személyiséggel.

---

⁸⁹ MARTON: *i. m.* 212.

⁹⁰ A modern korok személyegyesítő gazdasági társaságai a társasági vagyon tekintetében a germán Gesamthand szabályaira tértek át. A római jogi *societas* elemei e téren a polgári jogi társaságok szabályaiban éltek tovább. FARAGÓ: *i. m.* 146.

⁹¹ FARAGÓ: *i. m.* 146.

⁹² Pomp. D. 17.2.59.

Azonban már a korai időkből Livius említést tett,⁹³ egy *societas publicanorum* nevű társasági formáról, mely a római hadsereg ellátásáról volt hivatva gondoskodni. A klasszikus korra e társasági forma úgy tűnik, mintha jogi személyiséggel rendelkezne.⁹⁴ Ezeket a kérdéseket, illetve az ebből a későbbi korszakokban leszűrt következtetéseket hamarosan részletesebben is vizsgálom, mert specialitására tekintettel önálló fejezetet kap a *societas publicanorum*. Valószínű, hogy a későbbiek során a speciális jogi konstrukciójú adóbérlők társaságának⁹⁵ intézménye (mely egyúttal a városok gabonaellátásával is foglalkozott), ebből fejlődhetett tovább.

Hamza Gábor akadémikus nézete szerint, a nagyvárosok gabonaellátásával foglalkozó *societasok* jelentősége egy egész más jogterület gyökereinek megjelenése: „a római *antitrust law*”. Ezek a társaságok stratégiai és gazdasági kulcsfontosságú tevékenységükkel kiváltották azt a Rómára kevésbé jellemző állami tevékenységet, hogy a gazdaságot a jog eszközeivel befolyásolja, *in concreto kartellelles* jogszabályok meghozásával. A *Digesta* egyes szabályai olyan társasági tevékenységet tilalmaznak, melyek a gabona árának drágítását, monopolisztikus gazdasági tevékenységet céloznak.⁹⁶

Az eltérő felelősség lehetett az oka, hogy a *societas publicanorumot* jogi személyként vagy ahhoz nagyon közel álló alakzatként szokták említeni.⁹⁷ A fő szabály azonban a római jogban az volt, hogy a *societas* nem hozott létre egyetemleges felelősséget, a tagok csak aránylagosan feleltek. A *societas* gazdasági tevékenység folytatására igen alkalmas forma volt, a természetes

---

⁹³ Liv. 23. 48. 10–49., FARAGÓ: *i. m.* 148.

⁹⁴ WATSON: *i. m.* 41.

⁹⁵ D. 50.16.16. „Azokat arra szerződttették, hogy a Róma népének adóját begyűjtsék, publicanusnak hívjuk.”

⁹⁶ HAMZA: *i. m.* 92–93.

⁹⁷ BARTHA: *i. m.* 32.

személyek számára széles választék nyílt a társasági formák megválasztására:

2.3.3. A *societas* típusai

A *societas*nak három alaptípusa volt: A *societas omnium bonorum* (minden vagyona), *societas unius rei* (egyetlen ügyletre) és a *societas negationis* (egyfajta gazdasági tevékenység közös folytatására alakult *societas*).⁹⁸ E három alaptípust a társaság céljainak szűkebb vagy tágabb köre alapján állították fel. A klasszikus korban a *societas*nak két szélsőséges formája volt. Az egyik a *societas omnium bonorum*, mely kiterjedt a felek minden jelen és jövőbeli vagyonára.⁹⁹ Ez csak egymáshoz közel álló személyek között szokott előfordulni (döntően házastársak között). Rómában régen a testvérörökösök között fordult elő gyakran. A testvérörökösök közt szokásban volt ősi vagyonközösségi forma (*consortium hercto non cito*) volt a *societas* őstípusa.¹⁰⁰ E közösségi formánál a tagok a közös vagyon tárgyai felett a többi tagtól függetlenül és a többire is kiterjedő hatállyal rendelkezettek. Ez a közösségi forma egyéb megállapodás híján a felek élete végéig tartott.

A *societas unius rei* a társaság másik szélső alakzata volt, amely egyetlen ügy lebonyolítására alakult.¹⁰¹ A *societas omnium bonorum* és a szélső társasági formák közt helyezkednek el a *societas* egyéb formái:

„Az is engedélyezett, hogy létrejöjjön társaság meghatározott idő nélkül. Mindazokon a módokon létrejöhet, amiből profit származik, adásvétel, bér-

---

⁹⁸ FARAGÓ: *i. m.* 149.

⁹⁹ D. 17.2.1.1. Paul. „A társaságban minden javak, mindaz ami a társaságba belépőhöz tartozik, azonnal a közösbe kerül.”

¹⁰⁰ FARAGÓ: *i. m.* 149.

¹⁰¹ D. 17.2.58. Ulp. „Társaság létrehozható egész vagyona, vagy néhány üzletre, vagy adószedésre, sőt még egy ügyletre is”.

let...”.¹⁰² A *societas quaestus* mindarra alakult, amit a tagok bármilyen kereső tevékenysége eredményez, kivéve az ingyenes szerződéseket és *legatumot*.

A *societas negationis* egy bizonyos ipari, gazdasági, kereskedelmi tevékenység közös folytatására alakult. Ilyen tevékenységről tett említést *Ulpianus*, amikor egy posztókereskedés folytatására irányuló *societas*ról írt: „Néhány ember posztókereskedő üzletet alapít. Egyikük elindul árut venni, de kirabolják és elveszíti a pénzt...”.¹⁰³ A *societas danistariae* olyan társaság volt, amely pénzkölcsönök folyósításával hivatszerűen foglalkozott. A társaság által folyósított kölcsönök valószínűleg kamatos kölcsönök voltak, zálogszerzési jog fejében. A *societas danistrariae* valószínűleg a *societas negotiationis* egyik fajtája volt (pénzkölcsönzési gazdasági tevékenységet folytatott) vagy legalábbis ahhoz állt a legközelebb.

A *societas argentariorum* esetében két vagy több bankár közös bankügylet folytatására irányuló társulásról volt szó. Míg a *danisták* csak kamatos kölcsönök nyújtására egyesültek, addig a *socii argentarii* mindenféle banki tevékenységre. Ilyen tevékenység volt az ellenérték fejében való pénzváltás, pénzösszegek megőrzése, pénzösszegek átutalása, továbbítása, kölcsönök folyósítása. A római jogi *societasban* a jogi személyiség ismertetőjegyei kevésbé ismerhető fel, sokkal inkább a személyegyesítő társasági jelleg. Nem létezett a tagok vagyontól elkülönült társasági vagyon, nem volt egy a tagok felett álló szervezet, sem nevesített tagok gyűlése, sem a tagoktól elkülönült ügyintéző szervek formájában.

A tagok korlátolt felelősségének rendszere sem alakult ki Rómában, sőt még a tagok egyetemleges felelőssége is kivételes jelenség volt társasági formában. A *societas* nem jelent meg a tagoktól elkülönült, önálló jogalany-

---

¹⁰² D. 17.2.7. Ulp.

¹⁰³ D. 17.2.52.4. Ulp.

ként a forgalomban. Mindazonáltal a gazdasági célú társulási lehetőségben, a társasági szerződés bizalmi jellegében, tagok személyes ügyintézési, közreműködési tevékenységben, a tagok korlátlan vagyoni felelősségében a későbbi korok személyegyesítő társaságaira jellemző vonásokat fedezhetünk fel.¹⁰⁴

2.3.4. A tagok belső jogviszonya a társaságban

A szerződéses szabadság és korlátai tekintetében az a tény, hogy a *societas bonae fidei* szerződés volt, nem jelentette azt, hogy a szerződés tartalmának is minden tekintetben meg kellett felelnie az objektív jóhiszeműség követelmény rendszerének. A tagoknak nem kellett egyenlő mértékben hozzájárulniuk a vállalkozáshoz és nem is kellett egyenlően osztozniuk a nyereségből, illetve a veszteségből, ha azonban erre vonatkozóan a tagok nem állapodtak meg, akkor főszabályként az egyenlőség érvényesült. „*Societas autem coiri potest et valet etiam inter eos qui non sunt aequis facultatibus, cum plerumque pauperior opera suppleat, quantum ei per comparationem patrimonii deest*”.¹⁰⁵

Lehetőség volt arra¹⁰⁶ is, hogy a tagok vagyoni hozzájárulásuk mértékétől eltérően részesedjenek a nyereségből, illetve csak a nyereségből részesedjenek. Ezeket a kikötéseket általában nem tekintették jogellenesnek. *Quintus Mucius Scaevola* elítélte az ilyen klauzulákat, mint amelyek *contra naturam societatis* minősültek. Vele szemben *Servius Sulpicius* arra az álláspontra helyezkedett, hogy lehetőség van olyan társasági szerződés kötésére, amely alapján valamely tag a veszteség viseléséből kizárt társ olyan értékes hozzájárulást biztosít a társaság működéséhez, amely arányban van azzal, hogy a veszteségben ne kelljen osztoznia.

---

¹⁰⁴ FARAGÓ: *i. m.* 275.

¹⁰⁵ Gaius: *Inst.* 3.149.

¹⁰⁶ MOLNÁR I.: *Vállalkozói és munkabérszerződés... i. m.* 19. o.

Elszámolást általában a *societas* megszűnésekor készítettek, de lehetőség volt arra is, hogy már fennállása idején készüljön időszakonként ilyen. Az ígért vagyoni hozzájárulást rendelkezésre kellett bocsátani, ami lehetett a tagok közös tulajdona, de lehetett csak a használat közös. A tagok részeseését vita esetén *arbiter* állapította meg, és ha az ő döntése nem volt elfogadható, akkor sem lesz semmis a *societas*, de annak szabályait korrigálni kell¹⁰⁷. Iustinianus császár idején a *societas* maradt az egyetlen olyan megengedett vállalkozási forma, ahol a tagok teljes vagyonukat egy közös cél elérése érdekében egyesíthették, más vállalkozási formát nem ismertek.

2.3.5. A *societas* külső jogviszonyai és a felelősségi kérdések

A *societas*nál a képviselet tekintetében speciális szabályozás érvényesült, ellenkező kikötés hiányában valamennyi tag eljárhatott, de lehetőség volt arra is, hogy kinevezzenek a társak egy üzletvezetőt (menedzsert), akinek nem is kellett feltétlenül *socius*nak lennie. Minden *socius*nak lehetősége volt vétót emelni az eljáró képviselő intézkedése ellen, de ha ez indokolatlan volt, akkor felelt az ebből eredő károkért. Az eljáró *socius* által tett jognyilatkozatokból csak vele szemben származtak jogkövetkezmények, a többi társal szemben közvetlenül nem.¹⁰⁸ Harmadik személyek irányában a társak önállóan, saját nevükben jártak el, a harmadik személyek a társakkal szemben tehát nem léphettek fel.

A tagok egymással szembeni felelőssége akként alakult, hogy a tag igényt támaszthatott társával szemben a közös cél elérése során bekövetkezett

---

¹⁰⁷ D. 17.2.75.

¹⁰⁸ BUCKLAND, W. W.: *A text-Book of roman law from Augustus to Justinian*. University of Cambridge, Cambridge, 1920.

veszteségeinek fedezésére.¹⁰⁹ Másrészt a tagnak lehetősége volt arra, hogy kártérítési igényt érvényesítsen a rosszhiszeműen eljáró társával szemben, a *socii* ugyanis felelősek voltak a *dolus*ért egymással szemben. Ha valamely tag kivált a társaságból, úgy a többi tag a társasági szerződésből, illetve a nem megfelelő időben történő megszüntetésből eredő követeléseit továbbra is érvényesíthette vele szemben.¹¹⁰

A csak a szándékos károkozásért való felelősség hosszú távon nem tudta kielégíteni az egyre fejlettebbé váló gazdasági és kereskedelmi viszonyok által determinált igényeket, továbbá a szándékosság mellett a nagyfokú gondatlanság sem volt a jóhiszeműség elvével összeegyeztethető, ezért a jogfejlődés a társasági tagok felelősségének kiszélesítése felé vezetett a *tutela* és a *depositum* körében érvényesülő egyes jogelveknek a társasági szerződésre való alkalmazása során.¹¹¹

Amennyiben a társaság tagjai közösen kötöttek szerződést harmadik személlyel, úgy külön megállapodás hiányában, a társaságban meglévő részesedésük arányában voltak felelősek a szerződésből eredő kötelezettségek teljesítéséért („*si tamen plures per se navem exercent, pro portionibus exercitationis conveniuntur*”).¹¹² Abban az esetben, ha valamely társasági tag¹¹³ önállóan kötött szerződést harmadik személlyel, úgy személyesen volt felelős annak teljesítéséért, és a társasági szerződésben esetlegesen kikötött egyetemleges felelősség a harmadik személy irányában nem volt hatályos.

---

¹⁰⁹ D. 17.2.52.4. Ulpianus: a társak ruhakereskedelemmel foglalkoznak és az egyik tagot a kereskedelmi útján rablók támadják meg, akik elveszik pénzét és személyes vagyontárgyait is, valamint a kísérő rabszolgáit megsebesítik. Iulianus szerint a veszteség megosztandó a tagok között, mivel a tag a közös cél elérése érdekében járt el. Ez a jogi nézet vitatott volt a római jogászok között. Labeo például nem ítélte jogosnak megosztani az orvosi kezelési költséget akkor, amikor valamely tag a rabszolgatartással és kereskedelemmel foglalkozó vállalkozásban azért sérült meg, mert az elszökni próbáló rabszolgát kísérelte meg visszatartani.

¹¹⁰ Paulus D. 17.2.65.4.

¹¹¹ Ulp. D. 16.3.32.

¹¹² Ulp. D. 14.1.4.

¹¹³ MOLNÁR I.: *Vállalkozói és munkabérszerződés. i. m. 27. o.*

2.3.6. A társaság megszűnése

A társaság megszűnése tekintetében négy módot különböztetnek meg a források, az *ex personis*, az *ex rebus*, az *ex voluntate*, és az *ex actione* eseteit.¹¹⁴ A társaság fennállása tekintetében érvényesült a gaiusi elv, mely szerint „*manet autem societas eo usque donec in eodemsensu perseverant*”,¹¹⁵ vagyis a társaság csak addig marad fenn, amíg az erre irányuló megegyezés fennáll, ebből eredően a társaság már akkor is megszűnik, ha egyetlen tag kilép abból.

Nem lehetséges valamely tagnak úgy megválnia a társaságtól, hogy a társaság tovább működhessék a megmaradó tagokkal. A *renuntiatio* automatikusan megszünteti a társaságot, mivel az eredeti konszenzus is megszűnik ezáltal, és ha a többi tag tovább kívánja folytatni a társaságot, úgy az már egy új társasági szerződés keretében történhet. Annak elkerülésére, hogy a társaitól rosszhiszeműen megváló tag ezzel a többi társasági tagnak hátrányt okozhasson, veszteség elől menekülhessen, a római jogtudomány kidolgozta azt az elvet, hogy aki felmondja a társaságot, az ugyan megszabadítja saját magát társaitól, önmagát azonban nem szabadítja meg tőlük.¹¹⁶ Csak akkor lehet tehát felmondani a társasági szerződést, ha a tag teljesítette fennálló kötelezettségeit, egyébként a felmondás rosszhiszeműnek minősül.¹¹⁷

Bármely tag halála megszünteti a társaságot, '*morte socii solvitur societas*'. Ennek a szabályozásnak ugyanaz a logikája, mint a *mandatum* esetében, mindkét szerződés a bizalmon és a jóhiszeműségen alapul, aminek a szerződő felek között kell fennállnia.¹¹⁸

---

¹¹⁴ Ulp. D. 17.2.63.10.

¹¹⁵ Gaius Inst. III.151.

¹¹⁶ „... qui renuntiaverit societati, a se quidem liberare socius suos, se autem ab illis non liberare” (Paulus D. 17.2.65.3.)

¹¹⁷ Gaius Inst. 3.151–154.

¹¹⁸ SÁNDOR: *i. m.* 75.

A *capitis deminutio maxima* és *media* ugyanolyan joghatással bír, mint a halál, szintén a *societas* megszűnéséhez vezet. Ám a társasági szerződés megszűnése nem jelentette feltétlenül a közös üzleti tevékenység végét.

A társaság megszűnhet továbbá vagyoni okokból (*ex rebus*), ha valamely tag vagyona vagy a társaság rendelkezésére álló, a tagok közös tulajdonát képező vagyon jelentősen csökken. Megszűnik továbbá a társaság, ha *stipulatio*val vagy bírói ítélettel megváltozik a társaságot létrehozó ok (*ex actione*), például a kitűzött határidő eltelt, a társaság célja megvalósult vagy véglegesen meghiúsult.¹¹⁹ Végül az *actio pro socio*, mint kereset is szükségszerűen megszünteti a társaságot. A társasági szerződésben a partnerek jogviszonyukat diszpozitív módon alakíthatták maguk között, a közös és legjobb tudásuknak megfelelően, így a jogászok nem avatkoztak élő szerződésbe. A társasági tagok az őket összekötő baráti, bizalomra épülő viszony megromlása esetén az 'üres kagylót' nyilván nem kívánták fenntartani, így ekkor sor kerülhetett a társaság megszüntetésére és a tagok közötti elszámolási követelések érvényesítésére.¹²⁰

Az *actio pro socio* szükségszerűen megszünteti a társaságot, tehát a társak között felmerülő jogvita esetében magában foglalta a társaság megszüntetése iránti keresetet is.¹²¹ Az *actio pro socio* megindítása egyben a jóhiszeműség elvének megsértése miatti keresetet is jelentette. A peres eljárásban a felperes érvényesíthette a *societasból* eredő veszteségeit, költségeit az alperessel szemben, aki viszont ebből a követelésből levonhatta a saját követeléseit. A másik féllel szemben a *bona fides* elvével ellentétes eljárásból eredő károkat is érvényesíteni lehetett.

---

¹¹⁹ „Nulla societas in aeternum coitio est”. D. 17.2.70.

¹²⁰ SÁNDOR: *i. m.* 56.

¹²¹ BUCKLAND: *i. m.* 512.

2.3.7. A *societas publicanorum*

A római jogban a *societason* kívül további, a mai társasági jogi formákhoz hasonló alakzatok is létrejöttek, így pl. a *collegium*, az *universitas*, illetve ide sorolhatók a korlátolt felelősség lehetőségét magában hordozó egyes családjogi-hatalmi viszonyra épülő jogi megoldások.¹²² Érdekes jelenség volt továbbá a római jogban a *societas publicanorum*, amely az adók beszedésére szerveződött.¹²³ A *societas publicanorum* kialakulásának elsődleges okaként jelölhetjük meg azt, hogy az állam az adóbeszedési jog átadásáért olyan nagy összegű előlegeket követelt, amelyet az adóbeszedők csak egymással szövetkezve tudtak megfizetni, csökkentve ezzel kötelezettségeiket és kockázatukat. A *societas publicanorum* gyakorlatilag a *societas* és a *collegium* vonásait egyesítette. A *societas publicanorum* egy olyan *societas* volt, amely esetében a társasági vagyon a tagok magánvagyonára volt, ugyanakkor a *collegium* mintájára szerveződött.¹²⁴ E specialitására tekintettel önálló fejezetet szentelek neki, mert számos későbbi műben, amely a társaságok jogi természetét taglalja, található hivatkozás a speciális jogi természetére, amelyből több szerző, – megítélésem szerint – általános jellegű téves következtetéseket is levon a *societas* jogalanyisága tekintetében. Ennek megfelelően a korporatív szervezetek vonásait is felmutatta ez a szerződéses alakzat.¹²⁵ A társaság vezetését egy vagy több *magistratus* látta el, akiket váltottak a társaság tagjai. Székhelye Rómában volt, itt került elhelyezésre a társaság vezetése és könyvvezetése is.

---

¹²² Itt például a közös rabszolgát praepónáló esetekre kell gondolni..

¹²³ Egyesek szerint ez a *societas alicuius negotiationis* speciális válfaja. BUCKLAND: *i. m.* 507.

¹²⁴ TRUMPLER: *i. m.* 71

¹²⁵ A szakirodalomban gyakran vonnak párhuzamot a *societas publicanorum* és a modern részvénytársaság között, továbbá jogi személynek tekintik ezt a társasági formát. Kétségtelen, hogy kínálkozik párhuzam a kettő esetében, hiszen a Kr.u. 2. században a *societas publicanorum* korlátozott jogképességet szerzett, azonban nem lehet azt mondani, hogy a *societas publicanorum* jogi személy volt, mivel a manceps nem képviselőként szerződik az állammal, hanem saját személyében. SÁNDOR: *i. m.* 57

A provinciákban ún. *promagistratusok* jártak el, akik folyamatos postai összeköttetésben álltak a társaság központjával.¹²⁶

Societas publicanorumok dokumentáltan a Kr.e. 3. századtól léteztek, és elsősorban a köztársaság utolsó századaiban és a principátus első századaiban bírtak nagy jelentőséggel.¹²⁷ Augustustól kezdődően a birodalmi adókat császári hivatalnokok szedték be, a *societas publicanorum* tevékenységét folyamatos ellenőrzés alá vették. A *publicanusok* egyrészt begyűjtötték az adókat, másrészt viszont elköltéséről is gondoskodtak különböző állami beruházások finanszírozása és szállítások útján. A *manceps* a *ensorral* vagy a *quaestorral* kötött szerződést az állami adók beszedési jogának megszerzésére, a napjainkban ismert koncesszióhoz hasonlóan, mindig határozott, öt éves időtartamra. Tekintettel arra, hogy a társaság az állammal kötött szerződést, ezért a Kr.u. 2. századtól tiltották a szenátorok részvételét ezekben a társaságokban. Ugyanakkor az alsóbb osztályokba tartozók nem rendelkeztek elegendő tőkével ahhoz, hogy ilyen társaságokban részt vegyenek, ezért a *societas publicanorum* gyakorlatilag a római pénzarisztokrácia, a lovagrend kiváltságává vált.¹²⁸

Fenti történeti bevezető után nézzük meg a *societas publicanorumnak* az absztrakció magasabb szintjén hasznosítható jellemvonásait, elsősorban a bevezetésben már megemlített specialitásra tekintettel. A *societas* főszabály szerint nem rendelkezik önálló jogalanyiséggel, így a kívülállók felé a jogviszonyban nem a társaság, hanem csak a tagok összessége jelenik meg. A *societas publicanorumra* azonban ez teljes mértékben nem áll, mert a források alapján többé-kevésbé egyértelműen azonosítható, hogy a Kr. e II. századtól

---

¹²⁶ SÁNDOR: *i. m.* 57

¹²⁷ FÖLDI: *i. m.* 49.

¹²⁸ TRUMPLER: *i. m.* 71.

kezdve korlátozott jogképességgel bírt. Rendelkezhetett ugyanis önálló vagyonnal, képviselőt is alkalmazhatott, és ami talán e vonatkozásban a legfontosabb: *bonorum possessiot* (vagyis a hagyatéknak a *praetor* által megadott birtokát) is követelhetett. Mindezekon túlmenően a *manceps* köthetett szerződést az állammal az adóbeszedésre. További ismérve a *societas publicanorum*-nak, hogy a társaság valamennyi tagjáról (*praedes*) nyilvános nyilvántartást vezettek,¹²⁹ illetve valamely tag halála nem szüntette meg a társaságot, és a külső személyek is befektethettek a társaságba részesedések megszerzésével.

Ezen ismérvekre tekintettel a római, illetve a XIX. századi francia szakirodalomban többen egyenesen odáig mentek, hogy a *societas publicanorum*ot jogi személynek tekintették.

Ez a megközelítés azonban túlzásnak tekinthető, mert megítélésem szerint a jogi személy státusz melletti elkötelezettséggel is maximum odáig lehet elmenni, hogy a *societas publicanorum* bizonyos vonatkozásokban a jogi személyekhez hasonló jellemvonásokkal bír, amikre tekintettel speciális helyet foglal el a *societasok* között, azonban ennél többet kimondani nem lehet. Nézzük meg tehát az érveket:

- Ami a fent idézett különlegességeket illeti, a forrásokból megállapítható, hogy elsősorban a *societashoz* képesti specialitásokat emelték ki és nem pedig a jogi személyekhez való hasonlóságokat. Hiszen, ha el is fogadjuk, hogy a specialitások tekintetében van is hasonlóság a jogi személyekkel, a különbözőségek felsorolása sokkal nagyobb mértékű lenne, így ezen érv nem alkalmas a *societas publicanorum* jogi személy státuszának igazolására.

---

¹²⁹ A *manceps*, a *magister* és a *promagister* mellett voltak rendes *sociusok* is, akik anyagiakkal, munkával vagy mindkettővel hozzájárultak a társaság működéséhez.

- Ami a korábban említett, *manceps* által az állammal kötött szerződést illeti, szerződés kizárólag a *manceps* számára keletkeztetett kötelezettségeket, amit a *manceps* a társasági szerződés alapján a társaságra ruházott át. Ebből pedig az következik, hogy a *manceps* nem a *societas publicanorum* képviselőjeként kötötte az állammal a szerződést, hanem a saját nevében. Az pedig, hogy utóbb átruházza a részesedést, elméletileg és gyakorlatilag is fontos, de a jogi személy azon kritériumának, mely szerint képviselője útján vesz részt a gazdasági forgalomban, nem felel meg. Ennek a kritériumnak ugyanis pontosan az a lényege, hogy a képviselő (vagyis jelen esetben a *manceps* lenne) nyilatkozatának joghatása automatikusan a képviselt (vagyis jelen esetben a *societas publicanorum*) tekintetében áll be és külön átruházó szerződésre nincs szükség.
- A jelzett *bonorum possessio*val kapcsolatos jogosultságból az alábbi forrás miatt következtettek jogi személyiségre: Ulpianus ugyanis azt írta, hogy „*A municipibus et societatibus et decuriis et corporibus bonorum possessio adgnosci potest*”. A szerzhető jogok tekintetében ebből ugyanis arra következtettek, hogy a *municipia*-val, a *decuriae*-vel és *corpora*-val tekinthető azonos jogi státuszúnak a *societas*, amely a többi, vonatkozó forrással összevetve a *societas publicanorum*. A forrásból azonban megállapítható: Ulpianis megállapítása nem arra vonatkozik, hogy a társaság jogi személy lenne, hanem egyszerűen arra, hogy a *bonorum possessio* tekintetében nem észlelhető különbség az említett további formációkhoz képest. A jogi személyiség kérdése e tekintetben figyelmen kívül marad. Az alábbiakban írok részletesebben is arról a felfogásról és annak potenciális cáfolatáról, mely szerint bármilyen *societas* eleve jogi személyiséggel bírt volna. A *societas publicanorum* jogi személyiségével kapcsolatos fejtegetések lezárásaként és a következő

gondolat felvezetéseként annyit, hogy a *societas* jogi személyiségével kapcsolatos következtetésre egyáltalán nem lehet jutni ezen forrásból. Noha való igaz, hogy nincs külön megemlítve, hogy melyik *societas*ról van szó, az egyéb forrásokból tudjuk, hogy a *bonorum possessi*ót nem bármelyik *societas*, hanem csak a *societas publicanorum* igényelhetette, így nyilvánvaló, hogy a forrás is arra vonatkozik és az egyéb *societas*ok, nemhogy nem jogi személyek, hanem mint tagoktól elkülönült entitások, *bonorum possessi*ót sem szerezhettek.

2.3.8. A *societas* jogi személyiségre vonatkozó elméletek és azok cáfolata

Ahogy az előző pontban utaltam rá, néhány forrásból és ismérévből a német és a francia jogtudomány bizonyos irányzatai nem egyszerűen a *societas publicanorum*ban, hanem önmagában a *societas*ban is jogi személy láttak. Az elméletek leginkább Unger azon állításából indultak ki, mely szerint a jogi személy döntő ismérévét a cél egysége és az akarat egysége képezi. Ha ezt vesszük alapul, akkor el kell ismerni, hogy az ismerv a *societas*ra is áll. Ha viszont továbbvisszük ezt az elméletet, akkor könnyen beláthatjuk tarthatatlanságát, mert az elmélet a jogi személyek körét olyan szinten kiszélesíti, hogy nem egyszerűen lehetlenné teszi a jogi személynek, mint tagoktól elkülönült entitásnak akárcsak a körvonalak szintjén történő meghatározását, hanem számos olyan intézményt is jogi személynek kellene tekinteni, amelyeket aligha lehetne a jogi személyek halmazába beilleszteni. Hiszen a cél és akarat egysége nemcsak a *societas*ra jellemző, hanem az egyetemleges kötelezettségre, az egységes pertársaságra, de akár a hitelezők összességére vagy a családra, mint intézményre is. Ha pedig ezt az elméletet következetesen végig akarjuk vinni, akkor a *societas* mellett ezeket is jogi személynek kellene tekinteni. Nyilvánvalóan ez tarthatatlan lenne, tehát

ezen az alapon a *societas* jogi személyiségét megállapítani nem lehet. A XIX. század végi magyar tanulmányok (Nagy Ferenc, Apáthy) alapján azt lehet leszűrni, hogy a német jogtudomány hamar felismerte ezt, ezzel szemben a franciáknál még a XIX. század végén is felbukkantak olyan elméletek, amelyek a magánjogi társaság (*societas*) jogi személyiségét próbálták alá-támasztani.¹³⁰ Az elmélet egyik élharcosának Troplong tekinthető, aki jogi személyként tekintett a magánjogi társaságra, azonban bizonyos pont után kénytelen volt eljutni oda, hogy nem minden tekintetben lehet megfeleltetni a magánjogi társaság jogi természetét a jogi személyiség kritériumainak. Nem adta azonban fel az elméletet, hanem azt mondta: e vonatkozásokban a közös tulajdon szabályait kell alkalmazni. Következetesség hiányában azonban problémásnak tekinthető ezen elmélet, ráadásul az absztrakció magas fokán egyértelműen használhatatlan, hiszen nincsenek olyan kritériumok, mint például a csonka jogi személyiségű társasháznál, ami alapján a magánjogi társaságoknál általános jelleggel meg lehetne húzni a minőségbeli határvonalat tekintetben, hogy eddig jogi személyiség, ezután meg nem az. Nagy Ferenc szerint egy jogalany vagy jogi személy vagy nem, a kétféle alternatív lehetőség egymást kölcsönösen és szükségképpen kizárja. Nézete alapján, ha egyszer egy formáció jogi személyiséget nyer, akkor ezt minden következményével együtt fenn kell tartani, addig ameddig meg nem szűnik, de ameddig fennáll, addig egyidejűleg közös tulajdonról és jogi személyről beszélni nem lehet.¹³¹ A mű megjelenése óta eltelt 130 év jogi fejlődése bebizonyította, hogy ennyire sarkalatosan azt nem lehet leszögezni és a már idézett érvek részben cáfolják ezt a tant is, az megállapítható, hogy egzakt határvonal híján a *societas*ra nem alkalmazható sem az a megközelítés, hogy

---

¹³⁰ NAGY F.: *A kereskedelmi társaságok jogi természete, különös tekintettel a főbb európai törvényhozásokra*. Budapest, 1878. (Különlenyomat a magyar Igazságügy IX. kötetéből) 7.

¹³¹ NAGY: *i. m.* 8.

jogi személy lenne, sem pedig az a megközelítés, hogy részben nem jogi személy.

Nem álltak meg ezen a ponton a *societas* jogi személyiségének alátámasztását célzó francia szerzők, mert a Code Civil bizonyos rendelkezéseit is úgy értelmezték, hogy abból kihozzák a *societas* jogi személyiségét. A Code Civil 1845, 1846, 1848, 1852, és 1867 cikkei alapján megállapították, hogy az egyes tagok és a társaság között követelések és tartozások támadhatnak és a társaság bizonyos tekintetben a tagoktól elkülönített vagyonnal bírhat. A szakaszok értelmezése voltaképpen helytálló, a következtetés a jogi személyiségre azonban megítélésem szerint nem, ugyanis a hivatkozott cikkekből az is kiderül, hogy azok a tagok egymás közti jogviszonyára vonatkoznak és kiterjesztő értelmezéssel sem vonható be kívülálló harmadik személyek relációja. Ebből pedig az következik, hogy a társaság gazdasági forgalomban való, saját nevében történő részvétele és a képviselő útján harmadik személyekkel kapcsolatban történő jogszerzés és kötelezettségvállalás nem állapítható meg. Ezek pedig az általánosan elfogadott rendszer szerint a jogi személyiség esszenciális kritériumainak tekinthetők. Az elméleti mellett azonban magából a Code Civil tételes rendelkezései alapján is meg lehet cáfolni, hogy a Code Civil jogi személynek tekintené a societast: az 1862–1864. cikk alcíme is a társaság tagjainak és nem a társaságnak a kötelezettségeiről beszél. (*des engagements des associés a l'égard des tiers*). Az alcím mellett a cikkelyek értelmezése is egyértelműen azt igazolja, hogy harmadik személyekkel szemben csak az egyes tagok jelennek meg és nem a társaság, mint önálló jogalany. Az 1862. cikkely például úgy rendelkezik, hogy egy tag nem kötelezheti a többi tagot, csak ha tőlük erre vonatkozóan külön meghatalmazást kap. Ez tehát nem egyszerűen azt jelenti, hogy nem a társaság, mint önálló jogalany, hanem az egyes konkrét tag van bármire kötelezve, hanem azt is, hogy amennyiben több tag van kötelezve valamire,

akkor az egyes kötelezett tagok kötelezettsége kifelé pontosan olyan jellegű és hatályú, mintha a társaság nem is létezne. Aki a taggal szerződik, csak a vele szerződött taggal szemben szerez jogokat és csak vele szemben lehet perbeli legitimációja. Ha pedig az idézett cikk értelmében a többi tag ellen is kap jogosultságot, ezt szigorúan nem, mint a társaság tagja ellen kapja, hanem ugyanúgy meghatalmazással szerez jogokat, mint akármelyik egyéb kötelemben, ahol a kötelezetti oldalon több személy helyezkedik el. Ezzel összhangban és a magánjogi társaság Code Civil-beli jogi személyiségének talán még erősebb cáfolataként az 1864. cikkely azt mondja, hogy a társaság számlájára vállalt kötelezettség csak azt a tagot terheli, aki szerződött, a többi tagot csak akkor, ha a szerződő tag azoktól meghatalmazást kapott vagy a dolog a társaság javára nem szolgált. Így a hitelező az ő számára legjobb esetben is csak az összes tagot perelheti.

Ez az általános jellegű megállapítás nemcsak a XIX. századi és a mostani jogra igaz, hanem a néhány vitatható forrástöredék ellenére többé-kevésbé kétséget kizáróan a római jogra is általános jelleggel megállapítható. A *Digesta* rendszere és anyaga ehhez elegendő érvnek tűnik, hiszen amennyiben a *societast* a rómaiak jogi személynek tekintették volna, akkor több egyéb formációhoz hasonlóan a *Digesta* 17. könyvének 2. fejezetében ezt kimondták volna.

2.4. A római jog jelentősége a társaságok fejlődésének vetületében

Elmondható tehát az eddigiekben leírtak alapján, hogy a gazdasági társaságok őselemei visszavezethetők a római jogra. A jogi személyekre vonatkozó szabályok kidolgozatlansága ellenére megjegyezhető, hogy már ezek is magukon hordozták csírájukban a mai társaságok egyes jellemző jegyeit.¹³² A *collegium/universitas* az egyes tag fizikai létén túl is fennálló cél elérésére törekedett, amely a jogi személyiség jegyeit hordozta magában.

---

¹³² MISKOLCZI: *i. m.* 34–35.

Bár nagy hasonlóság fedezhető fel az ókor és napjaink 'társaságai' között, hiszen a *socitasok* a mai értelemben vett társaságok számos tartalmi jegyével büszkélkedtek, mégsem beszélhetünk ókori gazdasági társaságokról. Ennek fő oka az, hogy külső harmadik személyekkel szemben a társaság nem tudott mint egész, egység jogosítottként, kötelezettként fellépni.

Az ok, amiért a társaságok joga nem fejlődött tovább, valószínűleg abban keresendő, hogy a római társadalom személyi függőségi rendszere nélkülözhetővé tette a társaságokat a gazdasági életben. A *pater familias* hatalmi szava képes volt a nagycsalád vagyoni erejét is megmozgatni adott cél érdekében. A családon belüli személyi függőség lazulása, a jogegyenlőség alakulása indította később az embereket arra, hogy erejüket társasági formában egyesítve sokszorozzák.¹³³

A modernkor gazdasági társaságai (melyekben gazdasági tevékenységet folytathat az ember, társas formában) ma is két fő csoportra oszlanak. A testületi felépítésű gazdasági társaságok (tőketársaságok) automatikusan jogi személyiséggel rendelkeznek, a személyegyesítő, nem testületi felépítésű társaságok főszabályként jogi személyiség nélkül, de saját cégnevük alatt jogképesek.¹³⁴ Azt láthattuk, hogy a gazdasági célú személyegyesüléseknek is megvolt a római jog gyökere, a római jog által megkezdett úton indultak fejlődésnek. A rómaiak ezen a téren is lerakták a későbbi korok fejlődésének alapköveit.

---

¹³³ KUN T.: *A társasági jog kialakulásának rövid története*. Pécs, 1988. 17.

¹³⁴ FARAGÓ: *i. m.* 133.

2.5. A középkor joga

A római joggal foglalkozó igényesebb művek¹³⁵ közös jellemzője, hogy kitérnek a római jog továbbélésére. Így jelen disszertációban is kötelességemnek éreztem a római korszakot követően pár gondolattal kitérni a középkor jogára. A középkori kereskedelem középpontjában a kereskedőházak álltak, amelyeket a Földközi-tenger partjain az arab *fundac*, illetve az alexandriai mameluk *fondaco* átvételében ismerhetünk meg.¹³⁶ Velencében már a 9. században virágzott a tengeri kereskedelem és jelentős kereskedővárosok alakultak ki Itália más területein (Pisa, Genova, Siena, Milánó, Bologna, Firenze, Amalfi stb.) is.¹³⁷ Hasonló kereskedelmi centrumok voltak a katalán területeken, amelyeket *alfondigonak* neveztek. Ezek nagy városszerű komplexumok voltak, ahol a kereskedők üzletet, képviselőket tartottak fenn.¹³⁸

A keresztény területek¹³⁹ kereskedőinek megjelenése a levantei útvonalon a konzulátusrendszer bevezetésével áll összefüggésben. A német területek kereskedői Velencében 1228-ban hoztak létre *fundacót*, illetve megemlítendő, hogy az észak-német területen hasonló szerepet játszott a *Kontor* is, amelyet a *Hanza* kereskedővárosok Novgorodban, Bergenben és Londonban is kiépítettek. A portugál területeken a faktorrendszer terjedt el, elsősorban a németalföldi célterületekre (Feitoria de Flandres).¹⁴⁰ Jelentős

---

¹³⁵ MOLNÁR Imre: *A római magánjog rendszere és annak hatása a modern európai magánjogok rendszereire*. In: Emlékkönyv: Dr. Kemenes Béla egyetemi tanár 65. születésnapjára. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Juridica et Politica, Tom XIII., Szeged, 1993. 269. o.

¹³⁶ A Római Birodalom bukása után csak minimális kereskedelmi kapcsolatok maradtak fenn a térségben, de nem szűnt meg a termékek kereskedelme. A Frank Birodalomban elsősorban a helyi kereskedelem érvényesült, a tengeri kereskedelem nem dominált.

¹³⁷ SÁNDOR: *i. m.* 61. o.

¹³⁸ KELLENBENZ, H.: *Handbuch der europäischen Wirtschafts- und Sozialgeschichte*. I–III. Stuttgart, 1986.

¹³⁹ MOLNÁR I.: *A római magánjog rendszere... i. m.* 270. o.

¹⁴⁰ KELLENBENZ: *i. m.* 228. o.

szerepet játszottak ebben az időszakban a vásárok, amelyeknek állandó helyei alakultak ki, és ezek szervezésével fejlődött a fuvarozás, a biztosítás is.¹⁴¹ A vásárok köréből kiemelendő a Champagne-ban rendezett vásár a 14. században.

A kereskedelem fejlődése és intézményeinek állandósulása a társas vállalkozási alakzatok gazdasági alapját teremtette meg, így a családi vállalkozások elsődlegessége mellett megjelent a római jogban ismert *societas* mellett a *commenda* vagy *colleganza*, amelynek valamilyen megfelelője gyakorlatilag valamennyi európai országban teret nyert. A kereskedők tevékenységének összehangolása érdekében fontos szerepet játszottak a különböző céhek, amelyek belső szabályzataikkal, szokásjogukkal a kereskedelmi jog kialakulását segítették elő.¹⁴² A kereskedelmi céhek speciáljogot alakítottak ki, saját kereskedelmi könyvvezetéssel, bíraskodással, belső eljárási szabályzattal.¹⁴³ Egyértelműen megállapítható, hogy az itáliai kereskedővárosokban létrejövő szokásjog került átvételre a többi római jogi hagyományokon nyugvó országban is.¹⁴⁴

Az egyes államok politikai berendezkedései természetesen merkantilista, fiskális szempontok alapján hasznot kívántak húzni a kereskedelem fejlődéséből, így a kereskedelmi tevékenységet sokszor privilégiumokkal vagy éppen tilalmakkal, adókkal, vámokkal szabályozták. Ehhez kapcsolódóan sok esetben monopóliumokat hoztak létre, amelyekkel a hazai kereskedők érdekeit kívánták védeni.¹⁴⁵ A kereskedelem nemzetközivé válása maga után von-

---

¹⁴¹ „Without such new legal devices as negotiable bills of exchange and limited liability partnership, without the reform of the antiquated commercial customs of the past, without mercantile courts and mercantile legislation, other social and economic pressures for change would have found no outlet.” SÁNDOR: *i. m.* 62.

¹⁴² SÁNDOR: *i. m.* 63. o.

¹⁴³ KELLENBENZ: *i. m.* 228. o.

¹⁴⁴ REHME, P.: *Geschichte des Handelsrechts*. Leipzig, 1913. 87. o.

¹⁴⁵ SÁNDOR: *i. m.* 65. o.

ta egy közös európai kereskedelmi szokásjog (*lex mercatoria, ius mercatorum*) kialakulását, csakúgy, mint a tengeri jog egységesedését (*Rôles d'Oléron*).¹⁴⁶

A kereskedelem – és különösen a tengeri kereskedelem – természetesen számos veszéllyel járt (*risicus et fortuna Dei, maris et gentium*), ami szintén magával vonta a hitelezés mellett a befektetők, illetve a kereskedők kockázatát megosztó társas vállalkezési formák megjelenését.¹⁴⁷ Ezek a társas vállalkozások nem rendelkeztek önálló, a tagjaiktól elkülönült személyiséggel és általában harmadik személy irányában sem volt joghatásuk. Az első társas vállalkozások kialakulása során élen jártak az itáliai és az észak-német kereskedők.

A középkori társasági jog a *ius mercatorum* joga volt, amely a szokásjogon és a törvényi szabályozáson nyugodott. A társasági jog ebben az időszakban egyértelműen a kereskedelmi jog részét képezte, amely a kereskedelmi céhek joggyakorlatán és a városi statútumokon alapult. A személyegyesítő társaságok a középkorban elsősorban *societas* formájában működtek. A társaságok szervezetét tekintve két csoportot különböztetünk meg. Az egyik csoportba azok a szerveződések tartoznak, amelyek csak szervezeti keretet adtak tagjaik részére a kereskedelem folytatásához, ilyen volt például Angliában az ún. *regulated company*. Ezeknek a társaságoknak a tagjai önállóan voltak jogosultak kereskedelmi tevékenység folytatására, a társaság maga azonban önálló jogalanyiságot nem nyert.

A másik csoportot azok a társaságok képezték, ahol a tagok meghatározott tőkét nyújtottak a társaság részére és a társaság, mint önálló jogalany folytatta a kereskedelmi tevékenységet.

A Római Birodalom bukását követően az időszakos piacok voltak a kereskedelem központjai, amelyek természetesen állami védelem alatt álltak

---

¹⁴⁶ NAGYNÉ SZEGVÁRI Katalin: *Jog és gazdaság*. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 1999. 8. o.

¹⁴⁷ SÁNDOR: *i. m.* 65. o.

és privilégiumokat kaptak. A kereskedők tevékenységüket céhekbe szervezték, saját belső szabályzataikban szervezve működésük kereteit. Az időszakos vásárok idővel átalakultak állandó piacokká, amelyeknek saját belső szabályzataik alakultak ki, saját bíróságot is létrehozva, megteremtve ezáltal a kereskedelmi jog és a tengeri jog alapjait.

A nemzetközi vásároknak köszönhető az, hogy az itáliai és a germán jogcsaládba tartozó kereskedők találkoztak egymással, ezáltal az itáliai kereskedelmi jogi doktrínák Európa más államaiban is elterjedtek.¹⁴⁸ A társasági szerződés a középkorban erőteljesen a kereskedelmi társaságok által befolyásolt volt. Ebben az értelemben két különböző társasági formát emelhetünk ki, úgy, mint a *commenda*-t és a *compagnie*-t. A *commenda* esetében a társaság célja általában egy kereskedelmi út végrehajtásában kereshető. Az egyik társasági tag a szükséges tőkét bocsátja rendelkezésre, míg a másik tag az utazás és kereskedés feladatát látja el.

A másik társasági forma a *compagnie* abból a társadalmi helyzetből alakult ki, hogy a kézműves, illetve kereskedő családi vállalkozások esetében a család hozzátartozói apa és fia, vagy a testvérek együtt vezetik a céget. Ez a társasági alakzat a tagok egymás közötti viszonyára tekintettel a modern közkereseti társaságnak felel meg. A *societas* szabályozása mindkét forma esetén felismerhető.

A kereskedelmi szövetségek archaikus típusa a *societas compagnia* volt.¹⁴⁹ Kezdetben a *compagnia* alapvetően a római jogi szabályozásnak felelt meg, azonban fokozatosan változott a karaktere. Míg a római jogi *societas* szerint csak az eljáró tag szerzett jogokat és kötelezettségeket korlátlanul, úgy ez

---

¹⁴⁸ Gyakorlatilag az itáliai minta alapján alakult ki a személyegyesítő társaságok esetében az a felelősségi rendszer, hogy a társaság nevében eljáró személy által vállalt kötelezettségekért a társaság többi tagja is felelőssé vált harmadik személyek irányában.

¹⁴⁹ *Compagnia*: cum panis, kenyérral, companion az, akivel az ember megosztja a kenyerét. A *compagnia* valószínűleg a családi közösségben, gazdaságban gyökerezett és onnan kapta a nevét is. Rehme szerint elsősorban germán eredetre vezethető vissza a *compagnia* és csak a *commenda* létrejötte utáni időkben alakult ki. Egyszemélyes kereskedelmi céget ebben az időszakban nem találunk. SÁNDOR: *i. m.* 67.

megváltozott: ha valamely tag a társaság nevében szerződött harmadik személlyel, vagy a társaság hasznot húzott ebből a szerződésből, úgy valamennyi tag személyesen korlátlanul felelőssé vált a harmadik személy irányában az e szerződésből eredő kötelezettségekért. A tagok belső viszonya tekintetében pedig a tagok felelőssége az általuk vállalt vagyoni hozzájárulásuk mértékére korlátozódott.

A 14. századtól kezdve a legtöbb társaság valamely cégnév alatt működött, ami általában az aktív társ vagy alapító nevéből képződött és követte az „és társai” (*et socii*) kitétel. Egyszemélyes kereskedelmi cégeket nem találunk ebben az időben.¹⁵⁰ A cégeket a céhek tartották nyilván, a 14. századtól kezdve pedig a városok és ha a társaság tagja megvált a cégtől, de ezt a nyilvántartásba nem jegyezték be, úgy továbbra is személyesen felelős maradt a társaság tartozásaiért. A társaságot ebben az időben nem tekintették a tagjaitól elkülönült személyiségnek, de vagyonát igen.

A *commenda* olyan vállalkozási forma volt, amelyben a tagi korlátolt felelősség már megjelent.¹⁵¹ Egyes nézetek szerint a *commenda* előzményének a *faenus nauticum*, az ókori tengeri kölcsön tekinthető. A tengeri kölcsön során a pénzügyi befektető otthon maradt és a vállalkozónak pénzt, vagy árut adott a tengeri vállalkozáshoz. Ha a vállalkozás sikeres volt, úgy a kölcsönadó visszakapta a kölcsönzött összeget, illetve az áru ellenértékét és részesült a nyereségből. A *commenda* kezdetben véletlen, alkalmi közösségként, később folyamatos üzleti vállalkozásként működött. A *commenda* esetében a tőketárs (*commendator*) adott a kereskedő (*tractor*) számára árut vagy pénzt a kereskedelmi vállalkozáshoz. A *commendának* két alapformája létezett.

---

¹⁵⁰ SÁNDOR: *i. m.* 68.

¹⁵¹ *Commenda, commendare, rábízni, letétbe helyezni.* SÁNDOR: *i. m.* 70.

A történetileg korábbi esetében a a nevében a *commendator* tőkéjével és a kockázatára folytatta tevékenységét. Ebből eredően a *commendator* volt a (mai elnevezéssel beltag) és a *tractor* az ő ügynöke, vagy a *factor* (mai elnevezéssel kültag). A *tractor* munkájáért a vállalkozás nyereségéből részesült.

A *commenda* másik változata az, amikor mind a *commendator*, mind pedig a *commendatarius* vagyoni hozzájárulást biztosít a vállalkozáshoz. Míg az előző változat valójában az ügynökség egy módoszata volt, úgy ez a későbbi a valódi társaság esete. Ennek két alfajtája létezett. Az egyik esetében az otthon maradó társ (*socius stans*) meghatározott fix összeget biztosított az aktív társ számára (*socius tractans, tractor*), így a *tractor* a saját üzleti vállalkozását folytatta részben saját, részben a *socius stans* által biztosított tőkéből.

A másik esetben a *socius stans* és a *socius tractans* vagyoni hozzájárulásukat egyesítették, mintegy elkülönített közös társasági tőkeként tartva azt nyilván és azt a *tractor*, mint aktív társ kezelte. A *socius stans* mindkét esetben részesült a nyereségből és a veszteségből, de másképpen, mint a nyitott társaság esetében, hiszen a részvétele a vállalkozásban nem volt ismert a külvilág számára. Mivel a *socius tractans* személyesen és korlátlanul volt felelős a hitelezői irányában, a *socius stans* csak a társa felé volt felelős és csak vagyoni hozzájárulása arányában (*pro rata*) és mértékéig.¹⁵² A *commendat* egy-egy vállalkozásra, határozott vagy határozatlan időre is létre lehetett hozni és felmondással lehetett megszüntetni. A *commenda* jelentős szerepet játszott a betéti társaságok mellett a csendes társaságok kialakulásában is.

---

¹⁵² SÁNDOR: *i. m.* 69.

III. rész

A társaságok jogalanyisága

1. A kérdéskör felvezetése

A szakirodalomban lényegében a római jogi kezdetektől a XIX. századi kodifikációkhoz kapcsolódó tanulmányokon át az 1988-as, 1997-es és 2006-os Gt.-hez kapcsolódó elemzésekig időről időre felbukkanó téma a társaságok jogi személyiségének kérdése, különös tekintettel arra az évszázadok alatt sem feloldott jogi ellentmondásra, amely a közkereseti és betéti társaság jogi státusza tekintetében a mai napig fennáll. A társasági jog rendszerének átfogó megértését és ismertetését célzó munkának így ez a rész esszenciális kellékének tekinthető, hiszen – ahogy a római jogi kérdések és az ott felvetődött legvitatottabb problémák 1500 évvel későbbi megoldási, illetve cáfolati lehetőségeinek vázlatos ismertetésénél láthattuk –, a társaságok jogalanyiségának kérdése nem nyugvó paraszat jelent a jogtudományi gondolkodásban a mai napig.¹⁵³ Így a jogi megoldás megnyugtató lezárásnak hiányában nem tekinthető a kérdés lerágott csontnak, mert a korábbi elméletek jelenleg is aktuális szegmenseinek a XXI. század elejei jogi valósággal és jogi gondolkodással való összevetése folytán mindig lehet találni a témakörön belül olyan részterületet, amelyen belül történő előrelépéssel egy arasznyival közelebb juthatunk a kérdés megoldásához.

---

¹⁵³ SCHADI–UJLAKI: *A kettős jelleg egyik megnyilvánulása a polgári jogban: a beszámítás.* Jogtudományi Közlöny, 2010/5. 261–262.

2. A társaságok jogalanyiséga és az állam

A jogalanyiséggal foglalkozó rész elején mindenképpen ki kell térni a jogalanyiságnak és az államnak, mint közhatalomnak a relációjára: az állam által alkotott és szankcionált jogi szabályozás társaságokra vonatkozó területének az egyik legfontosabb funkciója, hogy megteremtse a társaságok önállóságát, ezzel biztosítva, hogy a társaság tagjaitól elkülönült önálló jogalanyként jelenjen meg. Ennek nemcsak jogelméleti, hanem igen komoly gazdasági jelentősége is van, ezáltal van lehetőség arra, hogy a tagok által létrehozott új entitás a társaság keretében koncentrált erőforrásokkal rendelkezve saját nevében válhasson olyan jogviszonyok alanyává, amelyek ahhoz szükségesek, hogy elsődleges gazdasági funkcióját megvalósíthassa. Ehhez a célhoz viszont szükség van az államra, mert a cél csak a társaságalapításban résztvevő tagok akaratából, csak a magánautonómián alapuló cselekvési szabadságból kiindulva még nem elérhető: szükséges, hogy az állam elismerje a jogalanyiségüket. Egyebek között azért van ennek kimagasló jelentősége, mert csak így tudják polgári jogviszonyból eredő esetleges igényeiket állami kényszerrel érvényesíteni. Kiemelendő a jogalanyiség kapcsán, hogy nem elegendő a jogalanyiség elnyeréséhez az állam normatív aktusa, további szükségesek kellék, hogy a létrehozandó konkrét jogalany egyedileg is el legyen ismerve. A gazdasági társaságok esetén az említett egyedi elismerési aktus a cégbíróság bejegyző határozatával realizálódik.

2.1. Mellérendeltség vs. alá-fölérendeltség

Az állam fent tárgyalt szerepe kapcsán szükségesnek tartok tisztázni egy látszólagos jogelméleti ellentmondást, ami a mellérendeltség és a potenciálisan szóba kerülhető alá-fölérendeltség között feszül. Hiszen egyfelől a jog a

társasági jogi viszonyokat – belső és külső jogviszonyokat egyaránt – döntően mellérendelt jogalanyok magánautonómián nyugvó viszonyaiként kezeli és szabályozza. A jogalanyisághoz szükséges állami elismerés iránti igényből pedig lehetne alá-fölérendeltségi viszonyra következtetni, hiszen nyilvánvaló, hogy az állam, mint a társaságok engedélyezése felett kontrollt gyakoroló hatóság nem magánjogi jogalanyként jár el, így pedig bejöhethet a közjogra jellemző alá-fölérendeltség. Ha történetileg nézzük a folyamatot, akkor megállapítható, hogy van igazság az ilyen jellegű eszmefuttatásban, azonban ez inkább korábbi történeti korokban bontakozott ki, a mai ellentmondás már csak látszólagos.

2.1.1. Alá-fölérendeltség, koncessziós elmélet

A kezdeti időben az állam hozta létre egyedi aktussal a társaságokat, és az ő döntése volt, hogy biztosít-e és ha igen, akkor milyen privilégiumokat. Ezen túlmenően gyakran állami feladatok ellátását is kötelezővé tette a társaságoknak és ennek érdekében bizonyos körben az állami közhatalom igénybevételenek lehetőségét is biztosította. Sőt: nem is állt meg ennél, hanem a társaság működési szabályainak megalkotása is egyedi állami aktussal történt. Ilyen rendszer és szabályok mellett egyértelmű a közjogra jellemző alá-fölérendeltség jelenléte, és nehézkes lenne a magánjog körébe sorolni az így szabályozott viszonyokat.

Ezen a logikán és fejlődés ily fokának leképezésén nyugszik a társaságok koncessziós elmélete. Ezen megközelítés kiindulópontja szerint a társaság és az állam kapcsolatának lényege, hogy a társaságok léte állam által közvetlenül meghatározott, így a társaságok létrejöttének és jogalanyiságának elismerése minden további jogosultság hiányában is úgy tekinthető, hogy az állam privilégiumot adományozott. Ezzel a koncessziós elmélet ideologizálta

is az állami beavatkozást, hiszen az állam valamit nyújt, így cserébe joggal követelhet is valamit, tehát a társasági státusz elismerése fejében jogosult elvárásokat támasztani, illetve kötelezettségeket előírni a társaságokkal szemben. Ahogy az előző bekezdésből is láthattuk, arról van szó, hogy a gazdasági társaságok nemcsak a magánszférában működnek, hanem szoros kapcsolatban állnak a közjogi, politikai szférával. A XVII. századi Angliában különösen így volt ez, ennek eredményeként pedig az előző bekezdésben ismertetett megoldás, illetve a koncessziós elmélet kiváló táptalajra lelt. Az óriási kiterjedésű angol gyarmatbirodalom kormányzását ugyanis a korabeli, az ellátandó feladatok mennyiségéhez képest fejletlen államapparátus ugyanis nem tudta ellátni. Így kézenfekvő volt a lehetőség, hogy a gazdasági tevékenységük révén a birodalom minden pontján eleve jelen lévő kereskedelmi társaságok államigazgatási feladatokat is ellássanak. Legtipikusabb példa erre a Kelet-India Társaság, amely átruházott (mai közigazgatási jogi terminológiával élve delegált) közjogi jellegű jogosítványai révén a gyarmatok közigazgatásában is részt vett.

2.1.2. Mellérendeltség, szerződéses elmélet

Mára viszont – összhangban az Alkotmánnyal, illetve a fejlődést indukáló piacgazdasági ideológiával – jelentősen változott a helyzet, hiszen a vállalkozás szabadsága alkotmányos alapjog, ez pedig vonatkozik a társaság-alapítás szabadságára is. Az állam szerepe – a fejezetrész elején tárgyalt okokra tekintettel- természetesen mára sem szűnt meg, azonban átalakult: az állam feladata leginkább annyi, hogy normatív módon, minden társaságra vonatkozóan meghatározza azokat a jogi kereteket, amelyek között a jogalanyok a társulási szabadságukkal élve társaságokat hozhatnak létre és működtethetnek. Ennek ellenőrzése végett a Cégbíróság útján ellenőrzi,

hogy az alapítók az egyes konkrét társasági formák vonatkozásában betartották-e a jogszabályi előírásokat. És itt jön a lényeg az állam csökkentett, e téren megnyilvánuló, közjogi alá-fölérendeltségtől való távolodását illetően: a feltételek fennállása esetén a társaságnak alanyi joga van a nyilvántartásba vételre: ha a társaság alapítása megfelel a jogszabályoknak, az állam (nevében eljáró szerv, a Cégbíróság) nem tagadhatja meg a nyilvántartásba vételt. Ebből az is egyértelműen következik, hogy nem egyszerűen nem az állam létesíti már a társaságokat, hanem a nyilvántartásba vétel kérdése tekintetében sincs diszkrecionális jogköre. Így pedig maximálisan egyet kell érteni Kisfaludy Andrással, aki szerint ilyen körülmények között azok a szabályok, amelyek azt célozzák, hogy megteremtsék a gazdasági társaságok önálló, tagoktól független jogalanyiságát a polgári jogi jogviszonyokban, kétségtelenül magánjogi szabályoknak tekinthetők.¹⁵⁴

Mindezek alapján pedig egyértelműen meghaladottnak tekinthető a koncessziós elmélet, hiszen a normatív rendszer megjelenésével már nem lehetett arról szó, hogy a társaságok az állam által adományozott társasági státuszukért cserébe ellenszolgáltatással tartoznának az államnak, illetve a társadalomnak. Ezen helyzet leképezésére a szerződéses elmélet tűnik a legalkalmasabbnak. Ezen elmélet már kiindulópontjában is túllép a koncessziós elméleten, hiszen aligha lehetne szerződéses, vagyis megállapodáson alapuló viszonyként értékelni a társasági viszonyok által érintettek kapcsolatát, ha ezeket a kapcsolatokat az állam közhatalmi jellegű befolyása alapozná meg. A szerződéselmélet szélsőséges válfaja sem tagadja teljesen az állam szerepét a gazdasági társasági jogviszonyok kapcsán, de azt nem tekinti fajsúlyosnak. Az ő nézőpontjuk szerint a társaság nem több, mint szerződések egy csoportja, vagyis egy olyan szerződési csokor, amely a társaság működésében részt vevők közötti kapcsolatokat szabályozza. Így a gazdasági társaság

---

¹⁵⁴ KISFALUDY: *i. m.* 37.

semmi egyéb, mint a felek viszonyát szabályozó szerződések fókusza. Az elméletből egyértelműen kiderül, hogy minden tekintetében mellérendeltnek tekinti az összes szereplőt.

Az állam szerepét visszaszorító és a mellérendeltséget hangsúlyozó szerződéses elmélet a piaci viszonyok hatékonyságára és a piaci nyomás által kikényszerített optimális társasági szerkezetre épít. Nem azt állítja, hogy a piaci mechanizmus tökéletes, hanem azt, hogy az állam által előírt, helyenként a piaci mechanizmusokat figyelmen kívül hagyó kötelező szabályoknál mindenképpen optimálisabb.

Noha a társasági jog, mint jogág legfontosabb dogmatikai kérdései a dolgozat egyéb részében kerülnek részletes elemzésre, a szerződéses elmélet kapcsán a teljes kép kirajzolódásához mindenképpen szólni kell a szerződéselmélet társasági jogról alkotott felfogásáról. Ennek jelentősége azért is kiemelkedő, mert a jelenlegi szabályozási viszonyok nagyban hasonlítanak a szerződéselmélet kiindulópontjaira, így a társasági jog jelenlegi állapota és funkciója meghatározása kérdésében is jelentős segítséget nyújt. A szerződéselmélet logikájának kiindulópontja a társasági jog kapcsán, hogy valamennyi szerződés tartalmának meghatározása kisebb-nagyobb költséggel jár. A társasági jog elsődleges funkciója a gazdasági szereplők szerződéseivel kapcsolatos költségek minimalizálása. Ezt a funkciót oly módon tudja érvényre juttatni, hogy olyan általános szabályokat alkot meg, amelyek a felek kapcsolatának azokat az aspektusait szabályozzák, amelyekről a felek nem rendelkeztek. Easterbrook és Fischel felteszi ennek kapcsán a kérdést: van-e egyáltalán szükség társasági jogra, miért nem töröljük el az egész társasági jogot, lehetővé téve ezzel azt, hogy a felek olyan megállapodásokat kössenek a társaságlétesítés tekintetében az egyéb jogszabályok (különösen a polgári

és büntetőjog) keretei között, amelyet akarnak.¹⁵⁵ Számtalan egyéb érveléssel is lehetne igazolni a társasági jog létjogosultságát, mi most a szerződéselmélet kérdésre adott tagadó válaszával igazoljuk, hogy ezen aspektusból miért szükséges a társasági jog. A társasági jogban ugyanis rendelkezésre állnak a potenciális társasági szerződések tipikus elemei, így a társasági szerződést kötő felek ezek használatával jelentős szerződéskötési költségeket takaríthatnak meg. A költségmegtakarításon túl időmegtakarításban is komoly jelentőségük van ezeknek az előre elkészített szabályoknak, amelyek lehetővé teszik a feleknek, hogy csak a speciális vonások tekintetében foglalkozzanak a szerződéssel. Mindezekből a szerződéselmélet a társasági jog szabályai tekintetében azt a következtetést vonja le, hogy azok akkor ideálisak és töltik be tökéletesen funkciójukat, ha megegyeznek azokkal a szabályokkal, amelyekben a felek önkéntesen állapodtak volna, tökéletes információk birtokában és alacsony tranzakciós költségek esetében. A tranzakciós költségek mibenlétéről és jelentőségükről a társaság alapítás folyamatában a dolgozat későbbi részében részletesebben is írok majd.

3. A jogi személyiség jelentősége

A társasági jog mögöttes szabályanyagaként funkcionáló Ptk. rendszerében kimagasló elméleti és gyakorlati jelentőséggel bír a jogi személyiség, hiszen a jogi személyiség megléte dönti el, hogy a tagoktól elkülönült szervezet szerezhet-e jogokat és kötelezettségeket a saját nevében, így a jogviszonyban jogalanyként, illetve egy esetleges perben félként a tagoktól elkülönült szervezet áll-e. Azok a szervezetek, illetve személyösszességek, amelyeket a jogalkotó nem ruház fel jogi személyi státusszal, a jogviszonyban önálló

---

¹⁵⁵ EASTERBROOK-FISCHEL: *The Economic Structure of Corporate Law*. Harvard University Press, 1991. 15.

jogalanyként nem jelennek meg, kizárólag a tagok összessége áll a jogviszony jogosulti vagy kötelezetti oldalán. Konkrét példával szemléltetve az imént kifejtetteket: a kft. jogi személy, míg a polgári jogi társaság nem az. Ebből az következik, hogy amennyiben egy kft. vesz bérbe egy bérbeadótól egy irodaházat, akkor a jogi személyiségből következően ezt megteheti, a jogviszony bérlői pólusán a kft. fog elhelyezkedni. A polgári jogi társaság a jogi személyiség hiányából eredő polgári jogi jogképesség hiánya miatt ezt nem teheti meg: kizárólag egy vagy több tagja kötheti meg a bérbeadóval a szerződést, így a jogviszony bérlői pólusán nem a polgári jogi társaság, hanem az egyes tag/tagok fognak elhelyezkedni. Eljárásjogi különbség is van, hiszen a polgári jogi társaságnak –ahogy írtam- a jogi személy státusz hiányából adódóan jogképessége sincs. Miután főszabály [Pp. 48. § (1) bekezdés] szerint a perbeli jogképesség az anyagi jogira épül, ezért perbeli jogképességgel sem rendelkezik. Ebből pedig következik, hogy nem lehet fél a perben, így ha pert indít vagy pert indítanak ellene, a Pp. 130. § (1) bekezdés e) pontja alapján a keresetet a bíróságnak idézés kibocsátása nélkül el kell utasítania.

Mindezekre tekintettel tehát a társaságok jogi személyiségének megléte, illetve meg nem léte és a jogalanyiságukkal kapcsolatos kérdések részletes tárgyalása előtt a jogi személynek, mint elvont fogalomnak a társaságok jogalanyiságával kapcsolatba hozható legfontosabb ismerveire kell kitérnem. Tekintettel arra, hogy a jogi személy általános kérdései csak járulékos szegmensei ezen értekezésnek, ezért ezek részletes ismertetésétől eltekintek és csak az előző mondatban deklarált célnak megfelelő mértékben próbálom meg ismertetni ezeket és csak a számomra legmegalapozottabbnak tűnő jogi személy-elméletet mutatom be.

A jogi személyekre vonatkozó elméletek tekintetében a tanulmány korábbi részében, a római jog kapcsán tárgyalt részek ismételt kifejtését

mellőzve itt csak annyit emelek ki, hogy a jogi személyek lényege tekintetében keletkezett számtalan elmélet közül megítélésem szerint általános jelleggel is Moór Gyuláé a legmegalapozottabb, és a gazdasági társaságok jogi személyisége tekintetében is leginkább ez tűnik használhatónak. Moór Gyula beszámítási elmélete a jogi személy tekintetében a tárgyi jogból indul ki: szerinte a tárgyi jog lényege a realitással szoros kapcsolatban álló emberi cselekvések mentén megvalósuló normarendszer. Mind a természetes, mind a jogi személy státuszt az emberi cselekvésekből és a jog eszmei kapcsából lehet megmagyarázni: a természetes személy esetében a jog ugyanahhoz az emberhez, mint pszicho-fizikai egységhez kapcsolja hozzá a jogalanyiságot, vagyis a jogalanyi tevékenységet ugyanazon ember cselekedeteiből építi fel. Jogi személy esetén pedig a jogi személy szerveinek a cselekedeteiből létesít a jog a maga eszmei kapcsainak a segítségével egységes jogalanyi tevékenységet és ezáltal jogalanyt. A jogi személy szervei cselekvései alatt pedig a jog által meghatározott embereknek jogilag minősített cselekedeteit érti. A gazdasági társaságok esetében ezek a társaság képviselőire feljogosított személyek. Mindezt Moór Gyula úgy foglalja össze, hogy „a jogi személy semmi más, mint a normatív kapcsolatokkal egységbe foglalt szervi cselekvéseknek a beszámítási pontja.”¹⁵⁶

4. A jogi személy kérdése a társaságok kapcsán az angol jogban

Az angol jognak a kontinentális jogrendszerekénél lényegesen gyakorlatiasabb szemlélete sokkal kevésbé akarta és tudta a jogi személyt, mint elméleti distinkciót megragadni. Ezen a területen is tetten érhető az angol jog általános megközelítése, mely szerint következetesen próbálja kerülni az elméletet és csak végső esetben nyúl a gyakorlatban kifejlődött jogintéz-

---

¹⁵⁶ MOÓR Gyula: *A jogi személyek elmélete*. Budapest, 1931. 317.

mények teoretikus magyarázatához. Stein ezt így fogalmazta meg: „Legal personality is a classic example of the way in which English law manages to avoid theory as long as possible.”¹⁵⁷ Tekintettel arra, hogy a jogi személyt az angol jogban a trust intézménye pótolta, a jogi személy magyarázatára nemcsak az imént említett elméleti okokból, hanem gyakorlatilag sem volt olyan igény, mint a kontinensen. A trust szerződés lényege az volt, hogy a korábbi tulajdonos (settlor) átruházta tulajdonát a vagyongekezelőre (trustee), aki köteles volt a trust szerződést betartva eljárni és az trust alapítójának csak korlátozott jogai maradtak a trust vagyon tekintetében. Sokban hasonlít a trust a társaságokra, van azonban egy esszenciálisnak tekinthető eltérés: a trustee tulajdonosként jár el, a társaság esetén pedig a vezető tisztségviselők idegen vagyonnal gazdálkodnak. A tagsági jogok átruházását tekintve is van egy fontos különbség: első látásra ez elhanyagolható, hiszen a trustnál is volt lehetőség a tagsági jogok átruházására, de egy specifikum élesen elhatárolja e tekintetben is ezt a formációt a jogi személyiségű gazdasági társaságoktól: trustnál a tag érdekeltségének átruházása után is felelősséggel tartozott a vállalkozás azon tartozásaiért, amelyek tagsági jogviszonyának fennállása alatt keletkeztek.

Jogi személyiséget először az angol jogban a testületek kaptak. Hosszú ideig még a leginkább szervezett és – legalábbis a kontinentális elméletek szerint – a legtöbb jogi személy-kritériumot felvonultató társaságot, a részvénytársaságot sem tekintették jogi személynek, hanem egyszerű formációként, partnershipként kezelték. Egészen Austinig a jogi személy terminológia is ismeretlen volt az angol jogi gondolkodásban: Austin vezette be a legal person terminust, a német juristische Person fordításaként.

Hogy mennyire nem alaptalan az angol jog megközelítése, azt a kortárs német Günther Teubner munkássága is igazolja. Álláspontja szerint nap-

---

¹⁵⁷ Idézi: SÁNDOR: *i. m.* 22.

jainkban már senki nem kíváncsi a jogi személy lényegére, az erre vonatkozó elméletek meghaladtak. Teubner szerint a jogi személy mára gazdaságpolitikai kategóriává vált, amelynek célja, hogy a gazdasági érdekcsoportok közötti együttműködés szerződéses alapon vagy jogi személyiségű szervezeteken keresztül valósuljon meg. A társaság pedig ennek megfelelően a szerződéselmélet bemutatása során kifejtetteknek megfelelően felfogható magánszemélyek között létrejövő szerződések hálózataként, de működhet kereskedelmi üzleti hálózatként, amelynek középpontjában egy ügynök, mint természetes személy áll. Mindezekből Teubner arra következtet, hogy a jogi személy vagy egyáltalán nem jelenik meg vagy pedig egyszerűen csak az elméleti jogászok bizarr fikciójának tekinthető.¹⁵⁸ Teubner a jogi személyekről alkotott nézete kifejtésével azt kívánja kifejezni, hogy a jogi személy nem fikció, ahogy Savigny mondta és nem is fiziko-spirituális egység, ahogy Gierke elképzelte, hanem a jogi személy szociális valósága a kollektivitásban rejlik. A kollektivitás pedig voltaképpen a jogi személy társadalmi valósága, vagyis a szervezett cselekvés szociális kötődésének önleírása, mint az identitások és cselekvések ciklikus sorozata.

A fejezet eddigi fejtegetései alapján megnyugtató jelleggel leszögezhető, hogy a gazdasági társaság önálló jogalanyisága a magyar, a kontinentális és az angol jogban is azt jelenti, hogy az állam által történő bejegyzés jogi aktusával a társaság a tagoktól elkülönül, vagyis önálló jogi entitássá válik. A történeti és külföldi kitekintés alapján megállapítható, hogy ez a ma már evidenciának ható tétel nem mindenkor és mindig volt így, a XIX. századi Angliában legalábbis biztosan nem. A bejegyzés ugyan létrehozta a gazdasági társaságot, mint egy új létezőt, amelyet jogilag meg lehetett (kellett) különböztetni a társaságot alkotó egyes jogalanyoktól, de sem az eseti döntésekben, sem az elméleti gondolkodásban nem volt megállapítható a tagoktól

---

¹⁵⁸ SÁNDOR: *i. m.* 23.

való teljes függetlenség. Sőt: az 1856-os Joint Stock Companies Act a gazdasági társaságot egyenesen azonosította a tagjaival. A fordulat leginkább az 1862-es törvényre tehető: ez alapján már a társaság és a tagok viszonya független jogalanyok közötti viszony. Elmondható tehát, hogy a társaság személyekből felépülő jogalanyból személyek által létrehozott jogalannyá vált. Ennek legfontosabb gyakorlati jelentősége pedig az lett, hogy a társaság tulajdona sem ténylegesen, sem jogilag nem a tagoké, hanem a tulajdonos alanyának pozíciójában a társaság helyezkedik el. A szerződések relatív szerkezetével összhangban tehát mindezek alapján a társaság tagja nem perelhet, illetve nem léphet fel követeléssel egy olyan szerződés kapcsán, amely a gazdasági társaság és egy harmadik személy között jött létre.

A máshoz szokott angol gyakorlatban természetesen nem ment minden problémamentesen, a Salomon v Salomon ügy jól mutatja, hogy mit is jelent a jogi személynek (és az önálló jogalanyiságnak) az a kritériuma, hogy a társaság vagyona elválik a tagok magánvagyonától. Salomon egyéni vállalkozóként sikeres bőripari vállalkozó volt, majd a sikeres vállalkozását átalakította gazdasági társasággá. Hét tagja lett a gazdasági társaságnak, de ez a jogalanyiség szempontjából lényegtelen: egyszerűen az akkor (XIX. század vége) hatályos társasági jogi szabályok szerint legalább 7 tag kellett a társaság alapításához: így Salomon felesége és 5 gyermeke is tag lett. Az átalakítási tranzakció úgy zajlott le, hogy az újonnan alapított gazdasági társaság 39.000 fontért megvásárolta Salomontól, az egyéni vállalkozótól a vállalkozását. A társasági részesedés elosztása kapcsán Salomon „enyhe” dominanciája érhető tetten: a társaság 20.007 darab részvényéből 20.001 Salomoné, a fennmaradó hatból fejenként egy darab jut a többi tagnak. A probléma akkor kezdődött, amikor a gazdasági társaság rövidesen felszámolás alá került és a társaság vagyona ahhoz elég volt, hogy a hitelleveles hitelezőknek (Salomon érdekes módon köztük volt...) kielégítést nyújtson, a biztosíték nélküli hite-

lezők kielégítéséhez azonban kevés volt. És hogy miért is írtam az imént azt, hogy a társaságok jogalanyiségának hiányához szokott angol gyakorlatban nem ment minden problémamentesen, az a fellebbezési bíróság döntéséből kiderül: A bíróság megállapította Salomon felelősségét a hitelezőkkel szemben, mert a döntés szerint Salomon cselekedetei ellentétesek voltak a társasági jog szellemével, tekintettel arra, hogy az új gazdasági társaság csak álca volt, a kereskedő képviselője és az igazi tulajdonos, vagyis a hitelezőkkel jogviszonyba kerülő személy továbbra is Salomon, a magánszemély maradt.

A Lordok Háza egyhangúlag megváltoztatta a határozatot, és felhívta az alsóbb szintű bíróság figyelmét a társaság elkülönült jogalanyiségára. Hivatkozott az általam is korábban említett társasági törvényre, amely nem írja elő a tagok függetlenségét, és nem írja elő azt sem, hogy valamennyi tagnak jelentős érdekeltséggel kell rendelkeznie. A társaság eleget tett a törvény előírásainak a hét taggal, így teljesen legitimnek tekinthető, a felelősség pedig az övé és nem a többségi tulajdonos Salomoné. Az indokolásban külön kiemelte a Lordok Háza, hogy a gazdasági társaság – a mi szempontunkból legfontosabb önálló jogalanyiségára tekintettel – elkülönül tagjaitól. Ezáltal pedig az is megengedett, hogy a gyakorlatban quasi egy-személyes társaságként funkcionálva a vagyonán belül meghatározott vállalkozási célú alvagyont különítsen el. Hangsúlyozta továbbá a Lordok Háza, hogy a korlátozott felelősségű társaságokkal gazdasági kapcsolatot létesítőknek tudniuk kell, hogy mit jelent a korlátozott felelősség. Az érvelés ezen pontja kicsit a római jogi, „a jog nemtudása nem mentesít” regulára emlékeztet.

Az angolszász jogra is betörő elkülönült társasági jogalanyiságot jól példázza az új-zélandi Lee v Lee Air farming jogeset. Lee irányító részvényese, egyedüli igazgatója és főpilótája volt a gazdasági társaságnak, majd egy légibalesetben életét vesztette. Az alkalmazottak kártalanításával kap-

csolatos törvény alapján dönteni készülő bíróság számára a jogalap fennállása tekintetében fontos előkérdés volt, hogy az irányító részvényesi, és egyedüli igazgatói posztot betöltő Lee lehetett-e alkalmazottja a gazdasági társaságnak? A menet hasonló volt, mint a Salomon ügyben: a fellebbezési bíróság nemleges választ adott, arra hivatkozva, hogy Lee nem különült el a szükséges mértékben a társaságtól. A Privy Council azonban a Salomon ügyben alkalmazott „társaság önálló jogalany doktrína” alapján hatályon kívül helyezte a döntést: miután a társaság és Lee elkülönült jogalanyok (voltak), ezért semmilyen jogi akadály nincs annak, hogy a tulajdonos-igazgató saját gazdasági társaságának alkalmazottja legyen.

A gazdasági gyakorlatot szemlélve további jelentősége lehet annak, ha egy formáció önálló jogalanyisággal rendelkező gazdasági társaság: ebben az esetben igénybe vehetnek speciális finanszírozási formákat. Ennek iskolapéldája a floating charge, amely kontinentális terminológia szerint leginkább a vagyont terhelő zálogjognak feleltethető meg.

5. A polgári jogi társaság

A teljesség kedvéért megítélésem szerint érdemes kiemelni a polgári jogi társaság témánk szempontjából releváns vonásainak a hatályos magyar jogi környezetben manifesztálódott szegmenseit, hiszen nem egyszer szóba került a societas elvén nyugvó mai magyar változat: a polgári jogi társaság. Az elhatárolás és a mélyebben rejlő dogmatikai törvényszerűségek megértése pedig a precíz összehasonlító vizsgálat nélkül nem lehetséges, az összehasonlításnak pedig nélkülözhetetlen feltétele, hogy az összehasonlítandó entitásoknak az összehasonlító vizsgálat szempontjából releváns szegmensei ismertek legyenek. Így jelen értekezésben nem kívánok kitérni a polgári jogi társaság összes jellemvonására, hanem csak azokra az ismérvekre, illetve a

XX. századi magyar jogfejlődésben meglévő folyamatokra, amelyek a jogalanyisággal rendelkező társaságoktól e vonatkozásban történő elhatárolás tekintetében fontosak lehetnek.

A hatályos Ptk. akként határozza meg a polgári jogi társaságot, hogy a polgári jogi társaság létesítésére irányuló társasági szerződéssel a felek arra vállalnak kötelezettséget, hogy gazdasági tevékenységet is igénylő közös céljuk elérése érdekében együttműködnek és az ehhez szükséges vagyoni hozzájárulást közös rendelkezésre bocsátják. Polgári jogi társaságot a felek közös gazdasági érdekeik előmozdítására és az erre irányuló tevékenységük összehangolására, vagyoni hozzájárulás nélkül is létrehozhatnak.

A rendszerbeli elhelyezést tekintve szembeűnő, hogy a polgári jogi társaság a jogtudományilag kötelmi jog különös résznek nevezett részében van a törvénynek, a törvényi rendszer alapján pedig a Kötelmi jog III. címe alatt, amely az Egyes szerződések elnevezést viseli. A jogi személyiséggel rendelkező társaságok (kft., rt.) a jogi személyek egyes fajtáira vonatkozó különös rendelkezések között nyertek szabályozást, míg a jogi személyiséggel nem rendelkezők (kkt., bt.) pedig a polgári jogi társasággal egy fejezetben, az XLVI. fejezetben. Ahogy két fejezettel később részletesebben is kifejtve látni fogjuk, ez nem azt jelenti, hogy tartalmilag és dogmatikailag a jogi személyiséggel nem rendelkező társaságok a jogképesség skáláján közelebb állnának a polgári jogi társasághoz, mint a jogi személyiséggel rendelkező társaságokhoz. A Gt.-nek van ugyanis egy olyan rendelkezése, ami alapján nem tehető a jogképesség és a jogalanyiség szempontjából érdemi különbség a jogi személyiséggel rendelkező, illetve nem rendelkező gazdasági társaságok között. A 2. § (3) bekezdése alapján a jogi személyiség nélküli gazdasági társaság (kkt., bt.) is jogképes cégneve alatt, jogokat szerezhethet és kötelezettségeket vállalhat, így különösen tulajdont szerezhethet, szerződést köthet, pert indíthat és perelhető.

A polgári jogi társaság és a jogi személyiséggel nem rendelkező társaságok egy fejezetben való elhelyezése a Ptk-ban sokkal inkább a magyar jogi szabályozás változásaiban keresendő, semmint a hasonló dogmatikában. E körben érdemes utalni a Ptk-val részletesen az elsők között foglalkozó magyarázatra, mely azt írja a vizsgált kérdésről, hogy a jogalkotó 1945 után arra a következtetésre jutott, hogy az átmenet viszonyai között is kívánatos lehet, hogy gazdasági vagy ahhoz kapcsolódó tevékenységet az érdekeltek jogi személyiséggel nem rendelkező társas formában is folytathassanak, illetve ezen túlmenően támogatandó, hogy társadalmilag igen hasznos célokat többen közösen, gazdasági erejük összegezésével valósítsanak meg.¹⁵⁹ Példaként azt említették meg, amikor több vállalat közösen épít sportpályát. Ami a polgári jogi társaságot illeti, a miniszteri Indokolás alapján azzal is el kívánták különíteni a közkereseti társaságtól, hogy a Ptk. XLVI. fejezete „A polgári jogi társaság” címet kapta, vagyis az ebben a fejezetben elhelyezett szabályok nem vonatkoztak a gazdaságban előforduló többi társas formációra. Szintén az Indokolásban lelhető fel a polgári jogi társaság kapcsán található, ugyancsak a fentiek irányába mutató megállapítás, amely a polgári jogi társaságot jogi szerkezetét tekintve nem a gazdasági társaságokhoz, hanem a tulajdonközösséghez hasonlította. Miután a Ptk. legelőször hatályos szövegében az összes többi társasági forma nem szerepelt, ezért értelemszerűen fel sem merülhetett az egy fejezetben való elrendezése a kkt.-nak és a polgári jogi társaságnak. Az eredeti koncepció szerint a magánszemélyek nem kifejezetten gazdálkodó céllal alapíthattak jogi személyiséggel nem rendelkező társaságot, ennek az elképzelésnek pedig a polgári jogi társaság tökéletesen megfelelt. Az 1967-től induló gazdasági reformok következtében azonban a gazdaságirányítás rendszerében fokozatosan egyre inkább teret nyert a szerződési szabadság, és ennek folyományaként a társulás joga. A

---

¹⁵⁹ POPOVICS Béla (szerk): *A magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1963. 610.

reform következtében elinduló fejlődés kezdeti foka az volt, hogy külön jogszabályok bizonyos jogi személyek (a kor szellemének megfelelően természetesen bizonyos szocialista szervezetek) számára engedélyezték, hogy jogi személyiséggel nem rendelkező társulásokat hozzanak létre. Ebbe a körbe tartozó egyebek között a 32/1967. (IX. 23.) Korm. rendelet vagy az 1/1968. (I. 18.) OMF. A polgári jogi társaság ott kerül a képbe, hogy az idevonatkozó jogszabályok döntő többsége mögöttes szabályként a Ptk. polgári jogi társaságra vonatkozó szabályainak alkalmazását mondta ki. A reform későbbi, fejlettebb szakaszában a szocialista gazdaságban jelentkező piacgazdálkodási kísérletek következtében fokozottabb gazdasági igény merült fel önálló gazdálkodási egységek kialakítására. Ezt a gazdaságpolitikai mozgatórugók által indukált szabályozási igényt realizálta a IV. Novella, a Ptk. 1977. évi módosítása, amely a XVI. fejezetben, „Társaság” cím alatt tárgyalta

- a kizárólag jogi személyek által alapítható, jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaságot, amelynek elismerte a vagyonegyesítő és a koordinációs fajtáját. A vagyonegyesítő jellegre akkor van szükség, ha a felek olyan típusú társaságot kívánnak létrehozni, amelynél a közös cél elérése gazdasági tevékenységet is igényel: ilyen esetben a vagyoni hozzájárulás teljesítése esszenciális feltétel. Ehhez képest a koordinatív jellegnél nincs közös gazdálkodás, itt a társulás azért szükséges, mert a feleknek vannak olyan közös gazdasági érdekeik, amelyek elérése érdekében az erre irányuló, illetve ezt segítő tevékenységet összehangolják. Ebből az is következik, hogy a koordinatív jellegű társaság nem igényel közös vagyont, így vagyoni hozzájárulás nélkül is létrehozható;
- az építőközösséget;
- a közös háztartásban élők vagyoni viszonyait;

– és az általunk vizsgált polgári jogi társaságot.

Ami óriási fordulatot jelentett és egyúttal igazolta a reformok által fejlődő gazdaság magasabb szintű szabályozási szükségletét az az volt, hogy immáron nem a gazdasági társaságok szabályanyaga tekintetében volt a mögöttes jogterület a polgári jogi társaságoké, hanem megfordult: a polgári jogi társaság vonatkozásában lett a mögöttes jogterület a gazdasági társaságok szabályanyaga. Ebből pedig egyértelműen következett, hogy tételes jogi jellelű elismerésben is megmutatkozott a gazdálkodó szervezetek társulásainak fejlettebb formája és a gazdasági életben egyre növekvő jelentősége.

Az ezt követő tendencia a 80-as évek elején a polgári jogi társaságok jogalanyiségének részbeni elismerése felé látszott tendálni, ekkoriban a kis-kereskedelmi és vendéglátó-ipari üzletek üzemeltetési szerződéseinél polgári jogi társaság is lehetett bérlő pozícióban.¹⁶⁰ Az 1988-as Gt. kodifikáció aztán nem emelte tételes jogi erőre ezt a tendenciát, élesen elválasztotta a gazdasági társaságokat a polgári jogi társaságtól. Ez pedig azzal is járt, hogy a polgári jogi társaság alapvetően nem üzleti tevékenységet folytató gazdasági társasággá vált. A törvény ugyanakkor – figyelemmel a korábbi folyamatokra – megadta a lehetőséget arra, hogy azok a polgári jogi társaságok, amelyek továbbra is üzletszerű gazdasági tevékenységet kívántak folytatni, átalakuljanak gazdasági társasággá. Ezen folyamatok jegyében került sor a Ptk. módosítására is, az 1988. évi XXV. törvénnyel, ezáltal pedig a Ptk. XLVI. fejezetéből a gazdasági társaság alcím kikerült, és ekkor kerültek ebbe a fejezetbe a jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaságok. Csak az érdekesség kedvéért jegyzem meg, hogy noha a Gt. kodifikáció inkább vissza kívánta volna szorítani a polgári jogi társaságot, egy szabállyal azonban növelte mégis a jelentőségét: az 1988-as Gt. a jelenlegi Gt.-vel szemben

---

¹⁶⁰ MISKOLCZI-HARSÁNYI-ÚJVÁRNIÉ-BARTHA-FAZEKAS: *Speciális társaságok*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1999.

visszamenőleges hatályt tulajdonított a gazdasági társaság cégbírósi bejegyzésének, ily módon pedig a társaság működését már a bejegyzés előtt megkezdhetette. (Ma már ez fel sem merül, mert a társaság a cégjegyzékbe való bejegyzéssel, a bejegyzés napjával jön létre, az ezt megelőző létszakasz pedig az előtársaság) Ez pedig nem egyszer azt jelentette, hogy a bejegyzésre utóbb mégse került sor. A társasági szerződés megkötésétől a tevékenység megszüntetéséig terjedő időszakban a felek egymás közti viszonyára a polgári jogi társaság szabályait kellett alkalmazni. (Természetesen ez a szabály nem volt merev, hiszen egyrészt a felek ezt kizárhatták, másrészt pedig nem kellett alkalmazni, ha a jogviszony természetéből már következett.)

Ami a polgári jogi társaság jogalanyiségének potenciális lehetőségét illeti, a római jogi résznél már részben utaltam és ki is fejtettem azt a tant, amely szerint a német és a francia jogtudomány bizonyos irányzatai nem egyszerűen a *societas publicanorum*-ban, hanem önmagában a *societas*-ban is jogi személyt láttak. Ehelyütt ez azért fontos, mert szerkezetileg a mai magyar polgári jogban a polgári jogi társaság a római *societas* dogmatikai leképezésének tekinthető. Ezen túlmenően pedig dogmatikailag tisztán kirajzolódik, hogy a társasági jog kodifikációja során pontosan ugyanolyan elvi éllel határolódik el a polgári jogi társaság a gazdasági társaságoktól, mint a római jogban a *societas* a jogi személyiséggel felruházott konstrukcióktól (ahogy alább látni fogjuk részletesebben is, jogképességet tekintve nincs különbség a mai magyar jogban a jogi személyiséggel rendelkező és nem rendelkező konstrukciók között. Így a hasonlat megállja a helyét, annak ellenére, hogy a *societas*-sal párba állított entitások jogi személyiséggel rendelkeznek, a polgári jogi társasággal párba állítottak pedig nem szükségszerűen. I.d.: kkt., bt.). Noha a legkevésbé sem értek egyet azokkal az elméletekkel, amelyek a *societas*-ban jogi személyt látnak, a vizsgált problémakörrel alkotott minél teljesebb kép kirajzolódásának céljából – a koráb-

ban ebben a körben ismertetteket nem megismételve, de azok lényegét kiemelve – utalok a társaságok jogalanyiságával kapcsolatos ilyen irányú megközelítésekre. Az elméletek leginkább Unger azon állításából indultak ki, mely szerint a jogi személy döntő ismérvét a cél egysége és az akarat egysége képezi. Ha ezt vesszük alapul, akkor el kell ismerni, hogy az ismerv a societásra is áll. Ha viszont továbbvisszük ezt az elméletet, akkor könnyen beláthatjuk tarthatatlanságát, mert az elmélet a jogi személyek körét olyan szinten kiszélesíti, hogy nem egyszerűen lehetetlenné teszi a jogi személynek, mint tagoktól elkülönült entitásnak akár csak a körvonalak szintjén történő meghatározását, hanem számos olyan intézményt is jogi személynek kellene tekinteni, amelyeket aligha lehetne a jogi személyek halmazába beilleszteni. Hiszen a cél és akarat egysége nemcsak a societásra jellemző, hanem az egyetemleges kötelezettségre, az egységes pertársaságra, de akár a hitelezők összességére vagy a családra, mint intézményre is. Ha pedig ezt az elméletet következetesen végig akarjuk vinni, akkor a societas mellett ezeket is jogi személynek kellene tekinteni. Ebből pedig az következik, hogy sem a societas, sem a polgári jogi társaság nem tekinthető jogi személynek.

A szakirodalom összességében megosztott a polgári társaság jogképességének kérdésében. Sárközy, Kecskés, Ujváriné és Balásházy megközelítése az imént fejtegetettekhez hasonló végeredményre jut: a polgári jogi társaság nem jogalany, nincs jogképessége. Jobbágyi, Harmathy és Szilágyi szerint a társasági szerződés keretében összehangolt magatartás következtében olyan új egység alakul ki, amely a jogalanyiság szintjét ugyan nem éri el, de a csonka jogképességet igen.¹⁶¹ Papp Tekla álláspontja szerint kétségtelen, hogy a kooperáció már egy kezdetleges jogi egységet létrehoz, ezért ő a pjt. relatív (korlátozott, csonka) jogképességével ért egyet. Példaként a köz-

---

¹⁶¹ Idézi: PAPP Tekla: *A jogi személyiség nélküli gazdasági társaságok* (In: Ünnepi tanulmányok Balásházy Mária tiszteletére (szerk.: Bodzási B.). Corvinus Egyetem Gazdasági Jogi Intézet, Budapest, 2010. 271–287. 6.

beszerzési pályázatokon induló konzorciumokat hozza, melyek jogalapja egy polgári jogi társasági szerződés.¹⁶² Megemlítendő, hogy legújabb bírói gyakorlat szerint¹⁶³ a polgári jogi társaság a tipikus, szinallagmatikus, visszterhes kötelmi jogviszonytól eltérő, érdekezésszerűen alapuló, ellenszolgáltatás nélküli, a közös cél érdekében történő együttműködést fed le és az összehangolt cselekvés/tevékenység már túlmutat egy szimpla kötelmen. Megítésem szerint ez tartalmilag igaz, a felek egymás közti relációjában pedig különösen, de ettől még a korábban kifejtettek értelmében nem jelenik meg kifelé önálló jogalany a polgári jogi társaságban.

Ahogy a korábbiakban már utaltam rá, a polgári jogi társaság vagyonegyesítő vagy koordinatív jellegű lehet:

A vagyonegyesítő jellegre akkor van szükség, ha a felek olyan típusú társaságot kívánnak létrehozni, amelynél a közös cél elérése gazdasági tevékenységet is igényel: ilyen esetben a vagyoni hozzájárulás teljesítése esszenciális feltétel. Itt nem a közös gazdálkodás a hangsúlyos, hanem meg akarnak valósítani egy olyan célt, amelyben a tagok érdekeltsége közös, de a kitűzött cél megvalósítása érdekében szükséges gazdasági tevékenységet is végezni. A gazdasági tevékenység (ahogy a törvényi definícióból is láthattuk) olyannyira fogalmi elem, hogy a bírói gyakorlat szerint kulturális, művészeti cél elérésére csak akkor jöhet létre polgári jogi társaság, ha a cél elérése gazdasági tevékenységet is kíván. Ilyen lehet például rendezvények szervezése, elszámolása, a szükséges tárgyak beszerzése, ugyanakkor az ítélkezési gyakorlat szerint nem minősül gazdasági tevékenységnek például a honoráriumoknak a felmerült költségek levonása utáni szétosztása. Nagyon fontos e körben kiemelni – a jogalanyiség hiányából eredő elméleti megalapozottság mellett a BH 1983. 154 számú eseti döntés alapján is –, hogy

---

¹⁶² *Uo.* 6.

¹⁶³ FIT-H-GJ-2009-51.

önmagában a polgári jogi társaság létesítése nem ad jogot arra, hogy a tagok olyan tevékenység végzését vállalják, amelyet a társaság tagjai nem folytathatnának. Az említett eseti döntésben a bíróság azt állapította meg, hogy nincs olyan jogszabály, amely a polgári jogi társaságot feljogosítaná mások részére üzletszerűen végzett okiratszerkesztésre, szerződéskészítésre vagy jogi képviselet ellátására. Arra van csak lehetősége a jogvégzett személynek a polgári jogi társaság tagjaként, hogy annak a polgári jogi társaságnak a jogi természetű ügyeit intézze, illetve annak a polgári jogi társaságnak a működésével összefüggő okiratokat készítsen, amelynek tagja.

A koordinatív jellegű polgári jogi társaságot az 1977-es Novella ismerte el: itt egyáltalán nincs közös gazdálkodás, szimplán arról van szó, hogy a feleknek vannak olyan közös gazdasági érdekeik, amelyeknek elérése érdekében az erre irányuló, ezt elősegítő tevékenységet összehangolják. A fentiekből értelemszerűen következik, hogy nem fogalmi elem a vagyoni hozzájárulás, így koordinatív jellegű polgári jogi társaságot a felek vagyoni hozzájárulás nélkül is létrehozhatnak. Jelleménél és jogi természeténél fogva nagyon hasonló ez a konstrukció az egyik atipikus szerződéshez: az együttműködési szerződéshez. A leginkább megragadható különbség a két jogi kategória között, hogy a koordinatív polgári jogi társaság némi kockázatközösséget mindig magában hordoz, hiszen képződhet nyereség és veszteség: ezt a tagok közösen viselik.

A jogalanyiség hiányánál fogva érdekes kérdéseket vet fel a polgári jogi társaság képviselete. Miután nem jogalany, ezért nem rendelkezik a tagoktól elkülönült, formalizált belső szervezettel. Ettől még azonban a polgári jogi társaság egy sajátos közösség, amely működik és valamilyen szinten gazdálkodik: ezek pedig folyamatos jelleggel döntések meghozatalát igénylik. Belső szervezet hiányában tehát az ügyek vitelét a tagoknak közvetlenül, önállóan kell ellátniuk: az ügyvitelből pedig szükségképpen az is fakad, hogy

az ügyvivő sajátos képviseleti joggal is rendelkezik. A polgári jogi társaság jogalanyiségének hiányában természetesen szóba sem kerülhet, hogy ez a képviseleti jog a társaság képviseletét jelentse, szigorúan és szükségképpen a többi tag képviseletére terjed ki. Főszabály szerint valamennyi tag jogosult a képviseletre, de nincs akadálya annak sem, hogy a tagok a társasági szerződésben egy vagy több tagot megbízzanak a képviselet ellátásával: ebben az esetben a többi tag nem jogosult a képviseletre. [A törvény nem képviseletről, hanem ügyvitelre jogosult tagról beszél, de miután egy másik szabály, a Ptk. 572. § (2) bekezdés arról is rendelkezik, hogy az ügyvitelre jogosult tagot arra is jogosultnak kell tekinteni, hogy a többi tagot képviselje, ezért értelemszerűen a képviselet tekintetében is fennállnak a zárójel előtti mondatban leírtak.] Valamelyik tag nem megfelelő ügyvitele (és ezáltal a képviseleti jog nem megfelelő gyakorlása) esetében a többi tag tiltakozhat. A képviselet kapcsán egy megállapítást kiemelnék az érdeemben más kérdéseket is vizsgáló BH 1986. 275 számú eseti döntésből: eszerint semmis a képviseleti jog oly módon történő korlátozása, hogy a képviseletre jogosult egyik tag, csak a másik tag akadályoztatása esetén jogosult képviseletre.

6. A szocialista jogalanyiség a társaságok tekintetében

6.1. A szocialista ideológia és jogrendszer gazdasági szempontból való áttekintése a társaság jogalanyiségének megértéséhez szükséges mértékben

Ahogy az eddigiek során is már láthattuk és a későbbiekben is látni fogjuk: a tételes jogi elismertséget feltételező jogalanyiség megértéséhez és elhelyezéséhez az adott, vizsgált korban fennálló jogrendszer jogalanyiség szempontjából releváns szegmenseinek legalább vázlatos ismerete szükséges. A tételes jogon túlmenően az elméletek megértéséhez és elhelyezéséhez is

szükséges az adott kor háttére, hiszen az elméletek is csak meghatározott közegben tudnak érvényesülni. Így elkerülve, hogy ahhoz hasonló helyzetbe kerüljek, mint amikor egy építkezésen a munka megkezdését követően jönnek rá, hogy szépek az emeletek tervrajzai, csak hiányzik hozzá a földszint, amin áll, először a szocialista rendszer és gondolkodásmód gazdaságról, jogról és gazdaságpolitikáról meglévő felfogását ismertetem és ebből vezetem át a gondolati síkot a gazdálkodó szervezetek, mint különálló entitások jogalanyiségének megértéséhez.

A gazdaságpolitika és a jog relációját tekintve két egymástól lényegesen különböző felfogás uralkodott: Az egyik szerint a jog és a gazdaságpolitika teljesen különálló, ez a felfogás a jog lényegét valamely felsőbb, nem emberi hatalom akaratában, az emberi természetben vagy észben keresi. A másik felfogás a 20-as, 30-as években alakult ki a szovjet jogtudományban, eszerint a gazdasági jog nem más, mint a proletárállam politikájának sajátos formája.

A két szélsőséges felfogás helyett azonban leginkább az mondható el, hogy a jog a gazdaságpolitika egyik eszköze. Fontos lehet viszont kiemelni, hogy nemcsak fogalmazó, vagy leíró szerepre kényszerül, így nem lehet az egész gazdaságpolitikát vagy annak egy részét közvetlenül a jogrendszerbe átültetni. A gazdaságpolitikának számos olyan mozzanata van, amely nem állami kényszerszabályozással, hanem egyéb, nem jogi természetű eszközökkel valósítható meg. A tapasztalatok a szocialista rendszerben is azt mutatják, hogy az anyagi érdekeltséget lehetetlen állami kényszerszabályozással, jogi felelősség érvényesítésével helyettesíteni. Jogi eszközökkel ugyanis nem lehet az alapul fekvő társadalmi viszony objektív természetét megváltoztatni, így nem lehet a piaci viszonyokban szükségszerűen benne rejlő bizonytalansági tényezőt kiküszöbölni. A gazdaságpolitikát le kell fordítani a jog nyelvére, még hozzá úgy, hogy jogi kategóriák, intézmények,

fogalmak útján kell kifejezni, be kell illeszteni az adott állam jogrendszerének egészébe.

Gazdaságelméletileg könnyű belátni és igazolni, hogy a gazdaságpolitika meghatározása nem merülhet ki a szorosán vett gazdasági célok meghatározásában, mert ez a folyamat csak a hozzátartozó gazdasági formák kidolgozásával együtt mehet csak végbe. Mindenféleképpen elkerülendő tehát a szorosán vett gazdasági és jogi mozzanatok különválasztása, mert ez arra vezethet, hogy olyan gazdaságpolitikai irányelvek születnek, amelyeket jogi intézmények útján nem, vagy csak a jogrendszerben bekövetkező súlyos ellentmondások árán lehet csak kifejezni. Ezenfelül azon a körön belül, amelyben erre szükség van, közvetlenül a jogi forma érvényesül, s a gazdaságpolitika csak általa közvetítetten.

Világhy Miklós nyomán a szocialista gazdaságpolitika eszközeit a következőképpen csoportosíthatjuk:¹⁶⁴

Direkt eszközök:

- közhatalmi direkt eszközök: pl.: gazdasági tárgyú jogszabályalkotás
- tulajdonosi jellegű direkt eszközök: pl.: ha az állam vállalatot alapít

Indirekt eszközök:

- közhatalmi indirekt eszközök: adórendszer, vámok, kötelező árszabályozás.
- tulajdonosi indirekt eszközök: központi állami erőből megvalósított beruházás a piac befolyásolása céljából, szubvenció, lefölözés

Természetesen a direkt és indirekt eszközök nem választhatók el egymástól élesen, hanem egymást kölcsönösen feltételezik és átmennek egymásba.

---

¹⁶⁴ VILÁGHY Miklós: *Gazdaságirányítás és polgári jog*. 1978. 25.

A szocialista gazdaságpolitika főbb elemeiből és céljaiból levezethető az elvi jelentősége a gazdasági társulások jelentőségének, ezzel pedig értelem-szerűen a társulások jogalanyisága jelentőségének is. Általános jelleggel leszögezhető, hogy a szocialista gazdaságpolitika a termelőeszközök társadalmi tulajdonjoga alapján a piaci viszonyok megteremtését tűzte ki célul. A piaci mechanizmus alapján pedig szocialista körülmények között is differenciálódás megy végbe a vállalatok között. A sikeres gazdasági tevékenység az anyagi eszközök felhalmozását eredményezi, annál a vállalatnál, amely eredményesen működött. Mivel a felhalmozás nem mindig ott jelentkezik, ahol társadalmilag leginkább szükség van rá, ezért lehetővé kell tenni a sikeresen dolgozó vállalatnál felhalmozódott anyagi eszközök átáramoltatását a gazdaság olyan területeire, ahol felhasználásuk indokolt. Ennek az átáramoltatásnak lehet egyik eszköze a társulás. A másik körülmény, ami elősegíti a társulások alapítását az, hogy a nagyobb gazdasági eredményre törekvés szükségessé teheti, hogy a vállalat más vállalatokkal gazdasági szövetségre, társulásra lépjen.

A gazdaságpolitika igen fontos szegmense, hogy mit irányít. Lenin szerint áru- és pénzviszonyok szocialista körülmények között is vannak, akkor a NEP-politika is ezen a felismerésen alapult. Amikor Sztálin befejezte a teljes kollektivizálást, újraéledtek az áru-és pénzviszonyok elhalását váró nézetek, de a 60-as évek végére már szinte egyértelművé vált ezeknek az elméleteknek a cáfolása. Márpedig, ha vannak áruviszonyok, akkor belőlük nagy horderejű gazdaságpolitikai következtetéseket kell levonni, és a jogi formákat is úgy kell átalakítani, hogy megfeleljenek az alapul fekvő viszonyok árutermészetének. A szocialista közgazdaságtan eredményeit felhasználva Világhy arra a következtetésre jut, hogy az áruviszony és a központi tervezés nem feltétlenül zárja ki egymást, ezért célszerűnek látja a központi tervszerű irányítás és a piac aktív szerepének szerves összekap-

csolását a termelési eszközök *társadalmi tulajdona* alapján. Világhy áruviszony-elméletének rövid bemutatása előtt az objektív szakmai értékelés jegyében mindenképpen kiemelném, hogy az elmélet koherenciája, megalapozottsága és logikus következtetései ellenére egy olyan ideológián alapuló rendszerben született, amely rendszer ideológiáját a történelem eseményei nem igazolták. A társadalmi tulajdon, mint a szocialista rendszer egyik alapja, ugyanis rengeteg problémát okozott, mert az állam a saját tulajdonosi minőségének jogi kifejezéséhez a hagyományos és elvont individuális magántulajdon-jogviszony szerkezetet használta. A jogosulti pozícióba ugyanis a szocialista állam került, vele szemben mindenki, tehát a társadalom minden tagja kötelezett lett. Így a társadalmisítás gondolata teljes egészében visszafordult, az egész társadalmat nem a tulajdonjog jogosultjává, hanem kötelezettévé változtatta. Marx és Engels a tőkés államot minősítették „eszmei ösztőkésnek”,¹⁶⁵ és nem figyelmeztettek arra, hogy a termelési eszközökön fennálló kizárólagos tulajdona által a szocialista állam lesz majd az igazi eszmei ösztőkés. Logikus Bibó István következtetése, aki szerint az állam a magántulajdoni elnyomás lehetőségét többszörösen meghaladó elnyomás lehetőségét rejti magában. Ezek után pedig nézzük részletesen a minden negatív körülmény ellenére is kiemelkedő színvonalú és jelentőségű áruviszony-elméletet:

Az áruviszony szükségképpen három mozzanatot tételez fel. Az első, hogy minden áruviszonyban az egymással kapcsolatban álló felek bizonyos *elkülönültsége* fejeződik ki. Ebből adódóan szükség van az áruk kölcsönös kicserélésére és ez a csereviszony fejezi ki az *összekapcsolódást*. A harmadik mozzanat pedig az, hogy minden csere a termék előállításához társadalmilag szükséges munka, az *érték* alapján megy végbe. A három mozzanat megvizsgálásával fontos következtetéseket lehet leszűrni az áruviszonyok és a

---

¹⁶⁵ Lenkovics Barnabás szavai.

szocialista polgári jog, ezen keresztül pedig közvetetten a gazdálkodó szervezetek jogalanyisága összefüggéséről:

Elkülönülés: Itt a kiindulópont az, hogy minden társadalmi tulajdonjog közvetett, az állami vagy a szövetkezeti szervezet által közvetített tulajdonjog. A hibás megközelítés elkerülése végett fontos megjegyezni, hogy a társadalmi elsajátítást nemcsak az állami termelő vállalat, hanem az egész állami szervezet közvetíti. Az állami vállalat helyzete mégis specifikus, mert az államnak az a szerve, amely útján az állam a társadalmi elsajátítási folyamatban árutulajdonosként lép fel. Lényeges vonás az állami minőség és a sajátos árutulajdonosi funkció egysége. Az állami vállalat nem tulajdonos az elvontan szemlélt egész társadalom irányába, és nem tulajdonos az elvontan szemlélt állammal szemben sem, de kifelé, harmadik személyek irányában tulajdonosa a kezelésére bízott vagyontárgyaknak, így ugyanolyan szabályok szerint jár el, mint amilyenek általában az árutulajdonosokra vonatkoznak. A *szövetkezeti szocialista tulajdonjog* esetében a közvetítő eszköz, a szövetkezet esetében a helyzet egyszerűbb, ugyanis a szövetkezet csupán árutulajdonos, közhatalmat nem gyakorol. A szövetkezetnek (árutulajdonos és munkaszervezet) és a tagoknak is kettős jogállásuk van, hiszen egyfelől dolgozói, másfelől tagjai a szövetkezetnek. Annak a társadalmi elsajátítási folyamatnak, amelyet a szövetkezet a benne egyesült kollektíva javára közvetít, nem dolgozói, hanem tagsági viszonyuknál fogva részesei. A *személyi tulajdonjog* az államtól és a szövetkezetitől eltérően fogyasztási tulajdon, a legszükségesebb létfenntartási javak naturális tulajdona. Ezek árujellege az élők közötti forgalom mellett a halál esetére szóló szerzés, az öröklés lehetőségeiben is megmutatkozik. A személyi tulajdonjog nem ugyanaz, mint a tőkés magántulajdon, a legfőbb eltérés az, hogy „a személyi tulajdon forrása a szocialista állam polgárának dolgozói minősége” Ebben a körben az elkülönítés mozzanata kapcsán nem szabad beleesni abba a hibába, hogy a

minden szocialista tulajdonjogi formában benne rejlő árumozzanatot kiemeljük és elvonatkoztatjuk attól a konkrét viszonytól, amelyet az árumozzanat adott esetben kifejez. Hiába van benne az elkülönülés mozzanata minden szocialista tulajdonjogi formában, ettől még nem lehet az árutulajdonjog létét absztrahálni azokból a konkrét sajátosságokból, amelyek egy-egy esetben az árutulajdonjog jellegét meghatározzák.

Az elkülönülés mozzanata – és a mi szempontunkból most ez a legfontosabb – nemcsak a tulajdonjog, hanem a jogalany, a személy kategóriájában is jelentkezik. Röviden ennek az a magyarázata, hogy az árutulajdonjogot szükségképpen el kell különíteni mások árutulajdonjától. Marx kifejezésével élve „az áruk maguktól nem mennek a piacra, ezért őrzőik után kell néznünk”. Az árutulajdonjog elkülönítése csak akkor lehetséges, ha elkülönül az árutulajdonos is. Az elkülönült árutulajdonos pedig igen gyakran nem magánszemély, hanem valamilyen formációjú gazdálkodó szervezethez hasonlító jogi képződmény. A felvezetést és utalást követően a következő fejezetben bontom ki részletesebben a jogalanyisággal kapcsolatos kérdéseket.

Összekapcsolódás: A szocialista polgári jogban az összekapcsolódás jogi tükröződésének két alapformája van, az áruszerződés és a felelősség.

Az *áruszerződés* lényegében a minden áruviszonyban benne rejlő összekapcsolódási mozzanat akaratlagos formája. Világhy síkra száll a szerződési szabadságért, mert sem az adásvétel, sem a vállalkozási szerződés nem meríti ki azokat a lehetőségeket, amelyek között a társadalmi tulajdon talaján kifejlődő csereviszonyok létrejöhetnek. A vállalatok önállóságának fokozása szükségképpen együtt jár azzal, hogy a vállalatok között is teljes hatállyal el kell ismerni a szerződési szabadság elvét. A jogtörténet tapasztalata is arra tanít, hogy az áruviszonyok alakulásának minden lehetséges típusát előre

látni lehetetlen, és a kötött szerződési típusok az áruviszonyok fejletlenségére, illetőleg korlátozottságára mutatnak. Ezt a felismerést előtte és utána is igazolta az élet, így azt hiszem, a méltatása helyütt felesleges.

Ami a felelősség kérdést illeti, ez közvetetten sem kapcsolható a társaságok jogalanyiségéhez, legfeljebb a társaság, illetve a tagok felelősségéhez, így a gondolati ív megtörése lenne ezen kérdéskörnek a dolgozat jelen fejezetében való kifejtése, ezért az utaláson kívül részletesebben nem ismertetem.

Az áruviszony és a polgári jogi felelősség kapcsolatát vizsgálva jelentősége lehet viszont az egyes gazdálkodó szervezetek szempontjából a felelősség hatékonysága kérdésének. A szocialista gazdaságpolitikában meglehetősen sok felelősségi szabály található, de ez nem biztos, hogy célszerű, mert a kicsinyeskedő felelősségrevonás gyakran a felelőtlenséggel járhat együtt. Akkor hatékony egy felelősségi forma, ha összhangban van az alapul fekvő társadalmi viszony objektív természetével, és az alkalmazásra kerülő szankció megfelelő arányban van a jogsértéssel. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy az egyenértéki felelősség akkor hatékony, ha árutulajdonos szervezeteknek valóban érdekük a szabályszerű eljárás. Régi társadalomelméleti felismerés, hogy a közhatalmi kényszer nem helyettesítheti az érdeket. A szankció esetében a leginkább arra kell vigyázni, hogy a túlságosan alacsony szankció nemtörődömséget, a túlságosan magas pedig fásultságot, fatalizmust eredményezhet.

A harmadik kategória, az értékmozzanat kapcsán annyit lehet megemlíteni, hogy a polgári jogban szabályozott értékmozzanatok közül a legjelentősebb az ár és a kártérítés. Ezek viszont nem érintik a témánk alapjául szolgáló kérdéseket vagy azok hátterét, ezért az utaláson túl ismeretésüktől eltekintek.

Világgy azt a konklúziót szűri le a szocialista társadalmi környezetből, hogy a polgári jog minden jelensége, minden alapintézménye végső fokon az áruviszonyból, mint materiális alapból, annak jogi visszatükröződéséből származik, és onnan magyarázható.¹⁶⁶ A teljesség kedvéért érdemes megemlíteni egy, az elméletet ért kritikát is. Försi szerint ez a tézis történelmileg, genezisében igaz, de a történelmi alap nem azonos a szocialista polgári jog társadalmi-gazdasági alapjaival. Ezeknek az alapoknak része ugyan az árutertermelés, és hat is a polgári jogra, de a kapcsolat közvetett, és az árutertermelés ténye a legtöbb jogágazatra is gyakorol erős közvetett hatást. Elutasítja Világgy azon megállapítását is, mely szerint a tsz tulajdonosi elkülönültsége az árucserére vezethető vissza, mert ez a tulajdonosi elkülönültség az adójognak ugyanúgy feltétele, mint az öröklési jognak, így ezzel a polgári jog nem magyarázható.¹⁶⁷

6.2. A kezelői jog és a tulajdonjog disszonanciája. Avagy: elmélet vs. ténylegesség

A szocialista jogban a természetes személyektől elkülönült, gazdaságban résztvevő entitások között a legfontosabb az állami vállalat volt. Az állami vállalatnak az állam által rendelkezésre bocsátott vagyona feletti kezelői joga már a tervutasításos rendszerben is jó néhány problémás kérdést felvetett, mind az elméletben, mind a gyakorlatban. A probléma jelentősége a reform által megteremtett vállalati önállósággal nőtt csak meg igazán: nehezen volt ugyanis összeegyeztethető a gyakorlatban kialakult vállalati önállósággal és az ezzel szerves összefüggésben kialakuló, gyakorlatban meglévő vállalati rendelkezési joggal az egységes és oszthatatlan állami tulajdonjog alkalmazása. A két szempontot (vagyis az alap-kiindulópontot és a tényleges hely-

---

¹⁶⁶ VILÁGHY: *i. m.* 243.

¹⁶⁷ FÖRSI Gyula: *Összehasonlító polgári jog*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975. 90.

zetet) Sárközy Tamás úgy próbálta meg összeegyeztetni, hogy az elmélet olyan átalakítását vette célba, hogy az állami tulajdon egységét és a hatékony állami gazdaságirányítást is kifejezze, ugyanakkor ne hallgasson a vállalat tulajdonjogi önállóságáról sem.¹⁶⁸ A professzor úr álláspontja szerint ezt a két szempontot kizárólag ugyanazon jogági eszközöket alkalmazva nem lehet összehangolni, mert a társadalmi tulajdon mibenlétének kérdésére csak a polgári és az államigazgatási jogi eszközöket egyaránt alkalmazva lehet válaszolni.

A Sárközy-elmélet kiindulópontja a materiális tulajdon fogalmának kidolgozása volt: ennek keretében pedig az elsajátítási viszonyok materiális tulajdoni szempontból osztódó relatív hasznosítást jelentenek, amelyet azonban nemcsak a jog által tulajdonosnak minősített szervezetek hajtanak végre, hanem egyéb, gazdaságilag elkülönült szervezetek is. A gazdasági elkülönültség azonban szükségképpen együtt jár tulajdoni viszonyokkal is: ennek egyik kiindulópontja pedig az, hogy az egységes állami szektort tulajdoni szempontból megbontja. Az alapideológiával további ütközést jelentett az indirekt tervgazdálkodás bevezetésének egyik további jogkövetkezménye: ennek egyik legfontosabb célja a piac korlátozott megnyitása volt, ami azzal a joghatással járt, hogy a korábban közgazdasági tulajdonosnak nem minősülő szervezetek egymás viszonyában gazdaságilag elkülönültek, materiális tulajdonossá váltak. Az ütközés legfőbb eredője pedig az, hogy ez nem volt összeegyeztethető az árutulajdonjog abszolút szerkezetével. Az elmélet művelői által javasolt megoldás egy olyan új tulajdonjog-koncepció kialakítása, amelyre már nem jellemző az árutulajdonjog abszolút szerkezete. Ebből az aspektusból az árutulajdonjog abszolút szerkezete a legnagyobb problémát azzal okozta, hogy nem volt alkalmas arra, hogy a szocialista

---

¹⁶⁸ SÁRKÖZY Tamás: *Indirekt gazdaságirányítás, vállalati árutermelés és a tulajdonjog*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1973. 8.

viszonyok között a társadalmi tulajdonon belül kialakult materiális viszonyokat jogilag visszatükrözze: ennek oka pedig leginkább abban a körülményben keresendő, hogy a szocialista tulajdonviszonyok nem horizontális, hanem hierarchikus viszonyokon épülnek fel. Az elmélet által kidolgozott különböző megoldási koncepciók többé-kevésbé egységes elvi kiindulópontja az volt, hogy a gazdaságirányítástól gazdaságilag elkülönült állami vállalatok horizontális viszonyai tekintetében alkalmazni lehet az abszolút szerkezetű árutulajdonjog intézményét. Ennek jogi folyománya egyértelműen az, hogy az állami vállalatok nemcsak ténylegesen, hanem jogilag is árutulajdonosként viselkednek. A gazdaságirányítás miatt azonban az állam és az állami vállalatok között meglévő kapcsolat tekintetében már nem működhet a fenti koncepció: az államnak a vállalatai irányában fennálló tulajdonjoga egységes és oszthatatlan, ezáltal pedig nem polgári jogi jellegű, hanem sokkal inkább az államjogi jelleg vonásait hordozza magán. Ezzel elérkeztünk tehát vizsgált témánk, a társaságok jogalanyiséga tekintetében is fontos megoldandó problémához, ami abban áll, hogy az állami vállalat, mint azonos entitás két különböző relációban kétféleképpen viselkedik. A gyakorlatban az állami vállalatok kezelői joguk folytán sokkal inkább tulajdonosként viselkedtek egymás közti relációjukban, mintsem szimpla kezelőként. Ez a gyakorlati igényeknek megfelelt, az elméleti koncepcióval azonban a fent jelzett okok miatt szemben állt. A realitás összeegyeztetése az állam egységes és oszthatatlan tulajdonjogával volt az erre irányuló elméleti kutatások célja. A legsikeresebben talán a komplex tulajdonjog elmélete oldotta meg a feladatot, amely felismerte, hogy a gazdaságilag elkülönült szervezetek egyúttal materiális tulajdonosok is és ezt a jognak is ki kell fejeznie. Tekintettel a már ismertetett kiindulópontra, mely szerint a gazdaságirányítás és az állami tulajdon egységes és oszthatatlan volta miatt az állam és az állami vállalatok között meglévő kapcsolat tekintetében már nem működhet az árutulajdon abszolút szerkezetét célzó koncepció, erre a viszonyra új tulajdonjogi

koncepciót kell kidolgozni, méghozzá a társadalomban ténylegesen meglévő materiális tulajdoni viszonyokat is alapul véve. Az alternatívák viszonylag szűkösek voltak, mert a szocialista gondolkodásban a gazdasági jog nem volt elfogadott, így az állam-állami vállalat relációra az államjogi tulajdon koncepciója volt a legelfogadhatóbb.

6.3. A komplex jogalanyiség elmélete

Az előző pontban kifejtett tulajdoni elméletből logikusan következik a témánk szempontjából igazán fontos rész: a komplex jogalanyiség elmélete. Az egyik alapvető dogmatikai tétel szerint ugyanis ahhoz, hogy a gazdaságilag önállósult materiális tulajdonos szervezet, illetve szervezeti egység a jog által is elismerten bármilyen tulajdonos lehessen, jogalanynak kell lennie. A tényleges viszonyok és az évezredes, alapvető dogmatikai tétel között azonban ellentmondás feszült, hiszen gyakran előfordult, hogy azok a gazdaságilag önállósult szervezetek, illetve a gazdasági reform későbbi stádiumában akár szervezeti egységek, amelyek valamennyi fent kifejtett koncepciónak megfelelően egymással szemben árutulajdonosként viselkedtek, az állammal pedig gazdaságirányítási viszonyban voltak, nem voltak jogalanyok: azon egyszerű okból nem, hogy a tételes jog nem nyilvánította őket jogalanyoknak. Innentől kezdve pedig az ellentmondás szükségszerű: hogy lehetnek bármilyen koncepciójú tulajdonjognak úgy alanyai, hogy közben nem jogalanyok? Ennek az értekezésem szempontjából jelentős disszonanciának a feloldásához a kiindulópont a kezdeti szovjet szocialista gondolkodó jogalanyiságról alkotott felfogása:

Pasukanisz 1927-ben azt vallotta, hogy a jog az áruforgalmon alapul, így ha az áruforgalom megszűnik, akkor a jog is elhal. Ameddig azonban még létezik a jog, addig árujog lesz. Pasukanisz szerint az áruforgalom miatt kell

a dolgok őrzőjét jogalannyá tenni, ezáltal pedig a jogalanyiság az árutulajdonosi minőség perszonifikálása és egyben legitimálása.¹⁶⁹ A szerző elismeri, hogy a társadalmi tulajdonnal gazdálkodó állami vállalatok is személyiséget kaphatnak a jogtól, ez azonban csak korlátozott jogképességet jelenthet, amelynek a terjedelmi korláton túl időbeli korlátja is van, mert a piaci viszonyok imént vízionált megszűnésével kapcsolatban ez a jogképesség is meg fog szűnni, ugyanis az állam jogképessége szükségtelessé teszi. Voltak azonban a 'szovjet gondolkodásban' olyan irányzatok, amelyek addig sem mentek el a jogalanyiság tekintetében, mint Pasukanisz: ezen álláspont szerint a vállalatok esetében jogi személyiségről nem beszélhetünk, mert a gazdaságirányítástól való erős függőség miatt legfeljebb csak költségvetési üzemeknek lehet azokat tekinteni.

Az 1922-es szovjet Ptk. elvi szinten deklarálta a jogképességet a jogi személyek vonatkozásában: lényegében az ultra vires elv jegyében a relatív jogképesség doktrínának megfelelően: kimondta, hogy a jogi személyeknek speciális feladatuk és ehhez rendelt hatáskörük van, amennyiben az állam különböző feladatok ellátását rájuk bízta, akkor ennek érvényesítése tekintetében különböző jogi lehetőségekkel rendelkeznek. A társaságok relatív jogképességének történeti és nemzetközi elemzését külön részfejezetben végzem el, itt csak a társaságok szocialista gondolkodásban való jogalanyisága szempontjából fontos vonatkozására tértem ki. Mindenesetre az imént idézett jogszabályi megfogalmazást tekintve problémás lehet, hogy milyen körben jogi személyek az állam szervezeti egységei, vagyis az állami vállalatok. Gojhbarg álláspontja szerint az állami vállalat a magánszektorral folytatott külső jogviszonyban jogi személy, de az állami vállalatok egymás közti relációjában a jogi személyiség nem játszik szerepet. Sztucska és

---

¹⁶⁹ Idézi SÁRKÖZY Tamás: *A jogi személy elméletének átalakulása. Vizsgálódások a szervezetek komplex jogalanyiságáról.* KJK, Budapest, 1985. 399–400.

Venediktov megközelítése eltérő: ugyanezt a jelenséget ők úgy értékelik, hogy az áruforgalomban az állami vállalat jogi személy (tehát az eltérés nem e tekintetben van), az állammal szemben viszont nem az. Értékelni és igazságot tenni nehéz, hiszen mindkét elméletet kötötte az ideológiai, így némi csúsztatás mindegyikben van, de számomra a másodikként ismertetett valamivel megfoghatóbb, hiszen konkrét értékelést tartalmaz azon vonatkozásban, hogy mikor igen és mikor nem. Az első elméletnek azon fordulata, mely szerint az állam és az állami vállalat relációjában a jogi személyiség nem játszik szerepet, nehezen megragadható, hiszen a jog egy létező jelenséget úgy nem igazán tud vizsgálni, hogy létezik, de mégsem játszik szerepet. Így számomra a következetesség miatt Venediktovék elmélete valamivel elfogadhatóbb.

Az 1930-as évek szovjet jogfejlődésére nemhogy a jogalanyiség fejlődése, hanem sokkal inkább még a relatív jogképesség visszaszorulása a jellemző. Kelemen László találó megállapítása szerint az állami vállalat ezzel újra a költségvetési üzemek szintjére süllyedt.¹⁷⁰ Az elmélet azonban próbál haladni a korról, Bratus jogi szerkezetében elfogadta a jogi személyiség tradicionális, vagyis a kontinentális jogokban elfogadott formáját,¹⁷¹ sőt: azokat próbálta az állami vállalatra vonatkoztatni. A tényleges viszonyok azonban a már ismertetett okokból nem voltak megfelelőek a korszerűnek számító elméletéhez: hiába volt a tulajdonjogi jogviszonyok elméleti háttere az árutulajdonjog, ha az állami vállalatok nem lehettek tulajdonosok és nem lehetett saját vagyonuk, úgy nem felelhetek meg a jogi személy kritériumoknak.

---

¹⁷⁰ KELEMEN László: *Jogalanyiség és jogi személyiség: a közkereseti és betéti társaság jogalanyiságának problémájához*. In: *Jogi tanulmányok* (szerk: Harmathy A.). Budapest, 1997. 218.

¹⁷¹ SÁRKÖZY: *i. m.* 283.

6.4. A gazdasági jogi jogállás” konstrukciója

A megelőző pontokban részletesen taglalt ellentmondás feloldására létrejött elméleti konstrukciók közül a leginkább elfogadottat és az alapvető elméletet a tényleges szocialista viszonyokkal és ideológiával leginkább összhangba hozót mutatom be: ez pedig a gazdasági jogi jogállás kategóriájának megalkotása:

A gazdasági jogi jogállás lényegében a komplex jogképességen alapul, tekintve, hogy nemcsak polgári jogi, hanem jó néhány egyéb jogág területére tartozó jogképességet is felölel. Ebből pedig az következik, hogy a gazdaságilag elkülönített szervezetek akkor is részt vehetnek jogalanyként a forgalomban, ha történetesen a polgári jog nem is ismeri el őket jogi személyként. Ennek pedig jogilag is releváns folyamánya, hogy létrejöhet olyan szervezet, amely nem jogi személy, viszont jogalany, mert jogállással rendelkezik. Ezen elmélet gyakorlatban is megjelent terméke volt például az NDK-ban a kombinátvállalat. Sárközy Tamás is ebben látja a szocialista magyar viszonyokra vonatkoztatott szocialista komplex jogalanyiség lényegét: vagyis a jogállás kategóriája leválaszthatja a gazdaságilag elkülönült szervezeteket a polgári jogi jogalanyiség meglétének, illetve hiányának kérdéseitől, tehát azok a szervezetek is bírhatnak jogállással, akik nem jogi személyek. Az így létrehozott, új, nem a korábbi jogalanyiség fogalmon alapuló jogalanyiség már jogilag is lehetővé teszi a gazdaságilag elkülönült szervezetek tulajdonosként történő viselkedését.

A komplex jogalanyiség elméletéből szinte egyértelműen következik, hogy a szocialista viszonyokra adaptált Sárközy-elmélet szerint a fejlődés jelenlegi szintjén fel kell adni a jogképességnek, a jogalanyiságnak és a személyiségnek az azonosítását. A külföldi szakirodalmat áttanulmányozva megállapítható, hogy a komplex jogalanyiség (természetesen az ideológiai

töltet nélkül) a kontinentális jogokban is előtérbe került. Az elmélet szerint a XX. század a szervezetrendszerek kora, amely kihívást jelent a hagyományos jogalanyiség/jogi személyiség felfogásnak és a szervezetek jogi megszemélyesítése a jogrendszer egyik alapfeladatává vált.

E tekintetben az elmélet szerint leszögezhető, hogy a szervezetszociológia eredményei által is bizonyítottan az ember jogalanyiségának a szervezetre történő mechanikus átvétele nem tartható. Ezen túlmenően felfogásuk szerint ugyancsak a komplex jogalanyiség elméletét támasztja alá, hogy az eredeti jogi személy/jogalanyiség felfogás civiljogi kategória, változtak viszont azok a társadalmi viszonyok, amelyekre nézve alkalmazni kell azokat. A változás az elmélet szerint leginkább abban testesül meg, hogy a szervezetek a XX. század végére szocializálódtak és politizálódtak, ebből pedig az következik, hogy a közjog területén is működnek: nem elégséges tehát a korábbi, kizárólag civiljogra fókuszáló jogalanyiség-fogalmat fenntartani.

A mi témánk szempontjából különösen fontos tisztázni a társaság és a vállalat közti relációt. Itt nemcsak a szocialista elméletek ismertetésénél érzékelt ideológiai megkötések okoznak nehézséget az elméletek értékelésekor, hanem az is, hogy a történeti fejlődésből eredően is történt változás ezen a téren. Az 1960-as évekig a szubjektum, a jogalany a társaság volt, vagyis a tulajdonosok egymás közötti intézménye. Ennek a jogviszonynak volt az objektuma, a tárgya a vállalat. A modell kiindulópontjában viszont a kisvállalkozások álltak, vagyis döntően a személyegyesítő társaságok. A fejlődés következő útja a tőkeegyesítő, nagyobb társaságok megjelenése, amely indukálta a 60-as évek közepére beérő és kiteljesedő irányzatot, amely a vállalat jogalanyiségát valló elméletek megjelenéséhez vezetett, amelyek a szociológiai valóságból indultak ki. Ennek alapján pedig a társaságot, a vállalkozók társaságát nem lehet jogalanyként definiálni, mert az ilyen definíció ellentétes a szociológiai valósággal, mert a szociológiai valóság a vállalati érdek-

pluralizmus képét mutatja. Sárközy a már említett munkájában úgy összegezi ezt a tant, hogy a vállalati jog hívei szerint a nagyvállalat érdekluralista szociális korporációvá vált, amelynek sajátos belső rendszere van. Ez a belső rendszer lényegében olyasmi, mint egy belső, vállalaton belüli alkotmányjog. Az érdekluralizmus hordozói pedig a tulajdonosok, a vállalatvezetés és a munkaerő. Csak megjegyzem, hogy további pluralizálást is fel lehet állítani, hiszen könnyű belátni, hogy a többségi tulajdonosnak sem feltétlenül azonos az érdeke a kisebbségi tulajdonoséval. Ettől függetlenül azonban akár három, akár négy érdekcsoportot állítunk fel, az elmélet szerint egyértelmű, hogy az összes érdekcsoport a vállalati szervezet keretében jelentkezik. Így a korábbi modell meghaladottá válik: az individuum elsődlegessége helyett a komplex szervezet kerül előtérbe. Így a jogalany már nem a társaság, hanem a komplex vállalat, mint önálló jogalany és ennek a komplex vállalatnak a társuló tagjai az egyes vállalatok.

7. Jogképesség és jogalanyiség a Gt. rendszerében

A jogképesség és a jogalanyiség kapcsán a Ptk. alapján tett, két bekezdéssel előtti fejtegetések azonban nem teljesen érvényesülnek a Gt. rendszerében és itt kezdődnek a különböző problémák. A Gt.-nek van ugyanis egy olyan rendelkezése, ami alapján nem tehető a jogképesség és a jogalanyiség szempontjából érdemi különbség a jogi személyiséggel rendelkező, illetve nem rendelkező gazdasági társaságok között. A 2. § (3) bekezdése alapján a jogi személyiség nélküli gazdasági társaság (kkt., bt.) is jogképes cégneve alatt, jogokat szerezhethet és kötelezettségeket vállalhat, így különösen tulajdont szerezhethet, szerződést köthet, pert indíthat és perelhető.

A szakirodalom alapján megállapítható, hogy az uralkodó álláspont kétségtelenül a fent kifejtett, és a bírói gyakorlat is egyértelműen azt teszi

magáévá, létezik azonban ellenvélemény is. Ahogy néhány bekezdéssel feljebb, a societas jogi személyiségét taglaló elméletek ismertetése előtt előrebocsátottam, úgy itt is megteszem: az alább részletesen ismertetendő érvekre tekintettel nem értek egyet a hamarosan közlendő felfogással, de az iménti kérdéskörhöz hasonlóan a teljesség kedvéért itt is ismertetem a számomra teljesen idegen felfogást is. Novotny Zoltán álláspontja szerint a nem jogi személyiségű gazdasági társaságok jogképessége relatív, tehát célhoz kötött, ebből pedig az következik, hogy a céllal ellentétes szerződések az ultra vires elv következtében semmisek. A szerző állítását egyebek mellett azzal támasztja alá, hogy a Ptk. csak az embernek, az államnak és a jogi személynek ad abszolút jogképességet.¹⁷² Ez kétségtelenül így van, a Gt. azonban nem kell, hogy mindenben kövesse a Ptk.-t, a polgári jog egyes ágazati területeit szabályozó külön jogszabályok a szabályozott terület specifikumára tekintettel eltérhetnek és gyakran el is térnek a Ptk-tól. Az erre vonatkozó tételes jogi felhatalmazásokon túlmenően a „lex specialis derogat legi generali” elvből is következik az ilyen irányú lehetőség. Miután a Gt. él vele, ezért megítélésünk szerint nem lehet elvitatni a jogképességet a nem jogi személyiségű gazdasági társaságoktól. A Gt. 2. § (3) bekezdésében idézett „különösen” terminus technikusból egyértelműen következik, hogy az ott felsoroltakat is csak példálózásnak lehet tekinteni, avagy a jogképességből eredő, a gazdasági életben legfontosabbnak tekinthető jogosultságok összegzésének, de nem áll meg itt a nem jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaságok jogképessége, hanem a másként értelmezés kizártsága (*argumentum ex absurdo*) jogértelmezési technika alkalmazásával kijelenthető, hogy a jogi személyekkel esik egy tekintet alá. Kisfaludy András álláspontjával egyetértve én is úgy gondolom, hogy amennyiben egy ilyen felhatalmazást követően, mint ami a 2. § (3) bekezdésében található, a jogalkotó a

---

¹⁷² NOVOTNY Zoltán: *Polgári jog. A gazdasági társaságok és a gazdaság egyéb alanyainak joga*. Miskolci Egyetemi Kiadó, 1995. 29.

jogi személyekhez képest szűkebb körre kívánta volna szorítani a nem jogi személyiségű gazdasági társaságok jogképességét, akkor ezt konkrétan ki kellett volna mondania.¹⁷³ Ennek hiányában azonban semmi jogi alap nincs a szűkebb körű jogképesség kimondására. Károlyi Géza is elfogadhatatlannak tartja azt az imént cáfolt felfogást, amely szerint a jogi személyiséggel nem rendelkező társaságok jogképessége relatív: álláspontja szerint az ilyen megközelítésből az következne, hogy annak a jogalanynak, aki jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társasággal köt bármilyen jogügyletet, minden esetben meg kellene vizsgálnia, hogy a szerződő partnerének tevékenysége kiterjedhet-e a vele kötendő jogügyletre, hiszen amennyiben a jogügylet túlterjeszkedik a tevékenységi körön, akkor érvénytelen.¹⁷⁴ Könnyű belátni, hogy az imént citált dogmatikai érveken túl milyen mértékben akadályozná ez a forgalom biztonságát, amely pedig az Alkotmányban is deklarált piacgazdaság egyik lényegesebb elemének tekinthető.

Megjegyzem, hogy a Ptk. és a Gt. szigorú nyelvtani értelmezését alapul véve, az imént elemzettnél ellentmondásosabb kérdés lehet az, hogy mi a helyzet a nem jogi személyiségű gazdasági társaságoknál a kizárólag emberhez fűződő jogok tekintetében. A Ptk. ugyanis csak a jogi személyek jogképességénél mondja ki, hogy nem terjed ki azokra a jogokra, amelyek jellegüknél fogva kizárólag emberhez fűződhetnek. Ez nem is csoda, hiszen a Ptk. csak a jogi személyek jogképességét ismeri el, így értelemszerűen a korlátot is csak e tekintetben állítja fel. A Gt. rendelkezik a jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaságok jogképességéről, de nem olyan formában teszi ezt, hogy visszautalna Ptk. jogi személyekre vonatkozó jogképességi szabá-

---

¹⁷³ KISFALUDY: *Társasági jog*, i. m. 29.

¹⁷⁴ KÁROLYI Géza: *A jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaságok jogképességének kérdése a gazdasági társaságokról szóló 1997. évi CXIV. törvény tükrében*. Jogtudományi Közlöny, 53. évf. (1998) 11. sz., 437.

lyaira, hanem egy külön normával, így formailag nem alkalmazható a Ptk. jogi személyekre vonatkozó jogképesség alóli kivétele. És nem is mondja ki a Gt., hogy a nem jogi személyű gazdasági társaságok jogképességének milyen korlátja van. A logikai jogértelmezési módszert alapul véve azonban nyilvánvaló, hogy itt is érvényesül az a korlát, mely szerint a jellegüknél fogva emberhez fűződő jogviszony alanya kkt. vagy bt. sem lehet. Hiszen egyértelmű például, hogy ugyanúgy nem lehet apa egy kft., mint ahogy egy kkt. sem. A logikán túlmenően egy általános jellegű tételesjogi szabállyal is igazolni lehet az iménti tételt: a Ptk. 1. §-a szerint az e viszonyokat szabályozó jogszabályokat – ha eltérően nem rendelkeznek – a Ptk-ra figyelemmel, a Ptk. rendelkezéseivel összhangban kell értelmezni. A jogi személyek jogképességére vonatkozó kivételnek tehát érvényesülnie kell a jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaságok relációjában is. Így elmondható, hogy mind pozitív, mind negatív vonatkozásban megegyezik a két vizsgált csoport jogképessége.

Annak alátámasztására, hogy minden egyértelmű törvényi megfogalmazás és levezetés ellenére eleinte a bírói gyakorlatban mennyire nem volt problémamentes a nem jogi személyiségű gazdasági társaságok jogképességének azonos terjedelme a jogi személyiségű gazdasági társaságokéval, egy 1992-es eseti döntést hoznék példaként. Ebben a kérdésben nincs jelentősége, hogy a jogeset idején még az 1988-as Gt. volt hatályban, mert a társaságok jogképességének tekintetében változatlan maradt a szabály, így a Gt. ma is azzal a szöveggel van hatályban, mint akkor. A tényállás szerint felperes tag kérte az őt a betéti társaságból kizáró társasági határozat bírósági felülvizsgálatát. A keresetét a betéti társaság tagjai (I–II. r alperes) ellen indította meg, majd vagylagosan III. r alperesként magát a betéti társaságot is megjelölte. Az elsőfokú bíróság homlokegyenest ellentmondva a Gt. rendelkezésének és az itt korábban fejtegetetteknek ítéletében peres

félként csak a társaság tagjait tüntette fel, majd az indokolásában külön kiemelte ennek okát is: a betéti társaság nem rendelkezik jogi személyiséggel, ezért nem lehet peres fél, hanem alperesi oldalon a tagoknak, még hozzá valamennyi tagnak kell perben állnia. (A keresetnek helytadó, illetve elutasító döntésre nem is térek ki, mert témánk szempontjából nem a tag kizárásának megalapozott vagy megalapozatlan volta, illetve ezen kérdéskör elvi sarokpontjai a lényegesek. Sokkal inkább annak alátámasztása, hogy mennyire nehezen ment a 'bírák fejébe' a jogi személyiség nélküli entitás azonos jogképessége a jogi személyiségűekével). Igazságot a dolgozat korábbi részében kifejtettek alátámasztva a Legfelsőbb Bíróság tett, lényeges eljárási szabálysértés miatt hatályon kívül helyezte az elsőfokú bíróság ítéletét és új eljárásra utasította az elsőfokú bíróságot. (Pf. III. 20.739/1992) Az indokolás idézte a Gt. azon szabályát [(az 1988. évi VI.-os Gt. számozása szerint 1. § (2) bekezdés], mely szerint valamennyi gazdasági társaság, így a jogi személyiség nélküli gazdasági társaság (kkt., bt.) is jogképes cégneve alatt, jogokat szerezhetsen és kötelezettségeket vállalhat, majd kitért a szabály példálózó felsorolásának jelen tényállás szempontjából releváns szegmensére: kiemelte tehát, hogy a gazdasági társaság perelhető. Márpedig az 1988-as Gt. (akárcsak a mostani) rendelkezése szerint a jogsértő társasági határozat bírósági felülvizsgálata iránt a keresetet a gazdasági társaság ellen kell megindítani. Ezekből pedig egyértelmű, hogy alperesként nem a tagokat, hanem a betéti társaságot kellett volna megjelölni, így nemhogy az a jogértelmezés helytelen, amit az elsőfokú bíróság tett magáévá, hogy a társaság nem lehet alperes, a tagok azonban igen, hanem az a megoldás sincs összhangban a törvénnyel, amely kumulatív vagy vagylagos jelleggel alperesi pertársaságot létrehozva helyezi egy oldalra ilyen esetben a tagokat és a társaságot. A társaság perben állhat, így ha a törvény bármelyik konkrét rendelkezése egy per valamelyik alanyává a társaságot teszi, neki adva passzív perbeli legitimációt, akkor abban a perben az alperes a betéti

társaság és csak a betéti társaság. Így a felperes olyan keresetére, ami jelen tényállásban előfordult, a helyes bírói reakció nem az ügy érdemi tárgyalása, hanem a Pp. 64. § (2) bekezdésben meghatározott módon felperest fel kell hívni, hogy nem a megfelelő alperes ellen indította meg keresetét, és a keresetet a társaság ellen kell megindítania, illetve a tagokat a perből el kell bocsátani. A mi szempontunkból a lényeg ennyi, a teljesség és az eljárásjogra is kiterjedő komplexitás jegyében említtem csak meg a Legfelsőbb Bíróság döntésének eljárásjogi indokát: miután a másodfokú eljárásban a Pp. 64. § (2) bekezdése alkalmazásával új alperes perbevonására már nincs lehetőség, így az eljárási hibát a másodfokú eljárásban már nem lehetett orvosolni, tehát az egyetlen megoldás, ami jogilag megállja a helyét, a Pp. 252. § (2) bekezdése alkalmazásával lényeges eljárási szabálysértésre tekintettel hatályon kívül kellett helyezni az elsőfokú bíróság ítéletét és az elsőfokú bíróságot a fenti instrukciókkal új eljárásra kellett utasítani.

A jogképességnek, a hatályos jogban ily módon tisztázott azonos terjedelmét tekintve is gyakorlati és elméleti szempontból is lehet azért előnye a jogi személyiséggel rendelkező kft. vagy rt. alapításának a nem jogi személyiségű közkereseti társaság vagy betéti társaság alapításával szemben, hiszen gyakran előfordul, hogy bizonyos tevékenységek végzését, ezáltal pedig az ebből a tevékenységből eredő jogok szerzését és kötelezettségek vállalását a jog csak kft-nek vagy rt-nek teszi lehetővé. Erről azonban megállapítható, hogy nem érinti az elvileg absztrakt és korlátlan jogképességet, hanem szerzőképességi korlátozásnak tekinthető.¹⁷⁵ Fabó Tibor szerint alkotmányos szempontból is aggályokat vethetne fel a jogi személyiséggel rendelkező és nem rendelkező gazdasági társaságok közötti általános jellegű megkülönböztetés, hiszen az üzletszerű gazdasági tevékenység folytatása révén valamennyi gazdasági társaság részt vesz a gazdasági versenyben. A szerző

---

¹⁷⁵ KISFALUDY: *i. m.* 29.

álláspontja szerint az ilyen alapon nyugvó differenciálás azonos élethelyzetben lévők közötti hátrányos megkülönböztetést jelentene, ezzel pedig megsértené a versenysemlegesség elvét, ezzel pedig az Alkotmányba is ütközhetne.¹⁷⁶ Könnyen lehet, hogy ez így is van, mindenesetre az egyértelmű szabályra és értelmezésre tekintettel aligha fog ez a kérdés az Alkotmánybíróság elé kerülni, ezért a kérdés inkább hipotetikus jellegű.

8. A relatív jogképesség kérdése a társaságok vonatkozásában, angol kitekintés

Az előző fejezetben a jogképességnek és a jogalanyiságnak a Gt. rendszerében való elemzése kapcsán az általános kérdések között felvetődött a relatív jogképesség kérdése. A társaságok tekintetében pedig még fokozottabb a relatív jogképesség kérdése, hiszen a ma hatályos Gt.-ben és jogrendszerben szinte evidenciaként működő tétel a jogi személyek, illetve a jogi személyiségű gazdasági társaságok abszolút jogképességéről korántsem volt a kontinentális, illetve angolszász jogfejlődésben ilyen általánosnak tekinthető. A Ptk. 1977-es módosításáig ugyanis a jogi személyek jogképessége relatív volt. Így a társaságok és a társasági jog áttekintését célzó munkának integráns részét kell, hogy képezze a relatív jogképesség kategóriájának a gazdasági társaságok tekintetében releváns kérdéseinek az elemzése.

A relatív jogképességnek az előző fejezetben tárgyalt lényegénél kicsit részletesebb meghatározása szerint, a társaságok relatív jogképessége azt jelenti, hogy a társaságnak nem csak azok az aktusai érvénytelenek, amelyek a társaság természetéből fakadóan nem lehetnek érvényesek (iskolapélda: nem lehet apa a gazdasági társaság), hanem mindazon jogi aktusok, és ezen

---

¹⁷⁶ MISKOLCZI-BODNÁR Péter: *A társaságok osztályozása*. In: *A gazdasági társaságok joga* (szerk.: Uő.). Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1998. 16.

belül az ebből a szempontból leginkább jelentős szerződések is, amelyek a társaság céljával nincsenek összhangban. Az ilyen ügylet *ultra vires* lesz, erre tekintettel érvénytelen. A magyar és a külföldi gyakorlatot megvizsgálván megállapítható, hogy legalább annyi, sőt inkább több hátránnyal járt ez a megoldás, hiszen egyfelől kétségtelen: bizonyos előnye volt ugyan annak, hogy a társaság, jog által elismert tevékenységét meghatározott célokra korlátozta. Másik oldalról viszont a magánjogi jogviszonyokban a doktrína által indukált jelentős mértékű jogbizonytalanság a szükségesnél több káros hatást eredményezett, hiszen egyfelől nehézkes a jogi személy céljainak harmadik személy által történő megismerhetősége. És ez még a kisebbik, nyilvántartásokkal, illetve az azokba történő betekintés biztosításának lehetővé tételével könnyebben kiküszöbölhető probléma. Sokkal nagyobb gondot okoz(ott) a jogbiztonság szempontjából annak konkrét eldöntése, hogy vajon az adott ügylet ellentétes-e a társaság céljával. Sem a gazdasági életben, sem a jogban nem minden fekete vagy fehér és a relatív jogképességű társasággal jogviszonyba lépő harmadik fél a nem egyértelműen eldönthető esetekben a legkörültekintőbb és legszakszerűbb eljárás segítségével sem tudhatja, hogy mi lesz érvényesség szempontjából az ügyletének a minősítése. Jól jelzi az *ultra vires* elvhez kapcsolódó dogmatika nehézségeket, hogy nem egyszerűen a jelentése, hanem a jogtudományon belüli dogmatikai elhelyezése is vitatott. Vannak szerzők, akik a társasági szerződés témakörén belül tárgyalják, mások a társaság jogképességén belül, ismét mások pedig a társaság képviselete tekintetében.¹⁷⁷ Megítélésem szerint – ahogy az eddigiekből is kiderült – mindegyik megközelítés helytálló, de legdominánsabban a társaság jogképességéhet köthető jogintézmény.

A relatív jogképesség merev felfogásából eredő igen komoly gyakorlati disszonanciát egy angol jogban hozott, 1875-ös döntés szemlélteti. Kétség-

---

¹⁷⁷ PAPP Tekla: *Az ultra vires elv az angol társasági jogban*. In: Jogtudományi Közlöny, 58. évf. (2003) 6. sz. 276–280.

telen, hogy az ilyen jellegű felfogás sokkal inkább jellemző az angolszász jogokra, mint a kontinentálisra, annak érzékeltetésére azonban nagyszerűen alkalmas, hogy a szabályt (amelynek lényegi vonása a magyar jogban is így szólt még 100 évvel később is) betű szerint követve milyen problémákat is eredményezhet a társaság relatív jogképességére vonatkozó doktrína alkalmazása.

A jogeset tényállása és a döntés jogi értékelése előtt megítélésem szerint mindenképpen szólni kell az ultra vires elv történeti kialakulásáról az angol jogban. Papp Tekla szerint a szabály gyökere egy 1844-es jogszabályi előírásban keresendő, amely megkívánta a társaság jellegének és céljának meghatározását, ezek azonban a szerződéses szabadság elve jegyében szabadon módosíthatóak voltak.¹⁷⁸ Az 1856-os társasági törvény rendelkezései folytán a szerződéses szabadság háttérbe szorult: a társasági szerződésben továbbra is meg kellett állapítani a társaság célját és az annak megfelelő tevékenységet, de ezeket utóbb már nem lehetett módosítani és amennyiben a társaság az alapító okiratban lefektett célokon túl járt el, ultra viresnek minősült. Ebben a környezetben született tehát az a jogeset, ami az „Ashbury Rly Carriage and Iron Co. Ltd. vs Riche” néven vonult be történelembe. A tényállás szerint az alperes gazdasági társaság társasági szerződése (memoranduma) a társaság céljait (az angolszász jogi terminológia szerint „objects of company”) vasúti kocsik készítésében, eladásában, kölcsönzésében, gépészmérnöki munkák végzésében, továbbá gerendák, szén és más anyagok forgalmazásában határozta meg. Ezen túlmenően volt egy olyan rendelkezés a társasági szerződésben, amely szerint a társasági szerződésben foglalt céloktól eltérő tevékenységet csak minősített többséggel meghozott közgyűlési határozat alapján folytathat. Az ügy jogi tárgya az volt, hogy a társaság hitelszerződést kötött Riche-sel, majd elállt a szerződéstől. Riche kártérítésért perelte a

---

¹⁷⁸ Uo. 276.

társaságot, amely védekezésül előadta, hogy az ügylet ellentétes volt a társaságnak a memorandumban meghatározott céljaival, ezért érvénytelen. Az egyik legfontosabb jogkérdés az volt, hogy milyen joghatással bír az a társaság általi aktus, amely ugyan ellentétes a társasági szerződésben meghatározott célokkal, azonban a tagok utólag jóváhagyták. A Lordok Háza, mint az ügyben eljáró végső fórum úgy döntött, hogy a szerződés érvénytelen, tehát nem lehet jogilag megalapozott követelése a társasággal szerződést kötő félnek. Egyúttal határozata indokolásában elvi élel kinyilvánította azt is, hogy a tagok jóváhagyása, még a jóváhagyás bizonyítottságát feltételezve sem lehet hatással az aktus érvényességére. A határozat kritikája, amellet, hogy összhangban van a doktrínával az, hogy teljes mértékben elrugaszkodik a jog általános elveitől, a gazdasági valóságtól és az igazságosságnak még a csírája, a legminimálisabb mértéke sem fedezhető fel benne. Adott esetben a többszörösen csalárd módon eljáró társaság és társasági tagok kerülhetnek előnyös helyzetbe a jóhiszemű szerződővel szemben. (A jóhiszeműség kérdésére a common lawban az alábbiakban még kitérek.)

Különösen érdekes lehet e körben a nemzetközi kitekintés, hiszen ahogy az imént láthattuk is, más jogi környezetben hasonló probléma merült fel az angol jogban is és az absztrakció magas fokán általános jelleggel is szakmailag értékes tanulságokat lehet leszűrni abból a folyamatból, ahogy szép fokozatosan oldódott a társaságok relatív jogképességére vonatkozó felfogás merev változata. A jogi kérdés az 1880-as *A-G vs. Great Eastern Rly Co* ügyben jellegét tekintve hasonló volt az iménti üggyhöz: jelen ügyben a társaság céljai két másik vasúti vállalkozás megszerzésére, illetve vasútvonalak építésére és működtetésére terjedtek ki. A kérdés pedig az volt: kiterjed-e a társaság jogképessége arra, hogy egy másik vasúti társaságnak vasúti kocsikat adjon bérbe. A Lordok Háza a következetesség látszatának

fenntartása jegyében egyrészt leszögezte, hogy az *Ashbury Rly Carriage and Iron Co. Ltd. v Riche* ügyben kifejtett ultra vires elvet fenn kell tartani, azonban azt ésszerűen kell értelmezni és alkalmazni, így nem tekinthető ultra viresnek az az aktus, amely a társasági szerződésben megfogalmazott célokkal szükségképpen együtt jár, vagy azokból következik. A döntésben kétségtelenül a merevség némi oldódása figyelhető meg, bár érdemes megemlíteni: a Lordok Háza által hivatkozott ésszerűség figyelembe vételével az öt évvel korábban, az *Ashbury* ügyben hozott határozat is némileg másként festhetett volna.

A merevségen valamit lazított az *A-G vs. Great Eastern Rly Co* ügyben hozott döntés, de a gazdasági valóságnak nem felelt meg és a legkisebb mértékben sem elégítette ki a társasággal üzleti kapcsolatba lépők potenciális gazdasági érdekeit. Ezáltal pedig a társaságoknak sem volt jó, hiszen a jogbizonytalanság miatt gyakran nem köttettek meg olyan jogügyletek, amelyek pedig mind a társaságnak, mind a vele szerződéses kapcsolatba kerülő félnek üzleti hasznot hoztak volna. Ezért a gazdasági szféra törvényszerűségeibe ütköző szabály ellen úgy próbáltak védekezni a társaságok, hogy felvettek a társasági szerződésbe egy olyan kitétel, mely szerint a célklauzula valamennyi eleme lényegesnek tekinthető, ebből következően pedig egyik elemet sem lehet valamely korábban meghatározott célhoz képest mellékesnek vagy pusztán kiegészítő jellegűnek tekinteni. A gazdasági életben is reményekkel kecsegtető cél világos: megpróbálták megakadályozni, hogy a bíróság a társasági szerződésben meghatározott célokat – és elsősorban az ezzel szorosan összefüggő társasági jogképességet – megszorítóan értelmezze. Az elképzelést siker koronázta: a *Cotman vs Brougham* ügyben a Lordok Háza érvényesnek ismert el ilyen rendelkezést, így az ilyen jellegű kiterjesztést a jogeset alapján a szakirodalom *Cotman*-klauzulának nevezte el. Nem volt azonban egységesnek tekinthető a gyakorlat, így ha a

kis előrelépést szolgálta is a Cotman klauzula, a jogbiztonság és a kiszámíthatóság felé vezető úton érdemi áttörést nem jelentett. Hiszen 1969-ben, *Re Instoductions Ltd*-ügyben a bíróság azt mondta ki, hogy bizonyos cselekmények akkor is csak járulékos eszközcselekményként értékelhetők, ha a társasági szerződés ezeket mint önálló célokat fogalmazza meg: a konkrét ügyben ilyennek minősítette a bíróság a hitelfelvétel lehetőségét. Az ilyen döntések nyilvánvalóan mind elméletileg, mind gyakorlatilag korlátozták a Cotman-klauzula hatásosságát.

Ezek a fejlemények már érdemi előrelépésnek voltak tekinthetőek, de egyebek között az imént ismertetett korlátozások miatt a gazdasági élet a relatív jogképesség további oldását igényelte. Ennek egyik eszköze a szakirodalomban szubjektív célok klauzulája (subjective object clause) néven elhíresült megoldás, amelynek lényege az, hogy a társaságnak időről időre jogában áll meghatározni, hogy mik is céljai. Társasági szerződésben rögzített megfogalmazása ennek a szubjektív klauzulának olyasmi, hogy a társaság jogszerűen folytathat minden olyan tevékenységet, ami a társaság vagy az igazgatók megítélése szerint a társasági szerződésben rögzített célok megvalósulását előmozdítja. Található a precedensek között olyan döntés, ahol a bíróság érvényesnek ismert el ilyen klauzulát (*Bell Houses Ltd vs City Wall Properties*, 1966), ennek ellenére azonban Molnár Lajos álláspontjával értek egyet, aki szerint valószínű, hogy egy ilyen klauzula önmagában nem felelne meg a törvényben előírt célmeghatározási kötelezettségnek és a társaság bejegyzésének a megtagadását vonná maga után.¹⁷⁹

Érdemi áttörést leginkább az Európai Unió első társasági jogi irányelvének hatására bekövetkező 1985-ös, illetve 1989-es reform hozott, megállapítható tehát, hogy a relatív jogképesség feloldása – különösen a kon-

---

¹⁷⁹ MOLNÁR Gábor Lajos: *Bevezetés az angol társasági jogba*. BIP, Budapest, 2002. 121.

inentális viszonylathoz képest – meglehetősen későn történt meg. 1985-öt követően a CA 3A §-a már így rendelkezett:

Ha a gazdasági társaság memoranduma szerint a gazdasági társaság célja, hogy általános gazdasági társaságként üzleti tevékenységet folytasson, akkor

- a) a társaság célja bármely szakma vagy gazdasági tevékenység folytatását felöleli, és
- b) a gazdasági társaság mindent megtehet, ami a társaság által folytatott szakmával vagy tevékenységgel együtt jár vagy azt előmozdítja.

Az új szabályból tehát az következett, hogy a társaság aktusainak érvényessége nem kérdőjelezhető meg azon az alapon, hogy a társasági szerződésben körülírt jogképesség nem terjed ki az adott aktusra. A reformok azonban nem álltak meg itt, így mégsem mondható ki, hogy az angol társasági jog – ellentétben a kontinentális országokkal, illetve jónéhány angolszász országgal – elismerte volna a társaságok abszolút jogképességét. A külső relációban ez elmondható, de befelé nem, születtek (illetve módosultak) olyan szabályok, amelyek lehetőséget teremtettek a társaság tagjainak arra, hogy a társaságot a célklauzulában körülhatárolt terjedelmű jogképességének betartására kényszerítsék. Amennyiben a kettő ütközött, akkor elmondható, hogy a kifelé deklarált abszolút jogképesség nyerte a „csatát”, azaz a tagok a társaságot a célklauzulában körülhatárolt terjedelmű jogképességének betartására csak akkor kényszeríthették, ha a társasági szerződésben körülhatárolt jogképességet meghaladó aktust, a társaságnak nem valamelyik korábbi aktusából származó jogi kötelezettség miatt kell teljesítenie. Mindebből tehát az következik, hogy a belső kapcsolatoknak abban a fázisban, amikor a társaságnak külső féllel szemben semmilyen jogi köte-

lezettsége nincs, egy ultra vires (tehát tevékenységi körön túli) aktus érvényességéhez a társaság jóváhagyása szükséges.

A 85-ös és végül a 89-es reformot értékelve megállapítható, hogy fent jelzett pozitív vonásai ellenére nemcsak az ultra vires elv teljes visszaszorítását nem oldotta meg, hanem anomáliáktól sem mentes.¹⁸⁰ Papp Tekla különösen az alábbi problémákra hívja fel a figyelmet:

– a jó- és rosszhiszeműség megállapítását és elhatárolását nemhogy nem oldotta meg, hanem még problémásabbá tette.

– a társaságok továbbra is biztonságosabbnak látják tevékenységi listák készítését és ezáltal jogképességük korlátozását.

A teljesség és a dogmatikai precizitás kedvéért érdemes kitérni a jelenleg vizsgált kategóriának egy attól elméletileg és dogmatikailag élesen elkülönülő, viszont az angol jog gyakorlatias megközelítése miatt gyakran azzal összerosott kategóriával való relációjára: vagyis a társaságok jogképességének a kérdése és az igazgatóság képviseleti jogkörének terjedelme közötti összefüggésre. Igazgatósági jogkör túllépése esetén ugyanis nem egy kérdés merül fel, hanem kettő, méghozzá a fent említettek: a társaságok jogképességének a kérdése és az igazgatóság képviseleti jogkörének terjedelme. Ezen kérdéskör felvezetése, illetve az előző lezárásaként megállapítható, hogy a társaságok relatív jogképességének korszakában nem volt joghatásbeli különbség aközött, hogy a társaság teljes hatályú apai elismerő nyilatkozatot tett, házasságot kötött, avagy szimplán olyan tevékenység vonatkozásában kötött szerződést, amelyet a memoranduma alapján nem tehetett meg. Valamennyi aktus érvénytelen volt a tilalom miatt, így fel sem merült annak kérdése, hogy azt a társaság mely szerve tette meg, hiszen érvényesen

---

¹⁸⁰ PAPP: *Az ultra vires elv az angol társasági jogban. i. m.* 276.

a társaság egyik szerve sem tehetette meg. Az érvényesen megtehető aktusok (vagyis az abszolút jogképesség kifelé történő deklarálása miatt immáron az egyéb érvénytelenségi okban nem szenvedő aktusok jelentős része ide tartozik) tekintetében azonban a társaság jogképességétől élesen elkülönülő kérdés az, hogy a társaság mely szerve jogosult a társaság által érvényesen megtehető aktusok megtételére. Egy gyakorlati példával szemlélítve az elméletileg is fontos különbséget a két kategória között: vegyünk egy olyan gazdasági társaságot, amelynek céljai között szerepel ingatlanok adásvétele, amelyet azonban egy bizonyos értékhatár felett a létesítő okirat a legfőbb szerv hatáskörébe utal. Ennek ellenére az igazgatóság mégis szerződést köt a megjelölt értékhatár feletti ingatlan vonatkozásában. Ebben az esetben elmondható és fényesen alátámasztja a két kategória közötti különbséget, hogy az ügylet nem érinti a társaság jogképességét, és az aktus érvényességét sem, hiszen az ilyen aktus nemcsak az abszolút jogképesség korszakában megengedett, hanem a relatív jogképesség legmerevebb értelmezését alapul véve is jogilag lehetséges, hiszen a társaság célklauzulájában szerepel. Ezért itt az igazgatóság hatáskör túllépéséről van szó, aminek a jogkövetkezménye nem a társasággal ügyletet kötő jóhiszemű harmadik személyek relációjában jelentkezik, hiszen velük szemben az ügylet érvényes és hatályos is. A CA 35. §-a ezt úgy fejezi ki, hogy az igazgatóság azon jogköre, mely szerint a társaság nevében kötelezettséget vállaljon vagy másokat erre meghatalmazzon, a gazdasági társasággal kapcsolatban álló jóhiszemű személyek érdekében a gazdasági társaság létesítő okirataiban foglalt bármilyen korlátozóaktól menteseknek tekinthetők. Itt meg kell jegyezni, (egyúttal a korábban utalt kérdést a jóhiszeműségről részletesebben kifejtve) hogy az angol szakirodalomban sokan ellenérzésüket fejezik ki a jóhiszeműség kategóriájának behozatala miatt, arra hivatkozással, hogy az angol jogban nem létezik a jóhiszeműségnek a kontinentális jogokban ismert, általánosan körülhatárolható fogalma. Molnár Lajos a törvény iránymutatása és a bírói gyakorlat

alapján akként foglal állást, hogy az idézett 35. § védelmét egy angol bíróság legfeljebb akkor vonná meg a harmadik féltől, ha bizonyítható lenne két feltétel együttes fennállása: egyrészt a fél tudomása a jogkör túllépéséről, másrészt pedig arról való tudomása, hogy a szóban forgó aktus kifejezetten ellentétes a társaság érdekeivel.¹⁸¹ Utóbbi feltételt bizonyítani igen nehéz, így megítélésem szerint a védelem megtagadása igen szűk körűnek tekinthető.

Szintén problémásnak bizonyulhat a 35. § alkalmazása akkor, ha a harmadik személy nem az igazgatósággal, hanem a társaság más szervével kerül kapcsolatba. A 35. §-ból és a törvény egyéb rendelkezéseiből sem derül ki, hogy a 35. § vonatkozik-e ilyenkor az egyéb szervekre?¹⁸²

9. A jogi személyiségű és nem jogi személyiségű gazdasági társaságok szétválasztásának tételes jogi relevanciája

Az eddig fejtegetettek és a szakirodalom alapján lényegében egyértelmű, hogy a gazdasági társaságok szétválasztása a tekintetben, hogy rendelkeznek-e jogi személyiséggel vagy sem, különösebb gyakorlati jelentőséggel nem bír. Tekintettel azonban arra, hogy a PhD értekezés feladata a vizsgált jogintézmények alapos és komplex körüljárása, ezért a szakirodalom mellett a tételes jogi szabályoknál is körülnéztem és találtam is olyan, nem is csekély jelentőséggel rendelkező jogintézményt, ahol mégis van, még hozzá komoly gyakorlati jelentősége annak, hogy a gazdasági társaság rendelkezik-e jogi személyiséggel, ez pedig a Pp.-ben szabályozott kézbesítési vélelem megdöntése iránti eljárás. Egészen friss a megkülönböztetés törvénybe iktatása, mert a

---

¹⁸¹ MOLNÁR: *i. m.* 125.

¹⁸² PAPP: *Az ultra vires elv az angol társasági jogban. i. m.* 280.

2008. évi XXX. törvény iktatta be, 2009. január 1-jétől hatályos és azt ezen időpontot követően indult ügyekben lehet csak alkalmazni. Miről is van szó?

A kézbesítési vélelem viszonylag régi jogintézménye a magyar polgári eljárásjognak, lényege, hogy a postai úton megküldött bírósági iratokat a kézbesítés megkísérlésének napján kézbesítettnek kell tekinteni, ha a címzett az átvételt megtagadta. Ha a kézbesítés azért volt eredménytelen, mert a címzett az iratot nem vette át (az a bírósághoz „nem kereste” jelzéssel érkezett vissza), az iratot – az ellenkező bizonyításáig – a postai kézbesítés második megkísérlésének napját követő ötödik munkanapon kézbesítettnek kell tekinteni. A mi szempontunkból vizsgált kérdést tekintve a következő szabály bír jelentőséggel: Keresetlevél (fizetési meghagyás), illetve az eljárást befejező érdemi határozat kézbesítése esetén ugyanis a Pp. a bíróság kötelezettségévé teszi, hogy a kézbesítési vélelem beállításáról a feleket nyolc munkanapon belül értesítse. Az értesítéshez mellékelni kell azt a hivatalos iratot, amelyre vonatkozóan a bíróság a kézbesítési vélelem beállítást megállapította. Az értesítésben – keresetlevél (fizetési meghagyás) esetében – a bíróság tájékoztatja a felet a 128. §-ban foglaltakról is. Az így beállított kézbesítési vélelem megdöntése iránt a címzett, mint kérelmező a kézbesítési vélelem beállítástól való tudomásszerzésétől számított tizenöt napon belül terjeszthet elő kérelmet annál a bíróságnál, amelynek eljárása alatt a kézbesítés történt. És most jön a jogi személyiségű, illetve nem jogi személyiségű gazdasági társaságok szempontjából a lényeges kérdés:

A kézbesítési vélelem megdöntésére irányuló kérelem arra hivatkozással terjeszthető elő, hogy a kérelmező a hivatalos iratot önhibáján kívüli okból nem vehette át. Ennek a Pp. két esetét nevesíti:

- a) a kézbesítés a hivatalos iratok kézbesítésére vonatkozó jogszabályok megsértésével történt meg, vagy más okból nem volt szabályszerű, vagy

b) az iratot más, az a) pontban nem említett okból nem volt módja átvenni (pl. azért, mert a kézbesítésről önhibáján kívül nem szerzett tudomást).

Az a) pont teljesen rendben van, valamennyi jogalanyra, tehát természetes személyre, jogi személyre, jogi személyiség nélküli gazdasági társaságra egyaránt vonatkozik, a Pp. 2009 január 1-jétől módosított 99/A. § (4) bekezdése azonban a b.) pontban foglalt okról úgy rendelkezik, hogy erre hivatkozással kézbesítési vélelem megdöntése iránti kérelmet csak természetes személy vagy jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaság terjeszthet elő. Komoly gyakorlati jelentőséggel bír tehát e tekintetben a jogi személy/nem jogi személy gazdasági társaság közötti megkülönböztetés, hiszen egy kkt. vagy bt. adott esetben meg tudja dönteni a kézbesítési vélelmet arra hivatkozással, hogy önhibáján kívül nem vette át a bíróság által küldött iratot, míg a jogi személyiséggel rendelkező kft. vagy részvénytársaság már nem. Így eljárásjogilag legfeljebb a rendkívüli jogorvoslati eszközként funkcionáló perújítás marad ezen társasági formák rendelkezésére, mint jogvédelmi eszköz.

Ahogy látható, ezen a területen is megpróbáltam a teljesség igényével minden irányban körüljárni a vizsgált kérdéseket, ezek alapján pedig meg lehet állapítani, hogy a mai magyar tételes jogban néhány vonatkozásban lehet jelentősége annak, hogy jogi személyiséggel bír-e a gazdasági társaság. Ezekről azonban általános jelleggel is elmondható, hogy vagy nem bír különösebb gyakorlati jelentőséggel, vagy pedig nem dogmatikai alapon nyugvó és nem a jogalanyiség belső természetéből fakadó. Amúgy a jogi személyiségű és nem jogi személyiségű társaságok közötti, a fentiekből eredően gyakorlati jelentőség nélküli megkülönböztetés eltörlése 'magas szinten' is felmerült már: az 1997-es Gt. előkészítése során terítékre került a kkt. és bt. jogi személyiséggel való felruházásának igénye. A Kodifikációs

Bizottság elvileg egyet is értett vele, de praktikus megfontolásokból eredően a korábbi szabály fenntartását követte. Sárközy szerint ennek oka az volt, hogy százezernél is több működő gazdasági társaság társasági szerződésének módosítását tette volna ez szükségessé, ezzel pedig a kisvállalkozóknak bizonytalanságot teremtett volna és költségeket generál, illetve jelentősen megnövelte volna a cégbíróságok ügyhátralékát.¹⁸³ Miskolczi Bodnár Péter nem ért egyet ezzel a megközelítéssel, szerinte, ha maga a Gt. mondta volna ki, hogy az eddigi nem jogi személyiségű gazdasági társaságok a törvény hatályba lépésével ipso iure jogi személyiséget nyernek, akkor ez semmilyen költséget vagy cégbírósági ügyhátralékot sem okozott volna.¹⁸⁴

10. A jelenleg hatályos megoldás kritikája a gazdasági társaságok jogi személyiségének tekintetében.

Mindezen fejtegetések után néhány elméleti gondolattal próbálom alátámasztani, illetőleg cáfolni a jelenlegi megoldást, előrebocsátva: egyetértve Miskolczi Bodnár Péterrel, én is úgy gondolom, hogy a jogképesség teljes körű deklarálásán túl, illetve azzal összefüggésben több érv szólna a kkt. és a bt. jogi személyiséggel való felruházása mellett. Anélkül, hogy mélyebben belemennék az elsősorban a magyar jogi gondolkodásban a XIX. század végén citált többség, illetve az egység elvébe, ezen alapvető elvek mentén is lehet érveket találni a vizsgált kérdés vonatkozásában. Nagy Ferencnek az idézett korban kelt, de a jelentős mértékben megváltozott jogszabályi környezet ellenére elméletileg ma is használható megállapítása szerint nyilvánvaló, hogy amikor a jog az emberek valamely közös célra irányuló egyesüléseit a szabályozási körébe vonja, a többség vagy az egység vezér-

---

¹⁸³ SÁRKÖZY Tamás: *Társasági törvény, cégtörvény*. HVG-Orac, Budapest, 18.

¹⁸⁴ MISKOLCZI BODNÁR: *i. m.* 90.

elvéből indulhat ki.¹⁸⁵ A többség elvén a jogi személyiséggel nem rendelkező és tagoktól elkülönült jogalanyisággal nem bíró entitások nyugszanak, mint például a római jogi *societas* vagy a mai polgári jogi társaság. Itt a legfőbb tulajdonságnak az tekinthető, hogy az emberek közös törekvésükben személyiségüket, egyediségüket mindvégig fenntartják, így az egyes jogok és kötelezettségek nem illethetnek, illetve terhelhetnek tagoktól elkülönült jogalanyt (hiszen olyan nincs is), hanem csak az egyes tagokat. Így az entitásnak a tagjai vagyonától elkülönített önálló vagyona sincs, hiszen nem is lehet. Ezzel szembeállítva az egység elvén nyugvó entitásoknál a tagok által elérni kívánt célok olyanok, hogy azokat az emberekhez kötni nem érdemes, így a jog kénytelen az egyes tagokból absztrahálva megalkotni egy olyan egységet, amelynek révén az egymástól elkülönült és egymással csak kötetmi viszonyban álló emberek helyébe egy tagoktól elkülönült jogalany lép, amely aztán a saját nevében szerzi a jogokat és vállalja a kötelezettségeket. Ez a tagoktól absztrahált egység pedig a jogi személy. Ide tartozik például az alapítvány, illetve a gazdasági társaságok közül a kft. és az rt. Az eddigiekből értelemszerűen következik, hogy az ilyen típusú gazdasági társaságok tagoktól elkülönült vagyonnal bírnak.

Ha megnézzük a fent felállított két csoport alapján a kkt. és a bt. ismérveit, egyértelmű, hogy az utóbbi csoportba tartoznak, így a két tiszta csoport közé felesleges beiktatni egy olyan harmadik csoportot, amely ugyan látszólag átmenet a két csoport között, voltaképpen azonban ugyanolyan ismérvekkel bír, mint a második csoportba tartozó jogi személyek.

Az előző két bekezdésben fejtegetettek erőteljesen indukálják a jogi személy egyik legfontosabb ismérvének, a tagoktól elkülönült vagyonnak a vizsgálatát, hiszen ez is egyfajta *differentia specificának* tekinthető, így érdemes ezen szempontból is körüljárni a tényleges helyzetet a jogi személyiségű

---

¹⁸⁵ NAGY: *i. m.* 51.

és nem jogi személyiségű társaságok kapcsán. A szakirodalomban jó néhány definíció található a vagyon vonatkozásában, az általunk vizsgált téma szempontjából lényegi elemeket leginkább kiemelő Tarr Györgyé: eszerint a vagyon egy meghatározott jogalany, mint központ köré koncentrált dologi és kötelmi jogviszonyok egyeteme, amelyből csak a pénzben meg nem becsülhető javak vannak kizárva.¹⁸⁶ Az elkülönített vagyon leggyakoribb megjelenési formája, hogy az alapítók vagyonuk egy részét elkülönítik, és azt a vagyonhoz kapcsolódó tulajdonosi hatalommal együtt a jogi személy tulajdonába bocsátják. Lényegében tehát itt az alapítók saját tulajdonjoguk felett önkorlátozást gyakorolnak: ezt teheti akár egy önzetlen, közérdekű cél érdekében, mint mondjuk az alapítványnál. Témánk szempontjából azonban nem ez bír jelentőséggel, ezért az ilyen motivációjú vagyoni hozzájárulással létrejövő jogi személyekkel a továbbiakban nem foglalkozom. Sokkal inkább témába vág a jogi személyek másik csoportjának a motivációja: ebben az esetben ugyanis arról van szó, hogy a tagok összessége, mint sajátos tulajdonközösség az ellenőrzés jogával élve tényleges uralma alatt kívánja tartani a jogi személy működését és vagyonát. Teszi ezt abból az okból, hogy a stratégiai értékű tulajdonjog letéteményeseként hozzájusson a tulajdoni előnyökhöz és a tulajdoni hányad feletti rendelkezési joghoz, ezzel pedig elérje korábbi tulajdonának szaporulatát.¹⁸⁷ Tekintettel arra, hogy a gazdasági társaságoknál az üzletszerűség fogalmi elem, az üzletszerűségnek pedig egyik legfontosabb jellemvonása a nyereségre, illetve haszonra való törekedés (vagyis pontosan ugyanaz, mint amit az iménti, elméleti megközelítésben a korábbi tulajdonának szaporulata terminus technicus takar), aligha igényel részletesebb kifejtést, hogy a jogi személy létrehozatalának motivációi és elméleti modelljei közül miért ez utóbbi, részletesebben ismertetett, vág a gazdasági társaságok jogi személyiségének elemzését célzó

---

¹⁸⁶ TARR György: *Közjogi személyek a magyar polgári jogban*. Magyar Jog, 1993. 5. szám.

¹⁸⁷ NOVOTNY Zoltán: *Társasági tulajdon és tulajdonjog*. GT füzetek. Budapest, 1990. 47.

fejezetrész témájába. Így a társaságok jogalanyiségének mélyebb megértése végett folytatom az iménti gondolatmenetet:

Az ismertettek alapján, így létrejött jogi személy előtt aztán több lehetőség áll: ami témánk szempontjából talán kiemelt jelentőséggel bír, hogy maga is különíthet el vagyont (ez a dologosztályozási terminológiát alapul véve alvagyonnak minősül) egy másik jogi személy létrehozatala céljából. Ezáltal pedig értelemszerűen további tagozódás figyelhető meg, és létrejön egy sajátos amőbaszerű struktúra, amelyet a hagyományos közgazdaságtan institutionális tulajdonformaként jellemez.¹⁸⁸ Nagyon fontos kiemelni (ahogy az elemzését korábban és később is látni fogjuk), hogy abban a pillanatban, amikor az elkülönített vagyontömeg függetlenedett az alapítótól, már önálló jogi személlyé vált és többé már nem feltétel, hogy az őt létrehozó tagok továbbra is a jogi személy tagjai legyenek. Anélkül, hogy az értékelésnek elébe mennék, a később részletesen kifejtendő elméleti és tételesjogi érvek alapján a jogi személyiséggel nem rendelkező kkt.-nél is pontosan ez a jogi helyzet.

Mindezen általános, elméleti tételek kifejtését követően az absztrakttól a konkrét felé haladva nézzük meg az alapítótól elkülönített vagyontömeg, mint a jogi személyiség egyik tartalmi ismérve és a jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaságok relációját. Első lépésként érdemes megnézni a kkt.-nek a normatív definícióját: a hatályos Gt. 88. § (1) bekezdése alapján a közkereseti társaság létesítésére irányuló társasági szerződéssel a társaság tagjai arra vállalnak kötelezettséget, hogy korlátlan és egyetemleges felelősségük mellett üzletszerű közös gazdasági tevékenységet folytatnak és az ehhez szükséges vagyoni hozzájárulást a társaság rendelkezésére bocsátják. (Csak a teljesség kedvéért jegyzem meg, hogy az előző Gt.-nek is pontosan ez volt a fogalom meghatározása a kkt. vonatkozásában.) A vizsgált

---

¹⁸⁸ LENKOVICS Barnabás: *Tulajdonjog*. Ideiglenes jegyzet, ELTE ÁJK, Budapest, 1991. 42.

téma szempontjából minket különösen a definíció azon fordulata érdekel, mely szerint „a vagyoni hozzájárulást a társaság rendelkezésére bocsátják.” Ebből egyértelműen következik, hogy a tagoktól elkülönített vagyontömeg kritériuma megvalósul a jogi személyiséggel nem rendelkező közkereseti társaságnál is, így ez az ismérv a megkülönböztetésre semmiképpen nem alkalmas. Kétségtelen nem esik egybe a szabályozás a jogi személyiséggel rendelkező kft. és rt. elkülönített vagyonához képest, az eltérés ugyanakkor csak számszaki és nem olyan strukturális jellegű, ami egy ilyen magas szintű elméleti distinkció alapján történő szétválasztást, mint a jogi személyiség megléte vagy meg nem léte indokolna. A különbség ugyanis annyi, hogy amíg az alapítóktól elkülönített, társaság rendelkezésére bocsátott vagyonnak (jegyzett, tőke, alaptőke, törzstőke, jelen relációban irreleváns) a jogi személyiségű társaságoknál meg van határozva a minimális mértéke, addig a jogi személyiséggel nem rendelkező kkt.-nél és bt.-nél ilyen előírást nem találunk. Olyannyira nem, hogy a BH. 1994. 92 szám alatt közzétett eseti döntésnél a Legfelsőbb Bíróság tévesnek találta az elsőfokú bíróság azon végzését, amelyben a kültag mindössze 100 Ft.-os vagyoni hozzájárulására tekintettel elutasította a cégbejegyzési kérelmet. Az elsőfokú bíróság azzal indokolt, hogy betéti társaság esetén sem lényegtelen a kültag vagyoni hozzájárulásának mértéke, hisz a kültag csupán vagyoni befektetéssel vehet részt a társaságban és a társaság működését elsősorban az általa bevitt vagyon teszi lehetővé. A kültag 100 Ft.-os hozzájárulása komolytalan szerződési akaratot tükröz, ezért nem találta teljesíthetőnek a cég bejegyzési kérelmét. A Legfelsőbb Bíróság a hatályon kívül helyező végzés indoklásában rámutatott, hogy a Gt. valamennyi gazdasági társaságra vonatkozó általános szabályai alapján a társasági szerződésben a tag vagyoni hozzájárulásának formáját és értékét is meg kell határozni. Betéti társaság esetében tehát minden tag köteles vagyoni hozzájárulásra, a társasági vagyon a tagoknak a társasági szerződésben meghatározott vagyoni betétjéből tevődik

össze. Jelen esetben a cég társasági szerződése mind az induló vagyon, mind a vagyoni betétek összegét meghatározta. A Gt.-ben azonban nem található rendelkezés betéti társaság esetében a vagyoni betétek legkisebb összegére vonatkozóan. A Gt. ezt betéti társaság esetén nem kívánta szabályozni. Nincs ezért jogszabályi alapja annak, hogy az elsőfokú bíróság mérlegelési körébe vonja annak elbírálását, hogy elegendő-e a vagyoni betétek összege a társaság tagjai közös gazdasági tevékenységének folytatásához. A fentiek alapján a cég társasági szerződését nem lehet jogszabályba ütközőnek tekinteni.

Az azonban a fent fejtegetetteknek megfelelően a Gt.-ből és a Legfelsőbb Bíróság idézett végzésének indokolásából is kiderül, hogy a jogi személyiséggel nem rendelkező betéti társaságnál is megvalósul az alapítóktól elkülönült vagyon, mint jogi személy kritérium.

Strukturális különbségnek tekinthető viszont a hatályos Gt. alapján a jogi személyiségű és nem jogi személyiségű gazdasági társaságok között, hogy a kft. és az rt. részben és időlegesen saját maga tulajdonosává válhat, még hozzá úgy, hogy a társaság a törzstőkén, illetve az alaptőkén felüli vagyonából megszerezheti a saját tulajdonosi jogait megjelenítő üzletrész vagy részvény tulajdonjogának a Gt.-ben meghatározott hányadát. Megítélésem szerint az alábbiak alapján ez nem a jogi személyiséggel függ össze.

Bármilyen konstellációban történik is a saját részvény, illetve saját üzletrész megszerzése, az biztos és egyértelmű, hogy a társaság a saját részvény és a saját üzletrész alapján szavazati jogot nem gyakorolhat. Ebből pedig egyéb logikai lehetőség hiányában az következik, hogy a saját részvény, illetve saját üzletrész tulajdonjogából eredő jogokkal nem a jogi személyiségű gazdasági társaság, hanem közvetett módon a társaság tagjai rendelkeznek. Novotny Zoltán akként jellemezte az ily módon létrejövő konstrukciót, hogy ilyenkor kettős fedelű tulajdoni helyzet keletkezik, mert ugyan közvetett formában

valamennyi tag képes bizonyos jogosítványokat gyakorolni a társasági vagyon egésze tekintetében, de a kollektív tulajdonjog konkretizálódik a közvetlenül társasági tulajdonba került és a társasági tulajdon egy részét megtestesítő vagyoni értékek tekintetében.¹⁸⁹

Való igaz, hogy a jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaságoknál nincs lehetőség a társaság saját tulajdonának a társaság általi megszerzésére, ennek oka azonban kevéssé a jogi személyiség kritériumok meglétében vagy meg nem létében keresendő, hanem inkább abban, hogy a jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaságokra vonatkozó szabályozás nem ismer olyan jogintézményt, amely a tagok jogait és a társaság vagyonából őket megillető hányadot testesítené meg, így megszerzeni sincs mit. E tekintetben maximálisan egyetértek Károlyi Gézával, aki szerint a megoldás indoka nem tekinthető a jogi személy és a jogi személyiség nélküli jogalanyiség elkülönítésére okot adó tényezőnek, hanem szimplán az érintett társasági formák sajátosságaiból fakad. Ezen érveken túlmenően azért is viszonylagos lenne egy ilyen alapú elkülönítés, mert a korábbi Gt. egyik jogi személyiséggel rendelkező gazdasági társasága pont a közös vállalat volt, amelynél ugyancsak nem volt szó tagok jogait és a társaság vagyonából őket megillető hányadot megtestesítő jogintézmény társaság általi megszerzéséről.

Amennyiben további érveket próbálunk keresni a megkülönböztetés fenntartására, akkor egyrészt a magyar kereskedelmi jogi hagyományokat húzhatjuk elő, másrészt pedig az egyes alakzatok belső szervezeti működési sajátosságait. Így például elő lehet hozni kkt.-nél és bt.-nél a társaság szorosabb kötődését a tagjaihoz, illetve az ezeknél a társasági formáknál megjelenő személyes közreműködést.

---

¹⁸⁹ NOVOTNY: *Polgári jog: a gazdasági társaságok és a gazdaság egyéb alanyainak joga. i. m.* 72.

Ami a magyar hagyományokat illeti, az 1875-ös Kereskedelmi Törvény kodifikációs munkálataiban jelentős részt vállaló jogtudós Apáthy István a kkt. és a bt. jogi személyiségének ellenzékeként száll harcba és ezzel jelentős hatást gyakorolt a kodifikáció mikénti eredményére. Álláspontja szerint jogi személynek a megengedett célra létrehozott egyesülések akkor tekinthetők, ha céljuk nem személyes, vagyis a jogi személyi minősítést elnyerő egyesülés nem egy egyénileg meghatározott, bizonyos számú személyek összessége, hanem egy szám szerint meg nem határozott és változtatható személyösszesség érdekei megvalósítására törekszik. Kft. Apáthy korában a magyar jogban még nem volt, így szerinte elsősorban a részvénytársaság felel meg e kritériumnak, a kkt. és a bt. azonban nem, mert ezeknél a konstrukciónál álláspontja szerint a tagok egyesülésének célja személyes és annak fogalmához az egyes tagoktól külön választott létszervezet nem szükséges.¹⁹⁰ Ehhez szorosan kapcsolódik a másik ellenérv a kkt. és a bt. jogi személyisége ellen, mely szerint nem bírnak olyan szervezettel, mint a részvénytársaság, márpedig a tagoktól elkülönült szervezet a jogi személyiség egyik esszenciája. 1899-ben Zlinszky Imre a két imént említett érv alapján úgy foglalt állást, hogy a kkt. és a bt. a személyek egyesülete olyan nemének tekinthető, amelynél ugyan kifelé több jogviszonyban a személyek között fennálló viszony, mint egység jelentkezik, de ettől még a kkt.-nél és a bt.-nél nem létesül az egyesült személyek individualitásától különvált önálló jogalany. Így azt elismeri, hogy bizonyos vonatkozásban több irányban és külső vonásban a jogi személyekkel való hasonlóságról lehet szó, de határozott álláspontja szerint a kkt.-nél és a bt.-nél nincs olyan, bizonyos célra létesült szervezet, „amely éppen a tagjait képező személyek individualitásától független önállóságában bírja jogalanyiségének alapját és lényegét”.¹⁹¹ A kiindulópont és a

---

¹⁹⁰ APÁTHY István: *A magyar kereskedelmi törvénykönyv tervezete indokolással*. 2 kötet. Jogtudományi Közlöny, 1872–1873.

¹⁹¹ ZLINSZKY Imre–REINER János: *A magánjog mai érvényben*. Budapest, 1899. Franklin társulat, 24.

végkövetkeztetés is hasonló Hueck felfogásában: szerinte a kkt. olyan társaság, amely szerződéssel kereskedelmi üzem működtetésére jön létre és a legfontosabb jellemzői a kereskedelmi név, a tagok korlátlan felelőssége és a Gesamthand-szerű közös vagyon. Mindezek mellett azonban Hueck szerint a kkt. nem tekinthető jogi személynek, ő is a szervezet hiányára hivatkozik, amely összeforr a tagokkal. Hajlítást sem enged az említett szerző, még azt sem ismeri el, hogy a kkt.-nek sajátos jogalanyiséga lenne.

Ha a hatályos Gt.-t nézzük, akkor ezek az érvek hagyományok ide, hagyományok oda, nem alkalmasak a kkt. és bt. tekintetében a jogi személyiség meg nem adására. A „változtatható személyösszesség” kritériumot sok egyéb ok mellett a Gt. 99. § f. pontja és 101. § (1) bekezdése alapján egyértelműen meg lehet állapítani, hiszen ezek a jogszabályhelyek rendelkeznek a kkt.-ben való társasági részesedés átruházásáról, ami alanyváltozást jelent a társasági jogviszonyban. A változás pedig csak a társasági szerződés módosítását igényli, de a társaság ugyanaz marad. Csak a teljesség kedvéért jegyzem meg, hogy ezt nem lehet az újkori jogfejlődés számlájára írni, és a kkt., illetve a bt. jogi személyisége a XIX. században is megállhatott volna, hiszen Nagy Ferenc 1878-ban, tehát javában az 1875-ös Kt. hatálya alatt írja A kereskedelmi társaságok jogi természete című könyvében, hogy közkereseti társaságnál a tagok kiléphetnek, új tagok beléphetnek anélkül, hogy a közkereseti társaság megszűnnék.¹⁹² Ráadásul a mostani Gt.-hez hasonló és Nagy Ferenc érveit alátámasztó szabály olvasható ki a Kt. 89., 102. és 103. §-ból. Ami a kkt és bt. jogi személyisége megtagadásának az egyénileg meghatározott bizonyos személyek összességére vezető igazolását illeti, ez is cáfolható. Most tekintsünk el a hatályos Gt. által elismert egyszemélyes jogi személyiségű kft.-től és rt.-től, és az absztrakció magasabb fokán, kortól és hatályos jogtól független történeti-elméleti megközelítéssel próbáljunk

---

¹⁹² NAGY: *i. m.* 61.

cáfolni. Cáfolat lehet például az ismert római jogi regula, mely szerint „*tres faciunt collegium*”, hiszen három meghatározott személy alkotott egy vitán felül jogi személyiséggel rendelkező szervezetet, de Apáthy és a Kt. korában végzett külföldi kitekintés is igazolja: a magyar jogra több területen is jelentős hatást gyakorló porosz-német jog sem tagadta meg ilyen érvre hivatkozva a jogi személyiséget: az 1865-ös porosz bányatörvény 94. §-a lehetővé tette, hogy két személy is alapítson bányatársulatot (*Gewerkschaft*) és ugyanez a törvény elismerte a bányatársulatok jogi személyiségét.

A relatív legmegalapozottabbnak tűnő érv talán a kkt. és bt. jogi személyisége ellen talán a tagoktól elkülönült szervezet hiányával kapcsolatos, hiszen az üzletvezetésre főszabály szerint a tagok jogosultak, a legfőbb szerv pedig a tagok összességét képező tagok gyűlése. Ehhez az érvehhez kapcsolódik a tagok személyének a társasággal való erőteljesebb összekapcsolódása, amelynek egyik további szegmense a személyes közreműködés kötelezettsége.

A jogi személyiség egyik fontos tartalmi kritériuma ugyanis az elkülönített szervezet, amelyet az elkülönített vagyon irányítására hosszú távra kell létrehozni. Novotny Zoltán úgy fogalmazott ennek kapcsán, hogy „az elkülönített vagyontömeg elkülönítői szervezett körülmények között gyakorolják a jogi személlyel, mint képződménnyel, jogalannal szemben fennálló, hatalmi jellegű tulajdonjogukat.”¹⁹³

Megítélésünk szerint a ma hatályos Gt. rendelkezései alapján ezen érvek sem állják meg a helyüket, de már az 1875-ös Kt. rendelkezései alapján sem fogadta el őket a korabeli szakirodalom jelentős része. Nagy Ferenc szerint a kifejlett organizmus nem kritériuma a jogi személynek, szerinte semmi akadálya annak, hogy egy jogi személynél a testületet alkotó tagok összes-

---

¹⁹³ NOVOTNY: *i. m.* 25.

sége képezze a testület akaratí és cselekvési közegét.¹⁹⁴ A szerző további, 1896-ban megfogalmazott érve, hogy semmi nem áll útjában annak, hogy a kkt és bt. is ugyanúgy „szerveztessen”, mint a részvénytársaság. A jelenleg hatályos Gt. alapján aztán az ezen csoportba tartozó, jogi személyiséggel szemben felhozott érveket is végképp meg lehet cáfolni, nézzük őket egyenként:

– A személyes közreműködés kötelezettsége és a tagok ebből eredő szorosabb összekapcsolása a társasággal 1992-től már nem áll fenn, hiszen a hatályos Gt. 91. § (1) bekezdése alapján a társaság bármely tagja személyesen *közreműködhet* a társaság személyében. Ebből egyértelműen következik, hogy ez nem kötelező, a csak vagyoni hozzájárulást szolgáltató tag társasághoz való relációja pedig egyértelműen a jogi személyiségű társaságokhoz áll közelebb.

– A társaság és a tagok esetleges személyes kapcsolatából eredő jogi személyiség hiányát ugyancsak cáfolja a jogi személyiségű kft.-nél létesített mellékszolgáltatás intézménye, amelynek révén a kft. tagjai személyesen is közreműködnek a kft. tevékenységében. Így nemcsak elméletileg állhat elő, hanem gyakorlatilag sokszor elő is áll olyan szituáció, hogy a jogi személyiségű kft.-nél személyesen közreműködik a tag a társaság tevékenységében, míg a jogi személyiséggel nem rendelkező kkt.-nél csak a vagyoni hozzájárulást szolgáltatja.

– A tagoktól elkülönült szervezet kapcsán pedig ma is helytálló Nagy Ferenc imént idézett álláspontja, hiszen a Gt. 33. § (1) bekezdése alapján jogosultak felügyelő bizottság létrehozására és amennyiben a Gt. 91. § (2) bekezdésében foglalt felhatalmazással élve a tagok gyűlésének működési mechanizmusát szabályozzák, akkor már a tagok gyűlésének elkülönítése is

---

¹⁹⁴ NAGY: *i. m.* 78.

viszonylagossá válik a jogi személyiségű társasági formákra jellemző, formalizált és elkülönült taggyűléstől.

Mindezen okfejtések lezárásaként több oldalról körüljárva a kérdést egyértelműen leszögezhetjük: a hatályos Gt.-vel szemben a jogirodalomban többségben lévőnek tekinthető felfogás tekinthető adekvátabbnak, amely a jogi személyiséget megadná a kkt.-nek és a bt.-nek is.

Ha Papp Tekla tanulmánya alapján körbe tekintünk Európában, akkor – az Egyesült Királyság kivételével (ott az eltérő jogi hagyományok következtében a jogi személy kategóriának nem volt és nincs jelentősége, mert a „legal entity” megléte a döntő a jogalanyiség megítélése szempontjából) – a kkt. és a bt. jogalanyiségének megítélése tekintetében elmondható, hogy vagy nem tekinti jogi személynek (de jogalanynak igen) e társaságokat (Németország, Ausztria, Svájc, Lengyelország, Hollandia, Norvégia, Belgium), vagy a jogi személyek közé sorolandók e szervezetek is (Franciaország, Olaszország, Románia, Csehország, Szlovákia, Bulgária, Albánia, Svédország, Görögország). Minderre tekintettel egyet kell érteni Papp Teklával, aki szerint a kkt., bt. jogalanyiségát érintő – Magyarországon százötven éve tartó – szakmai vitában csak kétféle válasz adható: jogi személyeknek minősítjük ezeket a társaságokat is, vagy megmaradunk a jogi személyiség nélküli jogalany kategóriájánál.¹⁹⁵ Ahogy korábban már jeleztem: én az előbbi felfogást képviselem.

---

¹⁹⁵ PAPP: Ünnepi tanulmányok Balásházy Mária tiszteletére. *i. m.*

11. A társaságok jogalanyisága a közösségi jogban

11.1. A kérdéskör felvezetése

Tekintettel arra, hogy Magyarország 2004. május 1-jétől az Európai Unió tagja, a társaságok jogalanyiságának komplex elemzésére törekedő munkából sem maradhat ki a társaságok jogalanyiságának kérdése a közösségi jogban. Ahhoz, hogy egyáltalán el tudjunk indulni a társaságok jogalanyiságának kérdésében, mindenképpen szükséges tisztázni, hogy az Alapszerződés mit ért társaság alatt. Ahogy a dolgozat elején található rövid bevezetésben már utaltam rá, az EKSZ 48. cikke (58. cikk) alapján társaságnak a polgári és a kereskedelmi jog szerinti társaságok tekintendők, beleértve a szövetkezeteket, a köz- és magánjog szerinti egyéb jogi személyeket, azok kivételével, amelyek nem jövedelemszerzési céllal alakultak. Témánkba vágó jelentős rendelkezés még, hogy azok a társaságok, amelyeket valamely tagállam jogszabályai szerint alapítottak, és amelyek alapszabály szerinti székhelye, központi igazgatása vagy fő telephelye a Közösségen belül van, a jelen fejezet rendelkezéseinek alkalmazása szempontjából a tagállami állampolgársággal bíró természetes személyekkel azonos elbírálás alá esnek. Egyértelműen következik tehát, hogy a közösségi jogalkotó erőteljes párhuzamot von a gazdasági társaságok és a tagállamok állampolgáira irányuló alapszerződési rendelkezések között. Ezzel sem gyakorlatilag, sem dogmatikailag nincsen probléma, hiszen a természetes személyek kezelése, jogállása és szabadságai tekintetében fennálló közösségi motivációk azonosak a jogi személyek, és így természetesen a gazdasági társaságok területén is.

Így a jogalanyiság tekintetében is fennáll a párhuzam: közös vonásuk, hogy mind a tagállami állampolgárság (személyi státus), mind a gazdasági társaság jogi személyisége a tagállami jog erejénél fogva jön létre. Ebből

egyértelműen adódik, hogy a közösségi jog értelmében a tagállamok kizárólagos hatáskörébe tartozik nemcsak a tagállami állampolgárság elnyerése, hanem a közösségi jog hatálya alá eső gazdasági társaságok létrejötte feltételeinek szabályozása. A társaságok és jogi személyek kölcsönös elismerését célul tűzte ki a Közösség. Ez az EKSZ azon pontjából is kiderül, amely úgy kezdődik, hogy a tagállamok – szükség szerint – tárgyalásokat folytatnak egymás között annak érdekében, hogy állampolgáraik javára biztosítsák a következőket (a felsorolás részletes ismertetésétől eltekintek, csak a társaságok jogalanyisága szempontjából érdekes elemét ismertetem):

Tehát egyebek között tárgyalnak a biztosításáról annak, hogy elérjék a társaságoknak a 48. cikk (58. cikk) második bekezdése értelmében vett kölcsönös elismerését, a jogi személyiség megtartását a székhelynek egyik államból a másikba történő áthelyezésekor, valamint a különböző tagállamok joga szerinti társaságok egységesítésének lehetőségét. Ez néhány egyéb jogterülethez képest fokozottan nehéz feladat, különös tekintettel arra, hogy a tagállamok társasági jogi szabályozása a variabilitás meglehetősen széles skáláját mutatja. A témánk szempontjából való hasznosság mellett rendkívül érdekesek az alábbi jogesetek, amelyek komoly segítséget nyújtanak a társaságok jogalanyiságát érintő tagállami és közösségi jogi szabályozás tekintetében.

11.2. A téma szempontjából kiemelt jelentőséggel bíró ügyek

11.2.1. Az Ubbnik Isolatie ügy

Az egyik olyan ügy, amely az érdekesség és a hasznosság mellett az absztrakció magas fokán hasznosítható következtetéseket tartalmaz témánk szempontjából az *Ubbnik Isolatie BV* ügy. A tényállás szerint az Ubbnik Isolatie még, mint alapítás alatt álló cég Ubbnik Isolatie BV (BV: *holland*, korlátolt

felelősségű társaság) néven szerződött a Dak- en Wandtechniek BV-vel. A holland jog lehetővé teszi, hogy az alapítás alatt álló társaságokat i.o. (i.o.: *holland, ez a magyar rendszerben a b.a kifejezésnek felel meg, vagyis a bejegyzés alatt álló gazdasági társaságnak*) toldattal bevezessék a cégregiszterbe. A tényállás, a döntések és a következtetések ismertetése előtt mindenféleképpen fontos tisztázni a jogeset megértéséhez nélkülözhetetlen tételesjogi hátteret: az előtársaságokra ugyanis a holland jog a közkereseti társaságokra irányadó rendelkezéseit rendeli alkalmazni. Jogi személyiségét a BV két előfeltétel teljesítésével nyerheti el: ezek pedig a közokiratba foglalt társasági szerződés benyújtása, valamint az illetékes miniszter által lefolytatott előzetes vizsgálat nyomán kiadott engedély beszerzése. Ezek a feltételek konjunktívák, tehát mindkettő együttes fennállása szükséges a jogi személyiséghez. A jogeset főszereplője, a már említett Ubbnik egyik feltételnek sem felelt meg, így nyilvánvaló, hogy mint jogi személy létre sem jött.

A Dak- en Wandtechniek BV az említett szerződés alapján kívánta érvényesíteni a szerződésen alapuló követeléseit az Ubbnikkal szemben. Az Ubbnik, amely nyilvánvalóan szabadulni akart a szerződéses kötelezettségétől, ennek érdekében arra hivatkozott, hogy a szerződés érvénytelen, a benne foglalt kötelezettségek létre sem jöttek, hiszen a Dak- en Wandtechniek olyan féllel szerződött, amely létre sem jött, nem is létezett.

Az első fokon eljáró holland bíróság döntésének témánk szempontjából releváns része szerint még, ha az Ubbnik Isolatie BV megalapítására nem is került sor, vagy a társasági szerződése fogyatékos is volt, ez nem jelenti azt, hogy nem létezik ez a korlátolt felelősségű társaság. Az első fokú bíróság szerint mindaddig létezik, amíg azt a holland jognak megfelelően fel nem számolják.

Az ügyben felmerült tehát az első társasági jogi irányelv alkalmazása, így a következő kérdés érkezett előzetes döntésért az Európai Közösségek Bíróságához: vajon az irányelv semmisségi szabályai értelmében a tagállami jog szerint létre sem jött, ám üzleti tevékenységet folytató entitást mindaddig létezőnek kell-e tekinteni, amíg azt megfelelő tagállami eljárásban fel nem számolják? Azaz, vonatkozhatnak-e egyáltalán az első társasági jogi irányelvben foglalt semmisségi rendelkezések az Ubbnik-ra? Mindenképpen meg kell említeni Vilanca főügyész véleményét, mely szerint az irányelv egyik célja éppen az, hogy leszűkítse azon esetek számát, amelyekben egy társaság létrejöttének érvénytelenségére eredményesen hivatkozni lehet, ezáltal is védve a hitelezők érdekeit. Ennek előrebocsátása és tiszteletben tartása mellett azonban nyilvánvaló, hogy az irányelvben foglalt semmisségi okok közül az Ubbnik relációjában kettő is fennáll: azzal, hogy nem szerezte be a miniszteri engedélyt, megsértette a társaság alapításhoz preventív kontrollként kapcsolódó igazgatási előírásokat, és ezen túlmenően a társaság alapító okmányainak összeállítását is elmulasztotta.

Az eljárásban beavatkozóként fellépő Bizottság is kifejtette jogi álláspontját: ennek lényege pedig, hogy a semmisségi okok nem vonatkozhatnak egy olyan entitásra, melynek nincsen jogi személyisége. Kicsit részletesebben arról van szó, hogy a Bizottság jogértelmezése szerint a jogi személyiség megszerzésének feltételeire a nemzeti jog irányadó, és arra nézve az irányelv semmiféle rendelkezést nem tartalmaz. Az irányelv semmit sem mond a rendelkezései hatálya alá tartozó társaságok jogi személyiségének, illetve jogképességének megszerzéséről: ezt a kérdést elviekben a nemzeti jogrendszerekre bízták, hogy azt saját belátásuk szerint szabályozzák.

Kétségtelen továbbá, hogy jelen ügy szempontjából kiemelkedően fontos, hogy a holland jog a tagállami jogok túlnyomó többségétől eltér abban, hogy elválasztja a társaságnak a cégnyilvántartásba való felvételét annak jogi

személyiségének megadásától. Ebből azonban önmagában még nem következik, hogy a holland szabályozás ellentétes lenne az irányelvvel. Az irányelv ugyanis semmilyen, tehát sem anyagi jogi, sem eljárásjogi rendelkezést nem tartalmaz arra nézve, hogy mely feltételek alapján lehet egy társaságot a jogi személyiség megszerzését megelőzően létezőnek tekinteni.

A főügyész és a bíróság szerint is az irányelvből semmi sem szűrhető le arra vonatkozóan, hogy vajon egy olyan társaság, amely nem teljesíti a tagállami jog szerint az érvényes alapításra irányadó feltételeket mindaddig létezőnek tekintendő-e, amíg annak érvénytelenségét ki nem mondták, és, hogy ennek kimondása céljából külön eljárást kell-e lefolytatni? Ebből pedig az is következik, hogy a holland Legfelsőbb Bíróság kérdése nem válaszolható meg az első társasági jogi irányelv alapján.

A probléma gyakorlati súlyát az adja, hogy az Ubbnik, illetve egy esetleges hasonló szituációban egy másik, hasonló szervezet adott esetben úgy köthet szerződést, hogy az abból eredő kötelezettségek teljesítése helyett a saját érdekkörében, a saját létrejötte tekintetében esetleg tudatosan előidézett érvénytelenségi okra hivatkozva mentesül a szerződéses kötelezettség alól. Ez kétségkívül méltánytalan lehet a másik félre nézve. Azonban megítélésem szerint is helytállónak tekinthető a főügyész e körben tett azon nyilatkozata, hogy a Dak- en Wandtechniknek lett volna lehetősége a cégnyilvántartás megtekintésére, így tisztában lehetett volna azzal, hogy az Ubbnik még b.a., azaz bejegyzés alatt áll. Ezáltal pedig véleményem szerint az iménti relációban még véltlenül tűnő károsult másik fél (vagyis jelen esetben Dak- en Wandtechnik) nem a szerződéses partnere magatartása miatt kerül hátrányos helyzetbe, hanem a saját, nem körültekintő magatartása miatt. Így ez nem lehet szempont az ügyben születendő döntés meghozatalakor.

Az irányelv és jelen jogeset relációját tekintve elmondható, hogy az irányelv célja szerint a jogi személyiséggel rendelkező, vagy a cégnyilvántartásba bejegyzett társaságokra – tehát elvileg akár az Ubbnik-ra is – vonatkozik, ám ehelyütt nem annak semmisségi okai, hanem egyéb hitelezővédelmi előírásai relevánsak.

Tehát nem az irányelv semmisségi okai, hanem a 7. cikkelye az, ami jelen esetben érdekes. Eszerint „amennyiben egy bejegyzés alatt álló társaság a jogi személyiség megszerzését megelőzően saját nevében jár el, és a társaság nem teljesíti az ebből fakadó kötelezettségeit, a nevében eljáró személyek – eltérő megállapodás hiányában – korlátlanul és egyetemlegesen felelnek azért.” Ebből pedig az következik, hogy az irányelv kizárólag ezt a hitelezővédelmet szolgáló követelményt támasztja a megalakulás alatt álló társaságokkal szemben. A jogeset és a gazdasági társaságok jogalanyiségének szempontjából leginkább hasznosítható megállapítás mindezek alapján tehát az, hogy a közösségi jog a megalakulás alatt álló társaságok szempontjából csupán a nevében eljárók korlátlan és egyetemleges felelősségét írja elő, ám annak megállapítása, hogy egy *de facto* társaság létrejötté mely esetekben érvénytelen, és ez milyen eljárás eredményeként mondható ki, már teljességgel tagállami jogalkotói hatáskörbe tartozik. Más a helyzet viszont a felelősségi szabályokkal, mert ellentétben a társaság létrejöttének érvénytelenné nyilvánításával kapcsolatban fejtegetettekkel, Vilaça főügyész és a bíróság szerint is a tagállami jogalkotó a még bejegyzés alatt álló társaságokra vonatkozó felelősségi szabályok megalkotása tekintetében nem élvez teljes szabadságot. Így a felelősségi szabályok tekintetében az irányelv 7. cikke célja szerint irányadó a megalakulás alatt álló társasággal (holland jog szerint) egyenlő közkereseti társasági formára is.

A fentiek összességéeként tehát az Ubbnik ügyből lesűrhető, hogy a társaságok jogi személyisége keletkezésének feltételeire a tagállami jog

irányadó. Az előtársaságok jogi természetét a tagállami jog szerint kell megítélni, a közösségi jog kizárólag annyiban korlátozza a nemzeti jogalkotót, hogy feltétlen érvényesülést kívánó szabály az előtársaság nevében eljáró személyek korlátlan, egyetemleges felelősségének garantálása. A már megalakult társaságok tekintetében az irányelv taxatív felsorolást tartalmaz az érvénytelenség megállapításának okaira, ettől a tagállami jogalkotó nem térhet el.

11.2.2. A Daily Mail ügy

Ebből az ügyből a gazdaság társaságok jogalanyiségával kapcsolatban nagyon hasznos következtetések és fontos kérdésekre adott válaszok szűrhetők le, ahhoz azonban, hogy eljussunk az érdemi kérdésekig, néhány soros fellevezetéssel nélkülözhetetlen a jogeset tényállását és a jogesethez kapcsolódó egyéb jogkérdéseket is ismertetni.

A Daily Mail a közösségi jogra hivatkozással úgy kívánta székhelyét az Egyesült Királyságból Hollandiába áthelyezni, és ezzel párhuzamosan egyesült királyságbeli honosságát fenntartani, hogy a székhely-áthelyezéshez az angol jog alapján nélkülözhetetlen pénzügyminisztériumi engedélyt nem szerezte meg. A Daily Mail jogi álláspontja lépésének igazolására az volt, hogy az Alapszerződés 48. cikke (58. cikk) alapján a letelepedési jog gyakorlása szempontjából a tagállami állampolgárok és a fent nevezett társaságok azonos elbírálás alá esnek, a letelepedési (vagyis jelen relációban székhely-áthelyezési) jog gyakorlásának előzetes feltételekhez kötése (korlátozása) az EKSZ 43. cikkében (52. cikk) foglaltakkal ellentétes. Mindezekre tekintettel a bíróság előtt kívánta érvényesíteni a letelepedés korlátozásmentes gyakorlásához való jogát. Ezen túlmenően a 43. cikk (52. cikk) értelmében hivatkozással élt a Tagállamok állampolgárai Közösségen belüli beutazási és

tartózkodási korlátainak a letelepedés és szolgáltatásnyújtás területén történő eltörléséről szóló 73/148/EGK tanácsi irányelvre is.

Az korábbiakban tárgyalt ügghöz hasonlóan ismét az Európai Közösségek Bíróságához fordult az ügyben eljáró nemzeti fórum: a High Court of Justice. Queen's Bench Division kérdése arra irányult, vajon az EKSZ 43. cikke (52. cikk) valamint 48. cikke (58. cikk) alapján az a Tagállam, amelynek területén a jogi személy központi ügyvezetése található, valóban semmilyen okból és módon nem tilthatja meg ennek más Tagállamba való áthelyezését? Alkalmazandó-e a Tanács 73/148/EGK irányelve a jogi személyekre?

Az Európai Közösségek Bírósága ítéletében rámutatott arra, hogy az egyes Tagállamokban a székhely-áthelyezésre irányadó szabályok nagyon eltérőek, így erre való tekintettel az EKSZ figyelemmel van a nemzeti szabályozások eltéréseire. Egyebek között erre is vezethető vissza annak a kérdésnek a megoldása, amelyet a társaságok jogalanyiségének kérdéseit tárgyaló rész elején már kifejtettem, vagyis a gazdasági társaság fogalmának európai meghatározása. Az EKSZ 48. cikk (58. cikk) egyebek között ugyanis éppen ezért vonja meg ilyen tágan a közösségi jog hatálya alá tartozó társaságok körét.

Ezen szükséges felvezetést követően pedig eljutottunk a társaságok jogi személyiségének közösségi jogi megközelítése tekintetében hasznosítható, a Bíróság döntésében olvasható megállapításokhoz: eszerint tehát a természetes személyekkel ellentétben a társaságokat valamely jogrend, a közösségi jog jelenlegi állása szerint egy tagállami jogrend szerint alapítják. A meg alapításukat és létüket biztosító, adott nemzeti jogrenden kívül értelmetlenek, nem léteznek. Külön kiemelte a bíróság, hogy ellentétben a természetes személlyel, amelyet nem állam keletkeztet, és amely állampolgárság híján is létezik, a jogi személyt a tagállami jog hozza létre. Ebből

pedig egyértelműen következik, hogy a jogi személyiség elnyerése nem közösségi kompetencia. A döntés szerint a tagállamok állampolgárai Közösségen belüli beutazási és tartózkodási korlátainak a letelepedés és szolgáltatásnyújtás területén történő eltörléséről szóló 73/148/EGK tanácsi irányelv nem jogosítja fel a társaságot arra, hogy központi ügyvezetését egy másik Tagállamba áthelyezze. Fontos lehet azonban kiemelni, hogy ez nem azt jelenti, hogy a közösségi jog alapján a társaság ne lenne jogosult székhelyét más Tagállamba áthelyezni, csupán azt, hogy ennek során adott esetben teljesítenie kell azon Tagállam által támasztott követelményeket, melyet el kíván hagyni. Ennek az az oka, hogy Tagállamok jogszabályait nem harmonizálták, így a Tagállamok eltérő alapon és más-más módon szabályozzák a székhely-áthelyezést. A dolgozat elméleti alaposságra való törekvése mellett nem akarom a gyakorlati és gazdasági kérdéseket teljesen figyelmen kívül hagyni, hiszen nyilvánvaló, hogy a Daily Mail-nek nem az volt a célja, hogy a társaságok jogi személyiségének, illetve más vonatkozásban a letelepedési szabadságnak a közösségi jogi kérdéseiben az absztrakció magas fokán hasznosítható szabályokat alkosson, hanem pusztán gazdasági racionalitás vezette, egyszerűen a kedvezőbb holland adószabályokat akarta kihasználni, s az eszközeit adózás nélkül áttelepíteni Hollandiába. Az más kérdés, hogy a Bíróság nem is mérlegelte az esetleges adókikerülési szempontot, hanem kizárólag a közösségi jog gazdasági társaságokra és a letelepedési szabadságra vonatkozó szabályainak értelmezése alapján hozta meg azt a döntést, amely egyébként pontosan egybeesik azzal a megoldással, ami akkor született volna, ha az adókikerülés megakadályozása lett volna a célja a Bíróságnak a döntéssel.

Az utóbb született döntések is hasonló szellemet képviselnek, az *Überseering* ügyben a Bíróság kifejtette hogy a bejegyzés szerinti állam 'a határon' továbbra is megszüntetheti az országot elhagyni igyekező társa-

ságot. Ennek megfelelően a bejegyzés szerinti állam nem köteles tiszteletben tartani a székhelyáthelyezést megelőzően maga keletkeztette jogi személyiséget.

11.2.3. A Cartesio ügy

A tényállás és az eldöntendő jogi kérdés is meglehetősen hasonló volt a Cartesio ügyben. Kiemelkedően fokozott aktualitását és jelentőségét két, külön-külön is ebbe az irányba mutató körülmény igazolja: egyrészt az ügy teljesen friss, másrészt pedig magyar vonatkozású, így konkrét, kézzelfogható tanulságokkal is szolgálhat a magyar jogközönség számára.

A tényállás szerint a magyar jog alapján létrejött, létrehozásakor Magyarországon székhellyel rendelkező Cortesio Bt. székhelyét Olaszországba kívánta áthelyezni, azonban meg kívánta tartani a magyar jog szerinti társasági minőségét. Ez a megoldás gyakorlatilag azt jelentette volna, hogy anélkül települ át Olaszországba, hogy előbb itt megszüntetné, majd a leendő székhelyen az ottani jogszabályok szerint újra megalakítaná a vállalkozást. A terv szerint a székhely áthelyezése után a Cartesio Bt. a magyar társasági törvény szerint működne, így sem a cég formája, sem az alaptőkéje nem változna, de adót például már Olaszországban fizetne. A Daily Mail ügyhöz képesti tényállás hasonlósága mellett a magyar és az angol gazdasági racionalitás hasonlóságában bízva megpróbáltam körülnézni a magyar és az olasz vonatkozó adótörvények között. “Érdekes” módon találtam egy olyan eltérést, amely szerint az olasz jogban a tulajdonosok alacsonyabb adókulcs mellett vehetnek ki osztalékot.

Mindezek fényében tehát a Cartesio Bt. még 2005 őszén kérte új, olasz székhelye bejegyzését a Bács-Kiskun Megyei Cégbíróságtól, ám az eluta-

sította, mondván, a magyar jog szerint erre nincs lehetőség. Az indokolás szerint a cégnyilvántartásba történő bejegyzése iránti kérelmet a cégbíróság azért utasította el, mert a magyar jog szerint a Magyarországon létrehozott társaság nem helyezheti át az említett törvényben szereplő meghatározásnak megfelelő székhelyét úgy, hogy a társaság személyes joga továbbra is a magyar jog maradjon. Az ilyen áthelyezéshez először a társaságnak meg kell szűnnie, majd újra kell alakulnia annak a tagállamnak a joga szerint, amelynek területére új székhelyét kívánja telepíteni.

A cég ezután a Szegedi Ítéltáblához fordult, amely tavaly áprilisban az Európai Bíróság álláspontját kérte. Az előzetes döntéshozatal kezdeményezése iránti eljárás jónéhány kérdése közül jelen értekezés keretében csak a negyedik pontot ismertetem, mert a többi kérdés nem érinti témánkat, azok tisztán közösségi jogi, illetve belső és nemzetközi eljárásjogi jellegűek. A gazdasági társaságok és azon belül a jogalanyiség szempontjából viszont jelentőséggel csak az alábbi kérdések bírnak:

- 4. a) Ha egy Magyarországon, a magyar társasági jog alapján létrejött és cégjegyzékbe bejegyzett társaság székhelyét az Európai Unión belül egy másik tagállamba kívánja áthelyezni, a közösségi jog kompetenciájába tartozik-e a kérdés rendezése, vagy jogharmonizáció hiányában kizárólag az egyes nemzeti jogok szabályai irányadók?
- 4. b) Közvetlenül a közösségi jogra ([az EK 43. és EK 48. cikkre]) hivatkozással kérheti-e egy magyar honosságú társaság székhelyének az Unió más tagállamába történő áthelyezését? Amennyiben igen, úgy köthető-e – akár az „áthelyező“, akár a „befogadó“ tagállam részéről – bármilyen feltételhez, engedélyhez a székhelyáthelyezés?
- 4. c) [Értelmezhető]-e úgy [az EK 43. és EK 48. cikk], hogy azok alapján összeegyeztethetetlen a közösségi joggal az a belső jogi szabá-

lyozás, vagy gyakorlat, mely a gazdasági társaságokat érintő jogok gyakorlása kapcsán aszerint tesz különbséget a gazdasági társaságok között, hogy a gazdasági társaság székhelye mely tagállamban van?

- 4. d) [Értelmezhető]-e úgy [az EK 43. és EK 48. cikk], hogy azok alapján összeegyeztethetetlen a közösségi joggal az a belső jogi szabályozás, vagy gyakorlat, amely megakadályozza azt, hogy egy magyar honosságú társaság az Európai Unió másik tagállamába helyezze át a székhelyét?

A Cartesio előadta a C-411/03. számú, SEVIC Systems ügyben 2005. december 13.-án hozott ítéletre hivatkozva, hogy ha a magyar szabályok különbséget tesznek a gazdasági társaságok között aszerint, hogy a társaság székhelye melyik tagállamban van, ez a szabályozás ellentétes lehet az EK 43. és EK 48. cikkel. Ebből szerinte az következik, hogy a magyar jog nem írhatja elő a magyar társaságok számára, hogy székhelyüket Magyarországon jelöljék ki. A Cartesio kifejtette továbbá, hogy az inkorporációs elvet rögzítő magyar nemzetközi magánjog értelmében a székhely áthelyezése nem érinti a társaság honosságát.

A témánkkal kapcsolatban felmerült kérdés minél szélesebb körű vizsgálata érdekében a döntés előtt megpróbáltam összegyűjteni azokat az érveket, amelyekkel a Cartesio Bt. kérelmét támogató szakemberek gyűjtöttek össze. Már utaltam a cég ügyvédeknek álláspontjára, érdekes lehet viszont Poiares Maduro főtanácsnok álláspontja.

Ő arra mutatott rá, hogy a magyar szabályozás kedvezőtlenebb módon kezeli a 'határon átnyúló helyzeteket', mint a 'tisztán nemzeti helyzeteket', mivel a társaságok számára kizárólag azt teszi lehetővé, hogy székhelyüket Magyarországon belül helyezték át. Kiemelte továbbá azt a szerinte jogszabályba nem ütköző kritériumot, hogy a Cartesio másik tagállamban kíván

gazdasági tevékenységet folytatni. Mindezek előrebocsátását követően a főtanácsnok hangsúlyozta, hogy noha a társaságok kizárólag a nemzeti jogok alapján léteznek, és a tagállamok által a társaságok létrehozására vonatkozó jogszabályok eltérőek, ez nem jelenti azt, hogy ez utóbbiak abszolút szabadsággal rendelkeznének a belső joguk alapján létrehozott társaságokra vonatkozó szabályok megállapítása terén, a letelepedés szabadságára gyakorolt következményekre való tekintet nélkül. A főtanácsnok tehát úgy véli, hogy a társaság székhelye áthelyezésének megtiltása a letelepedés szabadságának akadályozásával egyenértékű aktusnak minősül. A közösségi jogi elemzést követően a főtanácsnok a letelepedési szabadságot indukáló egyik gazdasági motívum jelen ügyre vonatkoztatott szegmenseit emelte ki: álláspontja szerint ugyanis különösen a kis- és középvállalkozások esetében a székhely Közösségen belüli áthelyezése egyszerű és hatékony lehetőséget jelenthet a tényleges gazdasági tevékenység más tagállamban való folytatására, anélkül hogy szembe kellene nézniük azon költségekkel és adminisztratív terhekkkel, amelyet a társaság származási országban való megszüntetése, majd a másik tagállamban való teljes, újbóli létrehozása jelentene. A költségfaktorokon túl rámutatott, hogy a társaság egyik tagállamban való megszüntetése, majd a másik tagállamban való újbóli létrehozása jelentős időt is igényel, amely alatt a társaság adott esetben semmiféle tevékenységet sem végezhet. Erre pedig a Közösség által biztosított szabadságjogon (letelepedés szabadsága) túlmenően gazdasági motívumokból sem lehet szükség. Valószínűsíthetően álláspontjának a korábbi, hasonló tényállású ügyekben született bírósági döntésekkel való ellentétes volta miatt a főtanácsnok is kitért arra, hogy valóban nem korlátozhatatlan jog a letelepedés szabadsága, hiszen e korlátozás igazolható a közérdekre hivatkozva, vagyis például a visszaélésszerű vagy csalárd magatartás elkerülésére vagy például a hitelezők, kisebbségi részvényesek, munkavállalók vagy az adóhatóságok érdekeinek védelmére való hivatkozással. A jelen ügyben azonban állás-

pontja szerint a magyar jog bármiféle igazolás nélkül teljes egészében megátolja, hogy a magyar társaság a székhelyét más tagállamba helyezze át. A jogi státusz pontos megértése végett emelem ki azt, hogy a főtanácsnok véleménye nem köti a Bíróságot, az ő feladata, hogy teljesen pártatlanul és függetlenül eljárva a rábízott ügy jogi megoldására vonatkozó javaslatot terjesszen a Bíróság elé.

Mielőtt a döntést, a tanulságokat és az imént tárgyalt ügyekkel való összehasonlítást ismertetném, a helyzet érzékeltetése végett kiemelném, hogy a magyar cégtörvény alapján egyébként székhelyet úgy kell változtatni, hogy az adott vállalkozás az őt eredetileg bejegyző cégbíróságon kéri a változtatást és áthelyezését, ami gyakran új bíróságot is jelent. Így amennyiben az Európai Bíróság engedélyezte volna a Cartesio Bt.-nek a célja megvalósítását, akkor egy meglehetősen új szituációra kellett volna megoldást találni. Azt gondolom, hogy nem prejudikálok azzal, hogy -összhangban a korábbi ügyekkel- az Európai Bíróság nem engedélyezte, viszont a témával kapcsolatos jogi kérdések minél teljesebb megvizsgálása végett érdemes eljárni a gondolattal, hogy mi lehetett volna a jogi helyzet engedélyezés esetében. A káosz kifejezés megítélésem szerint nem lett volna túlzásnak tekinthető, hiszen a fent idézett szabály értelmezése alapján úgy tűnhet, hogy akkor a Cartesio Bt.-nek át kellene jelentkeznie az olasz cégbírósághoz. Ebből pedig komoly bonyodalmak származhatnak, hiszen az EU különböző országaiban különböző cégformák léteznek, eltérő minimális alaptőkeigénnyel, s az egyik állam szabályozása nem mindig feleltethető meg a másoknak. Az pedig nehezen képzelhető el, hogy az olasz cégbíróság a magyar jog szerint tartsa nyilván a Cartesio Bt-t. A teljesség kedvéért idézném a céget képviselő ügyvédi iroda egyik tagjának, Metzinger Péternek a véleményét, aki szerint viszont a szabad költözködés joga épp azt jelenti, hogy nem kell új cégbírósághoz menni, hanem egyszerűen a magyar bíróság

jegyezné be az olasz székhelyet. Megítélésem szerint ez a jelenleg hatályos szabályokkal és rendszerrel semmiképp sincs összhangban, de ha ezen túllépünk, akkor is érdekes, megoldásra váró helyzetet teremtene az ily módon történő rendezés.

Mindezen pro és kontra bemutatott érveket követően nézzük és elemezzük az Európai Bíróság döntését. A címszavakban összefoglalható lényeg -ahogy már utaltam rá- az, hogy a közösségi jog jelen állapotában az EK 43. és EK 48. cikket úgy kell értelmezni, hogy azokkal nem összeegyeztethetetlen az a tagállami szabályozás, amely megakadályozza az e tagállam belső joga szerint létrejött társaságot abban, hogy székhelyét úgy helyezze át másik tagállamba, hogy eközben megtartja azon tagállambeli honosságát, amelynek szabályozása alapján létrehozták. Ebből pedig az következik, hogy Magyarország (illetve természetesen bármely más tagállam – a jogesetben konkrétan Magyarországról volt szó) megakadályozhatja a belső joga szerint létrejött társaságot abban, hogy székhelyét másik tagállamba helyezze át, ha az meg kívánja tartani magyar jogi személyiségét. Utalt a bíróság az Überseering-ügyben hozott döntésre, amelynek indokolása szerint, ha egy cég a székhelyét más tagállamba kívánja áthelyezni úgy, hogy közben ne veszítse el a létrehozás szerinti tagállam jogrendszere által biztosított jogi személyiséget, akkor ezen áthelyezés módjáról az a nemzeti jog rendelkezhet, amelynek megfelelően a társaságot létrehozták. A Bíróság ez alapján azt mondta ki, hogy a tagállamnak lehetősége van arra, hogy korlátozásokat állapítson meg a jogszabályai szerint létrehozott társaság tényleges székhelyének külföldre történő olyan áthelyezésének feltételeként, amelynek során e társaság megőrzi az e tagállam joga szerinti jogi személyiségét.

A kérdést minden oldalról körüljárva a bíróság az EGK-szerződés 58. cikkelye alapján is ugyanerre a következtetésre jutott: Az EGK-szerződés

ugyanis azáltal, hogy meghatározta azon társaságok körét, amelyek élhetnek a letelepedési joggal, úgy tekintette a tagállamok jogszabályai közötti – mind az e jogszabályok alá tartozó társaságokkal szemben megkövetelt kapcsolódásra, mind pedig a létesítő okiratban megjelölt vagy tényleges székhely áthelyezésének lehetőségére és adott esetben ezen áthelyezés módjára vonatkozó – eltérést, mint a letelepedési jogra vonatkozó szabályok által meg nem oldott probléma, amelyet azonban a mindeddig befejezetlen jogalkotási és egyezmény-kidolgozási munkálatok során rendezni kell. Ebből az EK 48. cikkel összhangban arra következtetett a Bíróság, hogy miután a közösségi jog nem határozza meg egységesen azon társaságok körét, amelyek az adott társaságra alkalmazandó nemzeti jogot kijelölő egységes kapcsolóelv alapján élhetnének a letelepedés jogával, ezért az a kérdés, hogy az EK 43. cikk vonatkozik-e az e cikkben szereplő alapszabadságra hivatkozó társaságra, olyan előzetes kérdés, amelyre a közösségi jog jelenlegi állapotában kizárólag az alkalmazandó nemzeti jog adhat választ. Így csak akkor merül fel a kérdés, hogy fennáll-e a társaság letelepedési szabadságának az EK 43. cikk szerinti korlátozása, ha megállapítást nyert, hogy e társaság az EK 48. cikkben szereplő feltételekre tekintettel ténylegesen élhet a letelepedés szabadságával. A Cartesio-ügyben pedig nem teljesültek ezen kritériumok. A fent fejtegetettek fényében tehát a tagállam meghatározhatja, hogy milyen kapcsolatot tart szükségesnek ahhoz, hogy a társaságot a nemzeti joga alapján létrejötnék lehessen tekinteni, és ennek alapján a társaságot megillessze-e a letelepedési jog, valamint azt is, hogy milyen kapcsolat szükséges e minőség későbbi fenntartásához. Esetünkben egyértelmű, hogy az utóbbi megállapításnak van ügydöntő súlya, hiszen így a tagállam nemcsak a jogi személy létrejötténél, hanem a már létrejött honosság megtartásánál is jogkört kap. Ebből pedig a konkrét ügy vonatkozásában már egyértelműen következik, hogy e tagállamnak megvan a közösségi jog által is elismert jogi lehetősége, hogy ne engedje meg a nemzeti joga hatálya alá tartozó tár-

saságnak, hogy megtartsa e minőségét akkor, ha más tagállamban kíván újraszerveződni a székhelyének a másik tagállamba történő áthelyezésével, megszakítva ezzel a létrehozás szerinti tagállam nemzeti jogában előírt kapcsolatot.

Elvi érveléssel szögezte azonban le a bíróság, hogy nem azt jelenti a döntés, hogy a Cartesio Bt. semmiképpen nem helyezheti át a székhelyét Olaszországba. A kérdés témánkat érintő vetületét az absztrakció magasabb szintjén úgy lehet megfogalmazni, hogy az egyik tagállamban létrejött társaság székhelyének a másik tagállamba a személyes jog megváltoztatása nélkül történő áthelyezésének esetét (vagyis a konkrét ügyben a Cartesio Bt. kérelmét) élesen el kell határolni attól az esettől, amikor a társaság székhelyének egyik tagállamból a másikba történő áthelyezésére az alkalmazandó nemzeti jog megváltozása mellett kerül sor. Utóbbi esetben ugyanis a társaság azon tagállam belső joga szerinti társasági formává alakul át, amelybe székhelyét áthelyezte. Az ítélet ki is tér a két kategória közötti különbségre annak deklarációjával, hogy a letelepedés szabadságát sértené, ha egy adott tagállamban megalapított társaság nem alakulhatna át egy másik tagállam joga szerint, anélkül, hogy végelszámolást és újbóli bejegyzési eljárást kellene lefolytatnia. Ilyen esetben valóban csak nyomós közérdekre hivatkozva akadályozhatná meg ezt a tagállam. Ez azt jelenti, hogy a Cartesio Bt. áthelyezheti székhelyét Olaszországba, ha az olasz jogszabályoknak megfelelően átalakul olasz céggé. Ebben az esetben a székhely megváltoztatása megvalósul ugyan a végelszámolás és újbóli bejegyzés nélkül, de a társaság későbbi működése során le kell mondani a magyar jogról és az olasz jogszabályokat kell alkalmazni.

11.2.4. A Vale ügy

A szakirodalom igen találóan fordított Cartesio ügynek nevezi a Vale ügyet. A tényállás lényege, hogy a VALE COSTRUZIONI S.r.l. nevű római cég úgy kívánta a székhelyét Magyarországra helyezni, hogy tevékenységét és társasági létét Olaszországban megszünteti, és Magyarországon a magyar jog szerint VALE Építési Kft. néven működik tovább. A VALE Építési Kft. tulajdonosai a VALE COSTRUZIONI S.r.l.-t a kft. jogelődjeként kívánták a magyar cégnyilvántartásban feltüntetni.

A magyar cégbíróság elutasította a VALE Építési Kft. bejegyzése iránti kérelmet: indokolása szerint a cégtörvény alapján nincs lehetőség egy nem magyar honosságú társaság jogelődként történő bejegyzésére. Az ügy a Legfelsőbb Bíróság elé került, amely azt kérdezte az Európai Bíróságtól, hogy az olasz cég magyar céggé történő átalakulását és ezzel együtt történő székhelyáthelyezését megtiltó magyar társasági jogi szabályozás összhangban van-e az uniós joggal. Jelen sorok írásának pillanatában ez az eljárás folyamatban van.

12. Szupranacionális társaság az Európai Unióban: az európai részvénytársaság

12.1. Felvezetés

A közösségi jogi kitekintés során egy igen speciális társasági formát is találunk: az európai részvénytársaságot. Visszatekintve az Európai Unió történetére, jól látható jelei vannak, hogy az Európai Unió eredetileg is törekedett és jelenleg is törekszik szupranacionális társasági jog kialakítá-

sára.¹⁹⁶ A tagállamok ellenállása azonban tetten érhető, mert a legtöbb tagállam koncepciója nemzeti társasági jogának megóvására irányul.¹⁹⁷ Az európai részvénytársaság elfogadásával nyilvánvaló, hogy történt egy komoly lépés az Európai Unió imént jelzett célja megvalósulása felé, hiszen ez a társasági forma a közösségi jog talaján áll, tehát alapítására nem a belső jogi normák, hanem a közösségi jog ad felhatalmazást és ezen túlmenően működésének szabályait is túlnyomórészt a közösségi jog határozza meg.¹⁹⁸

12.2. Az európai részvénytársaság fogalma

Az európai részvénytársaság egy olyan sui generis szupranacionális társasági forma, amely kiegészítő jelleggel alapítható a nemzeti jogi szabályozás alapján működő részvénytársaságok mellett. Alaptőkéje a tőzsdén forgalmazható részvényekből áll, jogi személyiséggel rendelkezik, alapításának háttérében tőkekoncentráció, tőkeegyesítés húzódik meg, egyik legfontosabb célja pedig, hogy jogi kereteket biztosítson a multinacionális konsernek kialakulásához, működéséhez.¹⁹⁹

12.3. Elhatárolás a nemzeti jog szerint alapított részvénytársaságtól

A társasági jog rendszerének megértéséhez fontos kérdés a nemzeti jogok szerint alapított (vagyis hazánkban a magyar) részvénytársaságtól való elha-

---

¹⁹⁶ HORVÁTHY Balázs: *Megjegyzések a Societas Europaea koncepciójához*. Jogtudományi Közlöny, 1/2003. 33.

¹⁹⁷ NÓTÁRI Tamás: *A társasági jog kodifikációja az európai országokban*. Scientia Iuris. Román-Magyar Jogtudományi Közlöny, 2010. 23.

¹⁹⁸ HERPAI Gyuláné: *Európai részvénytársaság*. Societas Europaea In EU Working Papers, 2/2005 71.

¹⁹⁹ FARKAS-JENOVAI-NÓTÁRI-PAPP: *Társasági jog*. Lectum Kiadó Szeged 2009. 525.

tárolás, hiszen a hasonlóság szembeötlő és a magyar Gt. a nemzeti jog alapján létrejövő „hazai” részvénytársaságra adott normatív definíciója is sok hasonlóságot mutat: a Gt. 171. § (1) bekezdés alapján a részvénytársaság olyan gazdasági társaság, amely előre meghatározott számú és névértékű részvényekből álló alaptőkével (jegyzett tőkével) alakul, és amelynél a tag (részvényes) kötelezettsége a részvénytársasággal szemben a részvény névértékének vagy kibocsátási értékének szolgáltatására terjed ki. A részvénytársaság kötelezettségeiért – törvényben meghatározott kivétellel – a részvényes nem felel.

A törvényi definíciót azzal a kitéttel kell kiegészíteni, hogy nyilvános vagy zártkörű lehet a részvénytársaság. Itt rögtön lehet egy különbséget tenni a magyar és az európai részvénytársaság között, mert ilyen kettősség nincs az európai részvénytársaságnál: a 2157/2001/EK tanácsi rendelet 10. cikke alapján az európai részvénytársaságot valamennyi tagállamban úgy kell tekinteni, mintha a székhelye szerinti tagállam joga szerint alapított nyilvánosan működő részvénytársaság volna.

További alapvető jellegű elhatárolási ismérv a magyar részvénytársaságokhoz képest a jegyzett tőke minimális összege: az európai részvénytársaságra irányadó 120.000 euróval szemben a magyar zártkörűen működő részvénytársaságnál a Gt. 207. § (1) bekezdése alapján 5.000.000 Ft., míg a nyilvánosan működő részvénytársaságnál a Gt. 288. § (1) bekezdése alapján 20.000.000 Ft. Ha a tételes összeget nézzük, akkor megállapítható, hogy az európai részvénytársaság jegyzett tőke-minimuma magasabb, mint a magyar részvénytársaságoké, de európai dimenzióban vizsgálva egyértelműen kijelenthető, hogy az meglehetősen alacsony. Ennek okaként leginkább azt a körülményt lehet megjelölni, hogy legalább elvi szinten megpróbálták biztosítani, hogy a különböző gazdasági háttérrel rendelkező tagállamok lehetőleg mindegyik vállalkozása kapjon lehetőséget európai részvénytársasági

formában történő működésre.²⁰⁰ Ezzel azt a célt próbálták elősegíteni, hogy a kis- és középvállalkozások se rekedjenek kívül a jogi szabályozás által biztosított lehetőségeken. Különös súllyal esik latba az a kritérium, mely szerint az európai eszme egyik fontos kritériuma az esélyegyenlőség: ennek biztosítása ugyanis nélkülözhetetlen a gazdasági verseny fenntartásához és ebből eredően a piacgazdaság dinamikus fejlődéséhez.²⁰¹ Nagyon fontos azonban megjegyezni, hogy ez a minimum-előírás csak egyik irányból lehet kötelező a tagállami jogalkotó számára: ennél alacsonyabbat ugyanis nem állapíthat meg, de magasabb igen. A logikus megkötés oka, hogy vannak az imént említettekkel egyenrangú szempontok, amelyek ellentétes irányba mutatnak, tehát magasabb alaptőke-minimumot indukálnak. Nem lehet ugyanis figyelmen kívül hagyni a termelékenységnek és a tőkekoncentrációnak a tagállamok szerinti különbségeiből adódó problémákat sem. Gazdaságelméletileg igazolható és bizonyítható az a tétel is, amely szerint minél nagyobb vagyont forgat egy vállalkozás, annál nagyobb kockázatot is vállal, és a hitelezők bizalmát csak magasabb alaptőkével lehet elnyerni. A hitelezői bizalom pedig fontos pillére a sikeres tevékenységnek. Empirikusan is igazolható, hogy az egyes tagállamokban komoly eltérések vannak a vállalkozások átlagos mérete és ezzel szerves összefüggésben a tőkekoncentráció és a kockázatvállalás mértéke között, így magasabb alaptőke előírására van lehetősége a tagállami jogalkotásnak.²⁰²

Ezen túlmenő jelen fejezet szempontjából legfontosabb további elhatárolási ismérv az európai részvénytársaság transznacionális jellege, vagyis az európai részvénytársaság alapítására nem a belső jogi normák, hanem a közösségi jog ad felhatalmazást és túlnyomórészt a működésnek a szabályait is a közösségi jog határozza meg. A működési szabályok közösségi jogi

---

²⁰⁰ SZEPES Márton: *Az európai részvénytársaságról*. In: EU Working Papers, 1/2003.

²⁰¹ BERKE-FAZEKAS-GADÓ-KIRÁLY-KISFALUDI: *Európai Társasági jog*. KJK Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2002. 350. o.

²⁰² ÖRKÉNYI Éva: *Az Európai Részvénytársaság*. Közjegyzők közlönye, 2/2006. 3. o.

meghatározását segíti, hogy a legfontosabb kérdéseket 2157/2001/EK rendelet szabályozza, az EKSZ 249. cikke alapján pedig a rendelet általában implementáció nélkül, automatikusan válik az adott jogrendszer részévé

A gyakorlatban azért ez nem ennyire egzakt, mert csak a szabályozás első szintjén valósul meg maradéktalanul: idetartoznak a rendelet konkrét szabályai, amelyek az európai részvénytársaságokra vonatkozó, kötelezően alkalmazandó előírásokat tartalmazzák. Ezek tekintetében a tagállami jogalkotásnak biztosítani kell a szabályok közvetlen alkalmazását, a nemzeti jogalkotónak nincs önálló mozgásteret. A szabályozásnak azonban több szintje is van, és a második szinttől kezdve már szó sincs közvetlenül alkalmazandó kötelező előírásokról vagy a tagállami jogalkotó mozgásterének hiányáról. A szabályozás második szintje nem tekinthető egységesnek, többi jogi lehetőség található ezen a szinten. Az egyiknél a Rendelet a szabályozás lehetőségét közvetlenül az SE részvényesekre bízta, azzal, hogy meghatározott kérdés rendezését az SE alapszabályára utalja, a másik megoldási lehetőségnél a Rendelet a tagállami jogalkotónak ad felhatalmazást kiegészítő szabályok megalkotására. A második szabályozási szint harmadik megoldási lehetőségénél a Rendelet maga utal vissza a tagállami részvényjogra. Ebben az esetben tehát nem a tagállami jogalkotó, hanem maga a Rendelet dönt az alkalmazandó jogról. Így tehát a közösségi jogforrás rendelet előírása alapján nem a közösségi jog, hanem a tagállami jog irányadó az adott kérdésben. Jogi szempontból ezek a rendelkezések ugyanolyannak minősülnek, mint amelyeket a Rendelet maga állapított meg: a magyar jogban, mint tagállami jogban ilyenkor a gazdasági társaságokról szóló 1997. évi CXLIIV. törvény közös szabályai, valamint a részvénytársaságokra vonatkozó rendelkezései alkalmazandók.

Ezen ismérvek azonban a korábban említett domináns kritériumokra tekintettel nem változtatnak az európai részvénytársaság jogalanyiségének speciális voltán és szupranacionális jellegén.

12.4. Statisztika, értékelés és potenciális jövőkép az európai részvénytársaság vonatkozásában.

Talán az első lezárt időszak statisztikai mondhatnak igazán sokat arról, hogy mennyire tekinthető elterjedtnek, illetve vonzóknak az európai részvénytársasági forma. 2006. június 30-ig, vagyis az első, valamivel több mint két évben 30 európai részvénytársaságot jegyeztek be.²⁰³ Az alábbi adatok érdekes statisztikai megoszlásról tanúskodnak: 11 európai részvénytársaság székhelye volt Németországban, 5-5 Ausztriában és Hollandiában, 4-4 Svédországban és Belgiumban.

Jelentősebbnek mondható a biztosítási szektorban tevékenykedő Allianz átalakulása európai részvénytársasággá. A bejegyzés kelte 2006. október és Németországban található a székhelye. A német székhellyel európai részvénytársasággá alakult társaságok közül fontosabbnak mondható még vámkezelő szektorban tevékenykedő Zoll Pool Hafen Hamburg SE. Egy magyar is volt a 2006-ig létrejött európai részvénytársaságok között, így hazánk szempontjából is érdekes: ez pedig a 2006. augusztus 21-én európai részvénytársasággá alakult Graphisoft.

Európai jellege és célja ellenére azonban meg kell azt is jegyezni, hogy az európai részvénytársaság nem oldja fel a nemzeti és a közösségi jog közötti ellentmondást, sőt ellentmondásos fogalmazásának köszönhetően

---

²⁰³ A statisztika forrása: HENDRICK Kafsack: *Die ungewisse Zukunft der Europa AG*. Farnkfurter Allgemeine Zeitung, 2006. június.

helyenként fel is erősíti azt.²⁰⁴ Tóth János például e körben kiemeli, hogy azt a problémát, mely szerint az alapszabály csak ott élvezhet a nemzeti joggal szemben elsőbbséget, ahol a Rendelet arra kifejezetten lehetőséget ad.²⁰⁵

Összességében elmondható, hogy az évtizedek óta elindítani szándékozott célok tekintetében fontos lépésnek tekinthető az európai részvénytársasági forma alapításának lehetősége, de a német szakirodalom által többször citált „Alle Anfang ist schwer” mondás fokozottan vonatkozik az európai részvénytársaságra, így a sok nehézség mellett hatékonynak jelenleg még nem igazán tekinthető a formáció. Határozott remény van viszont arra (legalábbis az optimista foratókönyvek szerint), hogy a tapasztalatok értékelésével és helyes feldolgozásával az európai részvénytársaság segíthet a növekedést fékező és a versenyképességet gyengítő tendenciák elleni harcban.

12.5. A további szupranacionális társasági formák: az európai szövetkezet és az európai gazdasági egyesülés.

A volumennek és a (tervezett) gazdasági jelentőségnek megfelelően döntő részben az európai részvénytársaságra fókuszáltam a vizsgálatot a szupranacionális társasági formák tekintetében, nem lehet azonban a társasági jog rendszerének átfogó megértését célzó disszertáció a két másik fontosabb társasági forma legfontosabb vonásainak tárgyalása nélkül, így az alábbiakban az európai szövetkezet és az európai gazdasági egyesülés lényegi elemeinek tárgyalására kerül sor.

---

²⁰⁴ INOTAI András: *Az európai részvénytársaság és a versenyképesség*. Európai Tükör, 2007/6. 16.

²⁰⁵ TÓTH János: *A SE-ről általában*. Az Allianz Konferenciára készített kézirat (2006). 2.

Az európai szövetkezet alapvető ismérvei hasonlóak az európai részvénytársaságnál tárgyaltakhoz: az európai szövetkezet *sui generis* jogi személy, amely a nemzeti jogi szabályozás alapján működő szövetkezetek mellett, kiegészítő jelleggel alapítható. A nemzeti jogok szerint alapított szövetkezetektől szupranacionális jellegében különbözik, tehát abban, hogy alapítására nem a belső jogi normák, hanem a közösségi jog ad felhatalmazást, illetve működésének szabályait is – túlnyomórészt – ez utóbbi határozza meg. A szövetkezeti forma, valamint a fenti ismérvek alapján a szakirodalomban fellelhető definíciók közül Papp Tekla alábbi fogalommeghatározása adja vissza leginkább a formáció legfontosabb fogalmi elemeit: eszerint az európai szövetkezet jogi személyiséggel rendelkező, szupranacionális formáció, amelynek tagjai megőrizve autonómiájukat egymás között kötött ügyletek révén törekszenek gazdasági és társadalmi tevékenységük fejlesztésére, továbbá saját szükségletük kielégítésére oly módon, hogy mindez a tagok kölcsönös javát szolgálja.²⁰⁶ Az európai szövetkezet jegyzett tőkéje nem lehet 30 000 eurónál kevesebb, és részjegyekre oszlik.

Az európai gazdasági egyesülésnél jelentős eltérés található már funkciójában a profitorientált gazdasági társaságokhoz képest, hiszen az elsődleges célja, hogy fejlessze a tagok tevékenységét és a vállalkozások hatékony, tagállamokon átnyúló kooperációján keresztül növelje eredményességüket. A gazdasági jelleg helyett a kooperációs jelleggel lehet a leginkább körülírni, és elsősorban abban különbözik más társaságoktól, hogy önálló gazdasági tevékenységet nem folytathat, sőt tevékenysége nem közvetlenül nyereségszerzésre, hanem elsősorban tagjai működésének megkönnyítésére, fejlesztésére irányul. Az európai gazdasági egyesülés tevékenységének saját tagjai gazdasági alkotó munkájukhoz kell kapcsolódnia, nem önmaga számára termeli a profitot. A létesítő okirat ugyan eltérhet bizonyos közösségi sza-

---

²⁰⁶ FARKAS-JENOVAI-NÓTÁRI-PAPP: *i. m.* 529.

bályokból, de nem ettől a szabálytól. Az európai gazdasági egyesülés tevékenységeiből származó nyereséget úgy kell tekinteni, mint a tagok nyereségét, és azt közöttük az egyesülés létesítő szerződésében meghatározott arányok szerint, illetve ilyen rendelkezés hiányában egyenlő mértékben kell felosztani.

IV. rész

A gazdasági társaságok alapításának és működésének gazdaságelméleti mozgatórugói

1. A kérdéskör felvezetése

A társasági jog legfontosabb kérdései bizonyos gazdasági és gazdaságelméleti kérdések nélkül nem érthetők meg, ezért a társaságok és a társasági jog rövid történetének és a társaságok jogalanyiségének bemutatása után ezen a kérdésekre ki kell térni. Ellenkező esetben az egész tételes jogi szabályozásnak, a rá vonatkozó elméleteknek egyrészt nem lenne értelmük, másrészt pedig a levegőben lógnának. Hiszen nem azért vannak a társaságok, hogy elméleteket lehessen gyártani róluk és ha a fordított reláció nem is igaz szükségképpen, az viszont mindenképpen leszögezhető, hogy a logikai láncolatban a társaságokra vonatkozó elméleteknek és a társaságoknak mint entitásoknak mindenféleképpen előfeltételei azok a gazdasági mechanizmusok és a társaság alapításának azon gazdasági indokai, amelyek a társaság alapításához vezettek. Nemcsak az alapításkor van azonban ezeknek a gazdasági kérdéseknek kulcsszerepe, hanem a társaság teljes működésének ideje alatt. Természetesen az alapítást indukáló folyamatok fennmaradnak, a működés során azonban a vizsgálandó kérdések kiegészülnek: nem elejébe menve a később fejtegetendőknek itt csak egyet emelek ki: a tulajdonosok és a menedzsment (vezető tisztségviselők) gazdasági érdeke közötti relációt. Jogelméleti tanulmányaim során több ízben el kellett sajátítanom azon tételt, mely szerint a jogi szabályozás csak eszköz²⁰⁷ és a vizsgálni kívánt kérdések teljes felderítéséhez szükséges a szabályozott terület társadalmi–gazdasági motívumainak és aspektusainak elemzése. A gazdasági

---

²⁰⁷ SAMU Mihály–SZILÁGYI Péter: *Jogbölcselet*. Rejtjel Kiadó Kft., Budapest, 1998. 251.

motívumok elemzése tehát az egyébként szokásosnál is nagyobb jelentőséggel bír, hiszen könnyű belátni: nem azért alapítanak az emberek gazdasági társaságot, hogy legyen jelentősége a társasági jogi szabályozásnak, hanem azért, mert gazdasági érdekeik ezt kívánják. Lényegében arról van tehát szó, hogy az alapítást indukáló gazdasági folyamatok a jog szempontjából nézve akár háttérnek is tűnhetnek, a valóságban azonban inkább a jogot kell olyan színpadi díszletként felfogni, ami meghatározza, hogy a gazdasági szereplők hogyan és milyen keretek között mozoghatnak, de a dolog lényege mégis a színpalak mögött zajló, gazdasági játék.²⁰⁸

A jogelméleti elemzésekhez hasonló megközelítéssel találkozhatunk a társasági jogi szakirodalomban és ezek egyrészt megerősítik a korábbi fejtegetéseket, másrészt igazolják, hogy társasági jogi szempontból is az egyik legfontosabb kérdésnek tekinthetők a társaság alapítást indukáló gazdasági mechanizmusok. Miskolczi Bodnár Péter például így kezdi A gazdasági társaságok című könyvet: „A társasági jog lényegét aligha lehet pontosan megérteni azoknak a gazdasági folyamatoknak és törvényszerűségeknek a vizsgálata nélkül, amelyek a társaságokat életre hívták és működésben tartják.”²⁰⁹

2. A gazdasági társaság alapításának gazdasági motivációi

A gazdasági társaság alapításának indoka mindig valamilyen gazdasági folyamat – termelés vagy szolgáltatás – megvalósításához szükséges erőforrások megszervezése. Gazdaságilag könnyű belátni, hogy nincs szükség társaság alapításra akkor, ha a termeléshez szükséges erőforrások a termelőnek önmagában rendelkezésre állnak. Itt mindenképpen ki kell térni az egy-
személyes kft. és rt. kérdésére, amelyet a későbbiekben részletesen is

---

²⁰⁸ MISKOLCZI BODNÁR: *i. m.* 15.

²⁰⁹ MISKOLCZI BODNÁR: *i. m.* 15.

elemzek majd, hiszen első látásra az egyszemélyes gazdasági társaságok létjogosultsága látszólag önmagában is megdönti ezt a teóriát. A szakirodalom áttanulmányozása (Miskolczi Bodnár Péter, Bessenyei Lajos, Kisfaludy András) után azonban nyugodt szívvel lehet állítani mégis az iménti tételt, tekintettel arra, hogy valamennyi szerző szerint társaság- és gazdaságelméletileg rendhagyónak tekinthető alakzatról van szó az említett egyszemélyes gazdasági társaságok esetében, amelynek léte önmagában nem ronthat le egy elméletileg megalapozott következtetést. Tehát az erőforrás szervezésre alapuló tétel megáll. Történetileg megállapítható, hogy ameddig a szükséges erőforrások a politikai hatalom által kényszer útján megszerzhetők, addig gazdasági társaságok alapítására nincs is szükség. A történeti fejlődés azon szakasza azonban, amelynek eredményeként az erőforrások áruvá váltak és felettük tulajdonosaik kizárólagos hatalmat gyakorolhattak, már kedvezett a társaságok alapítását elősegítő folyamatoknak. Ez ugyanis azzal járt, hogy az erőforrásokat, mint árukat kell megszerezni, és piaci eszközökkel kell biztosítani, hogy a termeléshez szükséges tőke, anyagok, munkaerő, stb. rendelkezésre álljanak. Ennek egyik leghatékonyabb módja a társaság alapítás. A másik módja a szimpla hitelfelvétel, ami nem tárgya jelen PhD. értekezésnek, így csak a teljesség és az általunk vizsgált társaság alapítással való gazdasági összehasonlítás miatt említem meg. Hasonlóság abban fedezhető fel a társaság alapítás és a hitelfelvétel között, hogy hitelnél is mások adott pillanatban, hosszabb vagy rövidebb távú remélt haszon reményében nélkülözhető pénzéhez jut hozzá a termelő. Jelentős különbség viszont, hogy hitelfelvétel esetében a tőke tipikusan közvetítő szereplőkön keresztül, előre meghatározott piaci áron jut el a vállalkozóhoz és a hitel díját a vállalkozónak a vállalkozás sikerétől függetlenül meg kell fizetnie. A közvetítő szerepe a modern gazdaságban azért szükségszerű, mert ritkán fordul elő, hogy a hitelező és az adós csak úgy véletlenül egymásra találjon. Természetesen nem kizárt és vannak is ilyen esetek, az elmélet azonban

(az absztrakció magas fokára tekintettel) csak a tipikusból tud kiindulni. Társaság esetén viszont a tőke közvetlenül a piaci ármechanizmusok kihagyásával szerveződik, ezért nem piaci árat kell fizetni a tőkékért, viszont a tőke felhasználásával elért nyereségben a társaság tagjait (vagyis a tőkét rendelkezésre bocsátó személyeket) részesíteni kell. További különbség, hogy a hitel soha nem végleges tőkéhez jutás, ezért mindig vissza kell fizetni. A társaságba betett tőke ennek ellenkezője: nemhogy nem köteles a társaság a betett tőkét visszafizetni, hanem az egyes gazdasági társaságoknál kifejezett törvényi rendelkezés tiltja is azt.

– Így kkt.-nál a hatályos Gt. 89. (2) bekezdése alapján a tag a vagyoni hozzájárulását vagy annak értékét a társaság, illetve a tagsági jogviszonya fennállása alatt nem követelheti vissza;

– betéti társaságnál a 109. § (3) bekezdése értelmében ugyancsak a fenti szabályt kell alkalmazni, hiszen a társaságra a közkereseti társaságra vonatkozó szabályokat kell alkalmazni, ha a VIII. fejezet másként nem rendelkezik. Ezen szabály tekintetében pedig nem található eltérő rendelkezés a VIII. fejezetben;

– Kft.-nél a 118. § (2) bekezdése rendelkezik a kérdésről: eszerint a társaság fennállása alatt a tag az általa teljesített vagyoni hozzájárulást – a tőkeleszállítás esetét kivéve – a társaságtól nem követelheti vissza.

A nyereségből való részesedésen túlmenően a tőkéhez, illetve aktuális értékéhez való hozzájutás egyetlen módja, amikor a nem fizetéképtelen gazdasági társaság megszűnése esetén a tőkét betevők a társaság megmaradt vagyonát egymás között, vagyoni hozzájárulásuk arányában feloszthatják. A két konstrukció sikerességét vizsgálva empirikusan megállapítható: sokkal több profittal kecsegtet a társaságalapítás, igaz ennek ellentételezéseként a kockázat is nagyobb: a társaság gazdasági tevékenységének sikertelensége

(vagyis ha tartósan vagy/és fokozottan veszteséges) esetében a betett tőke elveszik, és a veszteségért a tőketulajdonost nemhogy ténylegesen, de elméletileg és tételesjogilag sem illeti meg semmilyen kompenzáció. Az elméleti, a tételesjogi és a tényleges distinkciókat azért iktattam be, mert természetesen a gyakorlatban hitelfelvételnél is előfordulhat, hogy a hitelfelvevő entitás nem tudja visszafizetni a hitelt, így a hitelt folyósító nem jut hozzá a pénzéhez, de elméletileg itt jogosan visszakövetelheti, a tételes jogot követő bíróságon jogerősen meg is nyeri a visszakövetelés iránti pert, legfeljebb a végrehajtás során derülhet ki, hogy mégse jut hozzá a pénzéhez, mert a hitelfelvevő adósnak nincs végrehajtás alá vonható vagyona. Az elméleti és a tételesjogi éles különbségen túlmenően a hitel, illetve a társaságba betett tőke visszakövetelése kapcsán a gyakorlatban is könnyebben juthat hozzá a hitelező a pénzéhez, hiszen jogos követelését különböző biztosítékokhoz – amelyek közül a zálogjog, valamint az ezt biztosító elidegenítési és terhelési tilalom a legelterjedtebb – kötheti. Társaságba betett tőke esetén erről szó sem lehet, hiszen pont az a lényege az ilyen konstrukciónak, hogy a nagyobb haszon reményében több kockázatot is hordoz.

3. A gazdasági társaság alapítása vs. piaci út

3.1. A költség szempontú elemzés felvezetése

Nem szervesen a társaság alapításhoz köthető, viszont a hitelfelvétel és a társaság alapítás kapcsán felvetett, piaci mechanizmusokkal vagy nélkülük való dilemma mélyebb megértését a hasonló jellegű kérdésekre való kitérés intenzíven elősegítheti. Ugyanis a termeléshez szükséges erőforrások biztosítása tekintetében is hasonló a helyzet: a munkaerő megszervezhető a piacon, ez munkaszerződések keretében történik, de megszervezhető piacon

kívül is. Ebben az esetben a megoldási lehetőség az, hogy a tevékenységet ténylegesen végző személyek társaságot alapítanak, és a társaság keretében, közös céljuk megvalósítása érdekében egyesítik munkaerejüket. A munkaerő azonban nem elegendő a termeléshez, nyersanyag is szükséges hozzá, amiken a munkaerő dolgozik. A nyersanyagok tekintetében is hasonló alternatívák között lehet válogatni, be lehet szerezni őket a piacon, kifizetve értük az aktuális piaci árat, de a személyek társulása is kifejlesztheti az általuk létrehozott társaság szervezetén belül a nyersanyag előállításához szükséges kapacitást. Az így előállított termék esetében is el lehet dönteni, hogy az első felhasználás piaci mechanizmusokon keresztül vagy anélkül történik. Amennyiben a cég eladja a terméket, a piacon, akkor értelem-szerűen az előbbi, amennyiben viszont a társaság maga használja fel más termék előállításához vagy szolgáltatásnyújtásához, akkor – legalábbis ebben a mozzanatban – kiküszöböli a piaci mechanizmusokat.

Már az eddig fejtegetettekből is kiderül, hogy a társaságalapítással ugyanazt a gazdasági funkciót lehet megvalósítani, mint a piaci mechanizmusok igénybevételével. Így nyilvánvaló, hogy a tevékenységet elkezdni kívánó jogalany azt az utat fogja választani, ami számára kedvezőbbnek tűnik. Egyedi esetekben előfordulhat, hogy a gazdasági tevékenységet folytató akár tévedésből, akár makacsságból, akár a körülmények rossz felméréséből a gazdaságilag rosszabb utat választja, de a választás gazdasági motívumait általános jelleggel vizsgáló értékezés csak a tipikus, racionális szereplő magatartásából indulhat ki. Annál is inkább, mert általános jelleggel is hasznosítható, az absztrakció magas fokán tett következtetések levonására csak ilyen kiindulópontból elindulva juthatunk. Ezek után a következő fontos, kiemelendő kérdés, hogy nem elsősorban a gazdasági tevékenységgel elért vagy elérni kívánt profit összege függ attól, hogy melyik utat választja a tevékenységet folytatni kívánó, hanem a befektetett összeg és

a profit aránya az, ami ezen a választáson múlhat. Mindebből logikusan következik, hogy a tevékenység sikeres folytatásához szükséges, befektetett összeg nagysága az, amiből a racionálisan gazdálkodó jogalany lemérheti, hogy melyik keretet célszerű választania. Vagyis a választás leginkább arra a körülményre vezethető vissza, hogy ugyanazokat az erőforrásokat melyik keretben lehet olcsóbban megszerezni. Így amit legelőször és legalaposabban meg kell vizsgálni, hogy milyen tipikus költségekkel lehet kalkulálni a piaci mechanizmusoknál, illetve a társasági szervezetnél, majd a kettő összevetéséből meghozni a gazdaságilag racionális (abbnak tűnő) választást.

3.2. A piac költségei

A felületes szemlélő jó néhány, a piaci mechanizmusoknál felmerülő költséget nem vesz figyelembe, mert abból a felületes megközelítésből indul ki, hogy a piac automatikusan működik, így költségráfordítás sem szükséges hozzá. Az alaposabb vizsgálat azonban kimutatja, hogy ez nem így van, és ha vannak költségek, akkor nyilvánvaló, hogy ezeket a költségeket azoknak kell viselniük, akik szükségleteik kielégítésére igénybe veszik a piaci mechanizmusokat. Ezen felfezetés után nézzük meg, miből erednek ezek a költségek:

A piacon az egyes áruknak ára van. Etekintetben részizagság van a potenciális ellenvetésben, hogy az árak automatikusan, a piaci mechanizmusok, így a kereslet-kínálat törvényszerűségek hatására alakulnak ki, így miért járna ez költséggel a piaci szereplők számára? A magyarázat a gyakorlat fényében viszonylag egyszerű: a piacon nem absztrakt, elméletben megfogalmazott jogügyleteket kötnek, hanem mindig konkrét terméket vesznek konkrét áron. Hogy milyen áron teszik meg mindezt, ennek eldöntéséhez szükséges a piac tanulmányozása és az árviszonyok felmérése. Ez a folyamat pedig nem mehet végbe ráfordítások nélkül, hiszen nyil-

vánvaló. hogy az információ beszerzésére időt, pénzt, munkaerőt kell fordítani. Ez pedig szükségképpen költségeket jelent és értelemszerűen a tudakozódó piaci szereplőnél jelentkezik. Könnyű azonban belátni azt is, hogy a piac egyik szereplője sem vonhatja ki magát a folyamat ezen fázisa alól, hiszen bármelyik piaci tranzakciót vesszük alapul, azt állapíthatjuk meg, hogy a tranzakciót kötő felek érdeke az ügylet létrejötte szempontjából ugyan egybeeshet és tipikusan egybe is esik, az ügylet részletes feltételei tekintetében azonban eltér. Nyilvánvaló, hogy az egyik fél minél többet szeretne a nyersanyagért/erőforrásért/kész termékért/szolgáltatásért kapni, a másik pedig minél kevesebbet szeretne fizetni. Így a gyakorlatban nem úgy megy végbe a folyamat, hogy a felek valamelyike vagy esetleg közösen elvégzik az információs fázist, hanem saját jól felfogott gazdasági érdekében mindegyik félnek külön-külön célszerű elvégeznie, így a költségek halmozottan jelentkeznek. Az elméleti modellben mindegyik szereplőnél, de a gyakorlatban is elmondható, hogy túlnyomórészt egyik fél sem vonhatja ki magát ebből a fázisból.

A téma kapcsán a külföldi szakirodalomból leginkább Coase tanait érdemes megemlíteni: Ő a tranzakciós költségekből indult ki, amelyek szerepe abból erednek, hogy az ármechanizmus működése és a piaci csere költségekkel jár.²¹⁰ A korábban fejtegetettekhez hasonló gondolatok Ellickson felfogásában is megtalálhatók, aki a piaci cserével kapcsolatos költséget az alábbi csoportokba foglalja:²¹¹

- találkozási költségek: Ellickson is észlelte azt a dolgot korábbi részében, a hitelfelvétel bemutatása kapcsán már elemzett tételt, mely szerint a modern gazdaságban ritkán fordul elő, hogy a felek csak úgy

---

²¹⁰ COASE, R. H.: *New Series*, Vol. 4. No 16. 1937. 388. o.

²¹¹ ELLICKSON R. C.: *The Casem for Coase and against „Coaseanism”*. The Yale Law Journal, 1989. 611. o.

véletlenül egymásra találjanak. A kapcsolatteremtés és találkozás – történjen akár személyesen, akár elektronikus úton – költségekkel jár (a találkozó megszervezése, utazási költség, telefonos költség, stb.);

– döntési és végrehajtási költségek: ide a megállapodás létrejöttével és végrehajtásával kapcsolatos költségeket sorolta.

– a harmadik kategóriába nála is az információs költségek tartoznak, lényegében a fent elemzett folyamat alapján.

A piac költségei azonban nem állnak meg itt. A piac ugyanis jogi keretek között működik, az egyes szereplők pedig szerződések révén kerülnek kapcsolatba egymással. A szerződési feltételek kialakítása is költségként jelentkezik, bár ez gyakran absztrakt jellegű, konkrétan is megjelenik viszont a szerződések megkötéséhez szükséges jogi költség, elsősorban az ügyvédek, illetve a jogtanácsosok munkadíja. Anélkül, hogy előreszaladnék, a társasági szervezet költségeinél is lesznek hasonló jellegű költségek, gondoljunk csak a társasági szerződés kötelező, ügyvéd vagy jogtanácsos általi ellenjegyzésére. A szerződés és a piaci árucseré mechanizmus relációját vizsgálva egy mozzanat további költségeket generál: elméletileg a „Pacta sunt servanda” elvnek, illetve annak a Ptk 198. § (1) bekezdésében megfogalmazott változatának köszönhetően a szerződések kikényszeríthetőek, a gyakorlatban azonban mégsem tökéletes eszköze a szerződés a piaci árucserének, hiszen nem feltétlenül megy minden szerződés teljesedésbe a kikényszerítő mechanizmus alkalmazásával sem. Így a felek gyakran további költségeket kell, hogy fordítsanak arra, hogy a szerződés teljesítését biztosítékokkal bástyázzák körül: e tekintetben is jelentkeznek költségek az erre irányuló személyes ráfordításokból, illetve jogi szakértő igénybevételeiből. Az egyes biztosítékok jellegéből további költségek keletkeznek. Utóbbi kört egy egészen egyszerű példával alátámasztva: a bankgaranciát például a bank díj ellenében folyósítja.

További előzetes költségeket generál, hogy akármilyen biztosítékokkal van is körülbástyázva egy szerződés, a nem teljesítés kockázatát, illetve az időleges nem teljesítés gazdaságilag káros hatásait nem lehet kizárni. Ismét konkrét példa: az üzleti lánc valamelyik elemén álló fél nem teljesíti a nyersanyag szolgáltatására irányuló kötelezettségét, akkor a termelés következő fázisát sem lehet folytatni, így a termelés (legalábbis időlegesen) leáll. Nyilván ezt a kártérítéssel, mint szankcióval elméletileg teljesen, a gyakorlatban részben kompenzálni lehet, a fél számára mindig jobb, ha nem áll le a termelési folyamat és nincs szükség a szerződésszegéshez rendelt szankciórendszer alkalmazására. Amennyiben pedig a fél el akarja ezt kerülni (és a fentiek fényében a gazdaságilag racionálisan gondolkozó jogalany el akarja), akkor előre kell gondoskodnia arról, hogy a felmerülő ilyen jellegű bizonytalanságok ne akadályozzák a tevékenységét. Az ilyen jellegű kockázatot kiküszöbölő intézkedések pedig szintén költségekkel járnak, hiszen leginkább úgy lehet a termeléshez szükséges alapanyag szállítójának szerződésszegéséből eredő kockázatot minimalizálni (vagy kizárni), ha a termelő a kérdéses alapanyagból akkora tartalékot halmoz fel, amely biztosítja a termelés folyamatosságát addig, ameddig a késedelmes partner nem teljesít, illetve a szerződésszegés súlyosabb eseteiben (pl: nem késedelmes teljesítés, hanem teljesítés elmulasztása) a szerződésszegő partner helyett egyéb, megfelelő szállítót nem talál a megrendelő. A költségek mibenléte pedig egyrészt a raktározási tevékenység költségeiből áll, másrészt pedig a raktárkészletben lekötött tőke is költségeket okoz.

Kisfaludy András példája nagyszerűen szemlélteti a fent leírt mechanizmusokból eredő költségeket, problémákat.²¹² Amennyiben egy erőműnek szénre van szüksége és a szenet a piacon akarja megvásárolni, akkor teendői a következők:

---

²¹² MISKOLCZI BODNÁR: *i. m.* 19.

Először is fel kell derítenie, kik azok a piaci szereplők, akik szenet kínálnak eladásra és milyen feltételek mellett kívánják áruikat értékesíteni. A szolgáltatás kvantitatív és kvalitatív paramétereinek, valamint a szolgáltatás árának a figyelembevételével meg kell találni az összességében legkedvezőbb ajánlatot, majd a feltételek tisztázása érdekében szerződéskötési tárgyalásokat kell folytatni. A szerződéskötési tárgyalásokat a megkötendő szerződés szempontjából annak figyelembevételével kell lefolytatni, hogy a késedelmes teljesítés vagy a nem teljesítés jelentősen hátráltatná az erőmű tevékenységét, ezért olyan biztosítékokat is be kell építeni a szerződésbe, amelyek erősítik az erőforrást kínáló fél teljesítési készségét, illetve képességét. Amennyiben szerződést biztosító mellékkötelezettségként bankgaranciát választanak, már elemeztük a potenciálisan felmerülő költséget. Most nézzük meg, mi történhet akkor, ha kötbért kötnek ki a felek: ebben az esetben nemcsak az erőmű, hanem a szenet kínáló fél gazdasági racionalitását is feltételezni kell, aki ezt a többletkockázatot a szerződési feltételek kialakításakor figyelembe veszi és ez a 'figyelembevétel' magasabb árban fog jelentkezni. Így a biztosíték nélküli szerződéshez képest elmondható, hogy az erőműnek a piaci mechanizmus igénybevétele miatt további költséggel kell számolnia. Végül pedig egyet kell érteni Kisfaludy András azon szellemes hasonlatával, mely szerint a leghatékonyabb jogi biztosítékok sem lehetnek alkalmasak arra, hogy erőművet fűtsenek velük. Ennek pedig az a gazdasági következménye, hogy amennyiben az erőmű működésének fizikai feltételeit is biztosítani akarja, akkor annyi szénkészletet kell felhalmoznia, ami elegendő számára arra az időre, amíg a másik fél szerződészegése esetén a piacról be tudja szerezni a szenet.

3.3. A társasági szervezet költségei

Ha megállnánk a fenti folyamat bemutatását követően, akár nyugodtan hátra is dőlhetnénk: ennyi költséget jobb kiküszöbölni és társaságot alapítani. Különösen annak fényében, hogy amennyiben a társaság maga állítja elő a tevékenységéhez szükséges alapanyagot, akkor az előző pontban részletezett költségeket akár ki is iktathatja, hiszen nem kell sem a piac felderítésével, sem a szerződéskötéssel, sem a piacból és a szerződéses partnerekből eredő bizonytalansági tényezőkkel és költségekkel számolnia. Az utóbbi mondatot az előző fejezetben írt erőműves példára vetítve: ha az erőműnek van saját bányája, akkor annyi szénét bányászik, amennyi a termeléshez kell és abban az időpontban, amikor éppen kell (a profitot természetesen ez sem garantálja, ahogy azt a Vértes Erőmű ZRt. példája, és a számlákba beépített szubvencionális költség, a 'szénfillér' is mutatja). Nyilvánvalóan körül kell nézni a társasági szervezetnek a költségei körül is, hiszen amennyiben itt nem lenne költség, csak a másik póluson, akkor a gazdasági törvényszerűségek azt diktálnák, hogy minden erőforrást szervezzenek hierarchikus viszonyba egy szervezeten belül. Ha viszont az előző területen a piacnál felmerülő költségeknél megpróbáltunk alaposan eljárni, akkor ha ugyanezt megtesszük itt is, akkor megállapíthatjuk, hogy a forrásoknak a szervezeten belül történő megszervezése ugyan jelentős piaci költségeket iktat ki, viszont újfajta költségeket teremt.

Ezen, az előző pontban fejtegetettekhez képest újonnan generált költségek közül a legkiemelkedőbb, hogy a társasági szervezet létrehozatalának és működésének is vannak költségei. A piaci árucserre tranzakciókhoz hasonlóan a társaság alapítás folyamatában is merülnek fel információs költségek, illetve a társasági szerződések megkötéséhez szükséges jogi költség, elsősorban az ügyvédek, illetve a jogtanácsosok munkadíja. A dolgozat korábbi

részében kifejtetteket nem megismételve, hanem csak a szerződéselméletnél fejtegetettek jelen aspektusból is releváns szegmensére utalva erősítem meg az ott kifejtett tételek helyességét, hiszen költségek a társasági szerződéssel kapcsolatban is vannak és a szerződéselmélet pont az ilyen jellegű költségek csökkentésében találta meg a társasági jog egyik funkcióját. A szerződéselmélet logikájának kiindulópontja – ahogy láttuk – a társasági jog kapcsán az, hogy valamennyi szerződés tartalmának meghatározása kisebb-nagyobb költséggel jár. A társasági jog elsődleges funkciója a gazdasági szereplők szerződéseivel kapcsolatos költségek minimalizálása. Ezt a funkciót oly módon tudja érvényre juttatni, hogy olyan általános szabályokat alkot meg, amelyek a felek kapcsolatának azokat az aspektusait szabályozza, amelyekről a felek nem rendelkeztek. Ebből következően a társasági jogban ugyanis rendelkezésre fognak állni a potenciális társasági szerződések tipikus elemei, így a társasági szerződést kötő felek ezek használatával jelentős szerződéskötési költségeket takaríthatnak meg. A költségmegtakarításon túl időmegtakarításban is komoly jelentőségük van ezeknek az előre elkészített szabályoknak, amelyek lehetővé teszik a feleknek, hogy csak a speciális vonások tekintetében foglalkozzanak a szerződéssel. Mindezekből vonta le a szerződéselmélet a társasági jog szabályai tekintetében azt a következtetést, hogy azok akkor ideálisak és töltik be tökéletesen funkciójukat, ha meggyeznek azokkal a szabályokkal, amelyekben a felek önkéntesen állapodtak volna meg, tökéletes információk birtokában és alacsony tranzakciós költségek esetén.

A társaság alapítás költségeit nem lehet az információs és jogi költségekre redukálni, hiszen a társaság létesítésének egyik legfontosabb gazdasági szegmense, hogy az erőforrások tulajdonosai megállapodjanak egymással az erőforrások rendelkezésre bocsátásának feltételeiről. Ez pedig nyilvánvalóan költségekkel jár, sőt nagyméretű társaságoknál ki is kell találni e tekintetben

a költségmérséklő tényezőt, hiszen amennyibe valamennyi erőforrás tulajdonos minden más erőforrás tulajdonossal szerződést kötne, akkor ezek a költségek gyakran egészen biztosan meghaladnák a piaci költségeket. Ezt a költségmérséklő tényezőt úgy oldják meg, hogy egy vállalkozó, mint az egész vállalkozás központi szereplője köt szerződést az erőforrás tulajdonosokkal, akik rábízják az erőforrásaikat, abban a reményben, hogy az a meghatározott közös cél érdekében megfelelően fogja azokat működtetni. A megállapodás betartatása, ellenőrzése viszont ugyancsak költségekkel jár, amelynek mértéke azonban nem olyan szintű, hogy önmagában emiatt ne érné meg társaságot alapítani.

Bizonyos szükségszerű gazdaságelméleti paradoxonok miatt a fentieknek megfelelően létrehozott erőforrás koncentráció is költségekkel jár. Ahhoz, hogy megérje azokat a társaság rendelkezésére bocsátani, szükséges, hogy minden erőforrás tulajdonos megfelelő ellenértéket kapjon a tulajdonában lévő erőforrás átengedéséért. A megfelelő ellenérték kalkulálása azonban nem is olyan egyszerű, mert az erőforrások szervezeten belüli hasznosulását és értékét nem méri a piac, hiszen a piaci viszonyok kiiktatásával az előző pontban részletezett költségek megtakarításán túl azt is elértük, hogy nincsenek olyan, piac generálta automatizmusok, amelyek a kereslet–kínálat hatására beállítanák az erőforrás árát. Így a hatékony elosztáshoz szükséges megfelelő ellenérték mérésére speciális módszereket kell kidolgozni, amely ugyancsak költségekkel jár. Könnyű ugyanis belátni, hogy a társaság szervezeti keretei között folyó termelésre jellemző, hogy a termelés végeredményeként előálló helyzet nem az egyes erőforrások mechanikus összessége, hanem annál kvalitatíve is több. A végeredmény lemérése nem annyira bonyolult, mert a társaság, mint szervezet a tevékenysége végpontján közvetlen kapcsolatban áll a piaccal. Ez szükségszerű valamennyi hierarchikus szervezet esetében, hiszen a társaság által meg-

termelt áruk vagy szolgáltatások végső értékesítése és ennek következtében a nyereség realizálása a piacon történik, így az le tudja mérni az imént fejtegetett mechanizmusok segítségével a végeredményt. Az iménti tétel igazolásához (vagyis, hogy a végeredmény nem az egyes erőforrások mechanikus összessége, hanem annál kvalitatíve is több), illetve annak alátámasztásához, hogy hatékony elosztáshoz szükséges megfelelő ellenérték mérésére speciális módszereket kell kidolgozni, leginkább arra lehet hivatkozni, hogy a piacon az együttes eredmény hatására kialakult ár nem jelzi, hogy az eredmény létrehozásában az egyes, a szervezeten belül működő erőforrások milyen mértékben (illetve másfajta szemléletből kiindulva milyen hatékonysággal) vettek részt. Ezen mutató mérésének hiányában pedig lehetetlen, hogy az erőforrás tulajdonosok megfelelő ellenértéket kapjanak a tulajdonukban lévő erőforrás átengedéséért. Első ránézésre ez egy 22-es csapdájához hasonló szituáció, az elmélet és a profitra törekvő gyakorlat végül azt a megoldást dolgozta ki, hogy a közös cél eléréséhez szükséges erőforrás tulajdonosok közül kiemelték az egyik legjelentősebbet, a tőketulajdonosokat. Egyszerű, de a gyakorlatban a fenti probléma megoldása tekintetében hatékonynak bizonyuló számítási rendszert dolgoztak ki. A tőketulajdonosok csak a többi erőforrás tulajdonosnak az erőforrások átengedéséért járó ellenérték kifizetése után fennmaradó eredmény tekintetében jogosultak a részesedésre. Gazdaságelméleti nézőpontból megfogalmazva ugyanezt: a tőketulajdonosokat maradványérdekeltségű erőforrás tulajdonossá tették. Ezáltal pedig nem elméleti, hanem hús-vér profitban megnyilvánuló érdekévé tették a tőketulajdonosnak, hogy a valóságnak megfelelően mérje a többi erőforrás hatékonyságát és a közös eredmény létrehozásában való százalékos szerepét. A többi erőforrás tulajdonosának díjazása ugyanis épp ezen a mérésen alapul, így minden, tényleges teljesítmény nélküli, illetve az eredményben való közreműködésnél magasabb százalékos mértékű kifizetés a tőketulajdonosnak járó hányadot csökkenti.

Az erőforrást rendelkezésre bocsátók közül a tőketulajdonosok kiemelése nem véletlenszerű sorsoláson alapul, hanem történeti és gazdasági körülmények is indokolják. A történeti fejlődés legtöbb korszakára jellemző körülmény különösen igaz a modern társaságok kialakulásának korszakára, vagyis az erőforrások közül a legszűkösebbnek a tőke tekinthető. Így logikus, hogy a központi kategóriák a tőkét rendelkezésre bocsátó személyek lettek. Nyilvánvaló, hogy nemcsak ezen körülmény lehet a magyarázat, hiszen ez legfeljebb azt magyarázza, hogy miért így alakult ki. Az a tény pedig, hogy jelenleg is így van, nyilvánvaló, hogy a profitorientált gazdasági szférában nem a hagyománytisztelet miatt van, hanem azért, mert racionális, gyakorlatban is jól érvényesülő gazdaságelméleti érvek is ezt indokolják. A magyarázat elején röviden vissza kell utalni jelen rész elején tett megállapításaimra, amikor a társaságalapítás és a hitelezés jogi és gazdasági különbségeit ecseteltem. A hitel rendeltetése és a tételes jog szabályai szerint mindig visszajár, ezzel szemben a társaság gazdasági tevékenységének sikeretelensége (vagyis ha tartósan vagy/és fokozottan veszteséges) esetében a betett tőke elveszik, és a veszteségért a tőketulajdonost nemhogy ténylegesen, de elméletileg és tételesjogilag sem illeti meg semmilyen kompenzáció. A tőketulajdonos gazdaságilag racionális gondolkodásmódjára átfordítva az előző mondatban megfogalmazott elméleti tézist lényegében arról van szó, hogy a tőketulajdonosnak nincs jogilag kikényszeríthető igénye befektetésének megtérülésére, csak reménye lehet arra, hogy nem elbukja a betett összeget, nem nullszaldósra jön ki, hanem a betett tőke megmaradása mellett még profit is származik a közös tevékenységből, amelynek folytatására tőkéjét rendelkezésre bocsátotta. A többi erőforrás társasági célokra történő megszerzése értelemszerűen szintén csak a jövőbeni fizetség megígéréssel történhet. Az ígéret teljesítésére 100%-os garancia ugyan nincs és a kockázati elemnél fogva nem is lehet, ezért itt jön a tőketulajdonosok központi szerepének gazdasági motivációja: ha biztos sikert

ígérni nem is lehet a tőkén kívüli erőforrásokat a társaság közös céljára rendelkezésre bocsátó jogalanyoknak, az ígéretet viszont nem csak hogy hihetővé lehet, de hihetővé is kell tenni. Az ígéretet pedig a társaság úgy tudja igazán hihetővé tenni, hogy rendelkezésére bocsátanak olyan vagyont, amely képes fedezetet nyújtani az erőforrások rendelkezésre bocsátása fejében ígért ellenszolgáltatásra. A fedezetet pedig egyértelmű, hogy ki biztosítja: a tőketulajdonosok. Az iménti lépésről, lépésre haladó gondolatmenetből következik tehát, hogy a tőketulajdonosok által a társaság rendelkezésére bocsátott fedezet a tényleges, gazdasági előfeltétele a társaság működéséhez szükséges többi erőforrásnak.

A társasági szervezet következő költsége abból a gazdasági és történeti tényből ered, hogy a gazdasági viszonyok fejlődésével a társaságok szükségszerűen egyre nagyobb méretűekké válnak, mert csak így tudják kielégíteni az egyre nagyobb tőkeigényű társadalmi szükségleteket. Ide tartoznak például az út- vasút- csatornaépítések. Ugyancsak a társaságok méretének növekedése felé mutat, hogy a technológia fejlődéséből eredő méretgazdaságossági előnyöket és ebből eredő nagyobb profitot szintén csak nagyobb szervezeti keretek között tudják működtetni, illetve realizálni. Ide példaként a gépkocsigyártást lehet felhozni. Tekintettel arra, hogy jelen fejezet címével, a társasági szervezet költségeivel szerves összefüggésben van a társaságok fent jelzett méretnövekedése, ezért néhány gondolat erejéig ehelyütt térek ki az ezzel a méretnövekedéssel kapcsolatos szakirodalmi állásfoglalásokra. A méret- és profitnövekedésből David C. Korten azt a következtetést vonta le, hogy a fentiek folytán megnövekedő gazdasági hatalom már arra is alkalmas lehet, hogy politikai hatalommá transzformálódjon. A következtetést továbbvive Korten azt írja, hogy mára a tőkés társaságok váltak földünk domináns kormányzó intézményeivé, hiszen legnagyobbjaik minden országban jelen vannak és méretük, hatalmuk a legtöbb kormányén túltesz, illetve egyre

nagyobb mértékben már nem az emberek érdekei, hanem a tőkés társaságok határozzák meg az államok és a nemzeti testületek politikáját.²¹³ Korten ezt rendkívül károsnak tartotta, mert szerinte az ekkora méretű társaságok lényegüket tekintve idegen testek, amelyeknek egyetlen céljuk, hogy táplálják és megsokszorozzák önmagukat, az embert pedig nem tisztelik: csak fogyóeszköznek tekintik. A növekedési folyamat továbbgerjedése kapcsán azt állapította meg, hogy amilyen ütemben nő a tőkés társaságok autonóm intézményi hatalma, olyan ütemben válnak egyre függetlenebbé embertől és helytől, így pedig az emberi és a társasági érdekek még inkább eltérnek majd egymástól. Korten ahhoz hasonlította a társaságok méretnövekedéséből eredő káros szituációt, mintha idegen lények szállnák meg bolygónkat azzal a szándékkal, hogy gyarmatosítsák, bennünket pedig jobbágyokká tegyenek és sokunktól megszabaduljanak.²¹⁴ Kisfaludy András egyik kritikája az imént idézett állásfoglalással szemben, hogy az erkölcsi indíttatású, helyenként apokaliptikus tüneteket felvető vízió helyenkénti szimpatikus vonásai ellenére sem tükrözi kellő mértékben a valóságot. A társaságok rendszerét emberi szükségletek hívták életre és évszázadokon át fejlődött, így Kisfaludy megítélése szerint erőteljes túlzásnak tekinthető az az álláspont, amely szerint a társaságok növekedése önmagában az emberiség ellensége és az ember megnyomorításának, leigázásának az eszköze.²¹⁵ Annál is inkább helyteleníti Kisfaludy Korten felfogását, mert éppen a társaságok növekedése az, ami – ahogy a fentiekben láttuk – lehetővé teszi az emberiség szükségleteinek magasabb szintű kielégítését. Még nyomósabb ellenérv, hogy egyelőre nem látszik olyan egyéb eszköz, amely a fentiek tekintetében helyettesíthetné a társaságokat. Kisfaludy is látja Kortenhez hasonlóan a problémákat és a diszfunkcionális hatásokat, azonban – különösen a pozití-

---

²¹³ KORTEN, D. C.: *Tőkés társaságok világturalma*. Kapu. Budapest 1997. 62.

²¹⁴ KORTEN: *i. m.* 85.

²¹⁵ KISAFUDY András: *Hatalommegosztás a gazdasági társaságban*. In: *Liber Amicorum. Studia I. Vékás Dedicata*. ELTE ÁJK, Budapest, 1999. 158.

vumokkal való arányosítást tekintve – ezeket nem érzékeli olyan súlyúaknak, hogy a társaságokat, illetve azok növekedését egészében véve egyoldalúan nemkívánatos elemként tüntessék fel. Kisfaludy cáfolja továbbá Korten azon állításait is, amelyek alapján a társaságok mindentől és mindenkitől független, önálló érdekek által vezényelt kategóriák lennének. Ezt az elemzést legfeljebb a sci-fi világra vonatkozóan tudja elfogadni, mert szerinte a valóságban a társaságok nagyon is földhözragadt intézmények és a társaság érdeke, illetve a társaság akarata voltaképpen nem tekinthető másnak, mint a társaság mögött álló emberek érdekének, illetve akaratának.

A társasági szervezet megnagyobbodásából nemcsak költségek erednek, hanem egy igen komoly elméleti és gyakorlati probléma is: a tulajdonosi és irányítási funkció elválása. Ez utóbbi konfliktusszerű szituáció fokozott elméleti jelentőségére tekintettel az alábbiakban külön alfejezetben kerül ismertetésre: ezen ponton a társasági szervezet költségei szempontjából a társasági szervezet megnagyobbodásának és a tulajdonosi, valamint az irányítási funkció elválásának annyiból van jelentősége, hogy költségeket generál az is, ha a tulajdonos a nagy szervezetben már nem képes nyomon követni erőforrásainak működését, így kénytelen megbízni a szervezet rendelkezésére bocsátott eszközöket kezelő személyekben. Ezt a kérdéskört részletesebben a következő alfejezetben fejtem ki, a jelen alfejezet szempontjából releváns költségek szempontjából viszont nyilvánvaló, hogy ez a megkettőződés, illetve ellenőrzés szükségképpen költségeket generál.

Most, hogy áttekintettem a piac és a társaság költségeit, nyilvánvalóan megállapítható, hogy mi a teendője a két út közötti választást kereső jogalanyoknak: fel kell mérni mindkét megoldás várható költségeit. Ezt követően pedig egyértelmű a következő lépés: ha a társaság alapításával és működtetésével járó költségek kisebbek, mint ugyanazon erőforrásoknak a piaci mechanizmusok igénybevételével történő megszervezésével járó költ-

ségek, akkor következik be a társaságalapítás. Nagyon fontos azonban kiemelni, hogy a gyakorlatban sem elég a társaságalapításnál leragadni, hiszen a világ dinamikus jellege miatt a létezők, így a gazdasági társaságok is mozgásban vannak. Így a komplex elméleti kutatás sem elégedhet meg az alapítás vizsgálatával, a társaságok működésének folyamatát is vizsgálni kell, hiszen ahogy a társaság helyzete sem egyszer és mindenkorra adott, hanem folyamatosan változó, úgy a társaság költségeinek összevetése a piaci mechanizmusok költségeivel is változhat. Ez a gyakorlat szempontjából azért fontos, mert abban a pillanatban, amikor a társaság költségei nagyobbak lesznek, mint ugyanazon erőforrásoknak a piaci mechanizmusok igénybevitelével történő megszervezésével járó költségek, akkor erre a társaság tagjai szükségképpen reagálnak, hiszen reakció nélkül elmondható, hogy gazdaságilag nem éri meg nekik. Ebből a tételből két fontos következtetés, egyúttal gyakorlatban előforduló jelenségre adott tudományos magyarázat következik:

– az egyik a társaságok mértéktelen növekedése tekintetében: amíg ugyanis az újabb erőforrásoknak a társasági szervezetbe való bevonása kisebb költségekkel jár, mint ugyanezen erőforrásoknak a piacról való beszerzése, addig a társaság növekedni fog. Egy idő után azonban ez a folyamat szükségképpen megáll (nyilván, hogy mikor jön el ez az idő, azt társasága, üzletága és a tevékenység jellege, gazdasági sikeressége dönti el), mert egy bizonyos méret felett és idő elteltével az irányítási költségek olymértékben megnövekednek, hogy már meghaladják a piaci költségeket.

– a másik következtetés pedig a társaságból kiváló tevékenységek tekintetében szűrhető le ezen tételből: azok a tevékenységek, amelyek a fenti ok (vagyis a társasági költségek növekedése a piaci költségekhez képest) miatt nem valósíthatók meg gazdaságosan a társaság keretei között, kiválnak a társaságból. Ilyenkor a kivált erőforrásokkal, amelyek korábban teljes

egészében a társaság irányítása alatt álltak, a társaság már nem rendelkezhet közvetlenül, csak a piac eszközeinek közbeiktatásával. Mindezekből logikusan következik, hogy milyen folyamatok vezethetnek egy működő társaság megszűnéséhez. Ha a társaság által folytatott tevékenységek többsége, illetve az ezen tevékenységek folytatásához szükséges erőforrások megszervezése vagy akár a társaság által folytatott valamennyi tevékenység tekintetében a társasági költségek meghaladják a piaci költségeket, akkor a társaság megszűnik, és helyette a költséghatékonyság jegyében piaci kapcsolatokon nyugvó vállalkozás vagy egymással piaci kapcsolatban lévő vállalkozások jönnek létre.

A társasági szervezet költségei csökkentésének egyik legtipikusabb formája a korlátozott tagi felelősség intézményesítése. Ez a kérdés azonban olyan összetett és jelen PhD értekezés célja – a társaságok és a társasági jog rendszerének – bemutatása szempontjából annyira fontos, hogy külön részt szentelek neki. Ezen túlmenően a következő fejezetben, a tulajdonosi és irányítási funkció elválása kapcsán is kitérek majd a korlátozott tagi felelősségnek és az adott kérdésnek az összefüggéseire. A dolgozat jelen részénél csak vázlatosan, a teljesség kedvéért írok a korlátozott felelősségnek és a társasági szervezet költségei csökkenésének összefüggésére, hiszen a korlátozott tagi felelősség intézménye számos egyéb vetülete mellett jelen alfejezet témájával is összefüggésben van.

Amennyiben ugyanis jelentős mennyiségű tőkét kell koncentrálni és a jogalany a beruházásához szükséges jelentős mennyiségű tőkét piaci eszközökkel akarja vagy tudja csak megszerezni, akkor ennek a hozadéka egyértelműen az, hogy egymagának kell viselnie a vállalkozás minden kockázatát, ez pedig értelemszerűen jelentős mértékben megnöveli a vállalkozás költségeit. Amennyiben azonban az erőforrások tulajdonosai a vállalkozáshoz szükséges tőkét társasági formában biztosítják, akkor ez a kockázat megosztását is

jelentheti, ez a körülmény pedig már önmagában a költségek valamilyen mértékű csökkenéséhez vezet. És itt jön az előző mondatban említett feltételes mód („jelentheti”) jelentősége: csak abban az esetben jelenthet ez a megoldás kockázatmegosztást és egyúttal költségcsökkentést, ha a jog elismeri a társasági tagok korlátozott felelősségét. Ennek hiányában ugyanis minden tőketulajdonos tag korlátlanul felel a társaság kötelezettségeiért és amennyiben egy tag több társaságba fektet be, akkor tovább nő a befektetés kockázata is.

4. A tulajdonosi és az irányítási pozíció elválása

Az előző pontban már utaltam ennek a fontos elméleti kérdésnek az előzményére, vagyis arra a körülményre, amelyre visszavezethető. A gazdasági viszonyok fejlődésével ugyanis a társaságok szükségszerűen egyre nagyobb méretűekké válnak, mert csak így tudják kielégíteni az egyre nagyobb tőkeigényű társadalmi szükségleteket. Ide tartoznak például az út-, vasút-, csatornaépítések. Ugyancsak a társaságok méretének növekedése felé mutat, hogy a technológia fejlődéséből eredő méretgazdaságossági előnyöket és ebből eredő nagyobb profitot szintén csak nagyobb szervezeti keretek között tudják működtetni, illetve realizálni. Ebből pedig az következik, hogy a tulajdonos a nagy szervezetben már nem képes nyomon követni erőforrásainak működését, így kénytelen megbízni a szervezet rendelkezésére bocsátott eszközöket kezelő személyekben. És itt jön szükségképpen az elválás: az irányítást ellátó személyek a modern társaságokban már tipikusan nem a tulajdonosok, hanem olyan, eredetileg a társaságon kívülálló személyek, akik a vagyon, illetve a vagyon részét képező eszközök kezelésére és működtetésére irányuló szakértelmüket bocsátják a társaság rendelkezésére. Ezt a szituációt próbálja leképezni, elemezni és értelmezni a megbízó-ügynök el-

mélet, amelynek súlypontja a gazdasági szereplők közötti érdekkonfliktuson van. A társaságokra vonatkoztatva ennek lényege, hogy az egyik személy (vagyis a tulajdonos) megbíz egy másik személyt (az irányítási funkciót betöltőt, vagyis a hatályos Gt. terminológiája szerint a vezető tisztségviselőt), hogy az ő érdekében, az ő javára bizonyos feladatokat teljesítsen. És itt merül fel a két funkció elválásából valamilyen szinten szükségszerűen keletkező érdekellentét lehetősége: az irányítást ellátók nem feltétlenül abban érdekeltek, hogy az erőforrás tulajdonosok maximális hozamot érjenek el, hanem valamilyen szinten a saját érdekeiket követik. Amely a jogi pozícióból is adódóan annyiból mindenképpen ellentétes az erőforrás-tulajdonos érdekével, hogy az irányító pozícióban lévő személy részére minden olyan előny, amit a tulajdonosok rovására érnek el, tiszta nyereség, hiszen amúgy ők nem részesülnek a keletkező nyereségből. Az elméleti magasabb absztrakciós szinten lévő distinkciót levive a konkrét gazdasági előnyben jelentkező egyedi szintre, ugyanezt úgy is meg lehet fogalmazni, hogy magukhoz veszik a másról pénzt. Az imént említett megbízó-ügynök elmélet is érzékeli ezt a konfliktus-lehetőséget, hiszen elmélet lévén csak a tipikusból, vagyis a közgazdaságtan alapját képező haszonmaximalizálásból tud kiindulni. Ebből pedig az következik, hogy az ügynök gyakran nem a megbízó érdekében, hanem a sajátjában fog cselekedni.

A megkettőződésből szükségszerűen következik egy újabb elméleti és gyakorlati probléma, ugyanis a gazdasági döntéseket nem a tulajdonos, hanem a professzionális menedzser hozza, aki az irányítási funkciót tölti be, így ő lát bele jobban a társaság mindennapos működésébe. (Csak a teljesség kedvéért jegyzem meg, hogy az eredeti angol terminológia nem a társaság, hanem a vállalat kifejezést használja, de ebben a relációban ugyanazok a jelenségek és a tünetek). Ezáltal pedig gyakran olyan információkkal rendelkezik, amelyekről a tulajdonos nem is tud. A szakirodalom ezt a

jelenséget hívja „információs asszimetriának”.²¹⁶ Ezáltal pedig a tulajdonosoknak, amennyiben ellenőrizni akarják a menedzsment tevékenységét, igen nehéz és ráadásul rendkívül költséges feladatuk lesz. Ehelyett a költségek minimalizálásának szándékával más utat választanak: különböző ösztönző-rendszerek kialakításával megpróbálják az irányítási funkciót betöltő jogalany céljait összhangba hozni saját céljaikkal. A megbízó-ügynök elmélet ezen kérdés vonatkozásában tett végkövetkeztetése, hogy az opportunizmus miatt a megbízó és az ügynök érdekeinek összehangolása a legoptimálisabb érdekeltségi rendszer kialakítása mellett is tökéletlen marad.

A fejezet eddigi részében megpróbáltam bemutatni a tulajdonosi és irányítási funkció elválását eredményező jelenséget, illetve az ezzel kapcsolatos problémákat, és konfliktus lehetőséget indukáló jelenségeket. Ha ezen a ponton véget érne a fejtegetés, akkor joggal tehetnék fel a kérdést: miért következett be ez a jelenség, ha ennyi problémát vet fel, miért tűrik az érdekelt felek és miért nem változtatják meg a rendszert? Az alábbiakban ennek okait próbálom bemutatni és elemezni, egyik oldalról azt az érdekmotivációt bemutatva, amely miatt mégis minden problémája ellenére jól működhet a rendszer, a másik oldalról pedig azt a jelenséget, amely végső soron mégis konszenzusra vezethet a különböző oldalon lévő szereplők között.

Tehát akkor nézzük először az érdekmotivációt: a társaságok előző fejezetben részletesen kibontott megnagyobbodása értelemszerűen együtt jár a társaságok egyre nagyobb tőkeigényével. A nagy tőkével rendelkező társaságok pedig rendszerint nem egy vagy két befektető-tulajdonos kezében vannak, hanem többen adják össze a működéshez szükséges tőkét. Ebből pedig egyértelműen következik, hogy egy-egy társasági tagnak (vagyis az elméletek bemutatása során ismertetett terminológia alapján tulajdonosnak) egyre alacsonyabb mértékű részesedése lesz a társaság teljes tőkéjéhez

---

²¹⁶ CHIKÁN Attila: *Vállalatgazdaságtan*. Aula Kiadó, 1999. 63.

képest. Az természetesen más kérdés, hogy abszolút mértékben milyen jelentőségű ez a részesedés, mert a társaságon belüli relációk tekintetében nem a kifelé, az átlagember felé megnyilvánuló összeg nagyságának van jelentősége, hanem kizárólag a tulajdonosi részesedés arányának a társaság teljes tőkéjéhez képest. A teljes tőkéhez viszonyított alacsony arányból viszont az is következik, hogy a tulajdonos nem is akar a mindennapi tevékenységben részt venni. Általános gazdaságelméleti tétel, hogy minél kisebb arányban van valaki jelen egy társaság tőkéjében, annál kevésbé akar akár tulajdonosként viselkedni, akár részt venni a mindennapos operatív irányításban, hiszen ezekben az esetekben az ezzel kapcsolatos költségek is őt terhelnék, míg tevékenységének eredménye legfeljebb töredék-előnyt jelentene számára. (Ebből tehát nemcsak a jelen alfejezet témája szempontjából releváns iménti megállapítás következik, hanem az is, hogy Kisfaludy András szerint az ilyen konstrukcióban a tőkéből alacsony részesedéssel bíró tulajdonosokat még elméletileg sem lehet a társaság tulajdonosainak tekinteni.²¹⁷)

Ha pedig közelebbről és mélyebben megvizsgáljuk a tulajdonos és a menedzsment közötti ellentétet, akkor megállapítható, hogy az ellentét eddig fejtegetett valamennyi eleme igaz ugyan, de alapvetően feloldható és nincs ráerőltetve egyik félre sem. Ez a magánjogi jogviszonyok mellérendeltségéből következik, hiszen amennyiben összességében bármelyik félre kedvezőtlen, akkor nem jön létre a megállapodás. Miután mégis létrejön, ezért nyilvánvaló, hogy nemcsak konfliktus és hátrányok, hanem előnyök is származnak belőle, méghozzá mindegyik fél részére több előny, mint hátrány. A társaság pedig belső viszonyaiban ugyan nem érintkezik a piaccal, kifelé viszont valamilyen szinten igen és ez – az alább kifejtendőkhöz szerint – egy irányba tereli a tőkések és a menedzsment szekerét. Amennyiben ugyanis az irányítási funkciót betöltő menedzsment az optimálisnál, illetve a piac

---

²¹⁷ MISKOLCZI BODNÁR: *i. m.* 22.

által még elfogadhatónál nagyobb mértékben követi a tőketulajdonosok rovására saját érdekeit a társaság irányításában, akkor a piac úgy fogja megítélni, hogy a társaságon belüli viszonyok nem elég kedvezőek a befektetők számára. Ennek a jelentősége egyebek között tőkebevonásnál lehet óriási. Ilyen esetben ugyanis a tőkebevonás csak olyan hátrányos feltételek mellett történhet meg, ami a téma elismert kutatói, Easterbrook és Fischel szerint előbb-utóbb törvényszerűen a társaság bukásához vezet.²¹⁸ Ezzel pedig megszűnik az irányításért felelős menedzsment megbízatása is, ami nyilvánvalóan ellentétes az ő érdekeivel is: tehát ezen mechanizmusok miatt legalább részben kordában kell tartania a menedzsmentnek saját érdeke érvényesítését a társasággal szemben.

Az előző pontban, a társasági szervezet költségei csökkenésénél már említett korlátozott tagi felelősségnek a tulajdonosi és irányítási funkciók elválásából eredő feszültség és disszonancia csökkenése tekintetében is van jelentősége. A korlátozott tagi felelősség intézményesítése ugyanis a társasági szervezet költségei csökkenése mellett lehetővé teszi a diverzifikáció útján megvalósuló kockázatkorlátozást. Hogy ennek mi köze a tulajdonosi és irányítási funkció közötti érdekellentét csökkenéséhez? Ennek pontos tisztázásához egy alapvető gazdaságelméleti tétellel kell tisztában lenni: minél nagyobb hányadát adja valaki egy vállalkozás tőkeigényének, annál nagyobb a befektetés kockázata, hiszen amennyiben a vállalkozás csődbe jut, akkor a teljes befektetés elveszik. Így a gazdaságilag racionálisan modellezhető befektető a kockázatok csökkentése érdekében megosztja (vagyis diverzifikálja) a befektetéseit több társaság között. Sokkal kisebb ugyanis a valószínűsége annak, hogy valamennyi társaság csődbe megy, mint annak, hogy eggyel megtörténik

---

²¹⁸ F. EASTERBROOK–D. FISCHEL: *The Corporate Contract*. 89 Columbia Law Review. 1416–1448.

ugyanaz. A diverzifikáció azonban nem megy a korlátozott felelősség nélkül: ennek hiányában ugyanis minden tőketulajdonos tag korlátlanul felel a társaság kötelezettségeiért, így minden egyes újabb társaságba való befektetés ugyancsak korlátlan mértékben növeli a befektető kockázatát.

Ezek szükségszerű előrebocsátásával (ellenkező esetben a következő gondolat a levegőben lógott volna) nézzük a fentiek hatását a tulajdonosi és irányítási funkciók elválásából eredő feszültség és disszonancia csökkenése tekintetében. A minél több társaságba való befektetés és a társaságok személyes irányításának igénye nyilvánvaló, hogy egyszerre nem elégíthető ki. Ezáltal pedig a tulajdonos nem kíván nemhogy irányítási funkciókat gyakorolni, hanem részt sem akar az irányításból, hiszen egyrészt a ráfordításokhoz képest csekély az őt személy szerint megillető előny, másrészt pedig, ha így tesz, akkor a kockázat is elhanyagolhatóvá válik. Mindezekből pedig okszerűen következik, hogy a korlátozott felelősség által lehetővé tett diverzifikáció a tulajdonos irányításra vonatkozó igényének hiányában szintén csökkenti a tulajdonosi és irányítási funkció közötti feszültséget.

V. rész A korlátolt felelősség gazdasági és dogmatikai kérdései

1. A korábban tárgyaltak korlátolt felelősséggel összefüggő szegmenseinek vázlatos felelevenítése – jelen fejezet szempontjából.

A társasági jog egyik legfontosabb kategóriájának számító korlátozott felelősséget a dolgozat eddigi részein már jó néhány helyen érintettem. Ez is alátámasztja a vizsgált kategória jelentőségét, hiszen a társasági jog eddig tárgyalt, legfontosabb elméleti és gyakorlati problémáinak vizsgálatánál is láthattuk, hogy megértésükhöz megkerülhetetlen a korlátolt felelősségnek és az ahhoz kapcsolódó legjelentősebb járulékos jellegű kérdéseknek, problémáknak a pontos ismerete. A korábban tárgyalt intézmények kérdéseit nem megismételve, ehelyütt csak azoknak a korlátozott felelősséggel való kapcsolatát elevenítem fel röviden, hogy látható legyen ehelyütt is a koherens összefüggés:

A társasági szervezet költségei csökkentésének lehetséges módzatai között tárgyaltuk, hogy amennyiben jelentős mennyiségű tőkét kell koncentrálni és a jogalany a beruházásához szükséges jelentős mennyiségű tőkét piaci eszközökkel akarja vagy tudja csak megszerezni, akkor ennek a következménye egyértelműen az, hogy egymagának kell viselnie a vállalkozás minden kockázatát, ez pedig értelemszerűen jelentős mértékben megnöveli a vállalkozás költségeit. Amennyiben azonban az erőforrások tulajdonosai a vállalkozáshoz szükséges tőkét társasági formában biztosítják, akkor ez a kockázat megosztását is jelentheti, ez a körülmény pedig már önmagában a költségek valamilyen mértékű csökkenéséhez vezet. Láthattuk ugyanakkor a levezetés végén, hogy csak abban az esetben jelenthet ez a megoldás kockázatmegosztást és egyúttal költségcsökkentést, ha a jog elismeri a társasági tagok korlátozott felelősségét. Ennek hiányában ugyanis minden tőketulaj-

donos tag korlátlanul felel a társaság kötelezettségeiért és amennyiben egy tag több társaságba fektet be, akkor tovább nő a befektetés kockázata is.

A dolgozat tulajdonosi -és irányítási funkció konfliktusának feloldását tárgyaló részében pedig azt láthattuk, hogy korlátozott tagi felelősségnek a tulajdonosi és irányítási funkciók elválásából eredő feszültség és disszonancia csökkenése tekintetében is van jelentősége. A korlátozott tagi felelősség intézményesítése ugyanis a társasági szervezet költségei csökkenése mellett lehetővé teszi a diverzifikáció útján megvalósuló kockázatkorlátozást. A diverzifikáció sem megy a korlátozott felelősség nélkül, ennek hiányában ugyanis minden tőketulajdonos tag korlátlanul felel a társaság kötelezettségeiért, így minden egyes újabb társaságba való befektetés ugyancsak korlátlan mértékben növeli a befektető kockázatát. A korlátozott felelősség által lehetővé tett diverzifikáció miatt a több társaságba befektető tőketulajdonos nem kíván mindegyik társaságban (sőt tipikusan egyikben sem) részt venni az irányítási funkció gyakorlásában, automatikusan csökkentve ezzel a két funkció közötti feszültséget.

A dolgozat korábbi részében részletesen tárgyalt kérdés, a társaságok önálló jogalanyiséga szükségszerű elméleti előfeltétele a korlátozott felelősségnek. Ennek hiányában nem beszélhetünk a gazdasági társaság tagjainak elkülönüléséről a gazdasági társaságoktól, így sem fogalmilag, sem gyakorlatilag nem juthatunk el a korlátozott felelősségig. A jogalanyiség megléte pedig – ahogy korábban részletesen kifejtettem – dönti el, hogy a tagoktól elkülönült szervezet szerezhet-e jogokat és kötelezettségeket a saját nevében, így a jogviszonyban jogalanyként, illetve egy esetleges perben félként a tagoktól elkülönült szervezet áll-e. Ennek a gyakorlati jelentősége pedig az, hogy a társaság tulajdona sem ténylegesen, sem jogilag nem a tagoké, hanem a tulajdonos alanyának pozíciójában a társaság helyezkedik el.

2. A korlátozott felelősség alapvető kérdései

Ahogy a bevezetés során láthattuk, a társaság tagoktól elhatárolt felelősségének megjelenése a jogi személyek önálló entitásként való kezelésére vezethető vissza. A korlátozott felelősség megfogalmazás kapcsán egy alapvető nyelvtani félreértés lehetőségére kell felhívni a figyelmet: a korlátolt felelősség elnevezés ugyanis nem azt jelenti, hogy a társaság felelőssége korlátozott, hiszen a hitelezők felé a társaság teljes vagyonával felel, a korlátozott felelősség csak a tagok felelősségére vonatkozik: a korlátozás pedig ott jelentkezik, hogy a tag felelőssége korlátozott a társaság **kötelezettségeiért**. A szakirodalom alapján meg kell azonban jegyezni, hogy a korlátozott felelősség a társaság tagjai tekintetében sem helytálló, mert a tagok a kötelezettségeiket (törzsbetét szolgáltatása és az esetlegesen vállalt egyéb vagyoni értékű szolgáltatás) a társaság és nem a hitelezők irányába kötelesek teljesíteni és főszabály szerint a társaság tartozásaiért ezt meghaladóan nem korlátlanul felelnek, hanem egyáltalán nem.²¹⁹ Csak a teljesség kedvéért jegyzem meg, hogy ez a kis 'nyelvtani bukfenc' és az ebből eredő félreértés lehetősége nemcsak a magyar nyelvben, illetve megfogalmazásban érhető tetten: az angol „*limited liability company*” terminusból hasonló téves következtetésekre lehet jutni: természetesen ott is alaptalanul, hiszen az angol jogban sem a társaság felelőssége korlátozott, hanem a tagoké.

Jelentőséghez a korlátozott felelősség a korlátlan felelősséghez képest a társaság fizetéképtelensége esetén jut: hiszen ameddig a társaság prosperál, illetve ha nem is prosperál, de van elegendő anyagi forrása kötelezettségei teljesítéséhez, addig teljesen mindegy, hogy milyen a tagok felelőssége, a társaság teljesít, kifelé a tagok meg se jelennek. A társaság fizetéképtelensége esetében viszont a hitelező egyéb lehetőség hiányában a társaság

---

²¹⁹ FARKAS-JENOVAI-NÓTÁRI-PAPP: *Társasági jog*. Lectum Kiadó Szeged 2009. 348.

tagjaitól szeretné behajtani követelését. Amennyiben a tagok felelőssége korlátlan, akkor a társaság vagyonát meghaladó kötelezettségeiért a tagok magánvagyonukkal, korlátlanul kötelesek helytállni mindaddig, ameddig a hitelezőnek a társasággal szemben fennálló, kielégítetlen követelése van. Itt jegyezném meg, hogy a korlátlan mellett tipikusan egyetemleges is a tagok felelőssége, de ez az egyes gazdasági társaságok elemzésénél fontos. (Jelen fejezetben a felelősség korlátlan, illetve korlátozott volta áll a kutatás fókuszában, az egyetemlegesség jelen relációban csak járulékos kérdés, amelyet csak a teljesség kedvéért említettem meg). Hogy az elméleti fejtegetések előtt-után-között konkrét tételes jogi példát is lássunk, a magyar jogban a tagok korlátlan felelőssége a közkereseti társaságra jellemző, a felelősségről pedig a Gt. 97. § (1) bekezdése akként rendelkezik, hogy a társaság kötelezettségeiért elsősorban a társaság felel vagyonával. Ha a társasági vagyon a követelést nem fedezi, a társaság kötelezettségeiért a tagok saját vagyonukkal korlátlanul és egyetemlegesen felelnek.

Ezzel szemben korlátozott felelősségnél a társaság – amint láttuk – ugyan teljes vagyonával felel a hitelezőknek, a tagok azonban csak a társasági részesedésnek a társaság rendelkezésre bocsátásával felelnek. Ha ezt megtették, akkor ezen túlmenően nekik sem felelősségük, sem helytállási kötelezettségük nincs a társaság kötelezettségeiért (legalábbis főszabály szerint, a kivételekre majd kitérek).

A korlátozott felelősség jelentőségének alátámasztására az eddig kifejtett előnyöknek és jellemvonásoknak a fényében az alábbi, angolszász szakirodalmából vett idézetek, ha megítélésem szerint túlzásnak is tekinthetők, de alaptalannak semmiképpen sem. N. M. Butler meglátása szerint a 19. század legjelentősebb találmánya a korlátolt felelősség intézményének megalkotása volt, amelyet még a gőz és az elektromosság felfedezésénél is jelentősebbnek értékelt, mivel véleménye szerint a korlátolt felelősségű társasági forma

nélkül az előbbieket életképtelenségre lettek volna ítéelve.²²⁰ Osztotta ezt a véleményt Charles William Eliot is, aki szerint a társaságok legfontosabb ismertetőjegye korlátolt felelősségük, melynek megjelenése a 19. század legnagyobb hatással bíró felfedezése volt.²²¹

3. A korlátozott felelősség általános magánjogi kérdéseinek társasági jogi vetülete.

A jog bonyolult összefüggés rendszeréből a korlátozott felelősség tekintetében sem lehet kilépni. Ahogy a magánjogi szabályozást sem lehet kiszakítani a jog általános kérdéseiből, úgy a társasági jogi korlátozott felelősség kapcsán is elkerülhetetlen néhány szót szólni a korlátozott felelősség magánjogi problémájának a legfontosabb vonásairól. Hiszen a társasági jog korlátozott felelőssége sem önmagában, hanem a rendszeren belül értelmezhető. A felelősség korlátozhatósága ugyanis a kártérítési jogn belül is az egyik alapkérdésnek tekinthető, ugyanakkor a figyelmen kívül hagyás mellett a másik véglet, a túlzott azonosítás irányába sem szabad elmenni, hiszen a két szituáció természetét vizsgálva egyértelműen meg lehet állapítani, hogy a polgári jogban megnyilvánuló felelősségkorlátozás nem alkalmazható adekvátan a társasági jogi felelősségkorlátozás általunk vizsgált aspektusára. A társasági jogban egyfelől vannak ugyan olyan felelősségi tényállások, amelyeknél a magánjogi felelősség korlátozásának dogmatikai eszköztára nagyon hasonlóan érvényesül. Ide tartozik például a vezető tisztviselők, a felügyelő bizottsági tagok vagy a könyvvizsgáló károkozása,

---

²²⁰ Nicholas Murray Butler: A New York-i Kereskedelmi Kamara éves bankettjén tartott beszédében (1911). „In my judgement the limited liability corporatoin is the greatest single discovery of modern times... Even steam and electricity are far less important than the limited liability corporation, and they would be reduced to comparative impotence without it”.

²²¹ MEINERS, R. E.–MOFSKY, J. S.–TOLLISON, R. D.: *Piercing the veil of limites liability*. Delaware Journal of Corporate Law, 1979. 351.

illetve a tagok által a társaságnak okozott károk kérdése. Ezekről – és ezáltal az általános polgári jogi felelősségtől, illetve felelősségkorlátozástól – nagymértékben eltér a társasági vagyont meghaladó tartozásokért fennálló korlátozott tagi felelősség. Ha tisztán dogmatikailag vizsgáljuk, az eltérő természet elég könnyen tetten érhető, hiszen a korlátozott tagi felelősség sokkal inkább helytállási alakzat, mint felelősség, így egyet kell érteni Nochta Tiborral, aki szerint ezt a konstrukciót a magánjogi felelősséghez már meglehetősen elvékonyodott szál köti.²²²

Ezekből pedig egyértelműen következik, hogy a kötelezettség és a felelősség elhatárolása a társasági jogban még az általános dogmatikai igényeket meghaladóan is indokolt, hiszen a társasági jogban a korlátozott felelősségnek intézményt karakterizáló szerepe van. A korlátozott felelősséggel működő társaságok (kft., rt.) esetében a fentiek fényében tisztán megállapítható, hogy a tag „felelőssége” nem felelősség, hanem szerződésen (ezúttal társasági szerződésen) nyugvó teljesítési kötelezettség, amely a felelősség szakaszába csak szerződésszegés esetében kerül. Így egyértelműen megállapítható, hogy ugyanazon kifejezésen e vonatkozásban mást ért a polgári jog és a társasági jog.

Az eltérés megértéséhez és mélyebb átlátásához szükséges néhány gondolatot előre bocsátani a korlátozott felelősség általános magánjogi dogmatikájáról és funkciójáról, hogy ezt követően a gondolati ívet folytatva jussunk el a társaság tagjai korlátozott felelősségének alapvető elméleti kérdéseire. A korlátozott felelősség alap mozgatórugójának a magánjogban az tekinthető, hogy kiküszöbölje a kötelezett vagyonához képest azt a mértéket, amelyen belül a felelősségi célok még érvényesülhetnek vagy a károkozó magatartás értékelésének bekapcsolásával az okozott kárhoz képest a kártérítés, mint szankció csökkentéséhez vezethet. Azért is szükséges a felelősség-korlátozás

---

²²² NOCHTA: *i. m.* 45.

bevitele a polgári jogba, mert a teljes kártérítés elvének mechanikus alkalmazásával a régi római jogi regulát lehetne igazolni: „*summum ius est summa iniuria*”. Az elmélet számára nagyon komoly kihívást jelentő kérdés, hogy hol húzódjon a felelősségi határ, a kérdés azonban fontossága mellett olyan szinten távol áll az általam jelenleg vizsgált témától, a társaság tagjai korlátozott felelősségétől, hogy jelen értekezésben részletesebben nincs értelme kitérni rá.

A vagyoni felelősség kötelezett vagyonához mért korlátozása (tehát a gondolati ívet továbbfolytatva eljutottunk a társasági jogi felelősségkorlátozásig) tekintetében ma is (és megítélésem szerint még sokáig) Grosschmid Béni *cum viribus* és *pro viribus* felelősségi alakzatokra bontott elemzése lehet a kiindulópont. Grosschmid szerint a korlátolt felelősség lényegében saját leendett tartozásért való felelősség korlátozása.²²³ A korlátolt felelősség bemutatása pont témánkat érintő példával történik Grosschmid példázatában. A Kereskedelmi Törvény szerinti korlátozott felelőssége a betéti társaság kültagjának (a példa ma is helytálló, hiszen a ma hatályos Gt. szerint is korlátozott a bt. kültagjának a felelőssége) Grosschmid felfogásában nem azt jelenti, hogy amiért a kültag felel, az nem a társasági kötelezettségek. Azok a kültag azon saját kötelezettségei, amelyek a kültagot akkor terhelnék, ha felelőssége nem volna korlátozva. ²²⁴ Ehhez képest (tulajdonképpen a gondolatmenet logikus folytatásaként) a beltág korlátozott felelőssége sem azt jelenti Grosschmid felfogásában, hogy a beltág a társaság kötelezettségeinek minden „ízéért” felel, hanem azért felel egész vagyonával, ami rá a társasági kötelezettségekből nehezedik.

---

²²³ GROSSCHMID Béni: *Fejezetek kötelmi jogunk köréből*. I. kötet. Grill Károly Könyvkiadóvállalat, Budapest, 1933. 655.

²²⁴ GROSSCHMID: *i. m.* 893.

A korlátozott felelősség társasági jogi vetületeinek tárgyalása során nem lehet megkerülni azt a kérdést, hogy a korlátozott felelősség a társasági jogban mennyiben tekinthető a tagok magánautonómiája részének és mennyiben a jogalkotó megítélésén nyugvó, a jogi szabályozásra tartozó kérdésnek. Már a megfogalmazásból látszik, hogy elméleti síkon ez a diszpozitivitás vagy kógencia dilemmát állítja elénk. Ha történetileg nézzük a kérdést, akkor a kezdeti szakaszban a diszpozitivitás állapítható meg, hiszen a felelősség korlátozása eleinte megállapodásokon, még hozzá a társaság és a hitelezők közötti megállapodásokon nyugodott. Később ez a felfogás és szabályozás megváltozott és a korlátozott felelősség a társasági jog kógens szabályainak integráns részét kezdte képezni. A folyamat végére kifelé kógens lett a korlátozott felelősség és a tagok magánautonómiája ezzel párhuzamosan visszaszorult, sőt szinte el is tűnt, csak bizonyos fokban, a tagok belső viszonyait szabályozó megállapodások tekintetében maradt fenn.

Történetileg érdekes lehet megemlíteni, hogy a tag korlátozott felelőségének intézményi kiszélesítése elsősorban az itáliai városállamokhoz köthető. 1409-ban egy firenzei statutum a betéti társaság kültagja korlátozott felelőségének biztosítása és a társasággal kapcsolatba kerülő harmadik személyek érdekeinek védelme végett előírta, hogy a társaság alapító okiratában regisztrálni kell azt az összeget, amellyel a kültag hozzájárult a társaság tőkéjéhez. A társasággal kapcsolatba kerülő harmadik személyek érdekeinek védelme miatt pedig ennek nyilvánosságra hozataláról is rendelkezett a statutum.

4. A korlátozott felelősség gazdasági értelemben vett pozitív hozadéka

A dolgozat korábbi részeiben és jelen fejezet elejének felvezetéseként már érintettük a korlátozott felelősség megjelenésének kiemelt fontossággal bíró

mozgatórugóit és ennek során megkerülhetetlen volt, hogy kitérjünk a mögöttük megjelenő gazdasági előnyökre (kockázatmegosztás, költségcsökkentés, diverzifikáció stb.). A korábban kifejtetteket nem megismételve ezen alfejezetben a korlátozott felelősséggel járó egyéb, természetesen az előzőekkel összefüggő előnyöket bontom ki részletesen. A különbség a korábbiakhoz képest annyi, hogy itt nem egy vizsgált másik kérdés járulékos szegmenseként kerül elő a korlátolt felelősség, hanem a kutatás fókuszába állítva, így a korábban említettek részletesebb, ilyen szempontú kifejtése történik majd meg. A fentebb elemzett kérdések jelen fejezet szempontjából releváns összegzéseként csak annyit emelek ki, hogy jóval bonyolultabb és összetettebb kérdés a korlátozott felelősség annál, mintsem, hogy csak a tőkések védelmét lássuk benne. Természetesen ez is egy fontos szempont, de a tőkések nyugalmán túl legalább olyan jelentős szempont, hogy a korlátozott felelősség által lehetővé tett diverzifikáció a befektetések kockázatának csökkentésével a tőkéhez jutás költségeit is csökkenti, ezzel pedig társadalmi mértékben tud költséget megtakarítani. Természetesen társadalmi költségben manifesztálódott árnyoldalai is vannak a korlátozott felelősségnek, ahogy ezekre ugyancsak részletesen kitérek majd, de teljesen nyilvánvaló, hogy összességében a passzívumban megjelenő társadalmi költségek kisebbek, mint az a nyereség, amit az olcsó tőke jelent a gazdaság számára.

4.1. Az ügynöki költségek terén

A vezető tisztségviselő–menedzsment közötti konfliktus lehetőségénél részletesen kifejtettem azt a közgazdaságtani értelemben vett szükségszerű konfliktust, amelynek lényege, hogy nem az ügynök kapja a megbízója érdekében végzett tevékenysége eredményét, így pedig az ügynök kísértést fog érezni, hogy a megbízó kárára saját hasznát növelje. Az egyik ebből

eredő kárt nem érinti a korlátozott felelősség, illetve azt nehezebben vagy inkább egyáltalán nem lehet csökkenteni a korlátozott tagi felelősség által, így csak említés szintjén térek rá ki: ez az ügynök sikeres, társaság hasznát a saját zsebére csökkentő tevékenysége. Ez – ha megtörténik – akár korlátozott, akár korlátlan a tagi felelősség csökkenti a tag részesedését, a nem realizált haszonra tekintettel pedig költségként jelentkezik. A másik költségcsoport viszont szervesen összefügg a korlátozott felelősséggel. Ez azon költségekből tevődik össze, amelyeket a megbízó (vagyis a tag) vállal fel annak érdekében, hogy megakadályozza az ügynök (vagyis a vezető tisztségviselő) imént fejtegetett, az ő szempontjából nemkívánatos tevékenységét. Könnyű gazdaságilag belátni, hiszen minden racionálisan gondolkozó megbízó (tag) annál alaposabban fogja ügynöke (vezető tisztségviselő) tevékenységét ellenőrizni, minél nagyobb kockázatot visel. És itt jön a szerves összefüggés a korlátozott felelősséggel, illetve a korlátozott felelősség költségcsökkentő hatása, tehát gazdasági értelemben vett pozitív hozadéka: A korlátozott felelősség hiányában más lehetőség nem marad csak a korlátlan felelősség. A korlátlanul felelős tag pedig akár teljes vagyonát is elveszítheti, így két racionális magatartás marad számára, gazdaságilag és társadalmi költségekben mindkettő negatív:

Az egyik lehetőség, hogy a fokozott kockázatra tekintettel nem fektet be, ez viszont szükségképpen együtt járna a gazdasági növekedés dinamikájának csökkenésével, hiszen szükségszerűen csökkenne a tőke áramlása a gazdaságon belül. A teljesség kedvéért megjegyzem, hogy természetesen ez ma is problémát okozna, de igazán óriási jelentőséggel 150-200 évvel ezelőtt bírt a kérdés. Akkoriban ugyanis nem voltak²²⁵ olyan óriási eredménytartalékok a nagy gazdasági társaságoknál, mint ma, így a tőkebefektetések (a nagy tár-

---

²²⁵ HOMOKI NAGY Mária: *A magyar magánjog történetének vázlata 1848-ig*. JATE Press, Szeged, 2005. 138. o.

saságok részvénytársasági formájára tekintettel nyilvánvalóan részvényesi tőkebefektetések) a mainál is sokkal jelentősebb szerepet játszottak a társaságok finanszírozásában. Megítélésem szerint ez a tény nem a korlátozott felelősség, ebből a szempontból való leértékelődését jelenti, hanem inkább a történeti fejlődés meghatározott korszakában fennálló, óriási jelentőségét.

A másik lehetőség gyakoribb, hiszen nyilvánvalóan az fektet be, akiben van kockázat iránti hajlandóság, korlátozott felelősség hiányában azonban az ésszerűtlen kockázat kiküszöbölésére minden befektető készletét érez. Ennek egyik válfaja az ügynök fokozott figyelemmel követése, ami szintén költségeket okoz. A korlátozott felelősséggel azonban szükségképpen csökken az ellenőrzési költség, hiszen a korlátozott felelősséggel együtt jár a potenciális veszteség limitált volta. Ezáltal pedig ha jogilag nem is, de gazdaságilag – és ezáltal ténylegesen – maximálva a monitorozási költség, méghozzá a befektetés értékében. A gyakorlatban előfordul a korlátozott felelősség által lehetővé tett teljes befektetői passzivitás is, ami pedig fokozott mértékben csökkenti, sőt szinte nullára redukálja a költségek ezen részét. Hiszen ez esetben ellenőrzési költség nincs és a potenciális nyereség mellett a maximális veszteség azon vagyoni hozzájárulás elbukásának a kockázata, amit a befektető akkor vállalt, amikor a beruházás és a passzivitás mellett döntött.

A gyakorlatban elterjedtebb megoldás azonban a dolgok saját kézbe vétele, ami a költségnövekedésen túl komolyabb, társadalmi mértékben véve is káros hatással jár. A káros visszahatás természete egyértelmű. A társadalom azért professzionalizálódott, hogy mindenki azt a feladatot lássa el, amihez igazán ért. A társaságirányításhoz (menedzselés) pedig nyilvánvalóan a vezető tisztségviselő (menedzsmen) ért jobban, mint az a tag, akinek esetleg semmi szakképesítése, gyakorlata, „csak” a tőkét adja hozzá (a „Csak” terminust azért emeltem így ki, mert – ahogy korábban kifejtettem – a tőke

talán a legfontosabb erőforrás, ezáltal pedig a tőke tulajdonos szerepe is kimagaslóan fontos, a szakszerű tevékenység irányításához azonban nem ért szükségszerűen). A korlátlanul felelős, ezáltal pedig saját vagyonát érthetően a gazdaságilag optimálisnál sokkal jobban féltő tag, ilyen irányú aktív beavatkozása pedig munkamegosztással és a társadalom imént említett professzionalizálásával ellentétes irányba vezet (illetve korlátozott felelősség hiányában vezetne).

4.2. A többi tag monitorozásából eredő költségek terén

Fokozottan pozitív, társadalmi mértékben is megnyilvánuló hozadéka van a korlátozott felelősségnek egy, a dolgozat korábbi részében már említett körülmény tekintetében. Amennyiben ugyanis a tagok felelőssége korlátlan, akkor a társaság vagyonát meghaladó kötelezettségeiért a tagok magánvagyonukkal, korlátlanul kötelesek helytállni mindaddig, ameddig a hitelezőnek a társasággal szemben fennálló, kielégítetlen követelése van. Tisztán elméletileg nézve ez még nem okoz plusz költséget, hiszen minden egyes befektető potenciális célpont, a gyakorlatban azonban ez nem így van. Egyrészt egyes befektetőknek minimális az esetlegesen végrehajtás alá vonható vagyonuk, másrészt pedig – különösen nagyobb tőkeerejű beruházások külföldi befektetői esetében – olyan, speciális joghatósági problémák is felmerülhetnek, amik a gyakorlatban egyes befektetőket kizárják a hitelezők potenciális célpontjai közül. Mi következik mindezekből? Egyértelműen az, hogy a hitelezőnek a legracionálisabb stratégia a legtöbb vagyonnal bíró, joghatósági problémáktól mentes belföldi tag ellen fellépni. A befektető tag részéről pedig a gazdasági társaság tartozásaiért való, aránytalan mértékű felelősség elkerülése érdekében a megoldás csak az lehet, ha állandóan, intenzíven és folyamatosan figyelemmel kíséri a többi tag vagyoni helyzetét.

Nagyszámú tagnál azonban értelemszerűen óriási költséggel járna mindez, vagyis más nézőpontból ugyanezt megfogalmazva: a tagok számának növekedésével szignifikánsan nő egymás monitorozásának a költsége. Ez pedig az előző bekezdéshez hasonló folyamatot generálhat, a kevésbé rossz eset még az, ha a költségek magasak, de még nem aránytalanul káros, befektetést visszafogó mértékűek. Ez „csak” társadalmi mértékben vett felesleges költségekkel jár, ha viszont a költségek magasabbak a potenciálisan elvárható haszonnál, akkor a befektetés megszűnik, hiszen nincs olyan gazdaságilag racionális jogalany, aki úgy fektet be, hogy tudja, még jó esetben több lesz a költsége és ezáltal a vesztesége, mint a nyeresége. A korlátozott felelősséggel ez a probléma megoldódik, hiszen még a társaság fizetéképtelensége esetén is a befektető tényleges vesztesége független a többi tag vagyoni helyzetétől, nincs tehát szükség egymás fokozott és intenzív monitorozására és ezzel megtakarították az ezzel járó, imént fejtegetett költségek.

4.3. Az egyes társasági részesedések egységes ára terén

A társasági részesedés értékének fix meghatározása rendkívül fontos. Kisebb tőkeerejű társaságoknál is az, csak ott a társadalmi mértékben vett jelentőség kisebb, mert csak a tagokat, illetve a társasággal üzleti kapcsolatba kerülő vagy kerülni kívánó személyeket érinti. Az óriásvállalatok részesedései értéke azonban nagyszámú, és nagy tőkeerejű jogalanyokat is érint, így társadalmi mértékben is jelentőssé válhat negatív hozadékként az a költség, amely pluszként jelentkezik, illetve pozitív hozadékként az a költség, amelyeket meg lehet takarítani. Ebben a pontban azt próbálom bemutatni, hogy miért fontos a költségek szempontjából a társasági részesedés értékének fix meghatározása, illetve hogyan függ össze ez a korlátozott felelősséggel és milyen költségeket lehet e vonatkozásban megtakarítani a korlátozott felelősség

által. Az elméleti distinkciókat a gyakorlat szempontjából vizsgálva kiemelném, hogy valamennyi korlátozott felelősséggel működő társasági formára állnak az itt meghatározottak, de gyakorlatilag a részvénytársaság és azon belül is a nagyobb részvénytársaságok azok, ahol a kérdésnek a jelentősége fokozott, így a vizsgálat fókuszába ezen a pontban nem az általános társaság-elméleti kérdések kerülnek, hanem konkrétan a részvénynek, mint társasági részesedésnek a fix értékére vonatkozó gondolatok.

A részvénytársaságban, mint valamennyi korlátozott felelősséggel működő társaságban a korlátozott felelősségből eredő veszteségmaximalizálásra tekintettel a többi részvényes kiléte, vagyoni helyzete irreleváns. Molnár Lajos megállapítása szerint a korlátozott felelősségű rendszerben a részvényár a vállalat eszközei által generált bevétel jelenértéke.²²⁶ Ezekből pedig az következik, hogy a részvény fajlagos (legalábbis a felelősség szempontjából mindenképpen az) és az is, hogy lehetővé válik, hogy az adott gazdasági társaság részvényeinek egységes piaci ára alakuljon ki.

Korlátlan felelősség esetében az előző pontban írtak miatt erről szó sem lehet. Az ott írtakat nem megismételve, csak a lényegükre röviden utalva emelem itt is ki ennek legfőbb okát: A társaság fizetéképtelensége esetén a hitelezőknek a legracionálisabb stratégia a legtöbb vagyonnal bíró, joghatósági problémáktól mentes belföldi tag vagy tagok ellen fellépni. Ebből pedig az következik, hogy fizetéképtelenség esetében ezek a tagok olyan szituációban találják magukat, amelyben az összes olyan tartozásért helyt kell állniuk, amely meghaladja a társaság vagyonát. Az egyértelmű logikai láncolat következő következtetése pedig az, hogy az ilyen tagok potenciális vesztesége nagyobb, mint más tagoké. Ezáltal pedig a társasági részesedésük értéke is különböző, sőt miután elég valószínűtlen, hogy két, egymástól különböző tag pontosan ugyanolyan anyagi és egyéb kondíciókkal bírjon,

---

²²⁶ MOLNÁR: *i. m.* 64.

ezért elmondható, hogy minden egyes részesedés más-más értékkel fog bírni.

Mindezekkel tehát sikerült levezetni azt a tételt, hogy a korlátozott felelősség egy adott társaság részesedéseinek egységes piaci árát eredményezi, a korlátlan felelősség pedig éppen ellenkezőleg, gyakorlatilag ahány részesedés, annyi ár.

Mindezek után pedig vizsgáljuk meg, hogyan jelentkezik költségekben a fenti megkülönböztetés. A korlátozott felelősséggel együtt járó fix társasági részesedés-ár információkat ad a társaság értékéről, így csökkenti a társaságra vonatkozó információk összegyűjtésének költségeit. Az imént kifejtettekből eredően ezzel szemben korlátlan felelősség esetében már arra is jelentős költségeket kell áldozni, hogy az egyes részesedés-árak adekvátak-e a valósággal, illetve a piaci viszonyokkal. Az előző bekezdésben kifejtettek költséggeneráló hatása fokozottabb jelentőséggel bír az irányítást biztosító részesedés felvásárlásánál, hiszen a piaci árak az egyes eladók vagyoni helyzetétől függhetnek. Easterbrook és Fischel szerint pedig ezáltal a korlátlan felelősségű rendszer tőkepiaci következménye az ármeghatározás hiánya, a tulajdonosi szerkezet koncentráltága, az illikvid piac és a nem diverzifikált portfóliók általánossá válása lenne.²²⁷ Ugyanez sokkal költség-hatékonyabb korlátozott felelősségnél, mert az egységes piaci ár feleslegessé és szükségtelenné teszi az egyes eladókkal folytatandó azon tárgyalásokat, amelyek valószínűsíthetően eltérő részvényárakhoz vezetnének.

---

²²⁷ Idézi: MOLNÁR: *i. m.* 66.

5. A korlátozott felelősséggel együtt járó problémák

Ahogy a mindennapi életben, vagy éppen az orvostudomány területén úgy a társadalomtudományok területén és azon belül jogtudományok területén is elmondható, hogy a legjobb, legpozitívabb dolgoknak is vannak árnyoldalai és számtalan előnyös vonása mellett, egyéb területeken disszonanciákat szül, illetve káros hatásokat vált ki. Nincs ez másként a társasági jogi korlátozott felelősség tekintetében sem. Ahogy már korábban, más összefüggésben utaltam rá, nyilvánvaló, hogy ezek a hátrányok összességükben, illetve társadalmi mértékükben meg se közelítik az előnyöket, hiszen ellenkező esetben nem futott volna be ilyen sikeres pályát a korlátozott felelősség intézménye. Ezen túlmenően a meglévő hátrányok elleni védekezéssel ki lehet küszöbölni a problémákat. Az egyes konkrét faktorok elemzése előtt általános jelleggel kiemelném a legnagyobb problémát: hatékonysági gondokat vet fel a korlátozott felelősség azáltal, hogy megengedi a társaság tagjainak, hogy a hitelezők terhére olyan kockázatátvállalást valósítsanak meg, ami valamilyen egyéb eszközzel nincs kompenzálva. Ebből pedig az következik, hogy a gazdaság szempontjából egészséges mértékű pozitív kockázatvállalás helyett/mellett a társaság tagjai túlzottan kockázatos tevékenységekbe is belefognak, mert a korlátozott felelősség lehetővé teszi, hogy amennyiben sikerül és extraprofitot hoz a tevékenység, akkor a profit a tagoké legyen. Ha viszont nem sikerül és a társaság tőkéjét meghaladó fizetési kötelezettségben manifesztálódó veszteséget generál, akkor ezt már ne ők viseljék, hanem végső soron azok a hitelezők, akik ezáltal és a tagok korlátozott felelőssége által nem jutnak hozzá jogos követelésükhöz. Nochta Tibor nagyon szépen és roppant találóan fogalmazta meg a korlátozott felelősség potenciális árnyoldalát: „a tagi felelősség korlátozása – fékek és

ellensúlyok nélkül – a kockázatvállalás ingáját nem kívánatosan a tagról a társaság hitelezői vagy a korlátlanul felelős tag irányába téríti el.”²²⁸

Az egyes konkrét problémák elemzése előtt egy olyan kérdésre kívánok kitérni, amit a szakirodalom egy része a korlátozott felelősség problémái közé sorol, más része azonban nem. Ez pedig az önkéntes hitelezők kérdése. Megítélésem szerint az önkéntes hitelezők helyzete nem sorolható a korlátozott felelősséggel járó problémák közé. Ennek néhány konkrét, jog- és gazdaságelméleti oka mellett elsőként egy sokkal általánosabb indokát emelném ki. Az önkéntességéből fakad, hogy a hitelező saját magától megy bele a jogviszonyba, ha pedig megteszi a kellő körültekintést, akkor tudja a társaság tagjainak korlátozott felelősségét, így ennek megfelelően tudja magatartását alakítani. A gazdaságban sok tevékenységnek meg van a maga kockázata, így annak is, ha valaki olyan gazdálkodó entitással lép jogviszonyba, ahol a felelősség korlátozott. Ráadásul elég régóta 'feltalálták' a kamat intézményét, és noha ennek a fő funkciója kétségtelenül az idegen tőke használatáért járó ellenérték, e körben fontos rámutatni a másik funkciójára is, amelyről hajlamosak megfeledkezni: a kamat egyúttal magában foglalja az adós nem teljesítésének kockázatát. Ez esetben is a hitelező viseli tehát a kockázat nagyobb részét a tagok helyett, de mindez konszenzusos alapon történik és tükröződik is a kamat mértékében, hiszen a gazdaságilag racionális hitelező, ha már a jogviszonyba lépés és a kockázatvállalás mellett döntött, akkor úgy fogja megállapítani a kamat mértékét, hogy az igazodjon a nem teljesítés kockázatához. A teljesség kedvéért ki kell emelni, hogy az imént a tipikus modellt tárgyaltam, a társaságnak hitelt, illetve kölcsönt biztosító hitelezőt, illetve azt a hitelezőt, amelynek a társasággal kötött bármilyen egyéb magánjogi jogviszonyból (a gyakorlatban ez tipikusan bér-

---

²²⁸ NOCHTA Tibor: *A magánjogi felelősség útjai a társasági jogban*. Budapest, Dialóg Campus, 2005. 58. o.

leti szerződés, vállalkozási szerződés, megbízási szerződés) a társasággal szemben kifizetetlen követelése áll fenn. Konkrét példával: mondjuk a társaság bérel egy üzlethelyiséget és nem fizeti ki a bérbeadónak a bérleti díjat. Ahogy az imént már említettem, nem csak ilyen jogi szituációkból válhat valaki a társaság önkéntes hitelezőjévé, hiszen az önkéntes hitelező kategóriába tartoznak a társaság munkavállalói, alkalmazottai is. Az iménti gondolatmenet azonban rájuk is áll, az ellenszolgáltatás megállapítása során a gazdaságilag racionális jogalany figyelembe veszi a kockázati viszonyok eltolódását és így önkéntesen, a kockázatot vállalva és ellenszolgáltatással kiküszöbölve lép jogviszonyba. Természetesen a gyakorlatban a munkavállalók és alkalmazottak tekintetében nem ilyen egyszerű és ideális minden, hiszen gyakran nincsenek abban a helyzetben a munkavállalók, hogy bármit is beépíttessenek a munkabérbe, ez azonban nem a társasági tagok korlátozott felelősségével összefüggő probléma, hanem a munkaviszonyok speciális természetéből eredő kiszolgáltatottságból fakad. A munkaviszonyok ezen (és jó néhány egyéb) specialitása miatt nyert önálló jogági létet a munkajog, így a probléma e vonatkozásainak elemzése nemhogy nem jelen értekezés, hanem nem is a társasági jog feladata. A társasági jog szempontjából releváns probléma az egyéb önkéntes hitelezőkével megegyező, így elmondható, hogy a munkavállaló, mint önkéntes hitező nehézségei sem jelentenek olyan problémát, amely miatt a korlátozott felelősséggel együtt járó externáliának kellene tekinteni őket.

5.1. A nem önkéntes hitelezők kérdése

Az előző pontban fejtegetettek alapján elmondható, hogy az önkéntes hitelezők nem okoznak problémát, hiszen az ott leírtakon túlmenően az allokációs hatékonyságot is növelik. Ennek lényege az erőforrások hatékony

elosztása, ami abból adódik, hogy elvileg a tranzakció mindkét fél vagyonát növeli, különben nem kötné meg az ügyletet. Valamennyi forrás tehát egy jövedelmezőbb felhasználási mód irányába kerül. Amennyiben pedig mégsem növeli a vagyont, vagy esetleg csökkenti, akkor pedig az erre az eshetőségre felkészült feleknek van módjuk tenni ellene, vagy előzetes intézkedésekkel csökkenteni a káros visszahatásokat.

Sem az előző pontban, sem az előző bekezdésben írtak nem állnak fent viszont a nem önkéntes hitelezőknél. Az előző kategóriához képest könnyű meghatározni a nem önkéntes hitelezők körét, hiszen akkor beszélünk nem önkéntes hitelezőről, ha a jogviszony alanyai között nincs megállapodás. Ebből pedig értelemszerűen következik, hogy teljesen ki van zárva mindenféle ellenszolgáltatás a nemfizetés kompenzációja gyanánt. A gyakorlatban leginkább a deliktuális jogviszonyok károsulti oldalán lévő alanyok esetében beszélhetünk nem önkéntes hitelezőkről. Ők – szemben az előző pontban tárgyalt hitelezőkkel – mielőtt jogviszonyra lépnek, nem tudnak a kockázat függvényében megfelelő ellenszolgáltatást meghatározni, mert a deliktum bekövetkezte előtt nem tudják, hogy mi fog történni, deliktum bekövetkeztét követően erre már értelemszerűen nincs mód. Ez pedig nemcsak a társadalmi igazság filozófiai és etikai kategóriáját sérti, hanem gazdaságilag sem hatékony, hiszen a gazdasági társaság a nem önkéntes hitelezők relációjában olyan helyzetbe kerül, hogy az adott veszélyes tevékenységből eredő hasznot a gazdasági társaság teljes egészében megtarthatja, viszont a kockázat egy részét (és helyenként a jelentősebb részét) ellenszolgáltatás nélkül telepítheti a nem önkéntes hitelezőkre. Ebből pedig gazdaságelméletileg egyértelműen következik, hogy a kockázat nem egyszerűen a kelleténél, de a még elviselhetőnél is jobban externalizálódik, ez pedig szuboptimális teljesítményhez vezet. A költségek, illetve a kár megfelelő telepítését és elosztását a deliktuális jogviszonyt szabályozó jognak,

vagyis a polgári jognak és azon belül nem a szerződések jogának, hanem a kártérítési jognak kell elvégeznie. Ez azonban pontosan a korlátozott felelősség miatt lehet küldetés, hiszen hiába is állapítaná meg a kártérítési jog a károkozó felelősségét a felelősség megállapításához szükséges valamennyi konjunktív feltétel fennállására tekintettel, a károsult nem juthat hozzá az adott esetben a társasági vagyont meghaladó kárához, hiszen a korlátozott felelőségre tekintettel a vagyoni hozzájárulást már rendelkezésre bocsátó tag semmilyen összeg, így a kártérítés jogcímén megítélt összeg fizetésére sem kötelezhető. Hogy mennyire nem csak elméleti fejtegetések ezek, arra utalnék, hogy a technológiai fejlődésre tekintettel néhány, környezetet súlyosan veszélyeztető, illetve szennyező tevékenységgel okozott kár nemhogy a közepes, hanem még a nagyvállalatok vagyonát is jócskán meghaladhatja.

Így elmondható tehát, hogy minden előnye ellenére erednek káros visszahatások is korlátolt felelősségből, így nagyon fontos lesz a következő pont is, ahol a korlátolt felelősségből eredő disszonanciák visszaszorítását célzó eszközöket próbálom majd bemutatni.

6. A problémák megoldásának irányai, eszközei

6.1. Az elmélet által kidolgozott megoldási javaslat:

az arányos korlátlan felelősség és ennek kritikája

Hansmann és Kraakman az arányos korlátolt felelősség kategóriáját hívja segítségül megoldási útkeresésében. Arra hívják fel a figyelmet, hogy jó néhány szerző, így a tudomány egy része is összemosza az egyetemleges korlátlan felelősséget az arányos korlátlan felelősséggel. Pedig a kettő között felfogásukban éles különbség van és az arányos korlátlan felelősség be-

vezetése megoldást jelenthetne a korlátozott felelősség által felvetett problémákra, elsősorban a nem önkéntes hitelezők sorsára. Az egyetemleges korlátlan felelősségnél állításuk szerint arról van szó, hogy a gazdasági társaság vagyonát meghaladó tartozásokért a társaság minden egyes tagja személyesen felelős, a tartozások teljes egészéig. Az arányos korlátlan felelősségnél azonban a társaság tartozásaiért a társaságban lévő befektetésük arányában felelősek korlátlanul a tagok. A szerzők szerint ez azért jelentene megoldást, mert azzal járna, hogy a részvények ára tükrözné a részvényesek mögöttes potenciális felelősségének nagyságát és valószínűségét. Ez pedig a részvényárak csökkenéséhez vezetne. A szerzők által vázolt hipotetikus logikai folyamat következő láncszeme szerint pedig a kockázat növekedésével megnőne a tulajdonosi ellenőrzés, ami a menedzsereket (vezető tisztségviselőket) arra ösztönözné, hogy kevésbé kockázatos tevékenységet folytassanak. Amennyiben pedig gazdaságilag így is racionális, indokolt a kockázatos tevékenység folytatása, akkor pedig nagyobb összegű biztosítást vásárolnának a potenciális felelősség semlegesítésére (a biztosításról, mint a korlátozott felelősségi rendszert tökéletesítő egyik alternatíváról külön pontban szólok majd). A logikai folyamat végső fázisaként a szerzők azt állapítják meg, hogy ezek a változások szükségképpen a társaság tevékenységével összefüggő kockázatok, költségek internalizálásához vezetnének és azt is eredményeznék, hogy a társaságok a gondosságnak, az óvatosságnak egy társadalmilag kívánatosabb magasabb standardját alkalmazzák.²²⁹

A lépésről lépésre ismertetett folyamat előnye a következetes logikai elemzés, hátránya viszont, hogy bármelyik elemének megdöntése esetén az egész elmélet megdőlné, hiszen amennyiben az egyik hipotetikus következtetés nem áll fenn, akkor értelemszerűen a belőle levont következtetés sem

---

²²⁹ HANSMANN-KRAAKMAN: *Toward unlimited shareholder liability for corporate torts*. The Yale Law Journal, Vol. 100.

állhatja meg a helyét. Grossmann az elmélet azon pontját támadja, mely szerint a részvényárak csökkennének a korlátlan felelősséggel, mert a korlátlan felelősségű részvények kockázatosabb volta valamilyen módon tükröződik a részvények árában. Grossmann ugyanis egy konkrét részvénytársaság, az American Express Company részvényeinek kereskedelméről írt elemzést. Ebben pedig empirikus adattal támasztotta alá, hogy a korlátlan felelősség sem részvénykoncentrációra, sem illikviditásra, sem extrém árképzésre nem vezetett. Grossmann következtetése szerint elméletileg nem zárható ugyan ki a Hansmann-Kraakman szerzőpáros következtetése a részvényárak csökkenése tekintetében, a konkrétan vizsgált gazdasági társaságnál azonban ilyen árreakció nem volt kimutatható. A két elmélet ütköztetésénél arra érdemes figyelni, hogy egy vizsgálatból még nem lehet általános jellegű cáfolatot képezni, viszont megítélésem szerint maximálisan egyet kell érteni Molnár Lajossal, aki szerint a hipotetikus jellegű elmélettel szembeni egészséges szkepticizmusra mindenképpen okot ad.

Grundfest sem ért egyet az ismertetett elmélettel és ő sem érzi úgy, hogy megoldást jelentene a korlátolt felelősség által felvetett problémákra. Grundfest még egy hipotézist is felvet az elmélet védelmében, amely szerinte még így sem meggyőző. Hipotetikusán feltételezi, hogy mindenki egyetért abban, hogy méltányossági és hatékonysági alapon is kívánatos lenne felhagyni a korlátolt felelősséggel. Még ebben a helyzetben is reménytelen szerinte a szerzőpáros által vázolt reform, mert az innovatív tőkepiacok és minimális tranzakciós költségek által jellemzett világpiacon forgalmazott saját tőke miatt ez reménytelen. Megítélése szerint, ha a korlátozott felelősség helyébe bármilyen fajta korlátlan felelősség, akár az arányos korlátlan felelősség lépne, gazdaságilag egyértelmű, hogy a racionális gazdasági tevékenységet folytató befektetők jogilag érinthetetlen csoportokba rendeződnek. Erre pedig a kibocsátóknak is reagálniuk kell és a gazdaságilag

racionális reakció pedig szerinte egyértelműen az, hogy szűkítik a befektetések azon csoportját, amely az arányos felelősség potenciális tárgya lehet. Prózái oka lenne az ilyen reakciónak: egyértelmű Grundfest szerint ugyanis az, hogy a tőke ezen formája költségesebbé válna. Összességében elmondható tehát, hogy Grundfest szerint azért nem jelenthet megoldást a Hansmann-Kraakman féle javaslat, mert a társaság tagjai gondoskodnának róla, hogy mindig legyen elegendő, a korlátlan felelősséget meghiúsító érinthetetlen részvényes.

A probléma megoldását célzó elméletet és azok kritikáját összegezve meg lehet állapítani, hogy mint ötlet és felvetés érdekes, de érdemi megoldást aligha nyújt, hiszen elméletileg is vitathatók a következtetések, arra pedig a legcsekélyebb bizonyíték sincs, hogy a gyakorlat próbáját kiállnák a feltételezések.

6.2. A minimumtőke előírása

Megítélésem szerint a minimumtőke előírása némi megoldást kell, hogy jelentsen a korlátozott felelősség előbbi pontokban részletesen elemzett káros „mellékhatásaival” szemben. Álláspontom szerint elméletileg mindenképpen és bár a gyakorlat néha ezt nem támasztja teljes mértékben alá, tényleges szűrőt a gyakorlatban is jelent. A tagok korlátozott felelőssége – ahogy ugyancsak részletesen kibontottam – a társaság fizetéképtelensége esetében jut szerephez, azt pedig könnyű belátni, hogy minél magasabb a társaság tőkéje, annál valószínűbb, hogy a társaság tud fizetni a hitelezőknek és a tagok korlátlan, illetve korlátozott felelőssége nem jut szerephez. Az általam imént vázolt szemlélet, miszerint a társaság tőkéjének hitelezővédelmi szempontból jelentősége van – noha a hazánkban jelenleg érvényesülő trenddel ellentétes – már a múlt század magyar kereskedelmi jogi szemléletében is

megtalálható volt. Kuncz Ödön a kft. törzstőkéjére és az rt. alaptőkéjére egyaránt úgy tekintett, mint ami a „minimális garanciája a társasági hitelezőknek.”²³⁰ Nochta Tibor szerint a tagok saját vagyonától elkülönült társasági vagyonnal biztosítható mindenekelőtt az, hogy a társaság önálló felelősségi jogalanyisági pajzsa mögött álló tagok felelőssége korlátozott lehessen a törvény által.²³¹

A mai szakirodalomban található és meglehetősen elterjedt az ellentétes álláspont is, hiszen Menyhárd Attila arra hívta fel a figyelmet, miszerint mind külföldön, mind a hazai szakirodalomban terjed az a nézet, hogy a társaság jegyzett tőkéje és annak kötelező minimum előírása nem szükségképpen hitelezővédelmi eszköz.²³² Ahogy már utaltam rá, a hazánkban jelenleg érvényesülő trend ezt az irányt tette magáévá, mert a 2006. évi IV. törvény, tehát a hatályos Gt. hatályba lépésével ugyan nem változtak a társaságokra vonatkozó tőkekövetelmények, azonban 2007. szeptember 1-jével módosult a kft.-re és a zártkörűen működő részvénytársaságra előírt kötelező jegyzett tőke minimum. A módosítás óta kft.-t 500 ezer forinttal, zártkörűen működő részvénytársaságot pedig 5 millió forinttal is lehet alapítani.

A következőkben gazdasági, praktikussági, jogi és EU-harmonizációs szempontból próbálom vizsgálni az érveket, amik a tőkeminimum leszállításához vezettek:

Kétségtelen gazdasági tétel, hogy a hitelezőnek tényleges védelmet csak akkor jelent egy ilyen előírás, ha az előírt minimális tőke ténylegesen rendelkezésre áll, lényegében egy széfben van 'safe-en', biztonságosan elkülönítve. A magyar szabályozásban pedig (a korábbiakban is) alapítás után azonnal

---

²³⁰ KUNCZ Ödön: *A magyar kereskedelmi-és váltójog tankönyve*. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1938. 201. o.

²³¹ NOCHTA : *i. m.* 59. o.

²³² MENYHÁRD Attila: *A know-how apportálhatósága. Emlékkönyv Lontai Endre egyetemi tanár tiszteletére*. ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék, Budapest, 2005. 138. o.

kivonható a tőke, a cég tartozásait ebből fedezni nem lehet, így a módosítás egyik indoka szerint felesleges olyan tőkeelőírást hatályban tartani, amely előnnyel nem jár, csak felesleges nehézséget jelent. Megítélésem szerint a valós probléma megoldásának nemcsak az lehet az útja, hogy elfogadjuk a tőkekivonás lehetőségét és erre tekintettel azt mondjuk, hogy ha már úgymint kivonják a tőkét, akkor minek az alapításkori tőkeminimum. Ugyanilyen jogi lehetőség lehetne a tőkeminimum korábbi szinten való megtartása mellett a tőkekivonás megakadályozása. Szalai Ákos szerint ennek lehet egyik jogi eszköze például, hogy a vállalatok pénzügyi garanciát adjanak, amikor egy projektbe belekezdnek, vagy ha fizetéképtelen állapotban az adós vagyona a minimális vagyonnagyságtól elmarad, akkor a tulajdonosokat pótbefizetésre kötelezzék, vagy magánvagyonukkal a hiányzó kötelező tőke erejéig feleljenek.²³³

Gazdaságelméletileg valóban igazolható a tétel, mely szerint a védelmet jelentéshez szükséges „széfben való elkülönítés” azzal jár, hogy a tőke egy része ahelyett, hogy a gazdaságban forogna, nem működő tőkeként van lététben. Molnár Lajos szerint pedig ennek folyamánya az lenne, hogy a saját tőke befektetések hozama oly mértékben csökkenne, hogy a saját-tőke beruházásokat a kockázatos iparágakból kivonnák, ez pedig társadalmi veszteséget okozna.²³⁴

Szegedi András szerint a magyar törzstőke minimum csökkentésének további fontos indoka a társasági jogok közötti szabályozási verseny, amelyben véleménye szerint alulmarad az, aki nem képes az új idők hívó szavára megfelelni.²³⁵ Lényegében a szerző értelmezésében a kötelező tőke nehezíti a vállalat alapítást, ami a székhelyválasztáskor hátrányos helyzetbe hozza az

---

²³³ SZALAI Ákos: *A tőkeminimum leszállítása korlátolt felelősségű vállalatokban*. Magyar Jog és Közgazdaságtan Társaság Műhelytanulmányok, 2007. 1.

²³⁴ MOLNÁR: *i. m.* 79.

²³⁵ SZEGEDI András: *Az „ezer forintos kft.” védelmében*. *Gazdaság és Jog*, 3/2007. 8., 13. o.

országot. Elméletileg lehet valami ezen megközelítésben, a gyakorlat viszont azt mutatja, hogy nem a kötelező jegyzett tőke alapján választanak székhelyet a társaságok, hanem egy, a pénzügyeket tekintve sokkal fontosabb szempont alapján, ez pedig az adóterhek kérdése. Ha az elméleti eszmefuttatásból visszatérünk a konkrét, gazdaságilag racionális külföldi jogalany helyzetébe, akkor elmondható, hogy az a 2,5 millió forint különbözet, ami az egyszeri tőkeszolgáltatásban megnyilvánuló kötelezettség tekintetében fennáll, aligha olyan volumenű tétel, ami negatív az adóterhekkel, illetve pozitív a kedvező adózásból eredő plusznyereséggel összevetve döntő motívumként szolgálna a székhelyválasztás tekintetében. Nem vitatom tehát a jegyzett tőke minimum, mint a helyválasztás szempontjának fontosságát, azonban ezzel a másik tényezővel összevetve, megítélésem szerint ahhoz képest csekélyebb jelentőségű. Így állásponatom szerint ez az érv nem alkalmas a kötelező tőkeleszállítás minimuma csökkentésének igazolására.

Külföldi összehasonlításban érdekes lehet az érvelés azon része, mely szerint a tendencia a versenyképesség növelése érdekében a tőkeminimum leszállítása. A német szabályozásban pro és kontra is találhatunk érveket, illetve ellenérveket. Egyfelől a tőkeminimum mellett érv, hogy Németországban is igen jelentős tőkeminimum van a GmbH-k-nál, mégpedig 25.000 (huszonötezer) euro. Másfelől viszont – egyebek között emiatt is – empirikusan igazolható körülmény, hogy sokan inkább az Egyesült Királyságban alapítanak társaságot. Így a Bundestag elé is került 2008-ban egy olyan tervezet, amely a tőkeminimum 10.000 (Tízezer) euróra való leszállítását célozta, a Bundestag azonban nem fogadta el. Másfelől viszont nem lehet azt mondani, hogy a jelzett tendencia, amely a magyar szabályozásban is tetten érhető, teljesen hidegen hagyta volna a német törvényhozást. 2008. június 26-án a Bundestag ugyanis elfogadta a GmbH-k modernizálásáról és a visszaélések elleni küzdelemről szóló törvényt. Ez a törvény a társaság

alapítását és működését is lényegesen megkönnyíti és bár a GmbH kötelező tőkeminimuma a fentiek értelmében megmaradt, mégis van érv amellet, hogy a tőkeminimum csökkentése a német jogban is megjelent. A törvény ugyanis lehetővé teszi, hogy a GmbH-nak egy speciális változatát alapítsák, amit „*Unternehmersgesellschaft (haftungsbeschränkt)*“-nek neveznek, aminek nincs kötelező tőkeminimum előírása (jelképes 1 euro-val alapítható), viszont a tagok korlátolt felelősség mellett tevékenykedhetnek. A szabályok elég jól ötvözik a több, általam is már részletesen elemzett szempontot: a nyereség egynegyedét tartalékba kell a társaságnak helyeznie, addig, amíg nem éri el a 25.000 eurot, ami által az UG átalakul GmbH-vá, így többé nem lesz szükséges kötelező tartalékot képeznie. Fontos egyszerűsítési szempont, hogy a közjegyző előtti eljárási díj 20 euro, szemben a GmbH-nál előírt 300 euroval. A cég nevében fel kell tüntetni az *Unternehmersgesellschaft (haftungsbeschränkt)* cégformát, és semmiképpen nem elegendő a cégforma rövidítését (UG) használni.

Ahogy látható, saját véleményem kidomborítása mellett (tehát hogy igenis szükség lenne legalább hárommillió forint minimális tőkére) próbáltam mindkét oldal érveit összeszedni és rendszerbe állítani, illetve ütköztetni. Az objektív tudományos megközelítés jegyében viszont el kell ismerni, hogy az Európai Unióban uralkodó felfogás is a jegyzett tőkeminimum csökkentése felé tendál, így a jogharmonizációs szempontnak maradéktalanul megfelel az általam (is) kritizált törvénymódosítás. Az Európai Közösségek rendlettervezete ugyanis egy új társasági formával lehetőséget szeretne biztosítani elsősorban kis- és középvállalkozások számára egy minimális jegyzett-tőke igényű társaság alapítására, amelyben a tagok felelőssége mindössze az általuk vállalt betét összegéig terjed. Ez a társasági forma az Európai Magán Vállalkozás (*European Private Company, Societas Privata Europaea, „SPE”*). Az eddigi rendszerrel, így a magyar Gt. rend-

szerével is szakítva a társaság jogi személyiséggel rendelkezik a tervezet szerint, azonban a kötelező jegyzett-tőke minimuma mégis 1 euro, ami nyilvánvalóan jelképes és nem hitelezővédelmet biztosító vagyoni hozzájárulás. Az elgondolás háttérében az az Európai Unióban egyre inkább teret nyerő felfogás áll, mely szerint a jegyzett tőke helyett a hitelezők más szempontokat vesznek figyelembe, így elsősorban a társaság *cash flow*-ját, amely a fizetőképesség szempontjából relevánsabb tényező, mint a jegyzett tőke. Ezt nehéz lenne empirikus adattal cáfolni, de elfogadása esetében sem következik megítélésem szerint az, hogy a hitelezőknek nem biztonságosabb a magasabb jegyzett tőke-minimum. Ezen túlmenően a hitelező „figyelembe veszi” terminus egyértelműen az önkéntes hitelezőkre vonatkozik. Márpedig az előző alfejezetben fejtegetetteket jelen összefüggésrendszerbe ágyazva megállapítható, hogy a korlátozott felelősség a nem önkéntes hitelezőkkel szemben vet fel káros visszahatásokat. Ők pedig aligha tudnak bármit is, így a társaság *cash-flow*-ját sem figyelembe venni, hiszen a deliktum bekövetkezte előtt nem tudják, hogy mi fog történni, a társaságról talán azt sem tudják, hogy a világon van, a deliktum bekövetkeztét követően pedig visszamenőlegesen értelemszerűen nem tudnak bármit is figyelembe venni.

6.3. A kötelező biztosítás előírása

A kiindulópont nagyon egyszerű, a befektetőknek fizetési képtelenség esetére biztosítást kell vásárolniuk, amelyből a károsultakat, így a nem önkéntes hitelezőket ki lehet elégíteni. A gazdasági alrendszer logikája azonban nem ennyire egyszerű, így jó néhány kérdés, probléma merül fel ezen megoldás kapcsán, amely az alább részletezett okokból ugyancsak nem adhat tökéletes választ a kérdésre.

A tranzakciós költségek ebben a kontextusban megkerülhetetlenek. Amennyiben minden egyes befektető külön-külön vásárolná meg a biztosítást, akkor a tranzakciós költségek irreálissá növekednének, gazdaságilag szinte reménytelen helyzetbe hozva a profit iránt ácsingózó befektetőket. Ebben az esetben ugyanis egyrészt külön tárgyalásokra lenne szükség vagy ha befektetői csoportok össze is fognak, nagyszámú részvényes esetében még így a tranzakciós költségek szempontjából optimálisnál jóval több tárgyalásra lenne szükség. Ugyancsak növelné a tranzakciós költségeket, hogy ebben az esetben minden egyes biztosított vagyoni helyzetét külön-külön figyelemmel kell kísérni. A tranzakciós költségek szempontjából egyértelműen kedvezőbb a másik alternatíva: nem a befektetők, mint csoport tárgyal és köt biztosítást, hanem a gazdasági társaság köti meg a biztosítást a befektetők, mint csoport számára. Tételes jogilag ilyenkor a biztosítási jogviszony másik pólusán egy erre specializálódott biztosító társaság áll, de gazdaságelméletileg hasonló az a konstrukció is, amikor biztosító nem is szerepel a jogviszonyban, hanem azt a kockázatot, amit a biztosítási jogviszonyban a biztosító vállal, a hitelező vállalja, az ellenszolgáltatás pedig nem a biztosítási díj, hanem a magasabb kamat. Erről már beszéltünk korábban, ez igen korrekt, csak egyetlen hiányossága, hogy a nem önkéntes hitelező részére ez nem nyújt védelmet, így a korlátozott felelősség disszonanciáit kiküszöbölő fejezetnél a tételes jogi, hagyományos biztosítási konstrukcióval kell kalkulálnunk. Itt a gazdasági racionalitásból egyértelműen az következik, hogy jogi szabályozástól függetlenül a gazdasági társaságok mindig a legolcsóbb biztosítótól a legolcsóbb biztosítást vásárolják meg.

A fent fejtegetettek is problémát jelentenek a disszonanciák csökkentése kérdésében a jó megoldás megtalálásában, ennél is több nehézséget okoz azonban a biztosítási szektor természete, amely lehetetlenné teszi, hogy a korlátozott felelősségből eredő összes problémát megoldják a biztosítási szer-

zódések révén. A tagok, a társaság és a hitelezők szempontjából elméletileg tökéletes megoldás a teljes csődbiztosítás, amely viszont más okból nem működhet. A teljes csődbiztosítás szükségszerű velejárója ugyanis, hogy valamennyi kockázatot a befektetőkről és a menedzserekről a biztosítóra telepít. Ez önmagában nem lenne gond, könnyű viszont belátni, hogy a biztosító nincs abban a helyzetben, hogy végrehajtsa az optimális ellenőrzést, ami a kockázatvállaláshoz szükséges. Ezért nem működhet a gyakorlatban hatékonyan a teljes csődbiztosítás konstrukció. A kockázatviselés kérdésére pedig így ugyancsak nem található megfelelő megoldás, hiszen az egyértelmű, hogy valakinek viselnie kell a kockázatot, így tökéletes megoldás hiányában visszajutottunk a kiindulópontához. Ha a kockázatot a befektetők viselik, akkor a korlátlan felelősség problémájával állunk szemben, ami még súlyosabb hátránnyal jár. Ha pedig a hitelezőkre hárul a kockázat, akkor a korlátozott felelősségű rendszer a fentiek szerint tökéletesen meg nem oldott hibapontjához jutunk.

6. 4. A felelősség-áttörés

6.4.1. A felelősség-áttörés lényegének felvezetése.

Elméleti és tételes jogi alapok

A korlátozott felelősség káros visszahatásai feloldására tett javaslatok, illetve törvényi szabályok közül a kétségkívül a leghatékonyabbnak a felelősség-áttörés tekinthető. Ennek a lényege az, hogy hiába korlátozott főszabály szerint a tag felelőssége a társaság kötelezettségeiért, mégis saját vagyonával kell helyt állnia meghatározott esetekben a hitelezők felé. A korlátozott felelősség káros visszahatásaira reflektálva lényegében arról van szó, hogy egy társaság, így esetünkben a kft. jogi személyisége nem biztosíthat abszolút

felelősségi védettséget a tagi felelősségkorlátozás vagy kizárás által. A tag (részvényes) szerepe a társaság működésében a legfőbb döntéshozatali fórumon (taggyűlés, közgyűlés) való részvétele útján lehet meghatározó is. A probléma lényegét frappánsan szemlélteti Nochta Tibor, aki szerint nem teremthet – sem hitelezővédelmi, sem a közérdek védelme miatt – a korlátozott tagi felelősség érinthetlenségét jelentő szabadító levelet. A csalárd és jogellenes eljárások ugyanis nem oldhatók fel a társaság jogi személyiségében, a jogi személyiség kérge tehát nem áttörhetetlen, a korlátozott felelősséggel való visszaélés áthatolhatóvá teszi.²³⁶

A hatályos Gt.-ben is van egy szabály, amelynek lényegi tartalma mögött rejlő mozgatórugó megegyezik a Nochta-féle imént idézett megközelítéssel. A kft. megszűnése esetén azon tagok, akik korlátolt felelősségükkel, illetve a társaság elkülönült jogi személyiségével a hitelezők rovására visszaéltek, korlátlanul és egyetemlegesen felelnek a megszűnt társaság ki nem elégített kötelezettségeiért. Különösen akkor állapítható ez meg, ha a társaság vagyonával sajátjukként rendelkeztek, a társasági vagyont saját vagy más személyek javára úgy csökkentették, hogy tudták, illetve az általában elvárható gondosság tanúsítása esetén tudniuk kellett volna, hogy ezáltal a társaság a kötelezettségeit harmadik személyek részére nem lesz képes teljesíteni. Ezt a szabályt a jelenleg hatályos Gt. 50. § (1) bekezdése tartalmazza, törvényszerkesztési okokból érdekes, hogy IV. fejezet 3. címe alatt. A IV. fejezet 3. címe a hitelezővédelem címet viseli és ennek keretében került ez a szabály elhelyezésre.

Törvényszerkesztési és történeti érdekességként megjegyzendő, hogy a korábbi Gt., tehát az 1997. évi CXIV. törvény tartalmilag ugyanígy rendelkezett, azonban ez a szabály a gazdasági társaságok megszűnése című VI. fejezetben került elhelyezésre.

---

²³⁶ NOCHTA: *i. m.* 82. o.

6.4.2. A lepel átszúrástól való elhatárolás

Valamennyi jogintézmény (és hát igazából nem is csak a jogintézményekre, hanem egyéb társadalomtudományok területén meglévő intézmények tekintetében is áll ez a tétel) vonatkozásában általános jelleggel leszögezhető, hogy a definiálásához két irányban kell hozzálátni. Egyrészt meg kell határozni azokat a legfontosabb ismérveket, amelyek az adott jogintézményre jellemzőek és olyannyira domináns jellemvonásai a vizsgált jogintézménynek, hogy fogalmi elemként határozhatók meg. Ez tekinthető a pozitív körülírásnak. Az előző bekezdésben ennek megfelelően a felelősség-áttörés lényegét próbáltam pozitívan körülírni. A pozitív meghatározás azonban szükséges, de nem elégséges feltétele a jó definíció adásának. Már Ulpianus is úgy fogalmazott, hogy „*omnis definitio est negatio*”. Magyarra ezt a regulát úgy lehet lefordítani, hogy minden definíció egyúttal tagadás is. Ezt a megközelítést a jogtudomány síkjára átvive úgy lehet érvényre juttatni, hogy a jogintézmény domináns jellemvonásain túlmenően meg kell jelölni azokat az ismérveket is, amelyek segítségével a vizsgált jogintézményt más hasonló jogintézményektől el tudjuk határolni. A felelősség-áttörés tekintetében az első látásra is nagyon hasonló kategória a lepel átszúrás. A hasonlóság ellenére ezek nem szinonim fogalmak, így elhatárolásuk szükséges. A lepel átszúrás egy *common law* jogrendszerekben kialakult fogalom, önálló felelősségi típus, és elsősorban a tagok felelősségének megállapítására szolgál. A felelősség-áttörés a vonatkozó szakirodalom többsége szerint tágabb kategória, hiszen nem csak a lepel átszúrást foglalja magába, hanem ebbe a kategóriába sorolhatjuk azokat az eseteket, amikor nemcsak a hitelezőkkel szemben, hanem akár magával a társasággal szemben is kimondható a tagok, vezetőik felelőssége.²³⁷

---

²³⁷ MOLNÁR G. L.: *Bevezetés az angol társasági jogba. i. m.* 93.

A számtalan elméleti és gyakorlati kérdésre tekintettel a lepel átszúrás és a felelősség-áttörés problémája egy önálló, ezekkel a témákkal foglalkozó tanulmány tárgya lehetne, így az alábbi pontban csak a felelősség-áttörésnek, mint a korlátozott felelősség disszonanciájának feloldására irányuló jogintézménynek a lényegét próbálom bemutatni.

6.4.3. A felelősség-áttörés legfontosabb elméleti és gyakorlati kérdései

Amit a korlátozott felelősségnél láttunk, az értelemszerűen a korlátozott felelősségből eredő felelősség-áttörés tekintetében is fennáll, csak akkor kerülhet alkalmazásra a felelősség-áttörő szabály, ha a fizetéképtelenség miatt a társaságot felszámolják. Kisfaludi András szerint itt mögöttes felelősségről van szó, mert csak azok a hitelezők kérelmezhetik a tagtól a kártérítést, akik be voltak jelentkezve a felszámolási eljárásba és csak olyan mértékben tehetik meg mindezt, amelyet felszámolás során a társaság vagyonából nem kaptak meg.²³⁸ A szakirodalom azonban korántsem tekinthető egységesnek a kérdés minden részletében. Török Tamás ezzel ellentétben arra az álláspontra helyezkedik, hogy ebben az esetben a tag felelőssége elsődleges, felróhatóságon alapuló deliktuális felelősség típus. Véleménye szerint a tag saját felróható magatartásáért tartozik felelősséggel a hitelezők irányába. A tag által kifejtett felróható magatartás okaként kell, hogy lecsökkenjen, elvesszen a társaság önálló vagyona, és ezen ok miatt marad a hitelezői követelés kielégítetlen. A bírói gyakorlatban közzétett BH 2004. 194 számú döntés szerint a Fővárosi Ítéltábla az eredmény bekövetkeztéhez – vagyis a felszámolási eljárás lefolytatása során kielégítetlenül maradt hitelezői igényhez – köti a tag marasztalását. Ebből megítélésem szerint az következik, hogy önmagában az a magatartása a tagnak, amivel a hitelezők rovására visszaélt korlátolt felelősségével, illetve a társaság elkülönült jogi személyiségével nem jár a tag

---

²³⁸ KISFALUDI: *Társasági Jog. i. m.* 269.

felelősségének megállapításával. Ennek az oka, hogy amíg fizetőképés a társaság, addig a hitelezők igényeikhez végrehajtás során hozzájuthatnak, míg ha az eredménytelen, vagy az adós cég a hitelező fizetési felszólítására sem teljesít, akkor beáll a fizetéseképtelenség vélelme és felszámolás indítható a társasággal szemben. A Fővárosi Ítéltábla 12 Fpkf. 40.892/2003 számú határozatának indokolása sok szempontból egybecseng a kifejtettekkel. A korlátlan felelősség megállapítására azonban csak a tagok ellen, az általános hatáskörű bíróság előtt indított perben van lehetőség, ahol a tagok felelősségét megalapozó – a Gt.-ben meghatározott – feltételek fennállását a hitelezőnek bizonyítania kell. A tagok felelősségének jogerős bírósági megállapítását követően lesz a hitelező abban a helyzetben, hogy a követelését velük szemben végrehajtási eljárás, illetve esetlegesen – gazdálkodó szervezet tag esetében, eredménytelen végrehajtást követően – felszámolás útján érvényesítse.

A felelősség-áttöréshez vezető joggal való visszaélés iskolapéldája lehet a gyakorlatban bűncselekmény elkövetése, illetve ennek célzata. Egy 2002-es szegedi ügy szolgálhat jó példaként e tekintetben. 2002-ben a Csongrád Megyei Bíróság egy eseti döntésében kimondta, hogy „piramisjáték” szervezésére irányuló tevékenység esetén a jogi személy elkülönült felelősségének áttörése valósul meg, és a kft. természetes személy ügyvezetőjének és tagjainak magánvagyonára kiható felelőssége áll be *a joggal való visszaélés* miatt. Az ügyben az alperes tagok bűncselekményt is megvalósító magatartásukkal közrehatottak abban, hogy a befektetéseket kezelő kft. gazdasági tevékenysége áttekinthetlenné, ellenőrizhetlenné váljon. *A jogi személyiséggel való visszaélést* valósítja meg a tag, ha a jogi személy választott célja csak látszólagos, a külvilág félrevezetését célozza, és a jogi személyt létrehozó természetes személyek valójában a jogrendbe ütköző, még bűncselekményt is megvalósító tevékenységet folytatnak. Ez esetben a szigorú elválasztás elve, vagyis a jogi személy lényegéhez tartozó elkülönült felelőssége nem érvé-

nyesül, a joggal való visszaélést megvalósító esetekben a kft. tagjának közvetlen felelőssége a hitelezőkkel szemben megállapítható.

Nagyon fontos kiemelni, hogy a törvény – összhangban a fejezet elején említett céllal – a korlátlan felelősséget nem terjeszti ki a korlátozott felelősségű tagokkal (részvényesekkel) bíró gazdasági társaság minden tagjára (részvényesére). A hitelezővédelem, mint szabályozási irány, célját is az szolgálja, ha csak a család magatartást tanúsító tag(ok) tekintetében áll be a korlátlan felelősség. Nyilvánvaló, hogy a hitelezőnek még jobb lenne, ha valamennyi tag magánvagyonra teljes egészében a követelése fedezetéül szolgálna, ez esetben viszont pontosan a felelősség-áttörésnek a szankció jellege veszne el, hiszen adott esetben a teljesen tisztességesen, jóhiszeműen eljáró tagot is aránytalanul sújthatná a szankció.

A korlátlan felelősség melletti másik szankció az egyetemlegesség, így néhány gondolat erejéig mindenképpen erre a kategóriára is ki kell térni. Annál is inkább, mert a felelősség korlátlan és egyetemleges voltát egy bekezdésben, sőt egy nyelvtani szófordulatban említi a Gt.. Ebből a fentieknek megfelelően logikailag egyértelműen igazolható, hogy az egyetemleges felelősséget sem terjeszti ki törvény a korlátozott felelősségű tagokkal (részvényesekkel) bíró gazdasági társaság minden tagjára (részvényesére). A szabály látszólag ugyanúgy egyértelmű, mint a korlátlanságnál, kifelé nem is okozhat problémát, a társaság belső, a felek közötti jogviszonyában azonban igen. A hitelezőnek ugyanis elegendő egy taggal szemben bizonyítani a visszaélésszerű magatartást, ám annak a tagnak, akivel szemben ezt bizonyítják, érdekében állhat, hogy ne egyedül az ő felelősségét állapítsa meg a bíróság. Ezért a tagnak is érdeke fűződik ahhoz, hogy ne egyedül ő feleljen a hitelezővel szemben, hanem többen viseljék ezt a terhet. Ha a hitelező csak egyetlen taggal szemben indítja meg az eljárást, akkor annak a tagnak kell a társai felé fordulnia, és bebizonyítania, hogy ők is visszaéltek korlátozott

felelősségükkel. Abban az esetben, ha ez a bizonyítás eredményes lesz, akkor a következő kérdés a tagok közötti felelősség megosztásának mikéntje lesz.

Nem írja azonban elő a törvény, hogy csak egy tagot perelhet a hitelező, így természetesen a lehetősége van több tagot, vagy minden tagot beperelni. Ez esetben a hitelező érdekének védelmét szolgálja a törvény, ugyanis a felelősség megállapításához nem kívánja meg az okozati összefüggés bizonyítását a károsodás és a jogellenes magatartás között. Elegendő a tag, vagy tagok visszaélészerű magatartásának bizonyítása a felelősség kimondásához.

6.4.4. Az elévülés kérdése

Igen komoly gyakorlati jelentősége miatt mindenképpen foglalkozni kell a felelősség elévülésének kérdésével, vagyis hogy a társaság megszűnése előtt mennyi idővel tanúsított visszaélészerű magatartások alapozzák meg a felelősség megállapítását. Különösen azért tekinthető a gyakorlatban problematikusnak a kérdés, mert a Gt. 50. § (1) bekezdése hallgat erről, vagyis a kérdésre vonatkozóan konkrét törvényi rendelkezés nincs.

Ebből Kisfaludy szerint az következik, hogy elvileg nincs kizárva, hogy a társaság megszűnése előtt akár 10 évvel megvalósult visszaélés is megalapozhatná a tag felelősségét.²³⁹ A szakirodalom többsége elvi jelleggel sem tartja ezt megállapíthatónak, Török Tamás szerint a Ptk. általános elévülési szabályait kell alkalmazni.²⁴⁰ Én inkább az utóbbi állásponttal tudok azonosulni: a Gt. 9. § (2) bekezdése alapján a gazdasági társaságoknak és tagjaiknak e törvényben nem szabályozott vagyoni és személyi viszonyaira a Ptk. rendelkezéseit kell alkalmazni. Márpedig jelen esetben a Gt. nem tartalmaz

---

²³⁹ KISFALUDY: *i. m.* 270.

²⁴⁰ TÖRÖK Tamás: *Felelősség a társasági jogban*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2007. 269. o.

rendelkezést, így meg kell nézni, hogy a Ptk. rendelkezik-e a kérdésről? Az általános elévülési idő pedig megítélésem szerint ellenkező utalás hiányában használható e vonatkozásban is. Próbáltam keresni a témába vágó eseti döntést és a fent kifejtett álláspontomat erősíti a BH. 2007. 418. szám alatt közzétett eseti döntés is. A tényállás szerint a hitelező és a társaság közötti szerződés teljesítési ideje 1997. szeptember 26. volt. A társaság felszámolás alá került 1999. március 25-én. Az elsőfokú bíróság 2004. április 6-án kelt nem jogerős végzésével döntött a társaság egyszerűsített felszámolásáról. A hitelező – eredménytelenül ugyan – de megfellebbezte ezt a döntést, majd a társaság tagja felelősségének megállapítása érdekében pert indított 2004. június 9-én. A másodfokú bíróság szerint a károsodás bekövetkeztekor kezdődött az igény elévülése, vagyis az álláspontja szerint 2002. szeptember 26-án letelt. Így a hitelező keresetét elévülés miatt elutasította. A teljesség kedvéért fontos kiemelni, hogy a Legfelsőbb Bíróság megváltoztatta a döntést, de az indokolásból kiderül, hogy a felelősség elévülésének kérdésében osztotta a másodfokú bíróság álláspontját. A változtatás oka az volt, hogy a Legfelsőbb Bíróság abból indult ki, hogy a tag felelőssége mögöttes a társaság tartozásaiért, ennek megfelelően a felperes mindaddig nem volt köteles igényét a taggal szemben érvényesíteni, amíg fennállt a reális lehetősége annak, hogy követelése a főkötelezettől (vagyis a társaságtól) behajtható. Ezen időpontig követelése nem évülhet el, mert menthető okból nem érvényesíthette azt. Egyértelműen kiderül azonban ebből a határozatból, hogy a Ptk. szerinti elévülési időt kell alkalmazni, csak a konkrét esetben az elévülés kezdő időpontját más időpontban jelölte meg a Legfelsőbb Bíróság, illetve a menthető okból való érvényesítésre utalással esetleg az elévülés nyugvása is szóba kerülhet. A lényeg bármelyik esetben azonban az, hogy bármelyik esetet is vesszük alapul a követelés elévülhet.

VI. Befejezés

A társaságok és a társasági jog egyes különböző aspektusait vizsgáló részek lezárásaként az adott részben tárgyalt kérdések legfontosabb vonatkozásainak, az absztrakciónak az adott terület jellegénél fogva elérhető, lehető legmagasabb szintjén történő összegzése, valamint az ismertetettekből leszűrhető tanulságok ismertetése megtörtént, így a felesleges ismétlések elkerülése végett ezek újbóli kiemelését mellőzve itt csak az egész dolgozat lezárásaként külön is kiemelő gondolatokra térek ki.

A bevezetésben a kutatás céljaként jelzett kérdések komplexitása, sokféle ágazó elméleti és gyakorlati összefüggésrendszere mindegyik vizsgált területen széleskörű külföldi szakirodalom feldolgozását tette kötelezővé. Ennek a körülménynek az előnye a komparatív szemlélet előretörésében jelentkezik, hiszen a témával foglalkozó egyes, különböző külföldi könyvek, cikkek gyakran nemcsak a magyar szemlélettől, hanem egymástól is jelentős mértékben eltérnek. A nemzetközi és komparatív szemlélet érvényre juttatását az irodalomjegyzékben feltüntetett idegen nyelvű (döntően angol kisebb részben német) eredeti forrásanyag áttanulmányozása segítette, amelyeknek a magyar forrásokkal való összevetése lehetővé tette a vizsgált kérdések komplex elemzését.

A sokféle megközelítési mód szintéziséből leszűrhető megállapítások pedig általánosságban is hasznosíthatók, illetve többségükben, az esetenkénti szükséges korrekcióval a magyar viszonyokra is adaptálhatók. A korrekciós adaptálásra talán a legadekvátabb példa a dolgozathoz az Európai Unióval foglalkozó kitekintés során történő Daily Mail ügy elemzése kapcsán felmerülő gondolatok hasonlósága a magyar Cartesio Bt. székhely-áthelyezési kérelmével.

A vizsgált terület jellege lehetővé teszi az értekezés eredményeinek több szinten történő felhasználását: az egyetemi oktatásban elsősorban alternatív tárgyak, illetve jogösszehasonlító jellegű kurzusok tekintetében. Ezen túlmenően a kérdésre vonatkozó elméletek összegezése a téma bármelyik szegmensével kapcsolatos, jövőbeni kutatás kiindulópontja lehet. A dolgozatban előforduló tételes jogi kérdések de lege ferenda jellegű megállapításai pedig a jogi szabályozás esetleges jövőbeni módosításai tekintetében lehetnek iránymutatóak.

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés	2
1. A kérdéskör általános áttekintése	2
2. A társaság fogalmának meghatározása	6
3. A nonprofit társaságok	10
4. Jogi személy elméletek és rövid történeti áttekintés a társaságok tekintetében	13
II. A kereskedelmi tevékenység megjelenése és a modern társaságok előzményei	16
1. A rómaiak előtti korszak	16
1.1. Egyiptom	16
1.2. Babilon	18
1.3. Az ókori görögök	20
1.3.1. Az ókori görög jog jelentősége a társasági jog	20
1.3.2. A kezdetek	21
1.3.3. A társasági jog előzményei szempontjából releváns korszakok fejlődésének rövid bemutatása	22
1.3.4. A kereskedelem, mint szükségszerűen indukált folyamat	24
1.3.5. Az első görög egyesülések	25
1.3.6. A tengeri kölcsön	26
1.3.7. A fejlettebb görög jog társaságai	27
2. A társaságok és a társasági jog előzményei a római jogban	30
2.1. A kezdetek gazdasági és dogmatikai alapjai	30
2.2. Jogi személyek a római jogban	34
2.2.1. Áttekintés és az egyes jogi személyek	34
2.2.2. Fogalmi és alapítási kérdések, kritériumok	38
2.2.3. Collegium	42
2.3. A societas	48
2.3.1. A Societas kialakulása	48
2.3.2. A societas legfontosabb jellemvonásai	51
2.3.3. A societas típusai	55
2.3.4. A tagok belső jogviszonya a társaságban	57
2.3.5. A societas külső jogviszonyai és a felelősségi kérdések	58
2.3.6. A társaság megszűnése	60
2.3.7. A societas publicanorum	62
2.3.8. A societas jogi személyiségére vonatkozó elméletek és azok cáfolata	66
2.4. A római jog jelentősége a társaságok fejlődésének vetületében	69
2.5. A középkor joga	71
III. A társaságok jogalanyisága	77
1. A kérdéskör felvezetése	77
2. A társaságok jogalanyisága és az állam	78
2.1. Mellérendeltség vs. alá-fölérendeltség	78
2.1.1. Alá-fölérendeltség, koncessziós elmélet	79
2.1.2. Mellérendeltség, szerződéses elmélet	80
3. A jogi személyiség jelentősége	83

4. Jogi személy kérdése a társaságok kapcsán az angol jogban	85
5. A polgári jogi társaság	90
6. A szocialista jogalanyiség a társaságok tekintetében	99
6.1. A szocialista ideológia és jogrendszer gazdasági szempontból való áttekintése a társaság jogalanyiségének megértéséhez szükséges mértékben	99
6.2. A kezelői jog és a tulajdonjog disszonanciája. Avagy: elmélet vs. ténylegesség	107
6.3. A komplex jogalanyiség elmélete	110
6.4. A „gazdasági jogi jogállás” konstrukciója	113
7. Jogképesség és jogalanyiség a Gt rendszerében	115
8. A relatív jogképesség kérdése a társaságok vonatkozásában, angol kitekintés	121
9. A jogi személyiségű és nem jogi személyiségű gazdasági társaságok szétválasztásának tételes jogi relevanciája	130
10. A jelenleg hatályos megoldás kritikája a gazdasági társaságok jogi személyiségének tekintetében	133
11. A társaságok jogalanyiséga a közösségi jogban	145
11.1. A kérdéskör felvezetése	145
11.2. A téma szempontjából hasznosítható ügyek	146
11.2.1. Az Ubbnik Isolatie ügy	146
11.2.2. A Daily Mail ügy	151
11.2.3. A Cartesio ügy	154
11.2.4. A Vale ügy	162
12. Szupranacionális társaság az Európai Unióban: az európai részvénytársaság	162
12.1. Felvezetés	162
12.2. Az európai részvénytársaság fogalma	163
12.3. Elhatárolás a nemzeti jog szerint alapított részvénytársaságtól	163
12.4. Statisztika, értékelés és potenciális jövőkép az európai részvénytársaság vonatkozásában	167
12.5. A további szupranacionális társasági formák: az európai szövetkezet és az európai gazdasági egyesülés	168
IV. A gazdasági társaságok alapításának és működésének gazdaságelméleti mozgatórugói	171
1. A kérdéskör felvezetése	171
2. A gazdasági társaság alapításának gazdasági motivációi	172
3. A gazdasági társaság alapítása vs. piaci út	175
3.1. A költség szempontú elemzés felvezetése	175
3.2. A piac költségei	177
3.3. A társasági szervezet költségei	182
4. A tulajdonosi és az irányítási pozíció elválása	192
V. A korlátolt felelősség gazdasági és dogmatikai kérdései	198
1. A korábban tárgyalt korlátolt felelősséggel összefüggő szegmenseinek vázlatos felelevenítése – jelen fejezet szempontjából	198
2. A korlátozott felelősség alapvető kérdései	200
3. A korlátozott felelősség általános magánjogi kérdéseinek társasági jogi vetülete	202

4. A korlátozott felelősség gazdasági értelemben vett pozitív hozadéka	205
4.1. Az ügynöki költségek terén	206
4.2. A többi tag monitorozásából eredő költségek terén	209
4.3. Az egyes társasági részesedések egységes ára terén	210
5. A korlátozott felelősséggel együtt járó problémák	213
5.1. A nem önkéntes hitelezők kérdése	215
6. A problémák megoldásának irányai, eszközei	217
6.1. Az elmélet által kidolgozott megoldási javaslat: az arányos korlátlan felelősség és ennek kritikája	217
6.2. A minimumtőke előírása	220
6.3. A kötelező biztosítás előírása	225
6.4. A felelősségáttörés	227
6.4.1. A felelősségáttörés lényegének felvezetése. Elméleti és tételes jogi alapok	227
6.4.2. A lepelátszúrástól való elhatárolás.	229
6.4.3. A felelősség-áttörés legfontosabb elméleti és gyakorlati kérdései	230
6.4.4. Az elévülés kérdése	233
VI. Befejezés	235
Tartalomjegyzék	237
Irodalomjegyzék	240
Egyéb felhasznált irodalom	245

Irodalomjegyzék

- Apáthy István: *A magyar kereskedelmi törvénykönyv tervezete indokolással*. 2 kötet. Jogtudományi Közlöny, Pest, 1872–1873.
- Barta Judit: *A közhasznú nonprofit gazdasági társaságok természete társasági jogi szemmel*. Miskolci Jogi Szemle, 4. évfolyam (2009) 1., 136–160. o.
- Berecz Cs.: *Társasági jog az európai közösségben*. Trezor Könyvkiadó, Budapest, 1992.
- Berke-Fazekas-Gadó-Király-Kisfaludi: *Európai Társasági jog*. KJK Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2002.
- Bíró J.: *Kollégiumok a római Dáciában*. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Juridica et Politica. Tom. X. Fasc. 6. Szeged, 1963.
- Bíró J.: *Kollégiumok Aquincumban*. 5. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Juridica et Politica. Tom. XIII. Fasc. 3. Szeged, 1966. 5. o.
- Bodor Mária: *Korlátolt felelősségű társaság*. HVG Orac Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2001. 15.
- Buckland, W. W.: *A text-Book of roman law from Augustus to Justinian*. University of Cambridge, Cambridge, 1920.
- Chikán Attila: *Vállalatgazdaságtan*. Aula Kiadó, Budapest, 1999.
- Coase, R. H.: *The Nature of the Firm*. Economica, 1962.
- Coase, R. H.: New Series, Vol. 4. No. 16. 1937. 388. o.
- Easterbrook, Frank–Fischel, Daniel: *The Corporate Contract*. 89 Columbia, Law Review
- Ellickson, R. C.: *The Casem for Coase and against „Coaseanism”*. The Yale Law Journal, 1989.
- Försi Gyula: *Összehasonlító polgári jog*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975. 90.
- Faragó Éva: *„Dum spiro doceo”: Huszti Vilmos 85. születésnapjára*. Miskolc, 2000. 135–154.

- Farkas-Jenovai-Nótári-Papp: *Társasági jog*. Lectum Kiadó, Szeged, 2009.
- Földi András: *Kereskedelmi jogintézmények a római jogban*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1997.
- Földi András: *A hajósok és a fogadósok a római jog forrásaiban*, Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Scientiarum, Budapest, 31 (1989), 9–30.
- Földi András–Hamza Gábor: *A római jog története és intézményei*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1996.
- Grossmid Béni: *Fejezetek kötelmi jogunk köréből. I. kötet*. Grill Károly Könyvkiadóvállalat, Budapest, 1933.
- Hamza Gábor: *Jogösszehasonlítás és az antik jogrendszerek*. Complex Kiadó, Budapest, 1998.
- Hamza Gábor: *Az európai magánjog fejlődése*. Nemzeti Tankönyvkiadó Zrt. Budapest, 2002.
- Hansmann-Kraakman: *Toward unlimited shareholder liability for corporate torts*. The Yale Law Journal, Vol. 100.
- Herpai Gyuláné: *Európai részvénytársaság: Societas Europaea*. EU Working Papers, 2/2005. 71.
- Horváthy Balázs: *Megjegyzések a Societas Europaea koncepciójához*. Jogtudományi Közlöny, 1/2003. 33–45.
- Homoki Nagy Mária: *A magyar magánjog történetének vázlatja 1848-ig*. JATE Press, Szeged, 2005.
- Inotai András: *Az európai részvénytársaság és a versenyképesség*. Európai Tükör, 2007/6. 16.
- Jakab Éva: *Forum Romanum (jogesetek és szerződési minták a római jogból)*. JATE Press, Szeged, 2009.
- Jakab Éva: *Az áru rejtett hibáiért való helytállás a hellenisztikus papiruszokban*. Antik Tanulmányok XXXVI/1–2., 1992. 41–57. o.
- Károlyi Géza: *A jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaságok jogképességének kérdése a gazdasági társaságokról szóló 1997. évi CXIV. törvény tükrében*. Jogtudományi Közlöny, 53. évf. (1998) 11. szám, 435–452.

- Kelemen László: *Jogalanyiség és jogi személyiség: a közkereseti és betéti társaság jogalanyiségének problémájához*. In: *Jogi tanulmányok* (szerk: Harmathy Attila). Budapest, 1997. 203–235.
- Kellenbenz, H.: *Handbuch der europäischen Wirtschafts-und Sozialgeschichte*. I–III. Stuttgart, 1986.
- Kisfaludi András: *Társasági Jog*. CompLex Kiadó Jogi- és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2007.
- Kisafudy András: *Hatalommegosztás a gazdasági társaságban*. In: *Liber Amicorum – Studia L Vékás Dedicata*. ELTE ÁJK, Budapest, 1999.
- Korten, David C.: *Tőkés társaságok világszerte*. Kapu, Budapest, 1997.
- Kun T.: *A társasági jog kialakulásának rövid története*. Pécs, 1988.
- Kuncz Ödön: *A magyar kereskedelmi- és váltójog tankönyve*. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1938.
- Lenkovics Barnabás: *Tulajdonjog. Ideiglenes jegyzet*. ELTE ÁJK, Budapest, 1991.
- Marton G.: *A római magánjog elemeinek tankönyve*. In: *Institutiók*. Budapest, 1957.
- Meiners, Roger E.–Mofsky, James S.–Tollison, Robert D.: *Piercing the veil of limited liability*. Delaware Journal of Corporate Law, 1979.
- Menyhárd Attila: *A know-how apportálhatósága. Emlékkönyv Lontai Endre egyetemi tanár tiszteletére*. ELTE-ÁJK Polgári Jogi Tanszék, Budapest, 2005.
- Miskolczi-Bodnár Péter: *A társaságok osztályozása*. In: *A gazdasági társaságok joga* (szerk.: Uő.). Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1998.
- Miskolczi–Harsányi–Újvárnai–Bartha–Fazekas: *Speciális társaságok*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1999.
- Molnár Gábor Lajos: *Bevezetés az angol társasági jogba*. BIP, Budapest, 2002.
- Molnár Imre: *Vállalkozói és munkabérszerződés alanyainak felelőssége és veszélyviselése a római jogban*. Acta Juridica et Politica. Tom XXI. Fasc. 2. Szeged, 1974. 1–49 o.
- Molnár Imre: *A római magánjog rendszere és annak hatása a modern európai magánjogok rendszereire*. In: *Emlékkönyv: Dr. Kemenes Béla egyetemi tanár*

65. Születésnapjára. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Juridica et Politica, Tom XIII., Szeged, 1993. 269–286. o.
- Molnár Lajos: *Bevezetés az angol társasági jogba.* 121.
- Moór Gyula: *A jogi személyek elmélete.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1931.
- Nagy Ferenc: *A kereskedelmi társaságok jogi természete, különös tekintettel a főbb európai törvényhozásokra. Különlenyomat a magyar Igazságügy IX. kötetéből.* Budapest, 1878.
- Nagyné Szegvári Katalin: *Jog és gazdaság.* HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 1999.
- Nochta Tibor: *A magánjogi felelősség útjai a társasági jogban.* Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2005. 58.
- Nótári Tamás: *A társasági jog kodifikációja az európai országokban.* Scientia Iuris, Román-Magyar Jogtudományi Közlöny, 2010.
- Novotny Zoltán: *Polgári jog. A gazdasági társaságok és a gazdaság egyéb alanyainak joga.* Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 1995.
- Novotny Zoltán: *Társasági tulajdon és tulajdonjog.* GT füzetek, Budapest, 1990. 47.
- Örkényi Éva: *Az Európai Részvénytársaság.* Közjegyzők közlönye, 2/2006. 3–9. o.
- Papp Tekla: *Az ultra vires elv az angol társasági jogban.* Jogtudományi Közlöny, 58. évf. (2003) 6. sz. 276–280. o.
- Papp Tekla: *A jogi személyiség nélküli gazdasági társaságok* (In: Ünnepi tanulmányok Balásházy Mária tiszteletére (szerk.: Bodzási B.). Corvinus Egyetem Gazdasági Jogi Intézet, Budapest, 2010. 271–287.
- Popovics Béla (szerk): *A magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1963.
- Rehme, P.: *Geschichte des Handelsrechts.* Leipzig, 1913.
- Samu Mihály-Szilágyi Péter: *Jogbölcselet.* Rejtjel Kiadó Kft., Budapest, 1998.
- Samu Mihály: *Általános jogpolitika.* Akadémia Kiadó, Budapest, 2003.
- Sándor István: *A társasági jog története Nyugat Európában.* KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2005.

- Sárközy Tamás: *Indirekt gazdaságirányítás, vállalati árutermelés és a tulajdonjog.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1973.
- Sárközy Tamás: *A jogi személy elméletének átalakulása. Vizsgálódások a szervezetek komplex jogalanyiségéről.* KJK, Budapest, 1985.
- Sárközy Tamás: *Társasági törvény, cégtörvény.* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2000.
- Schadl–Ujlaki: *A kettős jelleg egyik megnyilvánulása a polgári jogban: a beszámítás.* Jogtudományi Közlöny, 2010/5. 261–262.
- Schwintowski, H.-P.: *A német társasági jog koncepciója, fejlődése, nyitott kérdések* (ford.: Vezekényi Ursula). Magyar Jog, 1993/1. 38. o.
- Szalai Ákos: *A tőkeminimum leszállítása korlátolt felelősségű vállalatokban.* Magyar Jog és Közgazdaságtan Társaság, Műhelytanulmányok, 2007.
- Szegedi András: *Az „ezer forintos kft.” védelmében.* Gazdaság és Jog, 3/2007. 8. o.
- Szepes Márton: *Az európai részvénytársaságról.* EU Working Papers, 1/2003.
- Tarr György: *Közjogi személyek a magyar polgári jogban.* Magyar Jog, 1993. 5. szám
- Tóth János: *A SE-ről általában.* Az Allianz Konferenciára készített kézirat. 2006.
- Török Gábor: *Közhasznú társaságok a szabályozás hiányosságai tükrében.* Gazdasági és Jog, 1995. 2. szám.
- Török Tamás: *Felelősség a társasági jogban.* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2007.
- Trumpler: *Die Geschichte der römischen Gesellschaftsformen.* Berlin, 1906.
- Vécsey Tamás: *A római jog institutiói.* Franklin Társulat, Budapest, 1902.
- Világhy Miklós: *Gazdaságirányítás és polgári jog.* Budapest, 1978.
- Watson: *Roman Law & Comparative Law.* Oxford, 1989.
- Zlinszky Imre–Reiner János: *A magánjog mai érvényben.* Franklin társulat, Budapest, 1899.

Egyéb felhasznált irodalom:

- Bartha B.: *A kereskedelmi társaságok jogi személyisége*. Debrecen, 1896.
- Faragó Éva: *Societas és collegium. A személyegyesítő gazdasági társaságok római jogi gyökerei*. 1998.
- Földi András: *A jóhiszeműség és tisztesség elve*. Intézménytörténeti vázlat a római jogtól napjainkig [= Publicationes Instituti Iuris Romani Budapestinensis, fasc. IX.], Budapest 2001, 118 p.
- Földi András: *A másért való felelősség*. Rejtjel kiadó, Budapest, 2004. 57.
- Földi András: *A jóhiszeműség és tisztesség elve*. ELTE, Bibliotheca Iuridica, Budapest, 2001.
- Gál Judit – Pálinkásné Mika Ágnes: *Társasági jogi perek*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2003.
- Hamza Gábor: *Jogösszehasonlítás és az antik jogrendszerek*. Complex Kiadó, Budapest, 1998.
- Hamza Gábor: *Az európai magánjog fejlődése*. Nemzeti Tankönyvkiadó Zrt. Budapest, 2002.
- Homoki Nagy Mária: *Deák Ferenc és a Polgári átalakulás Magyarországon*. In: A 2003. nov. 4–5-én a szegedi városházán tartott konferencia előadásai. Szerk.: Balogh E.–Sarnyai Cs. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged. 2005.
- Jakab Éva: *Archaikus adásvételi előírások*. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae, Acta Jur. Et Pol. Tom. XXXIX., Fasc 1–23. o., Szeged, 1990.
- Jakab Éva – Manthe, Ulrich: *Recht in der römischen Antike*. In: Die Rechtskulturen der Antike, Verlag C.H. Beck, München, 2003. 239–320. o.
- Kajtár István – Szécsényi László: *A kereskedelmi jog történetének vázlata*. Jogtudományi Közlöny, 51 . évf. (1996) 10. sz., 404–414. o.
- Kisfaludi András: *A társasági jog*. Domini Card Bt., Budapest 1996.
- Nochta Tibor: *Társasági Jog*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2010.

Sárközy Tamás: *Gazdasági jogunk fejlődési lehetőségeiről*. *Gazdaság és Jog*, 1994/7-8., 3-12. o.

Watson: *The Law of Obligations in the later Roman Republic*. Oxford, 1984.

Wormser, Maurice: *Piercing The Veil of Corporate Entity*. *Columbia Law Review*, 1912.